МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКАЇНИ
ДВНЗ «УНІВЕРСИТЕТ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ»

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ДУ «ІНСТИТУТ РЕГІОНАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ІМЕНІ М.І. ДОЛІШНЬОГО НАН УКРАЇНИ»

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ПУХИР СВІТЛАНА ТИМОФІЇВНА

УДК: 332.14: 336.14:330.322:336.77:339.52

ДИСЕРТАЦІЯ

ФІНАНСОВІ МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка

Подається на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ С.Т.Пухир
(підпис, ініціали та прізвище здобувача)

Науковий консультант Сторонянська Ірина Зеновіївна, доктор економічних наук, професор

Львів – 2020

АНОТАЦІЯ

Пухир С.Т. Фінансові механізми реалізації державної регіональної політики в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка. – ДВНЗ «Університет банківської справи», ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І.Долішнього НАН України», Львів, 2020.

У дисертації розкрито еволюцію теорій регіонального розвитку, систематизовано найбільш актуальні наукові теорії, які становлять концептуальний базис регіональної політики, а також сучасні теоретичні положення економічної політики держави сфокусовані на оптимальному поєднанні ринкових та державних важелів управління соціально-економічним розвитком, на можливостях збільшення капітальних вкладень в інноваційну діяльність та інвестицій у людський капітал. Домінантою сучасної моделі розвитку визнана пріоритетність збалансованого сталого розвитку та інклюзивного зростання соціально-економічних систем із активізацією залучення усіх громадян соціуму у процеси економічного зростання та справедливого розподілу його результатів. Під впливом цих пріоритетів відбувається трансформація регіональної політики.

У роботі проведено аналіз особливостей державної регіональної політики в Україні, виявлено чинники, що зумовили зміни підходів до її формування та реалізації за роки незалежності, охарактеризовано мету і стратегічні цілі сучасного періоду, виділено пріоритети, які забезпечують вертикальну і горизонтальну координацію управлінських рішень щодо соціально-економічного розвитку держави, регіонів та територіальних громад.

Систематизовано фінансові механізми реалізації державної регіональної політики в розрізі бюджетних та небюджетних механізмів за критеріями ресурсного забезпечення, фінансових інструментів та цільового призначення. Такий підхід, на відміну від існуючих, забезпечуватиме диверсифікацію джерел фінансового забезпечення реалізації цілей і завдань державної регіональної

політики. Обґрунтовано методологічні засади дослідження фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики в основу яких закладено сукупність та послідовність методичних підходів до його проведення в розрізі теоретичного, методологічного, оціночного, науково-експериментального і прогностичного напрямів, які розкривають специфіку функціонування цих механізмів. Запропонований методологічний підхід дозволив здійснити аналіз фінансових механізмів, враховуючи їх бюджетний, інвестиційний, кредитний ресурс та охарактеризувати ефективність механізмів з позиції їх впливу на досягнення цілей і завдань державної регіональної політики в умовах адміністративно-фінансової децентралізації.

Враховуючи стратегічну мету інтеграції України до складу Європейського Союзу, яка вимагає досягнення країною відповідних стандартів як в економічній та соціальній сферах, так і в можливості розвитку особистості та для визначення реального стану соціально-економічного розвитку регіонів та якості життя людей, а також для моніторингу динаміки диспропорційності регіонального розвитку в роботі запропоновано інтегральний індекс інклюзивного розвитку регіону, який адаптований до національної статистичної бази та передбачає формування системи оціночних показників на регіональному рівні в розрізі індикаторів економічного розвитку, інклюзивного розвитку та соціоекологічного розвитку.

Проведений у роботі аналіз зміни позицій регіонів за індексом інклюзивного розвитку регіону у 2016 і 2017 роках довів, що впровадження цього критерію дає можливість одержати більш об’єктивну оцінку сучасного розвитку кожної області, стану її економіки, рівня соціальних показників, екологічної безпеки та за її наслідками приймати конструктивні управлінські рішення на всіх рівнях публічної влади щодо підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів, подолання регіональних диспропорцій та реалізації ефективної держаної регіональної політики, зокрема щодо підтримки проблемних територій з урахуванням певних особливостей економічного розвитку, екологічного стану, демографічної ситуації.

Аналіз функціонування фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики дозволив встановити, що домінантними у фінансовому забезпеченні її реалізації є бюджетні механізми. Проведені дослідження міжбюджетних трансфертів в умовах децентралізації засвідчили, що вони є важливим механізмом регулювання державою процесів регіонального розвитку. При цьому обсяги перерахованих з державного бюджету трансфертів мають домінантний характер в обсягах надходжень до місцевих бюджетів, у 68% регіонів частка міжбюджетних трансфертів у доходах місцевих бюджетів перевищувала середньоукраїнське значення, підвищення фінансової самодостатності місцевих бюджетів не було досягнуто, бюджетна децентралізація суттєво не вплинула на зміну позицій регіонів за часткою міжбюджетних трансфертів. Встановлено, що запроваджена система горизонтального вирівнювання податкоспроможності місцевих бюджетів не забезпечує скорочення значних відмінностей у дохідній спроможності місцевих бюджетів. Також недосконалість механізму полягає у відсутності чіткого законодавчо визначеного розмежування повноважень між органами державної влади і місцевим самоврядуванням та у нормативно-правовому забезпеченні функціонування міжбюджетних трансфертів.

Проведений у дисертаційному дослідженні аналіз функціонування державного фонду регіонального розвитку засвідчив, що він є дієвим фінансовим механізмом реалізації державної регіональної політики, а його кошти джерелом фінансування інвестиційних програм і проєктів регіонального розвитку. Удосконалено організаційно-фінансовий механізм розподілу його коштів, який на відміну від існуючого передбачає введення індикатора регіонального людського розвитку для розподілу коштів між регіонами, що дозволить запровадити заходи державної фінансової підтримки на користь територій з найбільш складною соціально-економічною ситуацією, а також перерозподіл 20% коштів фонду на фінансове забезпечення реалізації завдань Державної стратегії регіонального розвитку, спільних заходів у рамках укладених угод щодо регіонального розвитку, співфінансування інвестиційних проєктів

державно-приватного партнерства і державних програм розвитку проблемних територій.

Удосконалено підходи до створення і фінансового забезпечення функціонування фондів регіонального розвитку на рівні областей, які забезпечать акумуляцію та використання фінансових ресурсів державного фонду регіонального розвитку та місцевих бюджетів для реалізації широкомасштабних проєктів регіональних інвестиційних програм, а також залучення на засадах солідарної участі коштів місцевих позик, кредитних коштів міжнародних фінансових інституцій, секторальної фінансової підтримки Європейського Союзу, інвестиційних коштів державно-приватного партнерства. Цей підхід, на відміну від існуючих, передбачає необхідність розробки і затвердження регіональної інвестиційної програми.

У дисертації дістали подальшого розвитку організаційно-фінансові засади механізму укладання та реалізації угод щодо регіонального розвитку між Кабінетом Міністрів України та обласними радами, які передбачають чітку регламентацію джерел їх фінансування за умов узгодження державних і регіональних інтересів у сфері реалізації секторальних політик, впровадження середньострокового планування з метою забезпечення гарантованого фінансування спільних заходів у рамках укладених угод та виключення залишкового принципу розподілу державних бюджетних коштів на їх реалізацію.

У роботі запропоновано науково-методичний підхід до аналізу інвестиційних і кредитних механізмів реалізації державної регіональної політики, який базується на особливостях їх функціонування з урахуванням диверсифікації джерел фінансової підтримки регіонального розвитку: капітальних інвестицій, державно-приватного партнерства, банківського інвестиційного кредитування, інструментів фінансової підтримки ЄС та інших фінансових інституцій, у тому числі кредитів міжнародних фінансових організацій, що дало можливість встановити результативність їх використання, визначити негативні тенденції та обґрунтувати важливість диверсифікованого

підходу до джерел фінансового забезпечення регіонального розвитку.

Враховуючи сучасні трансформаційні процеси в державі, серед стратегічних детермінант удосконалення державної регіональної політики в роботі визначено: подальше проведення бюджетної децентралізації і децентралізації влади з урахуванням оптимальності їх рівня та збалансованості; створення конституційної та законодавчої основи щодо реформування системи адміністративно-територіального устрою держави, засад управління об'єднаними територіальними громадами та їх матеріально-фінансового забезпечення; здійснення поступальних кроків щодо економічного зростання в Україні в контексті реалізації нової Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2027 року, розробленої з урахуванням смарт-спеціалізації та основних завдань концепції інклюзивного розвитку; забезпечення в державі системності та підвищення ефективності стратегічного прогнозування та планування, а також удосконалення інституційно-організаційного забезпечення формування та реалізації державної регіональної політики.

У процесі дослідження розроблено алгоритм модернізації фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики, який передбачає певну послідовність етапів – від вибору мети модернізації, її принципів до визначення і обгрунтування стратегічних пріоритетів і напрямів модернізації та тактичних завдань, а також очікуваних результатів на державному, регіональному та місцевому рівнях.

Зазначений алгоритм покладено в основу розробленої концепції модернізації фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики в умовах адміністративно-фінансової децентралізації, яка спрямована на удосконалення та підвищення ефективності бюджетних, інвестиційних і кредитних механізмів фінансування узгоджених цілей, заходів, дій органів публічної влади всіх рівнів. Слід відзначити, що концепцією визначено два основних напрями модернізації фінансових механізмів, а саме: посилення інвестиційної спрямованості бюджетних механізмів та активізації небюджетних інвестиційних і кредитних механізмів. Відповідно до напрямів модернізації

встановлено завдання, які спрямовані на забезпечення диверсифікованого підходу до нарощення фінансового ресурсу реалізації державної регіональної політики на засадах формування соціально-орієнтованої, інклюзивної економіки та посилення державного впливу на процеси послаблення міжрегіональних диспропорцій.

Ключові слова: державна регіональна політика, фінансові механізми, регіональний розвиток, фінансове забезпечення, державний бюджет, міжбюджетні трансферти, інвестиції, кредитні ресурси, децентралізація.

SUMMARY

Pukhyr S.T. Financial mechanisms of state regional policy implementation in Ukraine. – Qualification scientific work as a manuscript.

Thesis for obtaining of doctor of economics scientific degree by the specialty 08.00.05 – development of productive forces and regional economy. – HSEI "Banking University", SI "Institute of Regional Research named after M.I. Dolishniy of the NAS of Ukraine", Lviv, 2020.

The thesis outlines the evolution of regional development theories, systematizes the most relevant scientific theories that constitute the conceptual basis for regional policy and modern theoretical foundations of state economic policy focused on optimal combination of market and public leverages of socio-economic development management and opportunities to increase capital investment in innovative activity and investment in human capital. Priorities of balanced sustainable development and inclusive growth of socio-economic systems with attraction of all society members into the processes of economic growth and fair distribution of its results are recognized as the dominant of modern development model. Transformation of regional policy takes place under the impact of these priorities.

The thesis analyzes the peculiarities of state regional policy in Ukraine, reveals the factors that have caused the changes of approaches to its forming and implementation in the years of independency, characterizes the objective and strategic goals of modern period and outlines the priorities that secure vertical and horizontal

coordination of managerial decisions on socio-economic development of the country, regions and territorial communities.

Financial mechanisms of state regional policy implementation across budgetary and non-budgetary mechanisms are systematized according to criteria of provision with resources, financial instruments and intended purposes. Unlike the existing ones, the approach will secure diversification of the sources of financial provision of implementation of state regional policy's goals and tasks. Methodological foundations of the research of financial mechanisms of state regional policy implementation are substantiated. They are grounded on a set and sequence of methodic approaches to its implementation across theoretical, methodological, estimative, scientific-experimental and predictive directions that outline the functioning specifics of these mechanisms. Suggested methodological approach contributed to analysis of financial mechanisms based on their budget, investment and credit resources and to determining of the mechanisms' efficiency from the viewpoint of their impact on achievement of regional policy's goals and tasks in conditions of administrative and financial decentralization.

Taking into account the strategic objective of Ukraine's integration into the European Union that requires achievement of respective standards both in economic and social domains and in opportunity of personal development, with the view to reveal the real condition of socio-economic development of regions and quality of life and to monitor the dynamics of regional development misbalances, the thesis suggests the methodic approach to defining of the level of regions' development – Regions' Inclusive Development Index adapted to national statistical base that stipulates forming of the system of assessment parameters at regional level across indicators of economic growth, development inclusiveness and socio-ecological development.

Conducted analysis of the change of regions' position by the Regions' Inclusive Development Index in 2016 and 2017 proved that introduction of the criterion contributes to more objective evaluation of current development of each oblast, its economic condition, level of social indicators and environmental security as well as to making constructive managerial decisions at all levels of public authorities on improvement of regions' competitiveness, overcoming of regional misbalances and

implementation of efficient regional policy, including the support of problem areas taking into account some peculiarities of economic development, environmental condition and demographic situation.

Analysis of functioning of state regional policy's financial mechanisms confirmes the fact that budget mechanisms dominate in financial provision of its implementation. Conducted research of interbudgetary transfers in conditions of decentralization shows that they are an important mechanism of regulation of regional development processes by the state. Meanwhile, the volumes of transfers assigned from the state budget are of dominating nature in the volumes of revenues to local budgets. The share of interbudgetary transfers in the revenues of local budgets exceeds average Ukrainian rate in 68% of regions, improvement of financial capacity of local budgets hasn't been achieved and budget decentralization hasn't influenced the change of regions' positions by the share of interbudgetary transfers much. The thesis proves that the established system of horizontal alignment of local budgets' tax capacity does not secure the reduction of significant differences in the income capacity of local budgets. The imperfection of the mechanism also lies in the lack of distinct legally defined delimitation of competences between state authorities and local governments and in legislative framework of functioning of interbudgetary transfers.

Conducted analysis of functioning of State Regional Development Fund shows that it is an efficient financial mechanism of state regional policy implementation and its funds are the source of financing the investment programs and regional development projects. The thesis improves the organizational-financial mechanisms of distribution of its funds, which, unlike the existing one, stipulates inclusion of regional human development indicator to distribute money among the regions in order to implement the measures of state financial support in favour of areas with the most complicated socio-economic situation as well as redistribution of 20% of the Fund money for financial assistance to implementation of tasks of State Regional Development Strategy, joint actions in the framework of concluded agreements on regional development, co-funding of investment projects of public-private partnership and state programs of problem territories' development.

The thesis improves the approaches to creation and financial maintenance of regional development funds at the level of oblasts that should secure accumulation and use of financial resources of State Regional Development Fund and local budgets for implementation of large-scale projects of regional investment programs; attraction on the grounds of solidarity of the funds of local loans, loans of international financial entities, European Union sector budget support, investment funds of public-private partnership. Unlike the existing ones, the approach stipulates the need to develop and approve a regional investment program.

The thesis further develops the organizational-financial foundations of the mechanism of concluding and implementation of agreements on regional development between the Cabinet of Ministers of Ukraine and oblast councils that stipulate the distinct regulation of the sources of their funding on condition of harmonization of public and regional interests in the domains of implementation of sector policies, introduction of middle-term planning with the view to secure the grant funding of joint activities in the framework of concluded agreements and elimination of remaining principle of distribution of state budget funds for their implementation.

The work suggests scientific-methodological approach to analysis of investment and credit mechanisms of state regional policy implementation, which is based on peculiarities of their functioning, taking into account the diversified sources of financial assistance to regional development: capital investment, public-private partnership, bank investment lending, financial assistance instruments of EU and other financial institutions, including the loans of international financial entities. It contributed to determining of the efficiency of their use and detecting of negative tendencies as well as to substantiation of the importance of diversified approach to the sources of financial maintenance of regional development.

Taking into account the contemporary transformation processes in the country, the work outlines the following strategic determinants of improvement of state regional policy: further budget decentralization and authorities decentralization considering their optimal level and balancing; creation of constitutional and legislative framework for reforming of the system of administrative-territorial structure of the state,

foundations of consolidated territorial communities' management and their financial maintenance; making the steps towards economic growth in Ukraine in the context of implementation of new 2027 State Regional Development Strategy developed based on smart specialization and main tasks of inclusive development concept; securing of consistency in the country and improvement of efficiency of strategic prognosis and planning as well as improvement of institutional-organizational maintenance of state regional policy's forming and implementation.

In the process of research, the algorithm of modernization of financial mechanisms of state regional policy implementation was developed. It stipulates a certain sequence of stages – from selection of modernization objective and its principles to defining and substantiation of strategic priorities and directions of modernization and tactical tasks as well as expected results at state, regional and local levels.

The abovementioned algorithm serves as the basis of the concept of modernization of financial mechanisms of state regional policy implementation in conditions of administrative and financial decentralization developed by the author. It is directed at improvement and increase of an efficiency of budgetary, investment and credit mechanisms of funding of agreed goals, measures and actions of public authorities at all levels. It is worth mentioning that the concept defines two main directions of financial mechanisms modernization, namely the strengthening of investment orientation of budgetary mechanisms and activation of non-budgetary investment and credit mechanisms. In correspondence with the modernization directions, the thesis sets the tasks directed at securing of diversified approach to increase financial resource of implementation of state regional policy based on forming of socially oriented inclusive economy and strengthening of public influence on the processes of reduction of interregional misbalances.

Key words: state regional policy, financial mechanisms, regional development, financial maintenance, state budget, interbudgetary transfers, investment, credit resources, decentralization.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. Пухир С.Т. Фінансові механізми реалізації державної регіональної політики: сучасний стан та пріоритети вдосконалення: монографія. Київ: Державний вищий навчальний заклад «Університет банківської справи», 2017. 374с.

2. Механізми забезпечення ефективності та конкурентоспроможності банківської системи та економіки України : монографія / за заг. ред. Г. Т. Карчевої. Київ: ДВНЗ «Університет банківської справи», 2019. 410 с. *Особистий внесок здобувача – п. 4.1 «Характеристика економічного і соціального розвитку регіонів України в контексті концепції сталого розвитку».*

3. Макроекономічне районування України: історичні витоки, сучасність та перспективи: монографія НАН України Інститут регіональних досліджень / відп. ред. С.Л.Шульц. Львів, 2011. 268 с. *Особистий внесок здобувача – п. 4.3 «Завдання державної регіональної політики щодо забезпечення реалізації макроекономічного районування в Україні».*

4. Інтелектуально-інноваційний розвиток регіону в контексті євроінтеграції: монографія НАН України Інститут регіональних досліджень / відп. ред. Л.К.Семів. Львів, 2009. 486 с. *Особистий внесок здобувача – п. 8.1,* «С*истемний підхід до розробки Програми забезпечення економіки Львівської області професійними кадрами».*

5. Регіональні суспільні системи: монографія НАН України Інститут регіональних досліджень / відп. ред. Л.К.Семів. Львів, 2007. 496 с. *Особистий внесок здобувача – п.9.3 «Сучасні форми та інструменти управління розвитком регіональних суспільних систем в Україні».*

Статті у наукових фахових виданнях України

6. Пухир С.Т. Індекс інклюзивного розвитку регіону – новий підхід до оцінювання рівня соціально-економічного розвитку територій. *Соціально-*

економічні проблеми сучасного періоду України. Збірник наукових праць. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України». 2019. № 5 (139). С. 14-21 ***(Index Copernicus).***

7. Пухир С.Т., Данилевич Х.В. Аналіз функціонування трансфертів між державним бюджетом України та місцевими бюджетами у 2015-2018 роках. *Вісник УБС*. №3 (33). 2018. С. 25-32. *Особистий внесок здобувача – досліджено значення міжбюджетних трансфертів, проаналізовано їх динаміку та окреслено проблеми функціонування трансфертів.*

8. Пухир С.Т., Сторонянська І.З. Банківський сектор в системі соціально-економічного розвитку регіонів. *Світ фінансів* № 4 (49). 2016. С. 120-128. *Особистий внесок здобувача – розкрито кредитний потенціал банківської системи України та запропоновано напрями удосконалення кредитного механізму у фінансуванні розвитку регіонів.*

9. Пухир С.Т. Державний фонд регіонального розвитку: проблеми та шляхи удосконалення функціонування. *Облік і фінанси*. 2016. № 3 (73). С.159-166. ***(Index Copernicus).***

10. Пухир С.Т. Сучасні підходи у формуванні та реалізації державної політики регіонального розвитку. *Регіональна економіка*. 2016. № 3. С.26-34. ***(Index Copernicus)***.

11. Пухир С.Т. Аналіз чинного нормативно-правового забезпечення реформування державної регіональної політики. *Стратегічні пріоритети*. 2016. № 2 (39). С. 75-81.

12. Пухир С.Т. Концептуальні засади модернізації фінансового забезпечення реалізації державної регіональної політики. *Проблеми та перспективи розвитку підприємництва. Збірник наукових праць Харківського національного автомобільно-дорожнього університету.* № 2 (13), том 1. 2016. Харків: ХНАДУ, 2016. С.42-48. ***(Index Copernicus).***

13. Пухир С.Т. Кредити міжнародних фінансових організацій як механізм фінансування державної регіональної політики. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Збірник наукових праць.* ДУ «Інститут регіональних

досліджень імені М. І. Долішнього НАН України». 2015. Випуск 2 (112). С. 46-49. (***Index Copernicus***).

14. Пухир С. Т. Фінансові механізми реалізації державної регіональної політики: сутність та складові. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького , 2015. Вип. 11. С. 280 – 286.

15. Світлана Пухир. Стратегічні пріоритети вдосконалення фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики. *Вісник Національного банку України.* Червень 2015. С. 22-27.

16. Пухир С.Т. Напрямки удосконалення нормативно-правового забезпечення реалізації державної регіональної політики. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Збірник наукових праць.* Інститут регіональних досліджень НАН України. 2014. Випуск 3 (107). С. 77-85.

17. Пухир С.Т. Новий механізм фінансування державної регіональної політики: угода щодо регіонального розвитку. *Фінансовий простір.* 2014. № 3. С. 177 – 182. ***(EBSCO Publishing (США), Open Academic Journal Index (OAJI), CiteFactor (США), Universal Impact Factor (Австралія), ResearchBig (Японія***)).

18. Пухир С.Т. Інституційне забезпечення формування та реалізації державної регіональної політики в Україні. *Регіональна економіка*. 2014. № 2. С. 17 – 26. (***Index Copernicus***).

19. Пухир С.Т. Світовий досвід фінансового забезпечення регіональної політики. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Економічні науки». Випуск 5/2014. С. 113 – 116.

20. Пухир С.Т. Проблеми фінансового забезпечення місцевого самоврядування. *Вісник УБС НБУ*. К., 2014. № 1 (19). С. 102 – 107.

21. Пухир С.Т. Роль небюджетних механізмів у системі реалізації державної регіональної політики. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Проблеми інтеграції України у світовий фінансовий простір: збірник наукових праць*. НАН України. Ін-т регіональних досліджень; редкол.:

відп.ред. В.С.Кравців. Львів, 2014. Вип. 1 (105). С. 36 – 43.

22. Пухир С.Т. Державна стратегія розвитку гірських територій Карпат як необхідна умова розв'язання регіональних проблем сталого розвитку. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Збірник наукових праць.* Інститут регіональних досліджень НАН України, 2012. Випуск 6 (98). С. 107-114.

23. Пухир С.Т. Нові організаційні механізми формування бюджетних інвестиційних програм на регіональному рівні. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Модернізація економічного розвитку регіону: збірник наукових праць*. НАН України. Ін-т регіональних досліджень; редкол. В.С. Кравців (відп. ред.). Львів, 2012. Вип. 4 (96) С.142-148.

24. Пухир С.Т. Особливості організації системи стратегічного прогнозування і програмування економічного та соціального розвитку в Україні. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України* (м. Київ). 2011. № 3 (№12). С. 35-40.

25. Пухир С.Т. Розвиток економіки та банківська діяльність на регіональному рівні. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Посткризовий розвиток фінансової системи України: проблеми та перспективи. Збірник наукових праць.* НАН України. Ін-т регіональних досліджень; редкол.: відп.ред.Є.І.Бойко. Львів, 2011. Вип.2 (88). С. 552 – 559

26. Пухир С.Т. Дискурс адміністративно-територіальної реформи в Україні та її вплив на формування державної регіональної політики. Соціально-*економічні проблеми сучасного періоду України. Економічний простір України: регіоналізація та інтеграція в умовах суспільних трансформацій: збірник наукових праць.* НАН України. Ін-т регіональних досліджень; редкол.: відп. ред. Є.І.Бойко. Львів, 2011. Вип.1 (87). С. 67 – 74.

27. Пухир С.Т., П'ятак В.А. Регіональні особливості міграційних процесів у Львівській області. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Міграційні процеси в умовах політичного середовища регіону: Збірник наукових праць.* НАН України. Інститут регіональних досліджень; Редкол.: відп. ред. Є. І. Бойко - Львів, 2009. Вип. 6(80). С. 432-437. *Особистий внесок здобувача –*

виділено основні проблеми міграційних процесів в Україні та запропоновано пріоритетні напрямі їх вирішення державною регіональною політикою.

28. Пухир С.Т., Луцків О.М. Роль міграції капіталу в процесах інтеграції України у глобальний економічний простір. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Міграційні процеси в умовах політичного середовища регіону: Збірник наукових праць.* НАН України. Інститут регіональних досліджень; Редкол.: відп. ред. Є. І. Бойко - Львів, 2009. Вип. 6(80). С. 127-134. *Особистий внесок здобувача – проаналізовано динаміку надходжень іноземних інвестицій в Україну та вивозу капіталу з країни.*

29. Пухир С.Т. Угода щодо регіонального розвитку – один з механізмів реалізації державної політики (з досвіду Львівської області). *Регіональна економіка.* 2008. № 1. С.242-246

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав

30. Пухир С.Т. Сучасні механізми фінансового забезпечення реалізації державної регіональної політики в Україні. *Wspolpraca Europejska,* Warszawa. 2016. №4 (11). С.-19-30. ***(Index Copernicus).***

31. Пухир С.Т. Бюджетные инвестиционные программы регионального уровня: алгоритмы формирования и финансирования. *Экономическое возрождение России.* № 3 (37). 2013. Периодическое научное издание. Санкт-Петербург. С. 108 – 114.

Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

32. Пухир С.Т. Особливості фінансової підтримки ЄС для реалізації державної регіональної політики в Україні. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університеті імені Івана Огієнка.* Економічні науки. Випуск 14. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2019. С.103-113

33. Пухир С.Т., Курчаба С.В. Нова система оцінки розвитку регіонів – індекс інклюзивного розвитку регіону. Інтеграція України в європейський і світовий фінансовий простір: збірник тез XIII Міжнародної науково-практичної

конференції (Львів, 18-19 травня 2018 року). Львівський навчально-науковий інститут ДВНЗ «Університет банківської справи». Львів, 2018. С.25-27. *Особистий внесок здобувача – запропоновано нову систему оцінки розвитку регіонів та обґрунтовано доцільність запровадження індексу інклюзивного розвитку регіону*.

34. Пухир С.Т. Капітальні видатки державного бюджету - механізм фінансування регіонального розвитку. Інтеграція України в європейський і світовий фінансовий простір: збірник тез XI Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 19-20 травня 2016 року). Львівський навчально-науковий інститут ДВНЗ «Університет банківської справи». Львів, 2016. С. 23-25.

35. Пухир С.Т. Бюджетна децентралізація на місцевому рівні: ефективність реформи. Проблеми та перспективи розвитку фінансів у сучасному світі: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Полтава, 22-23 жовтня 2015 р.). Полтава: ПУЕТ, 2015. С. 60-61.

36. Pukhyr S.T. Normative base in the system of providing reforms of local self-goverment. Economics, Management, Law: Problems and Prospects: Collection of scientific articles. Volume 2. Agenda Publishing House, United Kingdom. 2015. P.160-163. ***(Science Index; Thomson Reuters)***.

37. Світлана Пухир. Співробітництво України з міжнародними фінансовими організаціями: регіональний аспект. Фінансово-кредитна система: вектор розвитку для України: збірник матеріалів I Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 23 – 25 квітня 2015 р.). Ужгород: ПРАТ «Видавництво «Закарпаття», 2015. С. 574 – 578.

38. Пухир С.Т. Дотація вирівнювання як бюджетний механізм фінансування місцевого розвитку. Фінансово-економічний збалансований розвиток України: проблеми та шляхи їх подолання: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Дніпропетровськ, 12 – 13 вересня 2014 р.). Національний гірничий університет. Дніпропетровськ: Видавничий дім «Гельветика», 2014. С. 157 – 161.

39. Пухир С.Т. Огляд основних бюджетних механізмів реалізації

державної регіональної політики. Актуальні проблеми економіки та управління сучасної України: матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м.Ужгород, 16 – 17 травня 2014 р.). Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2014. С. 271 – 272.

40. Pukhyr S.T. Legal provision of transformational processes in managing lokal development. Economics and management : theory and practice: Collection of scientific articles. Vol. 2. Verlag SWG imex GmbH, Nürnberg, Deutschland, 2014. P. 46-51. ***(Science Index; Thomson Reuters).***

41. Pukhyr S.T. External sources and mechanisms of financial support for local economic development. Modern problems of regional development: Collection of scientific articles. Vol 2. Academic Publishing House of the Agricultural University Plovdiv, Bulgaria, 2014. P. 55 – 58. (***Science Index; Thomson Reuters).***

42. S.Pukhyr . The system of intergovernmental relations in Ukraine: tendencies of reforming. Proceedings of the 1st International Academic Congress «Fundamental and Applied Studies in the Pacific and Atlantic Oceans Countries». (Japan, Tokyo, 25 October 2014). Volume I. «Tokyo University Press», 2014. P. 150–153.

43. Pukhyr S.T. Non-budgetary resources and mechanisms within the system of financial support of regional development in Ukraine. Institutionelle Grundlagen für die Funktionierung der Ökonomik unter den Bedingungen der Transformation: Sammelwerk der wissenschaftlichen Artikel.Vol. 2. Verlag SWG imex GmbH, Nürnberg, Deutschland, 2014. S. 108-111. ***(Science Index; Thomson Reuters).***

44. Pukhyr S.T. Modernization of the financial mechanisms in Ukraine. Financial Systems Stability in Ukraine and Poland. Edited by Grazyna Wozniewska.- Wroslaw: Publishing House of Wroclaw University of Economics, 2014. P. 27 – 31.

45. Пухир С.Т. Фінансове забезпечення регіонального розвитку: європейський досвід. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики: Матеріали І Міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 26-27 вересня 2013 р.). Харків: ХІБС УБС НБУ, 2013.

46. Пухир С.Т. Заявочний метод формування регіональної інвестиційної програми: науково-прикладний аспект. Модернізація та суспільний розвиток

економіки країни: Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Сімферополь, 25 – 26 січня 2013 року). Наукове об'єднання «Economics». Сімферополь: НО «Economics», 2013. С. 78 – 81.

47. Пухир С.Т. Стратегія економічного і соціального розвитку регіону: нормативно-методичне забезпечення. Економіка і управління: виклики та перспективи: Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (Дніпропетровськ, 4-5 лютого 2013 року). Дніпропетровськ: «Герда», 2013. С. 250-252.

48. Pukhyr S.T. «Current funding mechanisms for regional development (from experience of Lviv region of Ukraine)». Management and Development of Financial Systems in Eastern European Countries Current State and Problems. Cracow University of Economics. 2013. P. 259 – 264.

49. Пухир С.Т. Опыт финансирования местного хозяйства во Львовской области. Материалы Конференции для служащих местного самоуправления «Роль местного самоуправления для местного развития». (Августов, 11-12 сентября 2006 г.). Польша. Белосток, 2006. С.140-148.

Публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації

50. Пухир С.Т. Генезис інституційного забезпечення становлення та впровадження регіональної політики в Україні. Сучасні економічні системи. Збірник наукових праць. Економічні науки. Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут. Хмельницький. 2014. № 8. С. 335 – 345.

51. Пухир С.Т. Нормативно-методичне забезпечення розробки національної та регіональної стратегій економічного і соціального розвитку України. Стан та шляхи вдосконалення. Збірник наукових праць. Економічні науки. Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут. Хмельницький. 2012. №3. С.93-103.

ЗМІСТ

ВСТУП……..……23

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ…….……...35

1.1. Еволюція теорій регіонального розвитку ……...…….35

1.2. Наукові підходи до формування та реалізації державної регіональної політики …….…….…….…..50

1.3. Децентралізація влади та бюджетна децентралізація як чинники реформування державної регіональної політики…….….69

1.4.Інституційно-організаційне забезпечення державної регіональної політики в Україні…….……92

Висновки до розділу 1……111

РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСОВИХ МЕХАНІЗМІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИК……...…114

2.1. Фінансові механізми: сутність, функції та принципи побудов……..….114

2.2. Систематизація сучасних фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики в Україні……126

2.3. Сутність та принципи організації міжбюджетних відносин в умовах сучасних реформ…….……...……..146

2.4. Методичні підходи до дослідження фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики…….……..161

Висновки до розділу 2……175

РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ БЮДЖЕТНИХ МЕХАНІЗМІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ …...……178

3.1. Тенденції економічного і соціального розвитку регіонів України в умовах реалізації сучасних реформ……...…….178

3.2. Міжбюджетні трансферти як важливий бюджетний механізм реалізації державної регіональної політики…….…..200

3.3. Роль угоди щодо регіонального розвитку у забезпеченні реалізації державної регіональної політики в Україні…….…....215

3.4. Аналіз функціонування державного фонду регіонального розвитку…...229

Висновки до розділу 3……..……245

РОЗДІЛ 4. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ МЕХАНІЗМІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ…….248

4.1. Капітальні інвестиції у фінансуванні регіонального розвитку: сучасний стан та регіональні проблеми…….……248

4.2. Проблеми застосування інвестиційного механізму державно-приватного партнерства в Україні…….……266

4.3. Банківське інвестиційне кредитування в системі фінансування регіонального розвитку в Україні……..……...……..278

4.4. Фінансовий механізм реалізації державної регіональної політики, ресурсом якого є кредити міжнародних інституцій…….….289

4.5. Фінансова підтримка Європейського Союзу як ресурс реалізації державної регіональної політики в Україні…….……303

Висновки до розділу 4…….……...……...……..312

РОЗДІЛ 5. УДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВИХ МЕХАНІЗМІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ РЕФОРМ…….316

5.1. Стратегічні детермінанти вдосконалення державної регіональної політики……...……316

5.2. Концепція модернізації фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики……...……..……329

5.3. Напрями вдосконалення механізму розподілу коштів державного фонду регіонального розвитку...…….……...345

Висновки до розділу 5…….……356

ВИСНОВКИ……...……..358

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ……..……..366

ДОДАТКИ…….……..411

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВВП	Валовий внутрішній продукт
ВНЗ	Вищий навчальний заклад
ВРП	Валовий регіональний продукт
ДВНЗ	Державний вищий навчальний заклад
ДПП	Державно-приватне партнерство
ДРП	Державна регіональна політика
ДУ	Державна установа
ДФРР	Державний фонд регіонального розвитку
ЕРЕС	Європейський центр досліджень ППП
ЄБРР	Європейський банк реконструкції і розвитку
ЄІБ	Європейський інвестиційний банк
ЄС	Європейський союз
ІРР	Індекс інклюзивного розвитку регіону
КМУ	Кабінет Міністрів України
МБРР	Міжнародний банк реконструкції і розвитку
МВК	Міський виконавчий комітет
МВФ	Міжнародний валютний фонд
МОП	Міжнародна організація праці
МФО	Міжнародні фінансові організації
НБУ	Національний банк України
НЕФКО	Північна Екологічна Фінансова Корпорація
ОДА	Обласна державна адміністрація
ОЕСР	Організація економічного співробітництва та розвитку
ООН	Організація об’єднаних націй
ОТГ	Об’єднана територіальна громада
ПДВ	Податок на додану вартість
ПДФО	Податок на доходи фізичних осіб
ППП	Публічно-приватне партнерство
РДА	Районна державна адміністрація
РФ	Російська Федерація
США	Сполучені Штати Америки
ЦОВВ	Центральні органи виконавчої влади
ЦРТ	Цілі Розвитку Тисячоліття

Вступ

Актуальність дослідження: Формування соціально-орієнтованої, інклюзивної економіки України є неодмінною передумовою підвищення рівня і якості життя кожного громадянина країни, подолання економічних, соціальних, екологічних проблем та нерівномірності розвитку її регіонів. Потреба послаблення міжрегіональних та внутрішньорегіональних диспропорцій зумовлюють необхідність змін у підходах до розробки та реалізації державної регіональної політики. Зростаюча складність проблем фінансового забезпечення збалансованого соціально-економічного розвитку регіонів, підвищення рівня їх конкурентоспроможності, активізації економічної діяльності, додержання гарантованих державою соціальних й інших стандартів і розширення кола учасників формування та впровадження державної регіональної політики в умовах сучасної реформи децентралізації посилює увагу до фінансових механізмів реалізації цієї політики.

Різні аспекти окресленої проблематики стали предметом наукових досліджень українських учених. Зокрема, теоретичні та прикладні засади формування та реалізації державної регіональної політики відображено у працях М. Бутка, З. Варналія, В. Вакуленка, О. Власюка, В. Вороніна, В. Гейця, С. Давимуки, Б. Данилишина, М. Долішнього, Я. Жаліла, В. Кравціва, В. Куйбіди, І. Лукінова, А. Мельник, М. Орлатого, С. Романюка, В. Симоненка, А. Ткачука, Л. Федулової, В. Чужикова, М. Чумаченка, С. Шульц та багатьох інших.

Науково-практичні проблеми фінансових відносин на регіональному рівні досліджували такі провідні вчені як Т. Бондарук, А. Буряченко, Л. Васечко, І. Вахович, Г. Возняк, О. Демків, І. Заблодська, Т. Затонацька, О. Іванова, О. Кириленко, О. Копилюк, М. Кульчицький, Л. Лисяк, І. Луніна, Б. Луців, К. Павлюк, Д. Серебрянська, Т. Смовженко, І. Сторонянська, Л. Тарангул, Т. Уманець та інші.

Водночас в умовах перерозподілу повноважень та фінансового ресурсу між державним, регіональним та місцевим рівнями, подальших досліджень

потребує формування теоретичного підґрунтя для фінансового забезпечення реалізації державної регіональної політики. Системного висвітлення потребують питання функціонування бюджетних механізмів реалізації державної регіональної політики в умовах децентралізації влади та бюджетної децентралізації. Актуальними залишаються питання підвищення результативності контрактної форми фінансового забезпечення реалізації державної регіональної політики та удосконалення організаційно-фінансового механізму функціонування держаного фонду регіонального розвитку в контексті підвищення ефективності державного стимулювання та фінансової підтримки регіонів. Об'єктивно важливих аспектів набувають дослідження фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики у напрямі активізації залучення фінансових механізмів, ресурсом яких є інвестиційні, кредитні кошти і міжнародних фінансових організацій та фінансової підтримки Європейського Союзу. Важливим завданням виступає визначення стратегічних детермінант удосконалення державної регіональної політики та розроблення концепції модернізації фінансових механізмів її реалізації, спрямованої на забезпечення диверсифікованого підходу до нарощення фінансового ресурсу розвитку регіонів, посилення державного впливу на процеси послаблення міжрегіональних диспропорцій.

Вагомість означених проблем зумовила вибір теми дисертаційного дослідження, його мети та завдань.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Проведене дисертаційне дослідження пов'язане з науково-дослідними роботами ДВНЗ «Університет банківської справа», зокрема: НДР «Сучасні напрями та механізми модернізації фінансової системи України» (номер державної реєстрації 0115U002173), у якій автором визначено стратегічні детермінанти модернізації бюджетних, інвестиційних і кредитних механізмів реалізації державної регіональної політики; НДР «Механізми забезпечення ефективності та конкурентоспроможності банківської системи та економіки» (номер державної реєстрації 0117U006227), у якій автором досліджено тенденції економічного і

соціального розвитку України та її регіонів в умовах реалізації сучасних реформ; НДР «Європейські цінності та традиції економічної науки» (номер державної реєстрації 0117U002443), у якій автором запропоновано методичний підхід до оцінювання інклюзивності розвитку регіонів.

Дисертаційна робота пов'язана також з науково-дослідними темами ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України», зокрема: НДР «Фінансові механізми формування конвергентної моделі регіонального розвитку» (номер державної реєстрації 0112U000464), у якій автором сформульовано пропозиції з підвищення ефективності бюджетних механізмів, зокрема, фінансування спільних заходів угоди щодо регіонального розвитку між Кабінетом Міністрів України та обласною радою; НДР «Механізми реалізації регіональної політики в умовах децентралізації влади в Україні» (номер державної реєстрації 0116U004035), у якій автором досліджено та систематизовано сучасні фінансові механізми реалізації державної регіональної політики.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розвиток теоретико-методологічних та науково-методичних засад функціонування фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики в Україні та розроблення практичних рекомендацій щодо їх удосконалення в умовах адміністративно-фінансової децентралізації.

Відповідно до поставленої мети визначено основні завдання, спрямовані на її досягнення:

- дослідити еволюцію теорій регіонального розвитку та узагальнити наукові підходи до формування та реалізації державної регіональної політики;
- обґрунтувати теоретичні основи децентралізації та виявити вплив децентралізації влади та бюджетної децентралізації на реформування сучасної державної регіональної політики;
- визначити особливості інституційно-організаційного забезпечення державної регіональної політики в Україні;
- розкрити сутність, функції і принципи побудови фінансових механізмів,

систематизувати фінансові механізми реалізації державної регіональної політики в Україні;

- з'ясувати особливості, структуру та принципи організації міжбюджетних відносин в умовах сучасних реформ;

- розробити методичні підходи до аналізу фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики;

- виявити тенденції економічного і соціального розвитку регіонів України в умовах реалізації сучасних реформ;

- дослідити міжбюджетні трансферти у системі фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики;

- обґрунтувати значимість угоди щодо регіонального розвитку у забезпеченні реалізації державної регіональної політики в Україні;

- виявити проблеми та обґрунтувати пропозиції з удосконалення механізму фінансування соціально-економічного розвитку регіонів через державний фонд регіонального розвитку;

- виявити домінантні тенденції небюджетних інвестиційних і кредитних механізмів в системі фінансування регіонального розвитку в Україні;

- розкрити особливості фінансової підтримки Європейського Союзу та кредитів міжнародних фінансових інституцій як ресурсу реалізації державної регіональної політики в Україні;

- визначити стратегічні детермінанти удосконалення державної регіональної політики;

- розробити концепцію модернізації фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики.

Об'єктом дослідження є процеси функціонування фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики в Україні.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні основи, методичні підходи і прикладні аспекти функціонування та удосконалення фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики.

Методи дослідження. Теоретичну і методологічну основу дослідження

становлять фундаментальні положення теорій регіонального розвитку. У дисертації застосовано сукупність методів наукового пізнання як загальнонаукових, так і спеціальних, що дозволило забезпечити концептуальну єдність роботи.

У дослідженні використані методи:

- теоретичного узагальнення, порівняння, аналізу, історичний та логічний підходи – для дослідження сутності регіонального розвитку та політики держави у цій сфері, фінансових механізмів її реалізації, а також для уточнення базових категорій та понять, що стосуються формування теоретичних засад та обґрунтування методології досліджень фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики;
- систематизації, групування – для дослідження сутності, функцій, принципів побудови фінансових механізмів та їх систематизації;
- порівнянь, індукції та дедукції, графічний – для аналізу сучасних тенденцій розвитку регіонів в умовах упровадження реформ, дослідження бюджетних механізмів реалізації державної регіональної політики;
- економіко-статистичного аналізу, групування, індексного аналізу, факторного аналізу – для дослідження значимості капітальних інвестицій у фінансуванні реалізації державної регіональної політики, застосування інвестиційних механізмів державно-приватного партнерства, дослідження банківського інвестиційного кредитування та міжнародного кредитування;
- стратегічного та структурно-функціонального аналізу, програмно-цільовий, побудови алгоритму – для визначення стратегічних детермінант удосконалення державної регіональної політики та розроблення концепції модернізації фінансових механізмів, удосконалення напрямів функціонування державного фонду регіонального розвитку.

Інформаційну базу дослідження склали законодавчі та нормативно-правові акти: Бюджетний та Податковий кодекси України, Укази Президента України, Постанови Кабінету Міністрів України, стратегічні програмні документи, матеріали Державної служби статистики України, Національного банку України,

Міністерства фінансів України, Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Міністерства розвитку громад і територій України, статистичні дані міжнародних фінансових організацій, наукові праці провідних вітчизняних та зарубіжних учених, монографії, збірники та наукові статті, матеріали міжнародних конференцій, інтернет-ресурси, результати власних аналітичних і прогнозних розрахунків, які присвячені регіональному розвитку, фінансовим взаємовідносинам, державній регіональній політиці.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в розвитку теоретико-методологічних та науково-методичних засад функціонування фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики в Україні та розроблення практичних рекомендацій щодо їх удосконалення в умовах адміністративно-фінансової децентралізації. Найістотніші результати дослідження, які розкривають особистий внесок автора та містять наукову новизну, полягають у тому, що:

вперше:

- запропоновано концепцію модернізації фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики в умовах децентралізації, яка передбачає посилення інвестиційної спрямованості бюджетних механізмів та активізацію небюджетних інвестиційних і кредитних механізмів при фінансуванні програм і проєктів регіонального розвитку з метою забезпечення диверсифікованого підходу до фінансового забезпечення державної регіональної політики; збільшення обсягів фінансових ресурсів для регіонального розвитку на засадах формування соціально-орієнтованої, інклюзивної економіки;

-обгрунтовано методологічні засади дослідження фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики в основу яких закладено сукупність та послідовність методичних підходів до його проведення в розрізі теоретичного, методологічного, оціночного, науково-експериментального і прогностичного напрямів, які розкривають специфіку функціонування цих механізмів. Запропоноване дозволило провести комплексний аналіз фінансових механізмів та охарактеризувати їх ефективність з позиції впливу на досягнення цілей і завдань

державної регіональної політики;

- розроблено методичний підхід до оцінювання рівня інклюзивності розвитку територій, який передбачає формування системи оціночних показників на регіональному рівні в розрізі наступних індикаторів: економічного зростання, інклюзивного розвитку та соціоекологічного розвитку. Такий підхід розширює систему критеріїв оцінки та фокусує її на проблемах розвитку людського капіталу, соціального захисту населення, екологічної безпеки територій, що дозволить приймати конструктивні управлінські рішення щодо стимулювання регіонального розвитку, подолання негативних тенденцій соціально-економічного розвитку регіонів та проводити ефективну державну фінансову підтримку територій, які реально її потребують;

удосконалено:

- термінологічний апарат дослідження фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики шляхом коригування сутності понять: «державна регіональна політика», яке на відміну від уже існуючих, передбачає необхідність досягнення взаємоузгоджуваності багаторівневих управлінських рішень органів публічної влади щодо соціально-економічного розвитку держави, регіонів, територіальних громад; «фінансові механізми реалізації державної регіональної політики» – у якому акцентовано на включенні небюджетних інвестиційних та кредитних механізмів до системи фінансових механізмів, які використовуються у діяльності держави для реалізації цілей та завдань регіонального розвитку;

- систематизацію фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики в розрізі бюджетних та небюджетних сегментів за критеріями ресурсного забезпечення та цільового призначення. Такий підхід, на відміну від існуючих, забезпечуватиме диверсифікацію джерел фінансового забезпечення реалізації цілей і завдань державної регіональної політики;

- наукові положення щодо узгодження процесів модернізації державної регіональної політики та впровадження реформи децентралізації в частині подолання ризиків: послаблення державного впливу на розвиток територій і

координації реформ; проведення децентралізації (а саме у передачі повноважень і ресурсів та посиленні відповідальності і контролю за їх використанням); поглиблення асиметрії розвитку територій;

- організаційно-фінансовий механізм розподілу коштів державного фонду регіонального розвитку, який на відміну від існуючого передбачає введення індикатора регіонального людського розвитку для розподілу коштів між регіонами, що дозволить запровадити заходи державної фінансової підтримки на користь територій з найбільш складною соціально-економічною ситуацією, а також перерозподіл 20 % коштів фонду на фінансове забезпечення реалізації завдань Державної стратегії регіонального розвитку, спільних заходів у рамках укладених угод щодо регіонального розвитку, співфінансування інвестиційних проєктів державно-приватного партнерства і державних програм розвитку проблемних територій;

- підходи до створення і фінансового забезпечення функціонування фондів регіонального розвитку на рівні областей, які забезпечать акумуляцію та використання фінансових ресурсів державного фонду регіонального розвитку та місцевих бюджетів для реалізації широкомасштабних проєктів регіональних інвестиційних програм; залучення на засадах солідарної участі коштів місцевих позик, кредитних коштів міжнародних фінансових інституцій, секторальної фінансової підтримки Європейського Союзу, інвестиційних коштів державно-приватного партнерства. Цей підхід, на відміну від існуючих, передбачає необхідність розробки і затвердження регіональної інвестиційної програми;

дістали подальшого розвитку:

- стратегічні детермінанти вдосконалення державної регіональної політики, а саме: збалансування пріоритетів та засобів бюджетної децентралізації і децентралізації влади; забезпечення конституційної та законодавчої основи реформування системи адміністративно-територіального устрою держави, засад управління об’єднаними територіальними громадами; здійснення поступальних кроків щодо економічного зростання в Україні, в контексті реалізації нової Державної стратегії регіонального розвитку,

розробленої з урахуванням смарт-спеціалізації та основних завдань концепції інклюзивного розвитку, забезпечення в державі системності та підвищення ефективності стратегічного прогнозування та планування. Втілення визначених детермінантів сприятиме збільшенню обсягів фінансових ресурсів та ефективного їх використання для забезпечення реалізації державної регіональної політики

- науково-методичний підхід до аналізу інвестиційних і кредитних механізмів реалізації державної регіональної політики, який базується на особливостях їх функціонування з урахуванням диверсифікації джерел фінансової підтримки регіонального розвитку: капітальних інвестицій, державно-приватного партнерства, банківського інвестиційного кредитування, інструментів фінансової підтримки ЄС та інших фінансових інституцій, в тому числі кредитів міжнародних фінансових організацій, що розкриває можливість встановити результативність їх використання та обгрунтувати важливість диверсифікованого підходу до джерел фінансового забезпечення регіонального розвитку;

- організаційно-фінансові засади механізму укладання та реалізації угод щодо регіонального розвитку між Кабінетом Міністрів України та обласними радами, які передбачають чітку регламентацію джерел їх фінансування за умов узгодження державних і регіональних інтересів у сфері реалізації секторальних політик, впровадження середньострокового планування з метою забезпечення гарантованого фінансування спільних заходів у рамках укладених угод та виключення залишкового принципу розподілу державних бюджетних коштів на їх реалізацію.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробленні теоретико-методологічних узагальнень та науково-практичних рекомендацій щодо вдосконалення та підвищення ефективності використання бюджетних, інвестиційних і кредитних механізмів фінансування узгоджених заходів органів публічної влади для досягнення цілей і завдань регіонального розвитку в Україні.

Наукові результати дисертаційної роботи знайшли практичне застосування

в роботі окремих центральних і регіональних органів влади, зокрема: Міністерства економічного розвитку і торгівлі України (довідка №2802-07/19492-03 від 17.06.2015) при підготовці проєкту Державної стратегії регіонального розвитку до 2020 року та проєкту Закону України «Про засади державної регіональної політики»; Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України (довідка №8/19-108-18 від 17.05.2018) при підготовці проєктів законів України («Про внесення змін до Закону України «Про засади державної регіональної політики» в частині визначення пріоритетів фінансування інвестиційних програм і проєктів регіонального розвитку та «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо удосконалення механізму фінансування регіонального розвитку»; Міністерства фінансів України (довідка №16000-11/931 від 15.08.2018) при опрацюванні проєктів, запропонованих центральним органом влади, щодо прийняття фінансової допомоги міжнародних фінансових організацій як фінансового механізму та додаткового інвестиційного ресурсу реалізації державної регіональної політики; Територіального управління Рахункової палати по Львівській, Волинській, Рівненській, Тернопільській, Івано-Франківській та Закарпатській областях (довідка №22-19/289 від 28.12.2015 р.) при проведенні аналізу використання фінансових ресурсів місцевих бюджетів та субвенцій з державного бюджету Львівською областю; Львівської обласної державної адміністрації (довідка №5/18-9064/0/2-17/1-11 від 01.12.2017 р.) при розробці Програми соціально-економічного та культурного розвитку Львівської області на 2018 рік, а також Стратегії розвитку гірських територій Львівської області на 2018-2022 роки щодо фінансового забезпечення реалізації заходів програмних документів; Департаменту фінансів Львівської обласної державної адміністрації (довідка №10-16/1512 від 28.11.2017 р.) при формуванні бюджету області на 2018 рік; Асоціації банків Львівщини (довідка №21-1 від 21.02.2019) при підготовці пропозицій до проєкту Стратегії розвитку Львівщини до 2027 року щодо підвищення ефективності використання фінансових ресурсів банківського сектору в регіоні.

Особистий внесок здобувача. Всі наукові результати, викладені в дисертації, одержані автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, використані лише ті ідеї та положення, які є результатом особистої роботи здобувача.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та рекомендації дисертаційної роботи оприлюднено на 30 конференціях та інших наукових заходах, серед них: Міжнародна науково-практична конференція «Економічний простір України: регіоналізація та інтеграція в умовах суспільних трансформацій» (м. Львів, 28-29 жовтня 2010 р.), VI, VII, IX, X, XI, XIII Міжнародні науково-практичні конференції «Інтеграція України у європейський та світовий фінансовий простір» (м. Львів, 2011, 2012, 2014, 2015, 2016, 2018 рр.), III Міжнародна науково-практична конференція «Сталий розвиток Карпат: сучасний стан та стратегія дій» (м. Львів, 4-5 жовтня 2012 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Модернізація та суспільний розвиток країни (м. Сімферополь, 2013 р.), Міжнародна науково-практична інтернет конференція «Економіка та управління: виклики та перспективи» (м. Дніпропетровськ, 2013 р.), I, III Міжнародні науково-практичні конференції «Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики» (м. Харків, 2013, 2016 рр.), Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми економіки та управління сучасної України (м. Ужгород, 2014 р.), III, V Міжнародні науково-практичні конференції «Сучасні економічні системи: стан та перспективи» (м. Хмельницький, 2012, 2014 рр.), Перший Міжнародний конгрес «Фундаментальні та прикладні наукові дослідження в країнах Тихоокеанського та Атлантичного басейнів» (м. Токіо, Японія, 2014р.), Міжнародна науково-практична конференція «Регіональна політика в Україні: сучасний стан та стратегія реформування» (м. Львів, 2014 р.), VIII Міжнародна науково-практична конференція «Банківська система України в умовах глобалізації фінансових ринків» (м. Черкаси, 2014 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Фінансово-економічний збалансований розвиток України: проблеми та шляхи їх подолання» (м. Дніпропетровськ, 2014 р.), I

Міжнародна науково-практична конференція «Фінансово-кредитна система: вектор розвитку для України» (м. Ужгород, 2015 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми та перспективи розвитку фінансів у сучасному світі» (м. Полтава, 2015р.), XII Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми, пріоритети та перспективи соціально-економічного розвитку в XXI столітті» (м. Кам'янець-Подільський, 2019 р.); у науково-практичних конференціях: «Криза банківської системи: причини та шляхи виходу» (м. Київ, 2015 р.), «Політика Національного банку України щодо подолання фінансово-економічної кризи і формування монетарних передумов розвитку економіки» (м. Київ, Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана, 2015 р.); у дистанційному форматі взято участь за кордоном у 4-ох Міжнародних науково-практичних конференціях: «Інституційні основи функціонування економіки в умовах трансформації» (м. Нюрнберг, Німеччина, 2014 р.), «Економіка і управління: теорія і практика» (м. Нюрнберг, Німеччина, 2014 р.), «Сучасні проблеми регіонального розвитку» (м. Пловдів, Болгарія, 2014 р.), «Економіка, управління, право: проблеми і перспективи розвитку» (м. Ковентрі, Великобританія, 2015 р.); доповідь у роботі круглого столу у м. Вроцлав, Польща, 2013 р.

Публікації. Основні теоретичні та практичні результати дисертаційного дослідження опубліковано в 51 науковій праці загальним обсягом 42,2 д. а., з яких: 5 монографій (в тому числі 1 одноосібна), 24 статті у вітчизняних наукових фахових виданнях (у тому числі 7 у виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз) та 2 статті у зарубіжних наукових періодичних виданнях, 18 публікацій апробаційного характеру, 2 публікації, що додатково відображають наукові результати дисертації.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг дисертації становить 456 сторінок, з яких 360 сторінок основного тексту. Робота містить 42 аналітичні таблиці, 31 рисунок (5 рисунків на окремих сторінках) та 15 додатків. Список використаних джерел включає 495 найменувань.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

1.1. Еволюція теорій регіонального розвитку

Становлення економічної науки є результатом пізнання її історичних джерел і закономірностей розвитку. Кожна галузь науки є продуктом довготривалої еволюції, формування якісних ознак, виявлення важливих економічних ідей.

Завдання економічної теорії, або аналізу, як зазначають Макконелл К.Р. і Брю С.Л. у праці «Економікс: принципи, проблеми і політика» полягає у тому, щоб систематизувати, розтлумачити та узагальнити факти. Принципи і теорії – кінцевий результат економічного аналізу – вносять порядок і зміст у набір фактів, зв'язуючи їх у єдине ціле, встановлюючи належне співвідношення між ними і виводячи із них відповідні узагальнення [170, с.6]. З цих позицій проведемо селективний аналіз основних теорій і концепцій регіонального розвитку.

Еволюція теоретичних поглядів у сфері регіонального розвитку охоплює менше двох століть, проте за цей період сформувався значний теоретичний доробок: від класичного напряму теоретичних досліджень до сучасних теорій регіонального розвитку, інклюзивного розвитку, теорії нової економічної географії. Практичне застосування окремих положень базових теорій регіонального розвитку дає можливість сформувати методологію регіональних досліджень.

Загальновизнаною теоретичною основою регіонального економічного розвитку вважається класичний підхід, якій втілюється в теоріях розміщення виробництва та просторової економіки.

Ці теорії беруть свій початок, від фундаментальної праці. Й. фон Тюнена «Ізольована держава в її відношенні до сільського господарства і національної економії або дослідження про вплив, який справляють ціни на зерно, якість земель і податки на землеробство», яка вийшла у 1826 році.

У цій праці вчений виклав концепцію побудови моделей розміщення сільського господарства концентричними колами (класичні кільця) навколо ринку збуту сільськогосподарської продукції. Слід зауважити, що навколо багатьох європейських і американських міст структура сільськогосподарського виробництва формувалася на основних положеннях теорії Й.Тюнена, адже завдяки професійному розміщенню виробничих зон можна було одержати високий прибуток.

Водночас фундаторами теорії розміщення виробництва є економісти – класики В. Лаунхардт (W.Launhardt) і А. Вебер (A. Weber). В. Лаунхардт винайшов метод знаходження пункту оптимального розміщення окремого промислового підприємства [114]. У своїй праці «Визначення найбільш зручного розташування комерційного об'єкта», яка була опублікована в 1882 році в журналі Асоціації німецьких інженерів, він запропонував просторову модель розміщення у вигляді трикутника, кути якого окреслюють сировину, енергію та місце збуту – метод вагового (локаційного) трикутника. Це одна з перших в економічній науці фізичних моделей, використовуваних для розв’язання теоретичних і практичних завдань.

Розвиваючи німецьку школу економістів щодо теорії розміщення промисловості, А. Вебер в 1909 році опубліковує свою працю «Про розміщення промисловості: чиста теорія штандорта», в якій він запровадив нове поняття «штандорт» – місцезнаходження, розміщення. Розглядаючи проблеми розміщення підприємств, вчений дійшов висновку, що вигода агломерації залежить від технічної та просторової концентрації, а не від відстані до географічного пункту. А. Вебер розробив багатофакторну теорію розміщення промислового підприємства, яка спирається на методи кількісного аналізу, що стало відправним каменем для створення більш загальних теорій розміщення.

У 1933 році в книзі «Центральні місця в північній Німеччині» В.Крісталлер (W. Christaller) запропонував теорію центральних місць (крісталлерівська), відповідно до якої регіональний розвиток залежить від зосередження економічної діяльності у центрах. У сучасних умовах, на основі теорії центральних місць, можуть бути створенні найбільші економічні структури ринкових зон, найкоротші маршрути перевезень тощо.

Нові підходи до теорії розміщення запропонував німецький вчений А.Льош (August Lösch) у своїй праці «Просторова організація господарства», значно розширивши склад чинників та умов, які враховуються в процесі розміщення підприємств. Найбільшим його науковим досягненням визнають розробку принципових засад теорії просторової економічної рівноваги, відповідно до якої основними елементами рівнянь моделі рівноваги є функції попиту і витрат. Вчений дав математичний опис ринкового функціонування системи виробників і споживачів, де кожна змінна має прив’язку до певної точки простору.

Таким чином, теорія розміщення, слугуючи класичною основою регіонального розвитку, визначала його наукову ідентифікацію та теоретико-методологічну базу.

Значним внеском у становленні теоретичної основи регіонального розвитку є праці представників неокласичного напряму, а саме: А. Маршалла, Х.Зіберта, Дж. Бортса, Дж. Стейна, Р. Солоу та Т. Свана. В основі цього напряму лежать: теоретична модель промислового району; теорії регіонального розвитку, що враховують міжрегіональну мобільність факторів виробництва, міжрегіональну торгівлю, транспортні видатки, здатність локальної економічної системи безперервно відновлювати рівновагу; теорії конвергенції, які трактують розвиток як процес, що має тенденцію до рівноваги через ринкові механізми.

Становлення неокласичного напряму пов’язують з іменем англійського економіста, засновника Кембриджської школи Альфредом Маршаллом. В основі своєї праці «Принципи економікс» [174] (запропонував назву «економікс»

замість політичної економії) вчений зазначив, що концентрація в одному місці малих і середніх підприємств створює «індустріальні райони», які за рахунок «зовнішньої економії на масштабах виробництва» стають конкурентоспроможними і можуть становити альтернативу великим вертикально інтегрованим підприємствам. Було обґрунтовано концепцію «Концентрації спеціалізованих виробництв в окремих регіонах». Зауважимо, що у подальшому була розроблена низка кластерних моделей промислового та регіонального розвитку.

Методологія дослідження А. Маршалла базувалася на використанні математичних і графічних методів аналізу, зокрема методу часткової рівноваги [48, с. 272].

Представники неокласичної течії сучасного періоду Р.Холл (R. Hall) і Ч. Джонс (Ch. Jones) в авторській моделі регіонального розвитку включають окрім традиційних виробничих факторів розвитку (капітал, праця, технології), а й інституційні та соціальні фактори, державну політику, інфраструктурне середовище [457]. Водночас ця теорія не враховувала такі важливі фактори розвитку як транспортні витрати, фактор агломерації, конвергенцію між країнами, що вплинуло на незначне застосування цієї моделі на практиці.

До неокласичного напряму належать також теорії конвергенції (вирівнювання) розвитку на основі мобільності факторів виробництва. Це теорії Р. Барро, Х. Сала-і-Мартіна [443], Р. Солоу і Т. Сван [490], Дж. Менкью, Д. Ромера, Д. Уейла [466] суть яких полягає не тільки в оптимальному розподілі ресурсів, але у переміщенні (розподілі) факторів виробництва, що має забезпечити вирівнювання показників (індикаторів) розвитку серед країн і регіонів та їх економічне зростання. Проте, досягнути абсолютної однорідності розвитку практично не реально, отже кожен регіон мав свою траєкторію стійкого зростання [199, с.140]. Слід, також зауважити, що емпіричні дослідження теорії конвергенції виявили зростаючі диспропорції у розвитку країн.

Таким чином, підсумовуючи внесок неокласичної школи в еволюцію

регіонального розвитку, необхідно зазначити, що дослідження неокласиків набули широкого визнання завдяки розкриттю об'єктивних законів функціонування економічної системи. Вагомим був і їх внесок у розвиток методології економічних досліджень.

Окремий напрям серед теорій регіонального розвитку, складають теорії кумулятивного (лат.cumulatio – збільшення) зростання, представниками яких є Г.Мюрдаль, Ф.Перру, А.Хіршман, Ж.-Р. Будвіль, П.Потьє, Дж. Фрідман, Х.Річардсон. В основі їх моделей лежать положення про нерівномірне зростання в умовах вільної конкуренції, виникнення центрів росту та просторової дифузії, створення агломерацій, розвиток периферійних територій, постійну віддачу від масштабу. Згідно з цими моделями простір генерує економічні переваги через широкомасштабні механізми синергії та кумулятивного зворотного зв'язку, що діє на локальному рівні, лише в окремих точках простору – «полюсах росту» з рівною інтенсивністю [470, с.308].

Важливою у встановленні кумулятивних теорій є теорія «полюсів зростання» французького економіста Ф.Перру (François Perroux), суть якої полягає у нерівномірності зростання економіки держави та її регіонів, що пов'язано з концентрацією ефективного, з потужним потенціалом виробництва на певних територіях, так званих «полюсах зростання». «Полюсами зростання» можуть бути як сукупність провідних галузей з високою результативністю динамічного розвитку, що забезпечує синергетичний ефект, так і конкретні території, що виконують функцію «локомотива» розвитку держави, регіону. Подальший розвиток теорія «полюсів зростання» набула в працях Ж.-Р. Будвіля (Zh. Budvil), на думку, якого регіональний полюс зростання являє собою набір галузей, що розвиваються і розширюються та розташованих в урбанізованій зоні і здатних викликати подальший розвиток економічної діяльності в усій зоні свого впливу, тобто мають мультиплікаційний ефект. Ф. Перу та його однодумці створили теоретичну концепцію державного управління економікою («державного дирижизму»), основний принцип якої полягає у вибірковості

політики держави на користь структурної будови економіки, зростання концентрації виробництва і капіталу.

Ідеї теорії полюсів зростання, у сучасній практиці просторового розвитку, реалізуються у створенні територій пріоритетного розвитку, вільних економічних зон, технопарків та технополісів.

Наприкінці 60-х років минулого століття Дж. Фрідменом (J. Fredmann) [455] була розроблена модель «Центр-периферія», яка отримала широке визнання. Протилежність центру і периферії проявляється на всіх рівнях: глобальному, державному, регіональному, локальному. Суть її полягає у тому, що постійна інноваційна діяльність створює сприятливі умови для подальшого розвитку ядра-центра, його модернізації та якісної трансформації економіки, водночас відбувається «викачування» центром ресурсів периферії, насамперед людських і природних, що посилює диференціацію між ними. Контрасти між центром і периферією сприяють виникненню і відтворенню територіальної нерівності, яка посилюється нерівномірністю економічного зростання.

Теорії кумулятивного зростання широко застосовувалися у багатьох європейських країнах при розробках стратегічних регіональних і структурних програм, Україна не була виключенням. Однак із поглибленням економічної кризи слабкість моделі М.Фрідмана мінімального втручання держави у сферу господарювання, за якою головне завдання регіональної політики полягає не в подоланні регіональних диспропорцій, а в загальному підвищенні ефективності регіонального господарського комплексу стала очевидною [56, с.145].

Значним теоретичним внеском у розуміння рушійних сил регіонального розвитку стали наукові праці М.Портера, М.Енрайт, Б.Гардінера, Р.Мартіна, П.Тайлера, Дж.Маккомбі, М.Сеттерфілда, в основі яких закладено ідеї регіональної конкурентоспроможності.

Засновником теорії конкурентоспроможності вважається М.Портер, який висунув ідею, що географічне об’єднання фірм сусідніх взаємопов’язаних компаній, фірм у промисловий кластер може розглядатися як організована сила

для національної промислової конкурентоспроможності, при цьому виділяв чотири властивості (детермінанти), які створюють умови для реалізації потенційних конкурентних переваг держави, регіону. До них вчений відносить [232]: факторні умови, умови попиту, споріднені та підтримуючі галузі,наявність стратегій фірм, їх структура та конкуренція. Регіони мають більше шансів на успіх у тих галузях та кластерах, де сукупність детермінант конкурентної переваги як системи, яка носить назву «Ромб конкурентних переваг М.Портера», має найбільш сприятливий характер [232]. Розвиваючи концепцію промислових кластерів, М. Енрайт зазначає, що конкурентні переваги розвитку фірм формуються переважно на локальному рівні і залежить від середовища, яке їх оточує, отже має місце існування «регіонального кластера» [130].

Реалізація конкурентних переваг у межах регіональних кластерів була поширена у США, Німеччині, Італії, Японії. В Україні регіональні кластери також створені в багатьох регіонах.

Регіональна конкурентоспроможність – здатність регіональної економічної системи оптимізувати локальні ресурси для того, щоб успішно конкурувати на національному та міжнародному ринках, та адекватно й оперативно реагувати на зміни, що відбуваються на цих ринках [397] зазначають автори моделі «піраміди конкурентоспроможності регіону» Б. Гардінер, Р. Мартін і П.Тайлер.

Варто зазначити, в Державних стратегіях регіонального розвитку і на період до 2015 року і на період до 2020 року першою стратегічною ціллю визначено підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів України, створення оптимальних умов для розкриття регіонами власного потенціалу та ефективного використання конкурентних переваг регіональної економіки.

Серед сучасних теорій регіонального розвитку заслуговують на увагу теорії нової економічної географії, або просторової економіки, зокрема праці М.Фуджити (M. Fujita), П.Кругмана (P. Krugman), А.Венаблеса (A. Venables) «Просторова економіка: міста, регіони та міжнародна торгівля» («The Spatial

Economy: Cities, Regions and International trade») [456]. Так, нова економічна географія визначає причини формування великої різноманітності фірм і економічної концентрації різних видів діяльності на обмеженій території. Її цілями є пошук доцентрових і відцентрових сил, які визначають загальні ідеї регіональної економічної рівноваги певної території.

Загальновизнана криза економічної теорії на рубежі XX-XXI століть позначилася і на стані теоретико-методологічного забезпечення досліджень регіонального розвитку. Об'єктивні передумови кризи були закладені в кардинальних змінах, що відбуваються в світовій економіці, а саме, інтенсифікації глобалізаційних процесів та зростанні ролі регіонів шляхом використання можливостей глобалізації та власних конкурентних переваг.

У цей період формуються сучасні теорії регіонального розвитку. Зокрема, «нового регіоналізму» М. Кітінга [137], яка об'єднує різнорідні процеси, суть яких полягає в утворенні (міждержавних) транскордонних регіонів, що не пов'язані з офіційними кордонами й характеризуються високим конкурентним статусом. Як зазначає вчений, феномену «нової регіоналізації» притаманні дві взаємопов'язані особливості: не обмежується кордонами національного господарства, зіштовхує між собою регіони в конкурентній боротьбі, а не надає їм нові ролі у системі міжнародного поділу праці [137]. Тобто, за новою регіоналізацією, економічне зростання регіонів базується на зростанні організаційного потенціалу та мобілізації соціального капіталу за рахунок інформаційної взаємодії системних суб'єктів регіонального розвитку.

Водночас, на нашу думку, важливе місце серед теорій, концепцій і моделей регіонального розвитку займають теорії, що формують сучасне підґрунтя щодо подальшого розвитку регіонів у довгостроковій перспективі, а саме: «Інформаційного суспільства» Дж. Нейсбіта [194], економічного (ендогенного) зростання Р.Лукаса [464], П.Ромера [484], концепція соціально-орієнтованої економіки Л.Ерхарда, В.Ойкена, Е.Прайзера [5], концепція сталого розвитку Г.Бехманна [320], теорія інклюзивного зростання Д.Аджемоглу і Дж.Робінсона [1].

Суперечливі тенденції світової економіки: єдність і боротьба глобального та локального, уніфікації та диференціації, розповсюдження та концентрації, що мають вплив і на регіональний розвиток, найшли своє відображення в теорії «інформаційного суспільства» Дж. Нейсбіта, який зазначав: «чим вищий рівень глобалізації, тим потужнішими стають її найдрібніші учасники» [194, с. 34]. Відповідно до цієї теорії, зростання ролі окремих регіонів у розвитку національних економік забезпечується завдяки створенню нових можливостей глобалізації, зокрема розвитку міжнародного співробітництва та зміни конкурентоспроможності регіонів.

Нову теорію економічного зростання, або теорію ендогенного розвитку започатковано П. Ромером (P. Romer) і Р. Лукасом (R. Lukas). Акцент ставиться на збільшення капітальних вкладень у науково-дослідницьку, конструкторську діяльність та інвестицій у людський капітал як основних факторів економічного зростання. З позиції П. Ромера та Р. Лукаса, економіка, яка базується на розвинутій науці та людському капіталі, має у довгостроковій перспективі кращі умови зростання, ніж за відсутності цих складових розвитку.

Глобальні проблеми людства, його подальшого існування та розвитку зумовили появу концепції сталого розвитку «sustainable development». В основі сталого розвитку є паритетність відносин у тріаді: людина – господарство – природа. Парадигма сталого розвитку включає в себе вимоги до захисту довкілля, соціальної справедливості та відсутності расової й національної дискримінації, встановлення балансу між задоволенням сучасних потреб людства і захистом інтересів майбутніх поколінь, включаючи їхню потребу в безпечному і здоровому довкіллі.

Зі середини 1970-х років економічна політика, в тому числі регіональна, провідних країн світу вдало поєднувала ринкові та державні важелі управління соціально-економічним розвитком, що стало підґрунтям у формуванні концепції соціально-орієнтованої ринкової економіки. Основоположниками цієї теорії вважаються представники німецької школи неолібералізму: В. Ойкейн,

Л. Ерхард, А. Мюллер – Армак, Е Прайзер. В основу теорії покладено формування оптимальної комбінації ринкових засад господарювання із сильною державою, яка б забезпечувала порядок як у реалізації економічних свобод, так і в забезпеченні соціальної рівності та справедливості [5]. Важливо зауважити, що гарантоване соціальне забезпечення є одне з ключових завдань держави у реалізації регіональної політики.

Серед сучасних теорій значне місце займає теорія інклюзивного розвитку. Дослідженням інклюзивного розвитку та інклюзивного зростання присвячені праці сучасних зарубіжних вчених: Д. Аджемоглу, Д. Робінсона [1], Е. С. Райнерта [317], Дж. Подеста [473], З. М. Бедоса [120], С. Голандера, Р. Болінга [486], Е. Дуфло [444], в яких тією чи іншою мірою розкрито суттєві дисбаланси моделей зростання світової економіки (за зростання обсягів ВВП водночас відбувається негармонійний розподіл доходів між суб’єктами, що поглиблює розшарування населення і посилення бідності) та запропоновано нову збалансовану модель економічного розвитку соціально-економічних систем із збільшенням залучення, участі (англ. inclusion – включення, залученість) усіх громадян соціуму у процесі економічного зростання та справедливого розподілу його результатів.

Базові положення теорії інклюзивного розвитку, які розроблялися цими вченими увійшли до звіту Комісії зі зростання і розвитку, яку очолив лауреат Нобелівської премії М. Спенс «Звіт про зростання. Стратегії сталого зростання та інклюзивного розвитку» [38].

Забезпечення економічного зростання займає ключову позицію в сучасній дискусії наукової спільноти, провідних економістів і політиків світу. Наднаціональні інститути: Світовий банк, ОЕСР, Європейська комісія (European Commission), Міжнародний валютний фонд, Всесвітній економічний форум (World Economic Forum) мали вирішальний вплив на визначення концептуальних засад інклюзивного зростання. Так, експерти Світового банку та Міжнародного валютного фонду визначають інклюзивне зростання як стале економічне

зростання швидкими темпами за рахунок надання єдиного простору для інвестицій і продуктивної зайнятості населення [451]. ОЕСР розглядає інклюзивне зростання як економічне зростання, яке створює можливості для всіх прошарків населення й більш справедливо розподіляє в суспільстві переваги від збільшеного добробуту як в грошовому, так і в негрошовому вираженні [449]. Європейська комісія трактує інклюзивне зростання як забезпечення високого рівня зайнятості, модернізації ринків праці і соціального захисту, боротьбу з бідністю, інвестування в освіту та сприяння об'єднанню суспільства [452]. Всесвітній економічний форум запровадив з 2017 року «Індекс інклюзивного розвитку» («Inclusive Development Index») – щорічну оцінку економічної ефективності 103 країн, яка визначає, як країни виконують дванадцять вимірів економічного прогресу, а саме включає показники: ВВП на одну особу, рівень зайнятості, продуктивності праці, очікуваної тривалості життя, середній дохід домогосподарств, рівень бідності та нерівності, рівень заощаджень, демографічного навантаження, державного боргу і забруднення навколишнього середовища [492].

На основі різних теоретичних підходів до розуміння поняття «інклюзивне зростання» можемо констатувати, що має місце поява всесвітнього консенсусу щодо необхідності більш інклюзивної моделі зростання та розвитку, яка сприяє високому рівню життя для всіх, зауважимо, що це відповідає завданням державної регіональної політики, проте не існує загальноприйнятого визначення і єдиного уявлення про інклюзивне зростання з позицій процесу і з позицій результату.

З одного боку, це процес забезпечення можливості участі населення у створенні ВВП, забезпеченні рівних можливостей для реалізації свого людського потенціалу. З іншого боку, результатом інклюзивного зростання є економіка, яка забезпечує максимальну зайнятість, створення нових робочих місць, справедливий розподіл доходів, скорочення бідності та нерівності, соціальний захист та соціальну інтеграцію.

Особливої уваги заслуговує концепція інклюзивних інститутів розроблена американським неоінституціоналістом з Массачусетського технологічного інституту Дароном Аджемоглу (Darom Acemoglu) і гарвардським політологом Джеймсом Робінсоном (James Robinson) [1], яка спрямована на виявлення глибинних причин слабкої здатності економічних інститутів, зокрема влади, впливати на економічне зростання, ефективне використання потенціалу інклюзивних ринків, інвестування у людський капітал та залучення таланту багатьох людей до створення ВВП.

Ключовим у концепції Д. Аджемоглу і Д. Робінсона є порівняння інклюзивних екстрактивних економічних інститутів. Якщо інклюзивні економічні інститути стимулюють економічну активність громадян усіх верств населення, їх вільний вибір професії і кар'єри, забезпечують вільний вихід на ринок для нових підприємств малого і середнього бізнесу, то інститутам, які мають властивості протилежні інклюзивним, автори концепції дали назву екстрактивних інститутів. Діяльність цих екстрактивних інститутів спрямована на одержання (витягування) максимального доходу з експлуатації більшої частини населення та збагачення незначної його частини. Як зазначають вчені [1], екстрактивні інститути в довгостроковій перспективі перешкоджають економічному й інноваційному розвитку внаслідок декількох факторів, серед яких виділяють неможливість захисту прав власності і прав за контрактами, відчуження результатів праці, перешкоджання новим технологіям, які можуть послабити сектори економіки, що дають прибуток вузькій групі, яка контролює економіку і створити інші групи, які спроможні направити економічні ресурси на послаблення владної еліти. Опір «творчому руйнуванню» часто лежить в основі опору створенню інклюзивних економічних, а також політичних інститутів.

Цінність концепції Д. Аджемоглу і Д. Робінсона в тому, що названо реальну перешкоду інклюзивного розвитку, якою є непорушність інституційної основи в країнах, неможливість широких верств населення впливати на рішення

еліт. І що також важливо, зміна старої еліти на нову не встановлює більш справедливого розподілу благ.

Отже, положення сучасних теорій: конкурентоспроможності, ендогенного зростання, соціально-орієнтованої економіки сталого розвитку та інклюзивного розвитку формують сучасне підґрунтя регіонального розвитку і сфокусовані на необхідності використання людського та інтелектуального потенціалу, знань та інноваційної діяльності, балансу між задоволенням сучасних потреб людства і захистом інтересів майбутніх поколінь та під їх впливом відбувається трансформація регіональної політики, яка формується та реалізується державою відповідно до ідеї регіонального розвитку.

Надаючи важливого значення сучасній теорії інклюзивного розвитку, зазначимо, що в Україні дослідженням інклюзивного зростання та розвитку присвячені праці вітчизняних вчених: Айвазовського В.В. [2], Базилюк А.В. [7], Гейця В.М. [45], Гриценка А.А. [50], Жулин О.В. [7], Затонацької Т.Г. [113], Зінчук Т.О. [121], Ковальчук О.Д. [141], Прогнімака О.Д. [275], Тараненко І.В. [401]. Поява та збільшення наукових досліджень інклюзивного розвитку в Україні зумовлені глобальною економічною кризою, структурними недоліками української економіки, значним скороченням робочих місць, негармонійним розподілом доходів, посиленням розшарування населення, зростанням частки населення, яка проживає за межею бідності та воєнним конфліктом.

За результатами проведеного селективного аналізу, застосовуючи історичний та логічний підходи, систематизуємо найбільш актуальні наукові теорії, концепції, моделі регіонального розвитку у спосіб, поданий на рис. 1.1.

Підсумовуючи результати досліджень наукових теорій, концепцій, моделей регіонального розвитку, які найшли своє відображення у працях провідних учених-економістів, слід відзначити, що:

- в дискусії щодо становлення регіонального розвитку беруть участь представники провідних течій економічної науки: класики, неокласики, посткейнсіанці, неоінституціоналісти майже протягом двох століть. Виходячи з принципово різних методологічних засад у розумінні становлення регіонального

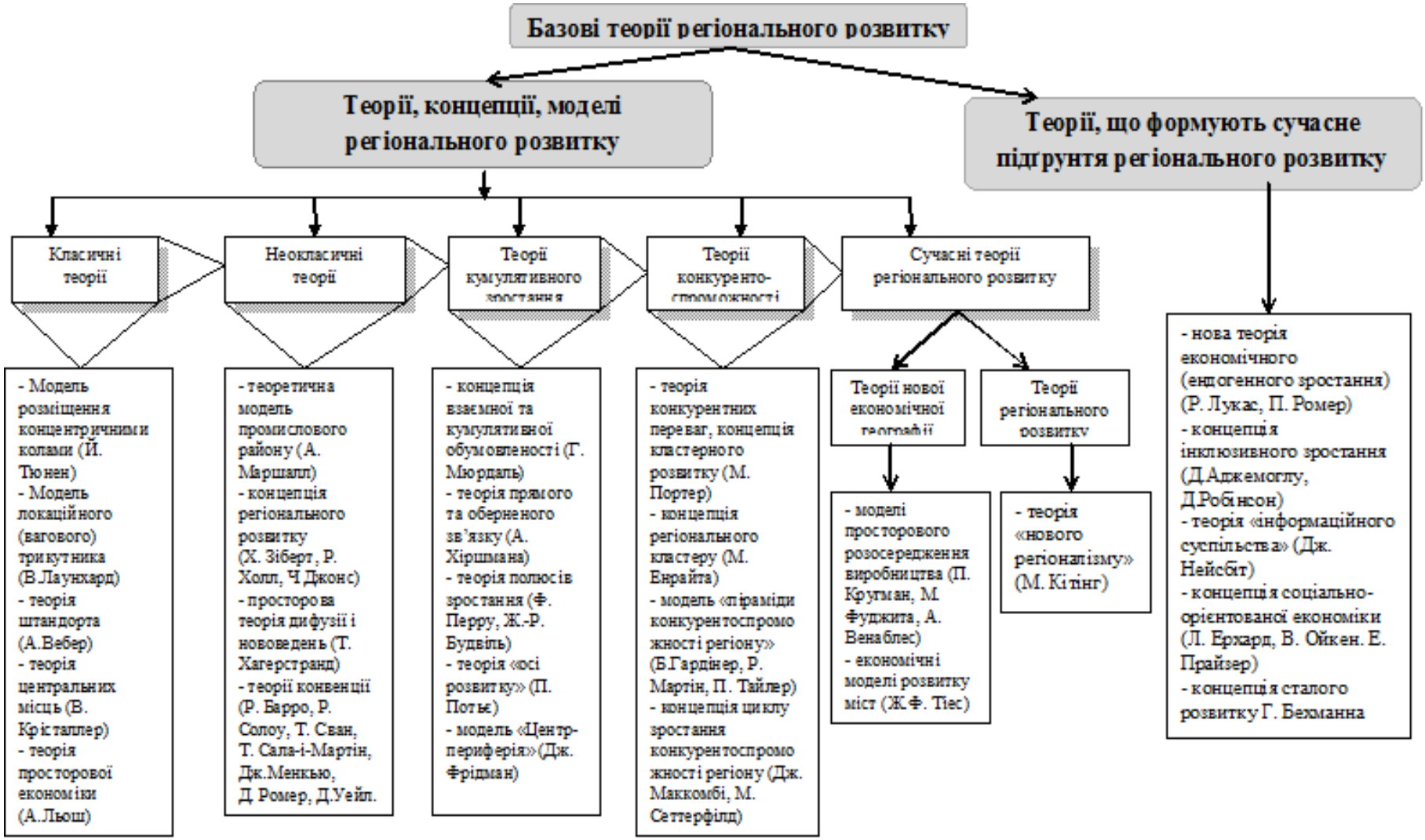

Рис 1.1. Систематизація теорій регіонального розвитку*

*** Складено автором**

розвитку, вчені доводять власні позиції і пропонують рекомендації щодо напрямів формування економічного підґрунтя регіонального розвитку;

- згадані теорії, концепції, моделі становлять багату історичну спадщину наукових підходів до пізнання регіонального розвитку, створюють належну основу для сучасної наукової думки, яка має вирішувати найскладніші питання суспільного життя;

- сучасній економічній науці, зокрема регіонального розвитку, притаманні суперечливість та багатоваріантність наукового пізнання, плюралізм поглядів та висока етика наукової полеміки, різноманітність підходів та ідей;

- не існує єдиної загальної, універсальної моделі регіонального розвитку, а отже не може існувати і єдина модель регіональної політики, яка формується і реалізується відповідно до ідей регіонального розвитку, покладених в основу цієї політики, враховуючи, що політика, як зауважив Арістотель це «мистецтво управління» державою і суспільством;

- базові засади регіонального розвитку слід розглядати в нерозривній єдності з об’єктивними законами розвитку економіки, що функціонують на соціально-орієнтованих ринкових засадах та становлять концептуальний базис регіональної політики. Підхід до інклюзивного економічного зростання, який методологічно базується на неоінституціоналізмі, найбільш реально відображає сучасні процеси у світовій та національній економіках. При цьому слід урахувати особливості інклюзивного економічного зростання, специфіку функціонування інклюзивних ринків і інклюзивних інститутів;

- використання підходу інклюзивного зростання дає можливість усвідомити його вплив на формування сучасного підґрунтя для розвитку держави та її регіонів, а відповідно і на формування державної регіональної політики, яка має забезпечити кожній людині можливість задоволення власних потреб, потреб в освіті, медицині, праці і відпочинку. Держава повинна дати можливість кожній особистості реалізувати свій потенціал та відчути важливість свого життя. На цій основі інклюзивне економічне зростання і розвиток має посідати ключові позиції в дослідженні державної регіональної політики.

1.2. Наукові підходи до формування та реалізації державної регіональної політики

Основною рисою сучасного розвитку України є розбудова національної економічної системи, яка має слугувати гарантом державної незалежності та соціальної безпеки кожного громадянина країни. Проте цей процес відбувається дуже суперечливо в умовах процесів глобалізації і регіоналізації, євроінтеграції і децентралізації, які вимагають глибинних реформ в економіці держави, у розвитку владних інститутів та інституцій, суспільній свідомості загалом. Водночас унаслідок низки не виважених рішень у суспільно-політичній і гуманітарній сферах, а також під потужним політичним і військовим впливом з боку Російської Федерації у напрямі нарощування деструктивних тенденцій щодо громадської єдності та дестабілізації соціально-економічного розвитку держави, поширився регіональний сепаратизм у регіонах Сходу та Півдня України [403, с.157]. Слід зауважити, що в Україні за роки незалежності державна регіональна політика не належала до пріоритетів внутрішньої політики держави.

У праці «Наукові здобутки регіоналістики, її проблеми і перспективи розвитку» у 2002році М. І. Долішній застерігав, що регіональні проблеми в Україні є не лише гострими, а й вибухонебезпечними, оскільки їх невдале розв’язання може призвести до загострення потенційних конфліктів як усередині країни, так і між державами [71, с.9]. Нагромаджені суперечності у відносинах між центром і регіонами сформували підґрунтя для поглиблення рівня асиметрії у соціально-економічному розвитку територій та поширення тенденцій регіонального сепаратизму. В Україні постала нагальна потреба розроблення та впровадження ефективної державної регіональної політики, спроможної сформувати сприятливі умови для забезпечення соціальної та економічної єдності держави, динамічного збалансованого розвитку регіонів, забезпечення належної якості життя для всіх людей та ефективних фінансових механізмів її реалізації.

Проте, перш ніж визначитися з науковими підходами до формування та реалізації державної регіональної політики, важливо провести аналіз наукових

підходів щодо визначення її сутності з урахуванням окремих вимог до визначення термінів, а саме: об'єктивності, чіткості визначення, завершеності пояснення. Отже, враховуючи зазначені наукові критерії, розглянемо трактування сутності «регіональна політика» та «державна регіональна політика» деякими вітчизняними авторами.

Так, у праці «Регіональна політика: системний підхід» (1996 р.) В. Симоненко визначає, що «під регіональною політикою слід розуміти, з одного боку, чітко опрацьовану в законодавчому аспекті практичну діяльність держави в усіх регіонах країни, а з другого – соціально-економічну політику, здійснювану на базі загальнодержавного законодавства самими регіонами для досягнення тих чи інших регіональних і місцевих цілей і завдань» [383, с.31]. Зауважимо, що автор, слушно відзначивши суть регіональної політики як єдність дій держави і регіонів, роль останніх вбачає тільки у регулюванні соціально-економічних процесів, які далеко не повністю охоплюють всі сторони регіонального розвитку. В 1995 році у праці «Ринкова реформа і регіональна політика» М. Кноглер та О. Сєкарєв трактують регіональну політику як «сукупність заходів, спрямованих на усунення відмінностей в економічній дієздатності та життєвому рівні, наявних між територіально відокремленими частинами країни» [138, с.65], при цьому, на нашу думку, розкриваючи не зміст поняття, а мету регіональної політики.

У монографії «Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети» (2007) З.С. Варналій «регіональною політикою» вважає сферу діяльності з управління економічним, соціальним, екологічним і політичним розвитком країни у регіональному аспекті відповідно до заздалегідь розробленої програми. «Головною метою державної регіональної політики України на сучасному етапі розвитку є створення умов, що дозволять регіонам повністю реалізувати наявний потенціал, зробити максимальний внесок у національну економіку, здобути конкурентні переваги на зовнішньому ринку» [62, с.63].

Близьким за трактуванням є визначення регіональної політики в монографії за редакцією В. Є. Вороніна, а саме: «регіональна політика – це комплекс заходів, спрямованих на розроблення та реалізацію ефективних механізмів управління

економічним, соціальним, культурним, екологічним розвитком регіональних спільнот на основі узгодження державних і регіональних інтересів та раціонального використання специфічного потенціалу регіонів. У цьому контексті регіональна політика тісно пов'язана з іншими сферами державної політики, що реалізуються на різних рівнях територіальної організації влади» [65, с. 9].

В. В. Вакуленко і М. К. Орлатий, розглядаючи регіональну політику, зазначають, що під регіональною політикою в широкому розумінні слід мати на увазі різновид міжнародної, державної та внутрішньодержавної діяльності політичних суб'єктів з метою створення та перерозподілу економічних, соціальних та інших ресурсів між регіонами заради досягнення стратегічних цілей розвитку» [205, с. 32]. Особливістю їхнього трактування є розгляд регіональної політики на трьох рівнях: міжнародному, державному, регіональному. Зокрема, визнаючи основні завдання внутрішньодержавної регіональної політики, автори виділяють: «послідовний, гармонійний, стабільний, сталий (з урахуванням екологічних складових), збалансований соціально-економічний розвиток усіх регіонів з метою створення повноцінного середовища для життєдіяльності людини незалежно від місця її проживання» [205, с. 33].

На думку М. П. Бутка та О. Д. Хомик, регіональну політику слід розглядати як сукупність цілей, завдань і системних заходів з управління соціо-економіко-екологічним розвитком країни в її регіональному аспекті, що спрямовується на збалансований і комплексний розвиток просторових продуктивних сил, базується на гармонізації відносин між державою та регіонами, а також регіонів між собою [18, с. 9].

Особливу увагу привертає позиція С. А. Романюка. Так, у монографії «Розвиток регіонів у відкритій економіці: теорія, політика, практика» (2013) автор зазначає: «як у наукових розробках, так і в актах українського законодавства, при розгляді політики держави щодо різних аспектів життєдіяльності регіонів часто вживається словосполучення «державна регіональна політика». З лексичної точки зору дане означення територіальних аспектів державної політики, є не досить вдалим, оскільки заключає в собі певну дихотомію: «державна» і одночасно

«регіональна» [365, с. 35]. У зазначеній монографії С.А. Романюк застосовує терміни «державна політика регіонального розвитку», «регіональна політика держави», «регіональна політика», які вживає як синоніми.

Обґрунтовуючи свою позицію, С.А. Романюк зазначає, що державна політика полягає у системному впливі держави в особі державних органів влади на суспільні процеси, що відбуваються на всій території, у тому числі на будь-якій обмеженій, виділеній за певними ознаками її територіальній частині – в регіоні. У цьому сенсі регіон будь-якого таксономічного рівня перебуває під впливом державної політики, і всі економічні, соціальні, політичні процеси, що відбуваються в ньому, більшою чи меншою мірою визначаються результатами цього впливу. Фактично будь-яке політичне рішення, що приймається на державному рівні, має прямі чи опосередковані, короткострокові або відтерміновані у часі територіальні наслідки, які можуть бути не тільки позитивними для жителів конкретного регіону, а й негативними, проте держава їх приймає з погляду загальнодержавних інтересів та потреб. Отже, як зазначає С.А.Романюк, практично будь-яка сфера державної політики, прямо чи опосередковано, має регіональний вимір, і в цьому сенсі політику держави можна розглядати як регіональну в широкому розумінні.

У вузькому розумінні регіональна політика держави – це окрема сфера державної політики з чітко визначеними рамками цілеспрямованого територіального впливу. Саме такий підхід дає можливість виділити цю сферу державної політики серед інших. Принципова відмінність регіональної політики від усіх інших секторних (функціональних) політик полягає у виключно територіальному її впливі [365, с. 36].

Принципово, на погляд М. І. Долішнього, що при визначенні терміну «регіональна політика» є необхідність його тлумачення як у широкому, так і вузькому розумінні. В першому випадку це означає політику, яку здійснює держава щодо регіонів, і самі регіони в межах наданих їм прав і повноважень. У другому – регіональна політика зводиться виключно до дій держави, а тому в цьому контексті можна сказати про державну регіональну політику [71, с. 15–16].

Розвиваючи думку щодо існування розбіжностей між регіональними інтересами держави та місцевими інтересами, ефективності політики максимального згладжування протиріч між ними, висловлюємо позицію, що у сучасних умовах національним інтересам мають бути підпорядковані регіональні інтереси держави та місцеві інтереси регіонів.

У цьому зв'язку слід особливо наголосити, що наведені визначення регіональної політики та державної регіональної політики свідчать про відсутність у наукових колах єдиного підходу до розуміння цих понять. Поряд із цим, як зазначає М. І. Долішній, принциповим моментом наукового осмислення регіональної політики є необхідність чіткого усвідомлення двох її зрізів. Перший – це політика держави щодо регіонів (державна регіональна політика), другий – регіональна політика, здійснювана самими регіонами. Першу складову реалізують центральні органи державної влади, другу – органи місцевого самоврядування. Причому одним з основних завдань держави є якраз створення необхідних умов для місцевих органів влади з метою ефективного управління регіональними процесами [71, с. 17].

В українському законодавстві також вживається поняття «державна регіональна політика» (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Підходи до визначення терміну «державна регіональна політика» у законопроєктах та проєктах концепцій державної регіональної політики*

Назва законодавчого акту	Термін підготовки	Розроблено на виконання	Зміст терміну «державна регіональна політика»
Проєкт Концепції державної регіональної політики України	Грудень 1999 р.	Розпорядження Президента України з ініціативи Спілки лідерів місцевих та регіональних влад України	Система заходів, що здійснюється органами державної влади з метою забезпечення управління політичним, економічним та соціальним розвитком регіонів і територіально-адміністративних одиниць
Концепція державної регіональної політики	Травень 2001 р.	Затверджено Указом Президента України від 26.05.2001 № 341	Відсутність визначення терміну

Продовження таблиці 1.1

Проєкт Концепції державної регіональної політики	Серпень 2008 р.	Доручення Прем'єр-міністра України	Сукупність стратегічних заходів, засобів, механізмів, інструментів та взаємоузгоджених дій органів державної влади і місцевого самоврядування для забезпечення розвитку держави загалом і сталого збалансованого розвитку регіонів, відповідно до поставлених цілей: створення повноцінного життєвого середовища для людей на усій території України; забезпечення просторової єдності держави; сталого збалансованого розвитку її регіонів
Проєкт Закону України «Про засади державної регіональної політики»	Грудень 2009 р.	Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21.09.2009 №41-р	Сукупність цілей, заходів, засобів та взаємоузгоджених дій центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування для створення повноцінного середовища життєдіяльності людей на усій території України
Проєкт Закону України «Про засади державної регіональної політики»	Червень 2010 р.		Сукупність заходів, засобів, механізмів, інструментів та взаємоузгоджених дій центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування для створення повноцінного життєвого середовища для людей на усій території України та забезпечення високого рівня якості життя людини; просторової єдності та сталого розвитку держави та її регіонів
Проєкт Закону України «Про засади державної регіональної політики»	Червень 2014 р.	Рішення Ради регіонів від 25.12.2012	Система цілей, заходів, засобів та узгоджених дій центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування для забезпечення високого рівня якості життя людей на всій території України з урахуванням природних, історичних, екологічних, економічних, географічних, демографічних та інших особливостей її регіонів, їхньої етнічної і культурної своєрідності
Закон України «Про засади державної регіональної політики»	Кінець 2014 р. – початок 2015-го	Закон України від 2 лютого 2015 р. № 156-VIII	Система цілей, заходів, засобів та узгоджених дій центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та посадових осіб для забезпечення високого рівня якості життя людей на всій території України з урахуванням природних, історичних, екологічних, економічних, географічних, демографічних та інших особливостей її регіонів, їхньої етнічної і культурної самобутності

***Складено автором**

Ухвалений у лютому 2015 року Закон України «Про засади державної регіональної політики» [101] визначив основні правові, економічні, соціальні, екологічні, гуманітарні та організаційні засади державної регіональної політики як складової частини внутрішньої політики України. У статті 1 цього Закону дано таке визначення терміну: «державна регіональна політика – система цілей, заходів, засобів та узгоджених дій центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб для забезпечення високого рівня

якості життя людей на всій території України з урахуванням природних, історичних, економічних, екологічних, географічних, демографічних та інших особливостей регіонів, їх етнічної і культурної самобутності».

Проте, на нашу думку, таке визначення акцентує увагу на врахуванні особливостей регіонів і недостатньо розкриває змістовне наповнення державної регіональної політики. Узгодженими, на наше глибоке переконання, мають бути засадничі параметри державної регіональної політики. Водночас, враховуючи сучасні процеси децентралізації влади в Україні, спрямовані, зокрема, і на створення проєвропейської національної системи державного (публічного) управління, яке дасть змогу поступово входити в європейський адміністративний простір, доцільно замінити термін «центральні і місцеві органи влади і органи місцевого самоврядування» на термін «органи публічної влади».

Дослідивши трактування сутності державної регіональної політики, зазначимо, що ключова, провідна роль у формуванні, а саме визначення мети, цілей, пріоритетів, завдань і принципів та встановлення механізмів їх досягнення, тобто реалізації цієї політики належить державі. З цих позицій ми приймаємо, що далі мова буде про державну регіональну політику.

Таким чином, ураховуючи вищевикладене, вважаємо, що державна регіональна політика – це система взаємоузгоджених цілей, заходів, засобів та дій органів публічної влади всіх рівнів спрямованих на забезпечення реалізації цілей і завдань сталого і інклюзивного розвитку держави, регіонів, територіальних громад.

Відповідно до Закону України «Про засади державної регіональної політики» встановлено, що об’єктами державної регіональної політики є регіони, або групи регіонів (або їх частин), міст, сіл, селищ, об’єднані за критеріями та в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Проте регіон – це не лише територія, а адміністративно-територіальне та історико-географічне утворення з природно-ресурсним, економічним, виробничим та демографічним потенціалом, що розглядається в комплексі як соціально-економічна система при формуванні та реалізації державної регіональної політики. Предметом дослідження державної регіональної політики є процеси її формування та реалізації.

Проведемо дискурс особливостей формування та реалізації державної регіональної політики, як в Україні, так і в європейських країнах.

Наприкінці минулого століття регіональна політика у багатьох країнах, переважно фокусувалася на інвестиційній підтримці окремих регіонів та розбудові їхньої інфраструктури, а також політиці інтервенцій у чітко визначені території. У той період політика економічного розвитку в більшості країн була схожою, з незначним урахуванням регіональної специфіки, і зосереджувалася на державних інвестиціях у великі інфраструктурні проєкти – будівництво доріг, залізниць, водоочисних споруд, утилізації промислових та побутових відходів [472]. Разом з тим, за висновками багатьох зарубіжних і вітчизняних науковців, вплив такої інфраструктурної політики, з одного боку, був позитивним, з другого – мало місце зростання регіональної поляризації і подальшої маргіналізації периферійних регіонів [365, 61]. Фінансова підтримка, що лежала в основі такої політики, була спрямована на внутрішнє інвестування і передбачала підтримку та залучення коштів великих компаній на проблемні території. Проте, такий підхід до подолання диспропорцій між економічно розвинутими і периферійними регіонами не дав очікуваних позитивних результатів.

Як зазначає С. Романюк, політика, яка базується на вірі у те, що достатньо поліпшити управління, виділити належні ресурси на створення інфраструктури і створити пільгові умови для інвестування, аби приватний капітал почав рухатися в економічно відсталі регіони, себе не виправдала [365, с. 146].

Розуміння існуючого на початок XXI століття в європейських країнах державного впливу на регіональний розвиток дає можливість визначити основні особливості державної регіональної політики, а саме: ключовою ціллю є зниження диспропорцій у розвитку територій; серед завдань переважає залучення інвестицій чітко визначеним регіонам та інфраструктурна підтримка; сферами впливу є регіони зі структурними проблемами й міжрегіональні та внутрішньорегіональні диспропорції; регуляторний вплив спрямований на окремі сектори економіки проблемних регіонів [365].

Процеси глобалізації, суттєві інституційні й технологічні зміни світового

масштабу, зміни у визначенні ролі регіонального і місцевого розвитку в економічному зростанні і благополуччі європейських країн привели до поступової трансформації традиційного державного впливу на регіональний розвиток.

Конкурентоспроможність і зростання, що базуються на ендогенних чинниках, стають важливими політичними цілями в європейських державах, а використання інструментів підтримки підприємств поступово скорочується. Одночасно ціла низка інструментів регіонального впливу фокусуються на інноваційно-орієнтовану допомогу, навчання і перекваліфікацію робочої сили, а також надання послуг, що поліпшують бізнесове середовище, фінансова допомога поширюється на всі регіони, через запровадження багаторівневих систем управління [495]. Отже, державна регіональна політика поступово почала розширюватися на всі регіони для їх підтримки в умовах постійної зміни зовнішніх викликів інклюзивної економіки.

Водночас реалізація заходів регіональної політики на території всіх регіонів вимагає запровадження нових координаційних підходів до її формування, які б охоплювали широкий спектр соціально-економічних проблем. Дослідження провідних наукових шкіл світу щодо формування нових, в умовах глобалізації, підходів до визначення змісту регіональної політики свідчать про наявність двох основних сучасних поглядів: територіально-нейтрального (просторово-нейтрального) і територіально-орієнтованого. Перший базується на теорії нової економічної географії та пропонує формування територіальної політики з урахуванням трьох типів інструментів економічної інтеграції – інституцій, інфраструктури та інтервенцій. Територіально-орієнтований підхід у регіональній політиці пропонує ширше запровадження комбінації екзогенних та ендогенних зусиль через переговорний процес з усіма, хто зацікавлений у розвитку регіону, щодо застосування багаторівневого управління, оскільки жоден з окремо взятих суб’єктів точно не може уявити, «що повинно бути зроблено» [365, с. 39–42].

Організація економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) відзначає, що більшість країн при здійсненні регіональної політики, має на меті як поліпшення

стандартів життя і добробуту людей, так і ефективність використання внутрішніх переваг, тобто підвищення конкурентоспроможності територій [481].

На нашу думку, при формуванні регіональної політики необхідно враховувати економічні, соціальні, політичні, інституційні та інші особливості регіонів. Водночас використавши переваги територіально-орієнтованого підходу до формування регіональної політики можливо посилити державний вплив на регіональний розвиток, який має бути сконцентрований більше на ефективності та соціальній рівності (соціальній інтеграції), ніж на традиційних оцінках диференціації розвитку. За таких умов конкурентоспроможність (ефективність) та інтегрованість (соціальна рівність), мають доповнювати одна одну як дві сторони єдиного процесу.

В останні роки регіональна політика Європейського Союзу зазнає значних змін. Високорозвинені країни будучи головними суб'єктами-учасниками глобальних економічних процесів, визначають загальні принципи та підходи у формуванні різних сфер політичного життя, у тому числі й регіональної політики. Водночас регіональна політика ЄС маючи наднаціональний характер, здійснюється в умовах суттєвої диференціації напрямів регіональної політики країн-членів, формує і реалізує стратегічні завдання та синхронізує в часі фінансування визначених у програмах Спільноти пріоритетів та проєктів, при цьому визначається єдиними принципами функціонування структурної політики ЄС: концентрації, партнерства, доповнюваності, гарантування, субсидіарності, плановості, координації, співробітництва, відповідності [448; 460].

Варто зазначити, що починаючи з 2000 року в ЄС запроваджено семирічне програмування регіональної політики. Це програмні періоди 2000–2006р.р., 2007–2013р.р. та 2014–2020рр. Сучасна програма регіонального розвитку «Горизонт 2020» зорієнтована на підтримку саме інноваційної діяльності, оскільки передбачає об'єднання всього фінансування ЄС у сфері наукових досліджень та інновацій і створення Європейського інноваційного союзу.

Державна регіональна політика в Україні протягом останніх років також зазнала суттєвих змін, які супроводжувалися реформами, спрямованими на

зміцнення демократичних основ її розвитку, реалізацію певних пріоритетів економіки країни та розв'язання соціально-економічних проблем окремих регіонів. Зокрема, з прийняттям у липні 2006 року Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року [64] вперше системно, з урахуванням досвіду Європейського Союзу у здійсненні політики єднання, було визначено принципи регіональної політики, сформульовано її мету, стратегічні цілі та завдання, а також сценарій перспективного соціального і економічного розвитку регіонів.

Метою цієї Державної стратегії було створення умов підвищення конкурентоспроможності регіонів, забезпечення сталого їхнього розвитку на сучасній технологічній основі, високої продуктивності виробництва та зайнятості населення.

Для визначення впливу державної регіональної політики на розвиток регіонів було визначено перелік показників оцінки реалізації Стратегії, тобто, у стратегічному документі мали місце системні підходи до вирішення основних завдань державної регіональної політики.

Водночас автор поділяє позицію [365, с.221], що слабкими сторонами Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року, які суттєво вплинули на можливість розв'язання регіональних проблем, насамперед, були:

- по-перше, невизначеність на законодавчому рівні стратегічних напрямів розвитку держави. Стратегія схвалена постановою Кабінету Міністрів України від 21 липня 2006 року за № 1001, а мала б – ухвалою Верховної Ради України, як це визначено Конституцією України, тобто Верховна Рада України законодавчо немала повноважень щодо впливу на формування та реалізацію державної регіональної політики в Україні;

- по-друге, статус стратегії унеможливив визнання її методологічним документом для діяльності усіх суб'єктів регіональної політики, таким чином ключова її функція – координація діяльності усіх публічних органів влади у цій сфері державної політики виявилась слабкою, а у переважній більшості нездійсненною. На нашу думку, Державна стратегія регіонального розвитку повинна мати статус закону.

В останні роки розроблено й ухвалено чимало нормативно-правових актів установчого змісту та програмних документів з формування й реалізації державної регіональної політики та її фінансового забезпечення, зокрема такі: Концепція та План заходів реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні (розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 року № 333), стратегічні документи: Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року (постанова від 6 серпня 2014 року №385) та Стратегія сталого розвитку «Україна-2020» (указ від 12 січня 2015 року №5/2015), Закони України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформування міжбюджетних відносин» (від 28 грудня 2014 року № 79-VIII), «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» (від 28 грудня 2014 року №71-VIII), «Про засади державної регіональної політики» (від 5 лютого 2015 року № 156-VIII), «Про добровільне об’єднання територіальних громад» (від 5 лютого 2015 року № 157-VIII), «Про співробітництво територіальних громад» (від 17 червня 2015 року № 1508-VIII).

Дія цих документів, на жаль, кардинально не вплинула на розв’язання проблем регіонального розвитку. Так, серед невирішених проблем регіонального розвитку залишаються [403, с.158]: поглиблення рівня соціально-економічної диференціації регіонів держави за основним узагальнюючим показником – валового регіонального продукту на одну особу; концентрація фінансових ресурсів у центрах розвитку (зокрема великих містах); підвищення рівня внутрішньо-регіональної диференціації внаслідок деградації сільської поселенської мережі та посилення розриву між міськими і сільськими територіями, що призводить до утворення нових дотаційних сільських та селищних територіальних громад.

Наведені проблеми, а також проблеми пов’язані з дестабілізацією розвитку держави внаслідок не виважених кроків органів публічної влади всіх рівнів у процесі реформ, вимагають нових підходів та інструментів регулювання територіального розвитку, які реалізуються на державному, регіональному та

місцевому рівнях, пошуку найбільш оптимального розмежування повноважень між різними територіальними рівнями влади та фінансового ресурсу.

Також слід відзначити, що в Україні ситуація ускладнюється сучасними трансформаційними процесами у розвитку економіки країни, пов'язаними із глобалізаційними та іншими зовнішніми викликами.

Отже, в середині другого десятиліття XXI століття як перед органами публічної влади всіх рівнів у державі, так і перед науковцями стоїть ключове завдання щодо формування та реалізації державної регіональної політики, яка б відповідала сучасним внутрішнім і зовнішнім викликам, кардинально змінила в найближчій перспективі на засадах концепції інклюзивного зростання не лише економічні показники розвитку країни та її регіонів, а головне встановила суспільно-політичну єдність в Україні, сприяла досягненню високого рівня зайнятості для всіх груп працездатного населення, зниження рівня бідності, поліпшення якості життя своїх громадян.

В основі сучасних наукових підходів до формування та реалізації державної регіональної політики в Україні є її нова парадигма, складовими якої визначають [22, с. 3]:

- перехід від регіональної політики «єдиного центру» до політики врахування багатоієрархічних інтересів суб'єктів господарювання на регіональному рівні та інших регіональних гравців, врахування принципів вертикальної та горизонтальної координації управлінських заходів щодо стимулювання регіонального розвитку;
- поступову відмову від політики перерозподілу ресурсів «вирівнювання» та прагнення досягти мінімізації соціально-економічних диспропорцій регіонального розвитку на користь політики створення рівних можливостей;
- перехід від застосування прямих інструментів стимулювання розвитку регіонів до комплексного регуляторного впливу, застосування гібридних інструментів та механізмів стимулювання регіонального розвитку;
- удосконалення системи середньострокового та довгострокового стратегічного планування регіонального розвитку.

Описані вище аспекти, які визначають сутність реформування державної

регіональної політики, є цілком очевидними, оскільки їх впровадження може забезпечити кардинальні зміни у відносинах держави і регіонів, досягти сталого розвитку і інклюзивного зростання та сприяти прискоренню євроінтеграційного поступу України.

Сучасні підходи до формування та реалізації державної регіональної політики України закладено у Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року (постанова Уряду від 6.08.2014 №385) [63], розробленій відповідно до європейських стандартів, на період, що синхронізується з плановими та бюджетними циклами ЄС, а також Законом України «Про засади державної регіональної політики» [101], як складової частини внутрішньої політики України.

Стратегічною метою реалізації державної регіональної політики на законодавчому рівні визначено створення умов для динамічного збалансованого розвитку регіонів України, забезпечення соціальної та економічної єдності держави, підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів, активізації економічної діяльності, підвищення рівня життя населення, додержання гарантованих державою соціальних та інших стандартів для кожного громадянина незалежно від місця проживання. Відповідно до мети визначено три стратегічні цілі державної регіональної політики та шляхи їх досягнення, а саме:

- підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів шляхом створення оптимальних умов для розкриття регіонами власного потенціалу та ефективного використання конкурентних переваг регіональної економіки;
- територіальна соціально-економічна інтеграція і просторовий розвиток, які передбачають недопущення поглиблення регіональних диспропорцій у доступі населення до базових послуг, а також створення умов для співробітництва регіонів з метою отримання ефекту синергії від окремих регіональних ініціатив на національному рівні;
- ефективне державне управління у сфері регіонального розвитку, що передбачає децентралізацію державних повноважень з передачею фінансових ресурсів; удосконалення стратегічного планування; запровадження ефективного механізму координації дій центральних, місцевих органів виконавчої влади та

органів місцевого самоврядування; значні інвестиції у розвиток людського капіталу [63].

Отже, на сучасному етапі формування та реалізації державної регіональної політики в Україні у стратегічних документах задекларовано досягнення цілей як ефективності політики, так і соціально-економічної інтеграції. Визначено інтегрований підхід до формування та реалізації державної регіональної політики, суть якого полягає у поєднанні трьох складових: секторальної, територіальної та управлінської, поєднання яких має забезпечити синергічний ефект, тобто потужний ефект від скоординованої дії складових, коли ціле є більшим, ніж сума частин. Так, секторальна складова передбачає зміцнення конкурентоспроможності регіонів на основі оптимізації та диверсифікації структури економіки, ефективної спеціалізації та пріоритетного використання власних ресурсів регіонів. Територіальний підхід передбачає досягнення рівномірного і збалансованого розвитку територій, запобігання поглибленню соціально-економічних диспропорцій, розвиток міжрегіонального співробітництва, зміцнення потенціалу сільської місцевості, периферійних та проблемних територій. Управлінська складова полягає у застосуванні єдиних підходів до формування і реалізації політики регіонального розвитку, створенні єдиної системи стратегічного планування, програмування та прогнозування розвитку держави і регіонів, формуванні ефективного і прозорого механізму фінансового забезпечення регіонального розвитку, гарантуванні фінансової дієздатності місцевих бюджетів та місцевих громад, у тому числі об’єднаних територіальних громад. Це підтверджено й основними пріоритетами державної регіональної політики, які визначені Законом України «Про засади державної регіональної політики», зміст яких полягає у:

- стимулюванні та підтримці місцевих ініціатив щодо ефективного використання внутрішнього потенціалу регіонів для створення та підтримання повноцінного життєвого середовища, підвищення якості життя людей;
- зменшенні територіальної диференціації за індексом регіонального людського розвитку;

- формуванні конкурентоспроможності регіонів;

- стимулюванні міжрегіональної інтеграції, інтеграції регіональних економічних, інформаційних, освітніх просторів у єдиний загальноукраїнський простір, подоланні міжрегіонального відчуження;

- визначенні проблемних територій у регіонах та реалізації державних заходів щодо вирішення проблем;

- створенні ефективної системи охорони навколишнього природного середовища;

- запровадженні дієвих інструментів державної підтримки міжрегіональної інтеграції, виконанні міжрегіональних програм і проєктів [101].

Також на законодавчому рівні пріоритетами визначено: формування нормативно-правової бази, необхідної для реалізації державної регіональної політики з урахування європейського досвіду; поліпшення ресурсного забезпечення розвитку регіонів, сприяння здійсненню повноважень органами місцевого самоврядування; створення ефективних механізмів представництва інтересів регіонів на загальнонаціональному рівні і територіальних громад - на регіональному рівні.

Однак серед пріоритетів, визначених на законодавчому рівні, відсутні: децентралізація влади та шляхи її впровадження, пріоритети держави щодо використання ключових аспектів інклюзивного зростання, а саме всебічного розвитку людського капіталу, а також пріоритети щодо формування та функціонування об’єднаних територіальних громад. Невизнання зазначених пріоритетів у згаданому Законі України, на нашу думку, значно послаблює його значимість, адже ці процеси чи не найбільше в сучасних умовах є релевантними для формування і реалізації державної регіональної політики. Водночас вплив держави на регіональний розвиток, за останні роки, майже повністю сконцентровано на процесах бюджетної децентралізації.

Слід також зазначити, що недостатнє врахування ризиків децентралізації влади в Україні може негативно позначитись на досягненні стратегічних цілей як на рівні держави так і на регіональному рівні, тим більше, що за результатами

порівняльного аналізу встановлено слабку узгодженість стратегічних пріоритетів розвитку регіонів із загальнонаціональними.

Відповідно до пріоритетів, визначених у законодавчих і стратегічних документах, державна регіональна політика повинна вирішувати широкий спектр завдань у різних сферах життєдіяльності країни, серед яких виділяємо:

- зменшення надмірних диспропорцій та асиметрій регіонального розвитку, насамперед, за соціальними показниками;
- дотримання принципів стабільного та збалансованого регіонального розвитку, гармонійної взаємодії держави та регіонів на основі відмови від «державного патерналізму», розвитку підприємництва, підвищення дієздатності місцевого самоврядування і місцевих громад;
- подальше поширення інструментів стимулювання розвитку регіонів, зокрема, передбачених Законом України «Про стимулювання розвитку регіонів»;
- дотримання у процесі реалізації завдань державної регіональної політики принципів стратегічного бачення розвитку регіонів, комплексного підходу до проблем просторового розвитку;
- сприяння формуванню на регіональному рівні розвиненої інфраструктури та усунення перешкод на шляху залучення місцевої економіки до процесів регіональної та міжрегіональної інтеграції;
- формування єдиного загальнонаціонального економічного простору для здійснення господарської та комунікативної політики, створення сприятливих умов для розвитку проблемних територій;
- розвиток сучасних форм міжтериторіальної економічної інтеграції та кооперації для спільного освоєння ресурсів і комплексного розвитку територій, запровадження механізму укладання угод про співпрацю між регіонами;
- сприяння розвитку регіональних та міжрегіональних кластерів, індустріальних парків, ефективних господарських структур, орієнтованих на інтенсифікацію використання регіонального потенціалу;
- сприяння розширенню участі громадськості у розв’язанні задач розвитку територій, забезпечення відкритості і доступності інформації, налагодження

прозорого моніторингу соціально-економічного розвитку територій;

- забезпечення відповідальності влади, бізнесу та громадськості у сфері реалізації проєктів регіонального розвитку;

- запровадження нового механізму розподілу коштів державного фонду регіонального розвитку за індексом регіонального людського розвитку.

Важливе місце у наукових підходах до формування та реалізації державної регіональної політики належить принципам, які виражають сучасні потреби розвитку суспільства. У Законі України «Про засади державної регіональної політики» та Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року сформульовано основні принципи державної регіональної політики. До найважливіших із них доцільно віднести такі:

- законності – відповідність Конституції та законам України, міжнародним договорам, згоду на обов’язковість яких надає Верховна Рада України;

- співробітництва – узгодження цілей, пріоритетів, завдань, заходів і дій публічних органів влади, всіх рівнів, забезпечення співробітництва між ними під час формування та реалізації державної регіональної політики;

- паритетності – забезпечення рівних можливостей доступу об’єктів державної регіональної політики до ресурсів державної фінансової підтримки регіонального розвитку;

- відкритості – прозорості, прогнозованості, передбачуваності, послідовності діяльності органів публічних влади під час формування та реалізації державної регіональної політики;

- субсидіарності – децентралізації владних повноважень, їх передачі іншим органам на найнижчий рівень управління, для найбільш ефективної реалізації;

- координації – взаємозв’язку й узгодженості довгострокових стратегій, планів та програм розвитку на державному, регіональному і місцевому рівнях;

- унітарності – забезпеченні просторової, політичної, економічної, соціальної, гуманітарної цілісності України.

Однозначно важливу роль у проведенні ефективної державної регіональної політики відіграють принципи: історичної спадкоємності, етнокультурного

розвитку, сталого розвитку, об'єктивності, тобто реального досягнення та можливого оцінювання.

На нашу думку, серед найважливіших принципів державної регіональної політики на сучасному етапі розвитку держави, регіонів та територіальних громад недостатньо виділяється принцип пріоритетності загальнодержавних інтересів. Тобто розвиток кожного регіону, кожної громади, зокрема і об'єднаної, не повинен вступати у суперечність із державною регіональною політикою, яка формується і реалізується з урахування загальнодержавних інтересів, які є пріоритетними. Не врахування в останні роки в Україні зазначеного принципу привело до дуже складних політичних та економічних наслідків на сході країни та АР Крим.

Важливим вважаємо, принцип відповідальності органів публічної влади та їх посадових осіб в межах наданих їм повноважень у формуванні та реалізації державної регіональної політики. Таким чином, наукове підґрунтя та реалізація на практиці принципів державної регіональної політики є дуже актуальними.

Підсумовуючи зазначимо, що в частині формування державної регіональної політики має місце науковий підхід з врахуванням основних принципів і положень регіональної політики Європейського Союзу, водночас, в плані її реалізації залишаються значні проблеми, а подекуди їх збільшення і поглиблення, а саме:

- зростання диспропорцій регіонального розвитку, невирішеність проблем сільських та депресивних територій, малих і монофункціональних міст, гірських населених пунктів, прикордонних, а також окупованих районів;
- визначені Законом України «Про стимулювання розвитку регіонів» механізми стимулювання розвитку регіонів та подолання депресивності територій на сьогодні реально не працюють;
- враховуючи обмежені можливості бюджетного фінансування, залишаються не профінансованими або частково профінансованими значна частина інвестиційних програм і проєктів регіонального розвитку.

Отже, державна регіональна політика є складовою частиною внутрішньої державної політики, яка доповнює, конкретизує її, об'єднує загальні і конкретні

цілі та має забезпечувати всесторонній підхід до вирішення соціально-економічних проблем розвитку регіонів. Формування та реалізація державної регіональної політики повинні ґрунтуватися на пріоритетності загальнонаціональних інтересів та економічній самодостатності регіонів, ефективному використанні їх внутрішнього потенціалу, а також використанні сучасних підходів до інклюзивного зростання.

Виходячи з конкретних завдань розвитку регіонів, слід розробити концепцію удосконалення державної регіональної політики та механізмів її реалізації в умовах децентралізації в Україні.

1.3. Децентралізація влади та бюджетна децентралізація як чинники реформування державної регіональної політики

Протягом кількох останніх років одним з основних чинників реформування ефективної державної політики в Україні є децентралізація. У науковій літературі, офіційних документах дефініцію «децентралізація» розглядають як багатогранне поняття і відносять до процесу чи ситуації передавання влади (повноважень) та відповідальності щодо надання публічних послуг від національного (центрального) до нижчого субнаціонального (регіонального, місцевого) рівня влади чи квазінезалежних державних установ та/або приватного сектору [494]. Зазначене трактування дає можливість прийти до висновку, що децентралізація здійснюється державою за правилами, які вона визначає. При цьому децентралізація спрямована на розподіл повноважень, фінансів, кадрів за різними рівнями влади.

Сучасна концепція децентралізації, яка сформувалася під впливом глобалізаційних процесів, а саме: зміщення акценту в теоріях розвитку, зокрема, сталого, інклюзивного і стратегіях економічного зростання у напрямі базових людських потреб, цілей орієнтованих на добробут, полягає не лише у передачі повноважень і відповідальності всередині системи органів влади, а й у розподілі повноважень і ресурсів для формування публічної політики всередині суспільства.

У цьому трактуванні децентрналізація концептуалізується у наступних типах: адміністративному, політичному, фіскальному та економічному [373, с. 14], які можуть впроваджуватись у різних формах і у різних конфігураціях поєднання. Так, за своєю суттю адміністративна децентралізація – це перерозподіл повноважень з прийняття та реалізації управлінських рішень органами виконавчої влади. Наукова література класифікує адміністративну децентралізацію за трьома основними її формами: деконцентрація, делегування, деволюція [485].

Деконцентрацію розглядають як передачу повноважень у прийнятті рішень від центрального органу виконавчої влади до його самостійних підрозділів, які розташовані по території країни. Ця форма адміністративної децентралізації є суперечливою, адже при її впровадженні органи центрального рівня переміщуються на нижчий рівень для більш ефективного охоплення своїм впливом різні території, залишаючись підпорядкованими центральним органам, водночас це механізм надання окремих державних послуг безпосередньо в адміністративно-територіальних одиницях.

Під делегуванням розуміється надання права на певний час приймати рішення у певних сферах політики без суттєвого втручання у даний процес.

Деволюція передбачає передавання на законодавчому рівні повноважень, ресурсів та відповідальності з надання послуг територіальним громадам, які обирають свої органи влади, збирають власні податки, приймають рішення щодо витрат, формують та реалізують регіональну, місцеву політику розвитку. Таким чином, ця форма адміністративної децентралізації є основою політичної децентралізації.

Особливістю політичної децентралізації є те, що система публічного управління, діяльність органів влади безпосередньо пов’язані із впровадженням політичних механізмів у виборчий процес не тільки на центральному, а й на інших територіальних рівнях – регіональному та місцевому [447]. У зв’язку з цим, політичну децентралізацію пов’язують з поняттям регіоналізації [467].

Виділяючи окремий тип децентралізації – економічної або ринкової, науковці [465] асоціюють її з двома формами: приватизацією і дерегуляцією. Так,

приватизація дає можливість перекласти відповідальність за надання окремих видів публічних послуг та товарів з центральних та місцевих органів влади на бізнес, приватні структури, громади, добровільні асоціації та інші недержавні організації. Водночас дерегуляція знижує законодавчі обмеження на участь приватного сектору в наданні публічних послуг, які надавалися органами влади.

Фіскальна децентралізація, за якої субнаціональні (регіональні і місцеві) органи влади отримуючи більше повноважень та відповідальності за формування та реалізацію окремих сфер політики, мають адекватний рівень автономії і свободу дій, у певних межах, у підвищенні власних доходів, а також при використанні бюджетних ресурсів [454], вважається найбільш важливим типом децентралізацій та постійно є предметом дискусій у наукових колах європейських країн. Зокрема, щодо припущення, що фіскальна децентралізація підвищує ефективність державного управління та сприяє економічному розвитку [469]. Основними формами прояву фіскальної децентралізації визначено: самофінансування; спільне фінансування; розширення місцевих доходів від власності чи податків з продажу; міжбюджетні трансферти; муніципальні запозичення; кредитні запозичення.

Слід зауважити, що залежно від типів децентралізації або їх конфігурацій, децентралізацію розглядають як складний системний механізм державного управління, який містить значний потенціал сприяння розвитку громад, регіонів, держави [373, с. 37] (рис.1.2).

Проте західні дослідники привертають увагу до можливих проблем (ризиків, викликів) впровадження децентралізації, а саме:

- немає автоматичної гарантії, що збільшена політична автономія місцевих органів влади приводить до покращення надання публічних послуг;
- широко відомий ризик поглинання локальними політичними елітами вигід від децентралізації, що може порушувати справедливість у розподілі публічних послуг;
- технічні можливості місцевих органів влади щодо здійснення децентралізованих повноважень можуть бути невідповідними;

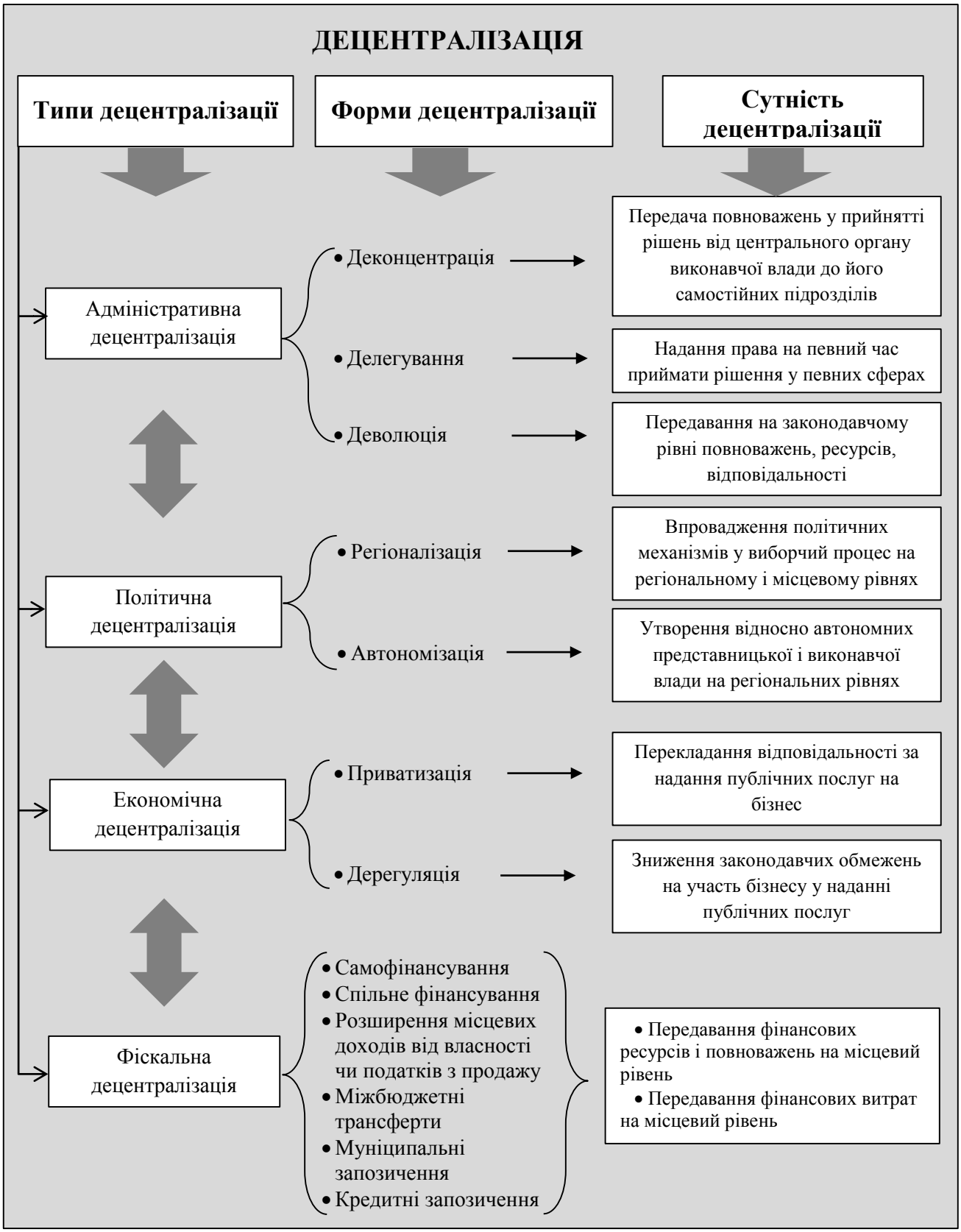

Рис. 1.2. Систематизація типів і форм децентралізації*

*** Складено автором за даними [373, 485, 447, 467, 465, 454, 469]**

- децентралізація може впливати на зростання міжрегіональних диспропорцій у наданні публічних послуг;

- децентралізація формує макроекономічні ризики через зростання вразливості фінансового державного дефіциту та розширення розміру публічного сектору [483].

Отже, зміст децентралізації може змінюватись залежно від різних концепцій її застосування. В Україні децентралізацію широко вивчають у наукових колах і практикують в урядовій сфері, проте немає спільного визначення або розуміння децентралізації. Так, за Економічною енциклопедією, децентралізація – це передання частини функцій управління центральних органів влади місцевим органам, розширення повноважень нижчих органів управління за рахунок вищих [74, с. 343].

За визначенням Великого тлумачного словника сучасної української мови, який значною мірою базується на матеріалах тлумачного «Словника української мови» (1970–1980), «децентралізація – це система управління, за якої частина функцій центральної влади переходить до місцевих органів самоуправління; розширення прав низових органів управління» [28, с. 290].

В Україні вперше децентралізація згадана в Конституції Української Народної Республіки від 29 квітня 1918 року, у якій зазначено, що, «не порушуючи єдиної своєї влади, УНР надає своїм землям, волостям і громадам права широкого самоврядування, дотримуючись принципу децентралізації».

У сучасних наукових дослідженнях комплексне трактування децентралізації передбачає поєднання таких трьох складових [32, с. 8]:

- бюджетна децентралізація задля передачі на місцевий рівень необхідних ресурсів для реалізації повноважень, переданих з центру до регіонів;

- зміна адміністративно-територіального устрою країни (насамперед – шляхом оптимізації розміру громади, запровадження дієвих стимулів для добровільного об’єднання громад) задля наближення публічних послуг до їх безпосереднього споживача – члена територіальної громади;

- оптимальний розподіл повноважень на рівні «громада – район – регіон» (як по вертикалі, так і по горизонталі), що формує підґрунтя для саморозвитку громад.

Як зазначає Б. Данилишин, децентралізація управління неможлива без передачі на місця повноважень і зобов'язань у фінансовій сфері, тобто без фіскальної децентралізації, яка являє собою процес розподілу функцій, фінансових ресурсів і відповідальності за їх використання між центральним і локальним рівнями управління, що дає змогу субнаціональним органам управління отримувати автономію щодо фінансування і забезпечення населення суспільними благами (товарами і послугами) [53].

У монографії за редакцією З. С. Варналія «Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети» фінансова децентралізація – це процес розподілу функцій, фінансових ресурсів і відповідальності за їх використання між центральним і локальним рівнями управління з метою наділення реальними фінансовими повноваженнями низових бюджетів (органів місцевої влади базових, районних і регіональних рівнів). Бюджетна децентралізація передбачає перенесення надходження доходів та (або) здійснення витрат на більш низький рівень владних структур при збереженні фінансової відповідальності [62].

Систематизація наукових підходів визначення сутності «бюджетної децентралізації» дала змогу виокремити головні акценти у поглядах сучасних вітчизняних науковців (табл.1.2).

Таблиця 1.2.

Систематизація наукових підходів щодо тлумачення сутності поняття «бюджетна децентралізація»*

Акцент у підходах	Зміст питання	Автори
Передача ресурсів та повноважень з державного рівня на місцевий	Бюджетна децентралізація – передача на місцевий рівень необхідних ресурсів для реалізації повноважень, переданих з центру до регіонів	О.С.Власюк [32]
	Бюджетна децентралізація – надання певних повноважень місцевому самоврядуванню у сфері оподаткування та витрачання коштів, а також можливості самостійно визначити параметри і структуру видаткової частини	З.С.Варналій [62]
Розподіл фінансових ресурсів та відповідальності за їх використання	Фіскальна (бюджетна) децентралізація – процес розподілу функцій, фінансових ресурсів і відповідальності за їх використання між центральним і локальним рівнем управління	Б.М.Данилишин [53]

Продовження таблиці 1.2

Система відносин між рівнями влади	Бюджетна децентралізація – система відносин, що виникають між різними рівнями влади в процесі розподілу повноважень щодо прийняття управлінських рішень із формування та використання бюджетних ресурсів	Г.В.Возняк [34]

*** Розроблено автором**

Аналіз літературних джерел дає підстави стверджувати, що поняття «фінансова децентралізація», «бюджетна децентралізація», «фіскальна децентралізація» застосовуються як синоніми і сутність їх полягає у системі відносин процесу розподілу функцій, фінансових ресурсів і відповідальності між центральним і локальним рівнем влади. Тобто, децентралізація влади є основою для проведення бюджетної децентралізації.

В офіційних документах органів державної влади у контексті реформування системи територіальної організації влади часто вживаються терміни «децентралізація влади» та «децентралізація державного управління». Так, у пояснювальній записці до проєкту Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)» від 15 липня 2015 року [271] зазначається, що цим законопроєктом визначені норми, які передбачають «відхід від централізованої моделі управління в державі, забезпечення спроможності місцевого самоврядування та побудова ефективної системи територіальної організації влади в Україні, реалізація повною мірою положень Європейської хартії місцевого самоврядування, принципів субсидіарності, повсюдності і фінансової самодостатності місцевого самоврядування».

Варто зазначити, що у Конституції України відсутній термін «державне управління», а поняття централізації та децентралізації вживається в контексті визначення територіального устрою країни. Зокрема, у ст.132 зазначено, що «Територіальний устрій України ґрунтується на засадах єдності та цілісності державної території, поєднання централізації та децентралізації у здійсненні державної влади» [146], тобто термін «децентралізація» застосовується в контексті здійснення державної влади. Згідно зі ст.6 Конституції України «Державна влада

здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України». Отже, державна влада здійснюється органами державної влади через відповідні повноваження, які є предметом централізації і децентралізації.

Водночас у проєкті Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)» містяться норми, які формують цілісну упорядковану систему адміністративно-територіального устрою з таких елементів, як адміністративно-територіальні одиниці (ст.133 проєкту). Такий підхід базується на поділі території держави на громади – первинні одиниці, райони – вторинний рівень, третій рівень складають Автономна республіка Крим та області, які визначаються як регіони. Також у законопроєкті визначено, що адміністративно-територіальний устрій ґрунтується на засадах децентралізації влади. Таким чином, можна зазначити, що децентралізація державної влади має відбуватися одночасно зі зміною структури адміністративно-територіального устрою України.

На думку науковців, сама децентралізація влади очевидно не є самоціллю запропонованих змін у Конституцію України, а пов’язана із забезпеченням сталого розвитку адміністративно-територіальних одиниць з урахуванням їх історичних, економічних, екологічних, географічних і демографічних особливостей, етнічних та культурних традицій (ст. 132 законопроєкту). Таке трактування мети запропонованої децентралізації надзвичайно важливе і базується на теоретичному обґрунтуванні характеру розвитку території різного масштабу в сучасних умовах [373, с. 148]. Важливим, у цьому контексті є розуміння діалектичного зв’язку між розвитком територій, процесами децентралізації і реалізацією державної регіональної політики.

Варто зауважити, що з 2008 року в Україні реалізується Програма ОЕСР «Конкурентоспроможність Євразії», яка спрямована на прискорення реформ економіки та покращення бізнес-клімату для досягнення сталого зростання економіки та зайнятості у Центральній Азії, у Східній Європі, та Південному Кавказі. Водночас з цією програмою в Україні реалізується Проєкт «Підтримка

реформи децентралізації в Україні», мета якого надати підтримку реалізації органами державного управління України реформ у сфері децентралізації та зміцнити інституції державного управління на загальнонаціональному та регіональному рівнях по всій країні [204].

Проведення децентралізації в Україні має, крім економічного і соціального значення, ще й геополітичне. Враховуючи обраний Україною євроінтеграційний вектор розвитку та певну схожість проблем і завдань щодо реформування різних сфер державної політики з огляду на спільне соціалістичне минуле при виборі моделі реформи було використано польський досвід.

У Польщі бюджетна децентралізація, як в більшості європейських держав, була завершальною після реформи місцевого самоврядування та адміністративно-територіального устрою. Реформи проводились у два етапи. Перший охопив 1989-1999 роки. У цей період кількість повітів і гмін скоротилась відповідно до 379 і 2479. На другому етапі (1997-1999 р.р.) відбулося скорочення воєводств з 49 до 16. У результаті була створена раціональна, демократична, адміністративна трьохрівнева система з потужним незалежним місцевим управлінням: гміна – повіт – воєводство, за якої структури доповнюються, а не накладаються. При цьому, важливо зазначити, що фінансові можливості гмін, дають можливість їм проводити власну бюджетну політику.

Децентралізація функцій і повноважень у Польщі була підкріплена джерелами доходів. Так, у відповідності з польським законодавством, основними джерелами власних доходів бюджетів гмін стали: податок на нерухомість, сільськогосподарський податок, податок на ліс, податок з транспортних засобів, податок на спадщину, а також збори: гербовий, місцевий, адміністративний. Окрім цього, доходи формуються надходженнями з податку на доходи фізичних та юридичних осіб, цільовими субвенціями, дотаціями без визначення цільового призначення і коштів ЄС. Орієнтовно у структурі бюджету гміни 60% складають власні надходження і 40% - субвенції і дотації з центрального рівня.

Разом з цим, попри позитивний досвід, бюджетна автономія органів влади в Польщі обмежена, так як процес бюджетної децентралізації ще не завершено [438].

На рівні місцевого самоуправління недостатньо автономії з встановлення нових податків та зборів. Ця функція знаходиться виключно у компетенції органів загальнодержавного рівня. А також правові обмеження у сфері податків та зборів; застаріла модель оподаткування нерухомості, що не враховує ринкову вартість об'єкта оподаткування.

Складні економічні і політичні процеси, які відбуваються в Україні протягом останнього часу, є негативним наслідком, насамперед, відсутності цілісної, дієвої та ефективної системи формування і реалізації державної регіональної політики, за якої регіони є реальними суб'єктами економічних відносин у державі.

На часі запровадження якісно нової моделі взаємовідносин та перерозподілу владних повноважень на користь органів місцевого самоврядування, невід'ємним компонентом якої є децентралізація функцій на принципах субсидіарності у системі розподілу повноважень між органами державної влади і місцевого самоврядування, що представляють адміністративно-територіальні одиниці різного рівня [180, с. 49]. Тобто питання, які можна вирішувати на найнижчому територіальному рівні влади – у громаді першого рівня, повинні вирішуватися там, без втручання згори.

Слід зауважити, що принцип субсидіарності був домінантним при створенні Європейського Союзу та є одним з основних положень Європейської хартії місцевого самоврядування, зміст якого полягає у гарантованому державою праві та реальній здатності самих територіальних спільнот громадян та сформованих ними органів самостійно та під свою відповідальність вирішувати частину публічних справ, діючи в межах конституції та законів відповідної держави.

У науковій літературі підтвердженням принципу субсидіарності є теорія децентралізації В. Оутса. Один з найвідоміших у світі фахівців з питань децентралізації В. Оутс зазначає: «якщо в ізольованому територіальному утворенні існує можливість для надання суспільного блага і його граничні витрати дорівнюють середнім витратам його виробництва в кожному з утворень незалежно від того, надаються вони централізовано чи децентралізовано, то надання цього блага місцевими органами самоврядування в кількості, що відповідає реальному

попиту, завжди буде ефективнішим, ніж його надання центральним урядом у фіксованому обсязі (на постійному рівні)» [468], отже за відсутності економії від централізації управління, бюджетна система має бути децентралізованою.

Традиційна проблема регіональної політики полягає у вирішенні питання розподілу відповідальності за кожний вид публічної послуги – на місцевому чи центральному рівнях, у знаходженні балансу, з одного боку, між перевагами з урахуванням місцевих потреб і здійсненням більшого контролю з боку мешканців, а з другого – економії на масштабі, яка виникає при централізації [365, с. 189].

Разом з тим, у розвинутих країнах дискутується інший підхід до проблеми пошуку найбільш оптимального розмежування повноважень між різними територіальними рівнями влади. Замість визначення, відповідно до встановлених повноважень, для кожного з них певної кількості послуг, відповідні рівні влади можуть визначити певне коло завдань у наданні послуг. Такий підхід може бути зрозумілим за умови, коли влада даного територіального рівня повинна здійснювати тільки ту діяльність, яка не може бути здійснена ефективно на більш низькому територіальному рівні [365, с.191]. А отже, субсидіарність набуває дещо іншої інтерпретації, з покладанням відповідальності не за сектори, а за завдання.

В Україні розширення прав територіальних громад щодо самоорганізації та самоуправління місцевим розвитком, як це має місце у багатьох європейських країнах, та передача основних повноважень у сфері регіонального і місцевого розвитку органам місцевого самоврядування на практиці має значною мірою частковий характер.

Розглянемо основні нормативно-правові акти установчого та програмного змісту, які спрямовані на децентралізацію як ключовий чинник, рушійну силу реформування державної регіональної політики в Україні.

Так, комплексний підхід до реформ місцевого самоврядування і територіальної організації влади в Україні представлено в однойменній Концепції, схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 року [274]. У Концепції визначено проблеми, які потребують розв’язання, мету Концепції, шляхи і способи розв’язання проблем, принципи реформування

місцевого самоврядування і територіальної організації влади, основні завдання реформи, зокрема:

- забезпечення доступності та якості публічних послуг;
- досягнення оптимального розподілу повноважень між органами місцевого самоврядування і органами виконавчої влади;
- визначення обґрунтованої територіальної основи для діяльності органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади з метою забезпечення доступності та належної якості публічних послуг, що надають такі органи;
- створення належних матеріальних, фінансових та організаційних умов для забезпечення виконання органами місцевого самоврядування власних і делегованих повноважень.

На реалізацію цих завдань було розроблено та затверджено План заходів (розпорядженням Кабінету Міністрів України за № 591-р від 18.06.2014), які за своєю суттю є проєктами законів і нормативно-правових актів, що формують нормативну базу реформування місцевого самоврядування й територіальної організації влади. У період 2014-2016 років було ухвалено Закон України «Про співробітництво територіальних громад» [107], яким визначено організаційно-правові засади співробітництва, його принципів, форм та механізмів, що дозволяє окреслити «точки дотику» між окремими територіальними громадами, визначити їхню потенційну здатність до об’єднання та його можливі наслідки. Адже співробітництво передбачає об’єднання ресурсів відповідних громад для вирішення спільних програм та більш ефективного надання публічних послуг населенню суміжних територіальних громад.

Розвиваючи цей напрям у реформуванні місцевого самоврядування і територіальної організації влади, для вирішення інституційно-правових аспектів добровільного об’єднання територіальних громад, 5 лютого 2015 року Верховною Радою України ухвалено Закон України «Про добровільне об’єднання територіальних громад» [100] та відповідно затверджено Методику формування спроможних територіальних громад (Постанова Кабінету Міністрів України від 08.04.2015 №214), якою визначено механізм та умови формування спроможних

територіальних громад, а також порядок розроблення і схвалення Перспективного плану формування територій і громад Автономної Республіки Крим, області.

Вкрай важливим для забезпечення реформи місцевого самоврядування та фінансової децентралізації було ухвалення 28 грудня 2014 року Законів України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин» [86], «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи»[89], «Про Державний бюджет України на 2015 рік», положення якого удосконалювалися у процесі прийняття законів про державний бюджет на наступні роки. Зміни, які внесені цими законами, дозволили розпочати децентралізацію влади, суттєві розширення повноважень територіальних громад, тобто побудову нової моделі фінансового забезпечення місцевих бюджетів та встановити нові підходи у взаємовідносинах державного бюджету з місцевими бюджетами; врегулювати бюджетні правовідносини відповідно до запровадження нової моделі фінансового забезпечення місцевих бюджетів та міжбюджетних відносин; удосконалити казначейське обслуговування міжбюджетних відносин; посилити відповідальність головних розпорядників бюджетних коштів. Зокрема:

- закріплено за місцевими бюджетами близько 50 джерел доходів та започатковано стимулювання податкоспроможності громад;
- розширено дохідну базу місцевих бюджетів, а саме за бюджетами: об’єднаної громади, району, міст обласного значення закріплено 60% ПДФО, 80% екологічного податку, при цьому з них 55% направляється в обласні бюджети, 25% до районних бюджетів та бюджетів міст обласного значення, 100% акцизного податку з реалізації підакцизних товарів за ставкою від 2 до 5% вартості реалізованого товару, 100% плати за надання адмінпослуг, крім 50% адміністративного збору за держреєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень і державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців, 100% державного мита, 100% єдиного податку, 100% податку на майно (розширивши його базу оподаткування);

- в Державному бюджеті запроваджено прямі міжбюджетні відносини з об'єднаними територіальними громадами, тобто ці громади наділені повноваженнями, рівнозначними повноваженням міст обласного значення. Для об'єднаних територіальних громад запроваджено дотацію для горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій;

- скасовано дотацію вирівнювання як міжбюджетний трансферт, а запроваджено нові види трансфертів: базову дотацію, субвенції місцевим бюджетам з державного бюджету: освітню, медичну, на підготовку робітничих кадрів, на забезпечення медичних заходів окремих державних програм та комплексних заходів (дві останні діяли лише у 2015 році). Базова дотація має компенсаторний характер і повинна забезпечувати податкоспроможність місцевих бюджетів за закріпленими доходами: податком на доходи фізичних осіб та податком на прибуток;

- Міністерство фінансів України не визначає і не доводить індикативних показників виконання місцевих бюджетів;

- закріплено за галузевими міністерствами розподіл коштів освітньої та медичної субвенцій для передачі трансфертів органам місцевого самоврядування з метою виконання ними двох найбільш вагомих делегованих повноважень у зазначених сферах;

- скасовано середньострокові позики;

- скасовано поділ надходжень до місцевих бюджетів на закріплені (кошик №1) і власні (кошик №2), який було запроваджено в листопаді 2012 року;

- децентралізовано видаткові повноваження у соціально-культурній сфері та розподілено компетенції, сформовані за принципом субсидіарності;

- установлено нову систему бюджетного вирівнювання за закріпленими загальнодержавними податками: податку на доходи фізичних осіб та податку на прибуток, залежно від рівня надходжень на одного жителя. Решта платежів вирівнюванню не підлягають і залишатимуться в повному розпорядженні місцевих бюджетів;

- надано права самостійного вибору установи (в органах казначейства чи установах банків) з обслуговування коштів бюджету розвитку місцевих бюджетів та власних надходжень бюджетних установ;

- спрощено процедуру надання місцевих гарантій та здійснення запозичень від міжнародних фінансових організацій;

- проведено перерозподіл доходів від екологічного податку, що збільшує обсяги місцевих бюджетів, розширює можливості фінансового забезпечення реалізації органами місцевого самоврядування локальних природоохоронних заходів, стимулює місцеві органи до більшого контролю над процесом сплати екологічного податку [27, с. 64].

Перші результати, отримані унаслідок впровадження в дію змін, що торкнулися формування та використання місцевих бюджетів, виявили як переваги так і недоліки фінансової децентралізації.

Слід зауважити, що для проведення кількісної оцінки застосовують систему бюджетних показників, які допомагають виміряти рівень самостійності органів самоврядування, а саме: частка доходів/видатків місцевих бюджетів у доходах/видатках зведеного бюджету, частка міжбюджетних трансфертів у доходах, відповідних бюджетів, частка власних доходів/видатків у доходах/видатках місцевих бюджетів. Отже, базуючись на методологічних засадах системного аналізу, зазначимо, що проведення в останні роки бюджетної децентралізації, яка спрямована насамперед на гарантоване фінансове забезпечення соціальних стандартів, економічний розвиток територій, розширення повноважень органів місцевого самоврядування щодо акумулювання та ефективного використання фінансових ресурсів громади, дало перші часткові позитивні кількісні результати. Так, збільшення фінансових ресурсів місцевих бюджетів сприяло забезпеченню виконання певних завдань, стандартних пріоритетів регіональних і місцевих стратегій розвитку, зокрема ремонту шкіл, дитячих садків, амбулаторій, фельдшерсько-акушерських пунктів, закупівлі нового медичного обладнання тощо. Проте, видатки соціально-культурного спрямування, які йдуть на поточне споживання, і надалі становлять майже 80 % у структурі

видатків [61], тобто на проєкти розвитку території залишається 20 копійок з кожної гривні. Отже, співвідношення у структурі витрат місцевих бюджетів споживання та розвитку реально суттєво не змінилося, що по суті не формує підґрунтя для саморозвитку громад.

Проводячи якісну характеристику реалізації бюджетної децентралізації, на думку фахівців [34, с.305], необхідно визначити, який рівень влади реалізує нормативно-правове регулювання певної функції держави, з якого бюджету виділяються кошти на фінансування суспільної послуги чи виконання певної функції держави, за рахунок яких джерел фінансуються суспільні послуги. Дуже важливим показником якісних змін є відсутність повноважень на місцевому рівні, які не забезпечені фінансовими ресурсами.

Водночас до якісних змін відносимо такі переваги:

- можливість збільшення алокативної ефективності [493] тобто ефективності фінансування, наданих органами місцевого самоврядуванню суспільних послуг на задоволення індивідуальних потреб, інтересів, уподобань;
- здатність бюджетної децентралізації стимулювати горизонтальну і вертикальну бюджетну конкуренцію, яка повинна сприяти поліпшенню якості наданих послуг [468];
- наближеність територіальної влади до населення сприяє громадській активності та звітності перед громадою, водночас обізнаність з проблемами територій сприяє ефективнішому їх розв’язанню, аніж за централізації [382];
- за відсутності можливості у органів місцевого самоврядування розміщувати власні облігації в центральному банку, регіональна влада змушена оптимізувати дохідні джерела та удосконалювати податкове адміністрування [487].

Слід зауважити, що попри певні позитивні зміни, внаслідок систематизації бюджетних та податкових новацій, міжбюджетні трансферти залишаються вагомим інструментом впливу уряду. Так, частка трансфертів у доходах місцевих бюджетів з року в рік зростає, при цьому темпи їх зростання значно випереджають темпи зростання доходів місцевих бюджетів, залишається переважаючою

дотаційність місцевих бюджетів (кожні 3 з 4). Неспроможність забезпечення достатнього обсягу надходжень до місцевих бюджетів та необхідність збалансування їх з видатками призводить до формування бюджетів розвитку місцевих бюджетів у незначних обсягах і як наслідок, зменшення або відсутність видатків на розвиток території. Слід об'єктивно зауважити, що у 2016-2017 роках ситуація дещо змінилася. Якщо у 2015 році частка місцевих бюджетів у зведеному бюджеті становила 18,5 %, то у 2016 році – 21,8% і у 2017 році – 22,5 % [61].

Проте, постає питання, чи насправді відбувається децентралізація чи тільки декларується, адже реально відбувається збільшення централізації бюджетних коштів; абсолютне зростання обсягу фінансових ресурсів місцевих бюджетів не є показником зростання бюджетної автономії органів місцевого самоврядування; має місце необґрунтована передача органам місцевого самоврядування невластивих їм функцій та невідповідність між обсягами делегованих їм повноважень та фінансовими ресурсами; нечітке розмежування повноважень між рівнями влади та місцевого самоврядування; законодавчо неврегульований обсяг та вартість гарантованих державних безкоштовних публічних послуг; вагомі джерела бюджетних надходжень мають не всі місцеві бюджети.

Водночас у процесі проведення бюджетної децентралізації виявляються і більш складніші ризики (проблеми) з точки зору ефективної державної регіональної політики. Серед них виділяємо:

- відсутність чіткого визначення на законодавчому рівні джерел фінансування власних та делегованих повноважень;
- недостатність уваги у сфері державного впливу на проблеми цілісності та стратегічного розвитку країни і регіонів;
- переважання містечкових (локальних) інтересів громад, особливо сильніших у фінансовому забезпеченні об'єднаних громад та міст обласного значення, над регіональними та навіть загальнодержавними;
- слабке методичне, інформаційне, аналітичне забезпечення та кадрові проблеми, що суттєво позначається на збереженні локальних та споживацьких пріоритетів у ОТГ;

- зростання партикуляристських тенденцій в областях – тобто легітимізація у суспільній свідомості претензій регіонів на правосуб'єктивність щодо тих політичних інтересів, які суперечать загальнонаціональним [384, с. 41]. Водночас втрата регіональним рівнем управління частини функцій, фінансового ресурсу, контролю за фінансовими потоками і, що дуже важливо, рішеннями ОТГ;

- зростання асиметрій за рівнем фінансової спроможності та поглиблення диспропорцій внутрішньорегіональних і міжрегіональних асиметрій соціально-економічного розвитку територій, зокрема ОТГ;

- низький рівень фахового кадрового забезпечення місцевого самоврядування, невідповідність видатків місцевих бюджетів цілям і завданням соціально-економічного та культурного розвитку територій непоодиноко призводять до нецільового та неефективного використання бюджетних коштів, а відтак до знівелювання досягнень бюджетної децентралізації;

- політизація процесу децентралізації, використання успішних її результатів для політичної пропаганди у передвиборній компанії та культивування патерналізму на місцях.

Це далеко неповний перелік ризиків, які виникають в процесі децентралізації. Розпочавши реальні кроки на шляху децентралізації без чіткої дорожньої карти її реалізації, недостатньо врахувавши застереження щодо протиріч, які супроводжують бюджетну децентралізацію, зокрема так звані: «переливи і переповнення», «ефект масштабу», «дилема трикутника», наслідки реформування можуть призвести до поглиблення існуючих проблем у розвитку регіонів.

Таким чином, сучасні реформи, спрямовані на децентралізацію системи державних фінансів, не розв'язують глибинних проблем, а саме, попри передачу деяких податків на місця, вони залишаються загальнодержавними й спрямовуються на виконання делегованих повноважень, що не відповідає європейським підходам до реалізації фінансової децентралізації. Місцеві ради залишаються відстороненими від розподілу левової частки бюджетних коштів територіальних громад, яка витрачається суто на делеговані функції. Де-факто це

означає, що самі принципи розподілу повноважень і бюджетних ресурсів не змінилися, а трансформацію механізму розрахунку між місцевими бюджетами і державним бюджетом не можна вважати децентралізацією [391].

Розглядаючи програмні документи сучасного періоду, констатуємо, що серед трьох стратегічних цілей Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року, ціль 3 «Ефективне державне управління у сфері регіонального розвитку» передбачає децентралізацію влади, реформування місцевого самоврядування та адміністративно-територіального устрою шляхом:

- запровадження триланкової системи адміністративно-територіального устрою;
- досягнення оптимального розподілу повноважень між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування;
- здійснення бюджетної децентралізації;
- створення належних матеріальних, фінансових та організаційних умов та кадрового забезпечення для зміцнення економічної бази розвитку територіальних громад.

Ці завдання, на нашу думку, є відправним каменем для системної роботи з реформування державної регіональної політики.

Першочерговими пріоритетами реалізації Стратегії сталого розвитку «Україна-2020», з-поміж 62 реформ, є пріоритети за вектором відповідальності, а саме «децентралізація та реформа державного управління». Як визначено, метою політики у сфері децентралізації є відхід від централізованої моделі управління в державі, забезпечення спроможності місцевого самоврядування та побудова ефективної системи територіальної організації влади в Україні, реалізація повною мірою положень Європейської хартії місцевого самоврядування, принципів субсидіарності, повсюдності і фінансової самодостатності місцевого самоврядування [273].

Отже, положення двох стратегічних документів чітко спрямовані на децентралізацію, яка повинна зняти низку питань політичного протистояння, а також сприятиме посиленню відповідальності місцевих і регіональних громад за

розвиток власних територій та підвищенню ефективності використання місцевих ресурсів, що в кінцевому підсумку може посилити внутрішньодержавну інтеграцію та економічну цілісність України [32]. Водночас дуже важливо зазначити, що, по-перше, Державна стратегія регіонального розвитку та Державна стратегія сталого розвитку мають бути легітимними, тобто схваленими Верховною Радою України, відповідно до п. 5 статті 85 Конституції України щодо визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики, а не затвердженими Кабінетом Міністрів України або схваленими Указом Президента. До речі, ця практика визначення стратегічних напрямів розвитку країни та регіонів є майже традиційною. По-друге, розроблення, затвердження, виконання та моніторинг плану заходів, а також оприлюднення результатів із реалізації зазначених стратегій, носять декларативний характер. Як приклад, у Звіті за результатами проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики Міністерство регіонального розвитку, капітального будівництва та житлово-комунального господарства України зазначає, що у 2016 році активно вдосконалювалися фінансові механізми підтримки регіонального розвитку територій, зокрема, Урядом було прийнято ряд нормативно-правових актів, завдяки яким: забезпечено стабільність фінансування багаторічних проєктів, відібраних регіональними комісіями; підвищено прозорість та об’єктивність рішень регіональних комісій в рамках конкурсного відбору інвестиційних проєктів; створено передумови для запобігання фінансуванню проєктів, які не відповідають планам з реалізації регіональних стратегій розвитку.

Окремий розділ (VII) Коаліційної угоди, яка парафована 20 листопада 2014 року Верховною Радою України [29], присвячено питанням децентралізації та реформі публічної адміністрації. Відповідно до цієї Угоди учасники Коаліції беруть на себе зобов’язання щодо ефективного розподілу повноважень, зокрема: забезпечити місцеве самоврядування базового рівня реальними повноваженнями на основі принципу субсидіарності; визначити перелік повноважень органів місцевого самоврядування районного та обласного рівня; встановити повноваження органів місцевого самоврядування повними і виключними;

запровадити прозорі механізми адміністративного нагляду органів державної влади щодо органів місцевого самоврядування. На нашу думку, такий розподіл є дуже декларативний і кардинально не змінює ні системи державної влади, ні системи органів місцевого самоврядування. Проблема, варто наголосити, полягає у відсутності або недостатності конкретних дій зі сторони Коаліції у практичній площині з проведення децетралізації.

Таким чином, ухвалені протягом останнього часу нормативно-правові документи законодавчого і стратегічного характеру є підґрунтям для обраного курсу на децентралізацію та реформування державної регіональної політики, хоча базовим, рамковим нормативно-правовим актом у сфері формування і реалізації державної регіональної політики, а саме Законом України «Про засади державної регіональної політики» [101] серед пріоритетів не визначено децентралізацію влади.

Важливим кроком на шляху реалізації децентралізації в Україні стало оприлюднення законопроєкту «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)», який передбачає, зокрема створення інституту префектів, реформування системи адміністративно-територіального устрою, засад управління територіальними громадами та їх матеріально-фінансового забезпечення. Зазначені зміни викликали змістовні дискусії в політичних і наукових колах та у суспільстві загалом. Наголосимо, що Венеціанська комісія Ради Європи з питань конституційного права схвально оцінила зміни до Конституції України в частині децентралізації та рекомендувала внести дві зміни, зокрема щодо повноважень Президента в частині звільнення старост і кількісного складу категорій адміністративно-територіальних одиниць.

Конституційний Суд України також визнав цей законопроєкт таким, що відповідає вимогам статей 157, 158 Основного Закону. Верховна Рада України попередньо схвалила законопроєкт «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)» у першому читанні, що свідчить про необхідність зважених і водночас рішучих подальших кроків.

Проте за наступні роки це питання залишається відкритим. Не були внесенні до Конституції України зміни щодо утворення виконавчих органів обласних і районних рад та розподілу повноважень між ними. Ні на законодавчому рівні, ні в практичній площині не розкривається статус обласних і районних рад, а домінує підхід, за яким вони є радами вищого рівня до територіальних громад. Несформовано виконавчі органи місцевого самоврядування на всіх рівнях. Слід відмітити, що відповідно до бюджетних змін, відсутність власних надходжень в обласному бюджеті для фінансування регіональних програм соціально-економічного і культурного розвитку ставитиме обласну раду, її виконавчий комітет у повну залежність від коштів державного бюджету (державного фонду регіонального розвитку) та коштів, які на договірних засадах передаватимуться від територіальних громад, що є дуже сумнівним. Тобто, за таких умов статус обласної ради буде значно нижчий за статус територіальної громади з власними надходженнями від місцевих податків і зборів, особливо міст обласного значення, а відповідальність вищою, бо відповідальність за розвиток всіх громад на території області, за розвиток усього регіону покладається на регіональну владу. Залишається невиконаним завдання щодо законодавчого врегулювання нової трирівневої системи адміністративно-територіального устрою держави. На нашу думку, лише повномасштабна адміністративно-територіальна реформа дасть змогу провести децентралізацію влади – передачу повноважень та компетенцій з центрального органу влади на місцевий орган управління.

Варто зауважити, що автор поділяє позицію, за якої основні ідеї та принципи, що лягли в основу української моделі децентралізації, недостатньо були предметом фахових наукових дискусій серед науковців і вітчизняних експертів у сфері економіки, фінансів та права. За усталеною традицією, реформаторські заходи стали компромісом інтересів, досягнутим у наслідок кулуарних домовленостей [402, с. 51], зацікавлених екстрактивних інститутів, які контролюють економіку в країні. Неврахування об’єктивних українських реалій експертами міжнародних донорських організацій також позначилось і на підготовці відповідних проєктів рішень і на їх впровадженні.

Водночас децентралізацію недоцільно розглядати як універсальний шлях регіонального та місцевого розвитку, «навпаки, різним територіальним рівням влади необхідно співпрацювати згідно із своїми повноваженнями, оскільки багато сфер державної політики не можуть належати виключно до компетенції одного рівня» [365, с. 264]. Децентралізація – це ефективний механізм для проведення реформування державної регіональної політики з метою досягнення європейських стандартів якості життя людей «в переході від екстрактивної до інклюзивної економіки, при якій в економічних процесах будуть задіяні широкі верстви населення, які зможуть вільно проявляти свої таланти і підприємницьку ініціативу» [168].

На сьогодні слід зосередити зусилля на завершенні конституційної реформи у частині децентралізації, реформи адміністративно-територіального устрою, чіткому розмежуванні управлінських повноважень з урахуванням інтересів держави, регіонів і територіальних громад та створенні умов для самофінансування суб’єктів місцевого самоврядування, що в свою чергу забезпечить реформування державної регіональної політики. Отже, забезпечення виконання положень Постанови Верховної Ради України «Про попереднє схвалення законопроєкту про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)» від 31 серпня 2015 року № 656-VIII є головним завданням органів публічної влади і суспільства.

Децентралізація є не лише чинником, а і викликом для державної регіональної політики, оскільки передбачає перерозподіл функцій, ресурсів і, головне, відповідальності між державою, регіоном та базовим рівнем управління. При цьому, слід зауважити, що на регіональному рівні суттєво скорочуються повноваження і бюджетні ресурси. Враховуючи зазначене, необхідно в рамках конституційних положень запровадження і розвитку самоврядування на регіональному рівні врахувати питання, пов’язані із трактуванням спільних інтересів територіальних громад, а також створення власної податкової бази виконавчих органів обласних рад та і самих виконавчих органів.

Підсумовуючи зазначимо, що вектор та засадничі положення реформи здебільшого визначено. Проте практична площина її реалізації в частині, дуже

важливо наголосити, ресурсного забезпечення, зокрема фінансового, матеріального, організаційно-адміністративного та кадрового, вимагає розроблення та впровадження нормативно-правових засад, з чітким визначенням механізмів і управлінських рішень щодо ефективнішого проведення реформи децентралізації, цілі якої відповідають цілям державної регіональної політики.

З огляду на складність процесу децентралізації та реформування державного управління регіонального розвитку є доцільним прийняття на державному рівні та реалізації Комплексної програми з децентралізації та реформи державної регіональної політики, синхронізації дій на центральному, регіональному та місцевому рівнях з урахуванням наукових напрацювань регіоналістики, та у сфері фінансів з чітким визначенням конкретних заходів, виконавців, відповідальних за виконання, термінів виконання, дуже важливо, обсягів та джерел фінансових ресурсів, очікуваних результатів, а також запровадження публічного ретельного моніторингу результативності та ефективності виконання цих заходів.

1.4. Інституційно-організаційне забезпечення державної регіональної політики в Україні

Протягом останнього десятиліття в країні відбувається доволі складний процес реформування державного управління регіональним розвитком, насамперед державної регіональної політики, яка повинна в умовах відкритої економіки забезпечити перехід до нової якості розвитку національної економіки, зростання конкурентоспроможності всіх регіонів країни як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках, що має зменшити диспропорційність і розбалансованість економіки та гостроту проблем людського розвитку, а також нові стандарти щодо здатності центральних і місцевих органів влади та самоврядування здійснювати цю політику.

Проте в умовах системної кризи суспільства незначні проміжні результати трансформування української економіки до ринку не змінили: макроекономічної

нестабільності, посилення нерівномірності розвитку регіонів, зростання рівня їх диференціації та диспропорційності. Автор поділяє позиції тих, хто вважає, що теперішнє інституційно-організаційне забезпечення формування та реалізації державної регіональної політики є недостатньо ефективним, досить нестійким і в ньому постійно відбуваються зміни. Водночас воно є внутрішньо суперечливим і негнучким, суттєво гальмує дальший розвиток регіонів України та вимагає, з урахуванням європейських стандартів, вдосконалення, створення ефективного набору інституцій та інститутів.

Дослідження поглядів українських вчених М. Дацишина, В. Керецмана, С. Білої, В. Ткаченка, С. Романюка щодо інституційного забезпечення формування та реалізації регіональної політики свідчить про достатньо докладне його висвітлення. Зокрема при розгляді його теоретичних засад науковці виходять із положень необхідності існування перерозподільчих механізмів в умовах диспропорційного розвитку регіонів, що дає змогу спрямовувати кошти на розвиток менш розвинутих регіонів, проте перерозподільча регіональна політка не повинна перетворитися на політику тотального вирівнювання, адже це не стимулює регіони – лідери до розвитку та водночас ілюзію спокою в регіонах – аутсайдерах, отже треба впровадити інститути та механізми, які дадуть змогу максимально використовувати внутрішній потенціал регіонів і поліпшувати їхню конкурентоспроможність [365,108]. Таким чином, вони наголошують на функції державного впливу на перерозподіл економічної активності в інституційному забезпечені державної регіональної політики.

У даному дослідженні під інституційно-організаційним забезпеченням державної регіональної політики розуміємо створення необхідних для її формування і реалізації відповідних інститутів (організаційних структур) на центральному, регіональному та місцевому рівнях, координацію їх діяльності, а також впровадження законодавчо визначених інструментів цієї політики.

Первинними засадами для формування і реалізації державної регіональної політики є статті Конституції України, а саме ст.95 і ст.132, у яких встановлено, що територіальний устрій України грунтується на засадах єдності та цілісності

державної території, збалнсованості соціально-економічного розвитку регіонів, з урахуванням їх історичних, економічних, екологічних, географічних і демографічних особливостей, етнічних і культурних традицій [146].

Проведений аналіз процесу створення та становлення інституційно-організаційного забезпечення формування й реалізації державної регіональної політики за роки незалежності України, дозволив виділяти кілька етапів розвитку, кожен з яких характеризується інституційними особливостями та виявити суперечності та проблеми, які визначають завдання для його вдосконалення (табл.1.3).

Таблиця 1.3

Особливості становлення інституційного забезпечення державної регіональної політики*

Період	Утворення та функціонування інститутів	Характеристика особливостей становлення
I 1991-1998 р.р.	Міністерство економіки України (Постанова КМУ від 20.11.1991 р. №322) [250]	- Відсутність цілеспрямованої діяльності на регіональному рівні; - Руйнація економічних зв'язків між регіонами - Кардинальні зміни у структурі власності - Неефективне використання природно-ресурсних та науково-виробничих можливостей регіонів.
II 1999-2007 р.р.	Міністерство економіки України, Міністерство фінансів України, інші центральні органи виконавчої влади (ЦОВВ) Регіональні органи влади та самоврядування	- Становлення певних системних підходів до формування та реалізації державної регіональної політики та її інституційного забезпечення - Започатковано розроблення та реалізацію спільних заходів регіонального розвитку усіма гілками публічної влади - Запроваджено стратегічне планування та прогнозування регіонального розвитку - Впровадження моніторингу соціально-економічного розвитку регіонів
III 2007-2014р.р.	Міністерство регіонального розвитку та будівництва України (Постанова КМУ від 16.05.2007 р. №750 та від 12.05. №580)	- Світова фінансово-економічна криза виявила неефективність державної регіональної політики, її інституційного забезпечення - Утворення двох провідних, головних інституцій у розвитку інституційного забезпечення формування та реалізації державної регіональної політики

Продовження таблиці 1.3

	Міністерство економіки України (Постанови КМУ від 26.05.2007 р. №777 та від 31.05.2011 р. №634) Міністерство фінансів України, інші центральні організації виконавчої влади, регіональні органи влади та самоврядування, неурядові організації та асоціації	- Суперечливість функціонування двох інституцій, коли одна формує політику, а інша реалізує - Визнання участі неурядових організацій та асоціацій у формуванні та реалізації державної політики
IV 2015 – до тепер	Кабінет міністрів України ЦОВВ, який забезпечує формування і ЦОВВ, який реалізує державну регіональну політику, інші ЦОВВ, регіональні і місцеві органи влади та самоврядування (Закон України від 05.02.2015 р. №156)	- Макроекономічна нестабільність, посилення нерівномірності розвитку регіонів, зростання рівня їх диференціації і диспропорційності - Збройний конфлікт на сході держави, анексія АР Крим - Запровадження 62 реформ, зокрема в освіті; охороні здоров'я, пенсійній, бюджетній, податковій сферах, реформи місцевого самоврядування та ін. - Впровадження децентралізації влади та бюджетної децентралізації

***Розроблено автором**

Перший період характеризується відсутністю цілеспрямованої діяльності на регіональному рівні, браком ефективних механізмів стимулювання регіонального розвитку та зменшення негативних наслідків територіальних диспропорцій. Хоча певне регулювання регіонального розвитку в державі мало місце і Міністерство економіки України було однією з перших інституцій, що його здійснювала, проте за той період не було створено системної державної регіональної політики та її інституційного забезпечення.

Усе це зумовлювало потребу розроблення та впровадження державної регіональної політики, спрямованої на зростання життєвого рівня людей, підвищення ефективності використання економічного потенціалу регіонів, поглиблення процесів ринкової трансформації, оптимізації управлінських рішень.

З огляду на те, що у вересні 1999 року, було презентовано на засіданні Ради регіонів при Президентові України Концепцію державної регіональної політики, яку можна вважати першим цілісним документом у цій сфері. На нашу думку, цей

рік можна визначити початком другого етапу становлення державної регіональної політики.

Документ визначав: мету, завдання та принципи державної регіональної політики, державне регулювання регіонального розвитку, підвищення ролі місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування у регіональному розвитку. Проте було відсутнє чітке розмежування компетенцій.

Пріоритетними цілями визначено поступове вирівнювання та зближення рівнів розвитку регіонів. Однак, при всіх позитивних моментах проєкту, Концепція не була досконалим документом, що відповідав би вимогам часу.

Першим нормативно-правовим актом у сфері державної регіональної політики була Концепція державної регіональної політики, затверджена Указом Президента України в травні 2001 року [412].

І час прийняття Концепції, і те, що цей документ формувався на основі політичних компромісів, посприяли тому, що ключові засади регіональної політики на довгостроковий період були співзвучними з підходами, які були актуальними для аналогічної політики у розвинутих європейських країнах [365, с. 214].

Концепцією було визначено головну мету державної регіональної політики – створення умов для динамічного, збалансованого соціально-економічного розвитку України та її регіонів, підвищення рівня життя населення, забезпечення додержання гарантованих державою соціальних стандартів для кожного її громадянина незалежно від місця проживання, а також поглиблення процесів ринкової трансформації на основі підвищення ефективності використання потенціалу регіонів, дієвості управлінських рішень, удосконалення роботи органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Отже, ключовими складовими були визначені динамічність, збалансованість та ефективність. Цей документ дав поштовх до формування системи регіонального і місцевого управління.

Механізмом упровадження Концепції були заходи (розпорядження КМУ від 13.09.2001 за №347-р) [342], якими визначено серед інструментів реалізації

нормативно-правового забезпечення – розроблення та вдосконалення законодавства з питань регіональної політики та місцевого самоврядування, зокрема щодо: розмежування функцій і повноважень центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування; обґрунтування засад державного стимулювання регіонального розвитку, в тому числі депресивних територій; законодавчого врегулювання служби в органах місцевого самоврядування; визначення центрального органу виконавчої влади з питань регіональної політики і підтримки місцевого самоврядування тощо, а також щодо формування на регіональному рівні неурядових інституцій, а саме мережі агентств регіонального розвитку. Слід зазначити, що більшість завдань тією чи іншою мірою були виконані.

Впродовж цього періоду дуже активну позицію державного інституту регулювання регіонального розвитку зайняло Мінекономіки України, розробивши проєкт Закону України «Про стимулювання розвитку регіонів» [108], започаткувавши спільне розроблення та реалізацію заходів з регіональними органами виконавчої влади та самоврядування, угод щодо регіонального розвитку – ефективного механізму реалізації державної регіональної політики, а також державного стимулювання розвитку депресивних територій.

На рівні Міністерства економіки України для врегулювання регіональних проблем було запроваджено моніторинг: регулярний аналіз основних показників соціально-економічного розвитку регіонів та статистичної інформації від центральних органів виконавчої влади щодо податків і зборів, розвитку малого підприємництва, стану екологічного середовища, розрахунків за житлово-комунальні послуги, що дозволило здійснювати моніторинг рівня розвитку кожного регіону, виявляти диспропорції у різних сферах регіональної життєдіяльності, запроваджено щорічне погодження показників соціально-економічного розвитку та шляхів розв’язання проблемних питань регіонів.

Результати моніторингу з пропозиціями щодо врахування необхідних фінансових ресурсів, заходів з удосконалення територіального управління державною власністю у вигляді формалізованого документа надсилалися

Кабінетові Міністрів України, кожному центральному органу виконавчої влади, кожній облдержадміністрації та обласній раді з відповідними дорученнями керівництва Уряду щодо необхідності врахування найбільш проблемних питань при формуванні Державної програми соціально-економічного розвитку країни та Державного бюджету, а також при підготовці відповідних проєктів програм і бюджетів місцевими органами влади.

Міністерством також вперше було запроваджено стратегічне планування регіонального розвитку (Державна стратегія регіонального розвитку) [64], закладено елементи інституційного планування, що передбачало одночасно з плануванням заходів державної регіональної політики і прийняття відповідних законодавчих актів.

Отже, Міністерство економіки як державний інститут регулювання регіонального розвитку у цей період забезпечувало такі функції: аналітичну, координаційну, стратегічного планування і прогнозування, фінансової підтримки.

Як бачимо, на рубежі XX–XXI століть є певні системні підходи до формування та реалізації державної регіональної політики і її інституційного забезпечення на державному рівні та рівні регіонів.

Проте зміни керівників держави, урядів, депутатського корпусу всіх рівнів, а також проголошення ними різних політичних платформ, економічних реформ, векторів стратегічного розвитку, критика попередників і обіцянки суспільству на майбутнє нівелюють позитивні результати, досягнуті у формуванні та впровадженні державної регіональної політики.

Так, ухвалення на урядовому рівні рішення про створення нового центрального органу виконавчої влади – Міністерства регіонального розвитку та будівництва України (Мінрегіонбуд) на базі Міністерства будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства України, що було реорганізоване (Постанова КМУ від 1.03.2007 р. за №323) [267], на думку автора, не лише не забезпечило ефективного формування та реалізації державної регіональної політики, а навпаки, у багатьох моментах дестабілізувало цей процес.

Провівши компаративний аналіз повноважень двох центральних органів виконавчої влади, які з травня 2007 року були головними інституціями з питань формування та забезпечення реалізації державної економічної і регіональної політики (Додаток А), зауважимо, що реально створилася ситуація «перетягування канату», розпорошеності та дублювання, що, у свою чергу, зумовило невизначеність ролі кожного з міністерств у цій сфері, зокрема щодо відповідальності за формування та реалізацію державної регіональної політики, створення умов розвитку регіонів, планування та прогнозування регіонального розвитку, регіональної політики та місцевого самоврядування, аналітичних та моніторингових функцій, координації з одних і тих же питань.

На нашу думку, з утворенням двох провідних, головних інституцій у розвитку інституційно-організаційного забезпечення державної регіональної політики розпочався її третій період (2007–2014 роки).

Так, на початку 2008-го було презентовано проєкт нової Концепції державної регіональної політики, яка мала відповісти на виклики, що постали перед Україною, виходячи з національного досвіду та врахування практики інших держав, керівних документів Ради Європи, Конгресу місцевих та регіональних влад Європи, інших європейських організацій.

Варто зазначити, що проєктом нової Концепції, окрім мети, принципів, міжнародних аспектів, напрямів, пріоритетів, інструментів й механізмів, було визначено інституційне забезпечення реалізації державної регіональної політики, а саме:

- функціонування діяльності консультативно-дорадчого органу з питань державної регіональної політики при Президентові України;
- створення координаційних рад з питань регіональної політики в регіонах України;
- введення територіальних підрозділів до структури центрального органу виконавчої влади з питань регіонального розвитку;
- створення при центральному органі виконавчої влади з питань регіонального розвитку наукового центру для розроблення наукових основ

державної регіональної політики, здійснення методологічного, аналітичного, правового, інформаційного забезпечення та моніторингу реалізації Концепції;

- створення агенцій регіонального розвитку в регіонах України;

- формування фондів підтримки регіонального розвитку.

Тобто у проєкті наголошено, що реалізовувати державну регіональну політику повинні не лише державні інституції центрального, регіонального та місцевого рівня, а й неурядові організації та асоціації.

Так само, як проєкт зазначеної Концепції державної регіональної політики, на стадії проєкту залишився проєкт Закону України «Про засади державної регіональної політики», який було розроблено 2008 року за участі Німецького бюро технічного співробітництва GTZ. У проєкті закону загальна ідея розділу полягала в тому, що в державі створюється система інституційного забезпечення формування та реалізації державної регіональної політики.

Слід зауважити, що це етап світової фінансово-економічної кризи, який продемонстрував можливості регіонів України до адаптації в складних економічних умовах до викликів сучасності, виявив неефективність державної регіональної політики і, зокрема, її інституційного забезпечення та поставив завдання щодо визначеності стратегічних пріоритетів реформування економіки та розроблення нових концептуальних підходів до регіональної політики.

З ухваленням Закону України «Про центральні органи влади» у березні 2011 року [109] були чітко сформульовані завдання для кожного міністерства, як органу, що забезпечує формування та реалізує державну політику в одній чи кількох сферах, а саме: забезпечення нормативно-правового регулювання, визначення пріоритетних напрямів розвитку, інформування та надання роз’яснень щодо здійснення державної політики, узагальнення практики застосування законодавства, розроблення пропозицій його вдосконалення та внесення в установленому порядку проєктів законодавчих актів, актів Президента України, Кабінету Міністрів України. Отже, сформовані функціональні завдання виключають можливість, коли одне міністерство політику формує, а інше – реалізує.

Відповідно до цього Закону, функція центрального органу виконавчої влади, який відповідає за формування та реалізацію державної регіональної політики була повернена Мінекономрозвитку (Указ Президента України від 31.05.2011 за №634) [413].

Проте повноваження щодо вдосконалення територіальної організації влади, адміністративно-територіального устрою, розвитку місцевого самоврядування, які є складовими регіональної політики, а саме децентралізація повноважень центральних органів виконавчої влади, чіткий їх розподіл між центральними, місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування різних територіальних рівнів, посилення економічної спроможності органів місцевого самоврядування, що сприяє регіональному та місцевому розвитку, залишились за Мінрегіонбудом. Отже, функціональне визначення завдань Мінрегіонбуду не може відображати і не відображає змісту і суті державної регіональної політики.

На наше бачення, це свідчить про складність пошуку оптимального варіанта визначення державного інституту, який би формував та реалізовував державну регіональну політику. Однак існування окремого центрального органу виконавчої влади з функціями та повноваженнями у сфері державної регіональної політики не гарантує високої ефективності і результативності цієї політики, якщо на законодавчому рівні не будуть узгодженими її мета та стратегічні цілі.

З ухваленням Закону України «Про засади державної регіональної політики» у лютому 2015 року [101] визначаємо початок четвертого періоду. Проте суттєві зміни у системі інституційного забезпечення не відбулися.

Законом чітко визначено, що Кабінет Міністрів України забезпечує:

- розроблення та виконання загальнодержавних програм, спрямованих на розвиток регіонів;
- затвердження: Державної стратегії регіонального розвитку України, плану заходів з її реалізації; переліку програм і проєктів регіонального розвитку, реалізація яких здійснюється за кошти ДФРР;
- розроблення та укладання угод щодо регіонального розвитку;

- визначення порядків: підготовки, оцінки та відбору програм і проєктів, що можуть бути реалізовані за кошти ДФРР;

- розроблення і погодження Державної стратегії регіонального розвитку; координації дій органів виконавчої влади зі збереженням формування та реалізації державної регіональної політики; порядку і методики моніторингу та оцінювання результативності реалізації державної регіональної політики, а також розгляд відповідних звітів;

- спрямування і координацію діяльності центральних і місцевих органів влади щодо формування та реалізації державної регіональної політики.

Водночас, відповідно до Закону, розподіл повноважень між двома центральними органами виконавчої влади визначено таким – один забезпечує формування, а інший реалізує державну регіональну політику, що суперечить положенням Закону України «Про центральні органи виконавчої влади».

Зауважимо, що з метою уникнення дублювання, неузгоджуваності, непорозумінь, головним у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної регіональної політики визначено Мінрегіонбуд (постанова Кабінету Міністрів України від 30.04.14 року №197, до якої протягом 2014-2017 років вносились зміни і доповнення 8 разів [251]. Отже, спостерігаємо, що на зміну положень Закону вносились зміни постановами Кабінету Міністрів України – це по-перше, а по-друге, що відсутня стабільність у системі інституційно-організаційного забезпечення формування і реалізації державної регіональної політики.

Доцільно наголосити, що ключовими інституціями, які впливають на державну регіональну політику є також центральні та регіональні органи законодавчої і виконавчої гілок влади, наукові установи, неурядові і донорські організації. Асоціації місцевих і регіональних органів влади та Національна агенція регіонального розвитку, а також Рада регіонів та Міжвідомча координаційна комісія з питань регіонального розвитку (відновлено роботу – Постанова КМУ від 16.09.2015 р. №714) [266] є важливими консультативними дорадчими органами,

думка яких має бути врахована в процесі підготовки політики, стратегії, заходів та інструментів державної регіональної політики.

Певну роль відіграють також міжнародні донорські організації, зокрема ЕК, ООН, уряди США, Канади, Швейцарії, Швеції, Німеччини та інших країн, міжнародні фінансові інститути (ЄБРР, МБРР, ЄІБ), які надають технічну допомогу та кредитні ресурси на цілі розроблення й реалізації державної регіональної політики на центральному і місцевому рівнях.

Функціональну структуру інституційного забезпечення станом на 01.01.2019р. можна відобразити за допомогою узагальненої схеми (рис. 1.3).

Відзначаючи позитивну роль Закону України «Про засади державної регіональної політики», яким встановлено системний підхід до впровадження цієї політики в державі, необхідно чіткіше визначити, хто розробляє і хто затверджує Державну стратегію регіонального розвитку. На нашу думку, розробляє центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування і реалізацію державної регіональної політики разом з іншими центральними і місцевими органами виконавчої влади, всеукраїнськими асоціаціями органів місцевого самоврядування, а також провідними науковими колами. Під час розроблення проєкту Державної стратегії регіонального розвитку мають бути враховані, насамперед, положення Національної стратегії розвитку України, водночас необхідно наголосити на відсутності в державі такого документа.

У Законі серед суб’єктів державної регіональної політики визначено Президента України та Верховну Раду України, проте у розділі «Повноваження суб’єктів державної регіональної політики» їхніх повноважень не встановлено.

Отже, одним із напрямів удосконалення інституційно-організаційного забезпечення державної регіональної політики, на нашу думку, є внесення зазначених змін і доповнень до ухваленого Закону, щоб він відповідав викликам часу та дійсно був базовим.

Необхідність упровадження нових підходів до формування і реалізації державної регіональної політики, які б зумовили сталий розвиток в умовах динамічних змін факторів внутрішнього і зовнішнього середовища, є

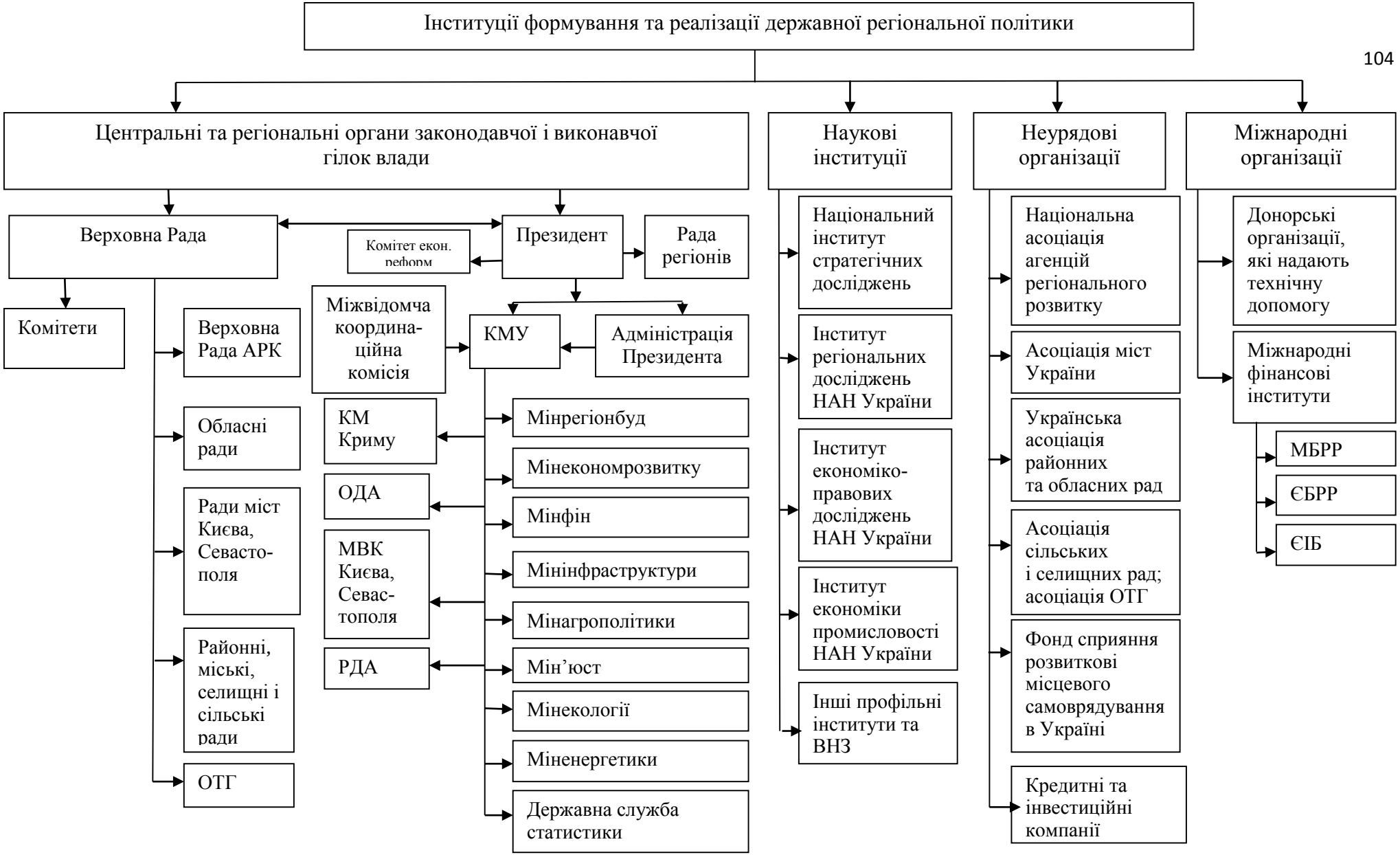

Рис. 1.3. **Функціональна структура інституційного забезпечення державної регіональної політики станом на 01.01.2019 р.**

* ***Авторська розробка**

незаперечним фактом. Понад два десятиліття в Україні триває процес формування інституційно-організаційного середовища, в тому числі і щодо управління місцевим розвитком, перегляду форм та механізмів забезпечення виконання функцій органами місцевого самоврядування, удосконалення нинішньої моделі фінансового забезпечення повноважень органів місцевого самоврядування в напрямі посилення оптимальності її фіскального та стимулюючого ефектів і відповідності як реаліям сьогодення, так і потребам збалансування інтересів центру і регіонів, усунення диспропорцій фінансової забезпеченості окремих територій, зниження напруги міжрегіональних фіскальних відносин [419, с. 4]. Формування механізму деконцентрації та децентралізації державних повноважень на сучасному етапі розвитку України покликане передбачати гнучкий інструментарій передачі їх на регіональний та місцевий рівень в плані динамічної зміни умов регіонального розвитку.

У цьому контексті, як уже зазначалося у попередньому параграфі, ключовою є Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [274], якою визначено, що органам місцевого самоврядування базового рівня надаються повноваження відповідно до їхнього кадрового, фінансового, інфраструктурного потенціалу та ресурсів, а саме ці сфери є проблемними для багатьох територій та ще й на новій територіальній основі. Так, серед основних повноважень є забезпечення: місцевого економічного розвитку, розвитку місцевої інфраструктури, вирішення питань забудови території, надання житлово-комунальних послуг, утримання вулиць і доріг у населених пунктах, управління закладами середньої, дошкільної та позашкільної освіти, надання послуг швидкої медичної допомоги, первинної охорони здоров’я, гасіння пожеж, громадської безпеки та ще з понад десяток інших повноважень. Водночас створення належних матеріальних, фінансових та організаційних умов для забезпечення виконання органами місцевого самоврядування власних і делегованих повноважень у Концепції обумовлено лише дотриманням принципів, з-поміж яких відзначимо такі:

- наявність ресурсів, необхідних для здійснення визначених законом

повноважень органів місцевого самоврядування;

- обчислення обсягу дотації на основі уніфікованих стандартів надання публічних послуг. Зауважимо, що питання уніфікованих стандартів надання публічних послуг залишається відкритим;

- надання територіальним громадам права розпоряджатися земельними ресурсами в межах своєї території, об'єднувати свої майно і ресурси в рамках співробітництва територіальних громад для виконання спільних програм та більш ефективного надання публічних послуг населенню суміжних територіальних громад.

Додамо, що у статті 140 Конституції України визначено, що місцеве самоврядування є правом територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України. Водночас територіальні громади сіл, селищ і міст можуть об'єднувати на договірних засадах об'єкти комунальної власності, а також кошти бюджетів для виконання спільних проєктів або для спільного фінансування (утримання) комунальних підприємств, організацій і установ, створювати для цього відповідні органи і служби, позаяк територіальні громади управляють майном, що є в комунальній власності.

Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» конкретизує норми Конституції України, зокрема у статті 6 зазначено, що територіальні громади є основним носієм функцій і повноважень місцевого самоврядування, а мешканці кількох сусідніх сіл можуть об'єднуватися в одну територіальну громаду за рішенням місцевих референдумів відповідних сіл [104].

Отже, зазначені положення Конституції України є вихідною базою для співробітництва територіальних громад, а положення Закону «Про місцеве самоврядування в Україні» – для об'єднання територіальних громад. Виникає дискусійне питання: співробітництво територіальних громад є альтернативою об'єднанню територіальних громад чи обов'язковою передумовою?

Згідно із Законом України «Про співробітництво територіальних громад» [107] співробітництво територіальних громад – це відносини між двома і більше територіальними громадами, що здійснюється на договірних засадах у визначених формах (стаття 4 цього Закону) з метою забезпечення соціально-економічного та культурного розвитку територій, підвищення якості надання послуг населенню на основі спільних інтересів та цілей ефективного виконання органами місцевого самоврядування визначених Законом повноважень. Отже, перелік співробітництва може бути багатогранним. Законом визначено, що фінансування співробітництва здійснюється коштом місцевих бюджетів суб'єктів співробітництва, самооподаткування та інших не заборонених законодавством джерел, зокрема державного бюджету, міжнародної технічної та фінансової допомоги, кредитних ресурсів.

З метою врегулювання відносин, що виникають у процесі добровільного об'єднання територіальних громад сіл, селищ, міст, ухвалено Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [100].

Отже, конституційно та законодавчо встановлено можливості добровільного формування об'єднаних територіальних громад. Разом з тим, як зазначають представники конституційних громад України, Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» не дає визначення і чітких правових ознак, не конкретизує правосуб'єктності об'єднаної територіальної громади та її повноважень, механізму її реєстрації, як правосуб'єктної одиниці. Тобто, є незрозумілим та невизнаним цивільно-правовий статус суб'єкта правовідносин «об'єднана територіальна громада», що вносить невизначеність у систему адміністративно-територіального устрою України, формує ризики не легітимності функціонування цивільно-правової одиниці «об'єднана територіальна громада» [200].

Як уже зазначалося у реалізації державної регіональної політики на сучасному етапі домінують процеси децентралізації, проте головний орган виконавчої влади, що забезпечує виконання та реалізацію державної регіональної політики, зокрема щодо територіально організації влади,

адміністративно-територіального устрою, розвитку місцевого самоврядування, недостатньо концентрує свою діяльність на врахуванні наступних ризиків, як от:

- принцип добровільності об'єднання територіальних громад не забезпечує об'єктивності цього процесу та узгодженості місцевих, регіональних і державних інтересів при створені об'єднаних громад. У цьому контексті, серед першочергових слід розглядати питання: по-перше, внесення відповідних змін до Конституції України та інших законодавчих актів України; по-друге, реформування державної регіональної політики, зокрема її інституційно-організаційного забезпечення з урахуванням зростаючої управлінської ролі базового рівня устрою держави у вирішенні питань як місцевого значення, так і регіонального розвитку; по-третє, запровадження якісно нового владного інституту державного контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування – префектів, як це передбачено змінами до Основного закону держави;

- значне укрупнення об'єднаних територіальних громад може зумовити формування великої економічної та соціальної периферії та призвести до малої кількості центрів громад у межах адміністративного регіону, як осередків економічної дифузії;

- розповсюдженим може стати прояв дискримінації між центральною садибою і навколишніми селами, коли переважаюча частина ресурсів об'єднаної громади буде використовуватися на розвиток та посилення центру, а не проблемних сіл;

- поширення низької самостійності пошуку власних та залучених ресурсів для ініціювання процесів розв'язання актуальних проблем громади та стійкого її розвитку;

- виникнення значного кадрового дефіциту управлінців, фахові здібності яких відповідали б новим умовам функціонування місцевого самоврядування за значного розширення повноважень;

- можлива розбалансованість місцевих бюджетів у районах, в яких сформувалися ОТГ з високою фінансовою спроможністю та існуванням сільських і селищних рад з низьким бюджетним ресурсом, як результат

непослідовності та часової дискретності реформ, що зумовлено принципом добровільності формування ОТГ;

- поява дисбалансів між загальнодержавними і територіальними (регіональними, місцевими) інтересами та пріоритетами при застосуванні управлінської самостійності адміністративно-територіальних одиниць без запровадження дієвого державного контролю за дотриманням положень Конституції України та вимог законодавства у діяльності їх органів управління [402, с.75].

Водночас, слід зауважити, що за три з половиною роки утворилося 876 ОТГ, які об'єднали 4010 територіальних громад або 36,6% від загальної кількості базового рівня (станом на 01.01.2015). У 2018 році до 24 міст обласного значення приєдналися територіальні громади, що збільшило середню чисельність населення ОТГ до 15780 осіб, при тому, що у 2015-2017 роках середня чисельність знаходилась в межах 8464–8795 осіб. На початок 2019 року необ'єднаними залишились 6942 територіальні громади (63,4% від зальної їх кількості – 10975 громад). Отже, процес реформування громад відбувається дуже повільно, що не відповідає імовірному терміну успішного завершення утворення ОТГ – 2020 року.

На думку Я.Жаліло: «децентралізація із проривного харизматичного добровільного процесу неминуче переходить до етапу рутинної директивної реалізації. При чому цей етап конче необхідний, бо лише завершеність адміністративно-територіальної перебудови дозволить повною мірою досягти якісних зрушень та перетворити розрізнені позитивні зрушення на довго очікуванні якісні зміни» [78].

Таким чином ставиться питання про встановлення термінів добровільного об'єднання та визначення алгоритму подальших дій щодо тих громад, які не об'єдналися, з метою недопущення розбалансування системи інституційного забезпечення на базовому та районному рівнях. Адже, формування ОТГ, наділення їх повноваженнями і ресурсами вимагає зміни існуючої системи органів влади і самоврядування на районному рівні. Зокрема, територія 16

районів по території країни покрита повністю сформованими ОТГ, в тому числі 9 ОТГ створено у форматі «1 район-1 громада» [219]. А це означає, що у районах одночасно функціонують районна державна адміністрація, районна рада та виконавчі органи ОТГ із визначеними законодавством повноваженнями та видатками на їх утримання.

Враховуючи викладене, на нашу думку, дуже важливо проводити удосконалення інституційно-організаційного забезпечення трансформаційних процесів реалізації державної регіональної політики за усіма напрямами одночасно з чітким відслідковуванням узгоджуваності встановлених норм у всіх нормативно-правових актах. Проте ключовим напрямом є внесення змін до Конституції України щодо реформування системи адміністративно-територіального устрою, засад управління територіальними громадами та їх матеріально-фінансового забезпечення, децентралізації влади тощо.

Водночас підкреслимо, що важливим аспектом інституційно-організаційного забезпечення є необхідність упровадження високого рівня координації усіх складових системи інституційної моделі. Поєднання усіх складових є досить складним «політичним мистецтвом», яке залежить від багатьох факторів, переважно політичного та професійного характеру, і являє собою проблему навіть у країнах з вищим, ніж в Україні, рівнем розвитку демократичних і політичних інститутів, оскільки функцію перерозподілу, насамперед бюджетних ресурсів, завжди розглядали як найбільш вигідну, наочну, просту з погляду демонстрації кінцевого результату [365, с. 264].

Незважаючи на здійснені протягом останніх років кроки, можна констатувати, що в інституційно-організаційному забезпеченні державної регіональної політики в Україні ще не має системного і достатньо науково обґрунтованого характеру.

Отже, для створення умов для сталого динамічного, збалансованого та інклюзивного розвитку регіонів України, підвищення рівня життя кожної людини незалежно від місця її проживання, необхідно забезпечити чітке функціонування інституцій на всіх територіальних рівнях, координацію

багаторівневої системи формування та реалізації державної регіональної політики, особливістю якої, як зазначалось у Державній стратегії регіонального розвитку України на період до 2020 року, є відхід від концепції намагання вирівняти регіональний розвиток територій до розв'язання проблем забезпечення рівного доступу населення до ключових послуг соціального, адміністративного та ринкового характеру.

Висновки до розділу 1

1. На основі дослідження еволюції теорій, концепцій моделей регіонального розвитку та теорій, що створюють сучасне підгрунття розвитку регіонів, застосовуючи історичний та логічний підходи, систематизовано найбільш актуальні наукові теорії, які становлять концептуальний базис державної регіональної політики. До засадничих теорій розробки такої політики віднесено: конкурентоспроможності, нової економічної географії, нової теорії економного (ендогенного) зростання, соціально-орієнтованої економіки, сталого розвитку, інклюзивного розвитку. Встановлено, що не існує єдиної загальної моделі регіонального розвитку, а отже не може існувати і єдина модель регіональної політики, яка формується і реалізується відповідно до ідей регіонального розвитку, покладених в основу цієї політики.

2. Формування та реалізація державної регіональної політики має базуватися на органічному зв'язку і спадкоємності положень, теорій сталого розвитку та інклюзивного розвитку, принципах їх раціональності, відповідати сучасним внутрішнім і зовнішнім викликам. Державна регіональна політика, як елемент внутрішньої політики держави, виходячи з конкретних завдань розвитку регіонів, є вагомим динамічним інструментом регулювання їх соціально-економічного розвитку та неперервного процесу синтезу мети, цілей, пріоритетів, які змінюються в часі, при цьому сталими мають залишатися принципи її реалізації.

3. Сутність державної регіональної політики визначається як система взаємоузгоджених цілей, заходів, засобів та дій органів публічної влади всіх рівнів спрямованих на забезпечення реалізації сталого і інклюзивного розвитку держави, регіону, територіальної громади. В процесі соціально-економічного розвитку державна регіональна політика все більше трансформується, набуває нових рис, пріоритетів, завдань та механізмів реалізації.

4. Децентралізацію розглядають як багатогранне поняття і відносять до процесу передачі повноважень та відповідальності щодо надання публічних послуг від національного (центрального) до нижчого субнаціонального (регіонального, місцевого) рівня влади або квазінезалежних державних установ, або приватного сектору. Децентралізація – це складний системний механізм державного управління, який здійснюється державою за правилами, встановленими нею і спрямована на дисперсію (розподіл) повноважень, фінансів, кадрів за різними територіальними рівнями влади, що є ключовим чинником формування і реалізації державної регіональної політики.

5. Обгрунтовано, що з метою подолання ризиків послаблення державного впливу на проблеми стратегічного розвитку держави, регіонів, територіальних громад, процеси децентралізації вимагають розроблення та впровадження нормативно-правових засад, з конкретним визначенням механізмів і управлінських рішень в частині: чіткого встановлення на законодавчому рівні джерел фінансування власних і делегованих повноважень; подолання зростання асиметрій за рівнем фінансової спроможності та поглиблення внутрішньорегіональних і міжрегіональних диспропорцій соціально-економічного розвитку територій; слабкого методичного, інформаційного, аналітичного забезпечення та кадрових проблем, що суттєво позначається на формуванні локальних споживацьких пріоритетів та інтересів у ОТГ.

6. Аналіз процесу створення та становлення інституційно-організаційного забезпечення державної регіональної політики за роки незалежності України дозволив виділити чотири етапи її трансформації, кожен з яких характеризується інституційними особливостями, а саме: перший етап (1991-1998) – відсутністю

цілеспрямованої діяльності на регіональному рівні, руйнацією економічних зв'язків між регіонами, недостатністю ефективних механізмів стимулювання розвитку регіонів; другий етап (1999-2007) – становленням первинних системних підходів до формування та реалізації державної регіональної політики та її інституційного забезпечення, запровадженням стратегічного планування регіонального розвитку та моніторингу соціально-економічного розвитку регіонів; третій етап (2007-2014) – світовою фінансово-економічною кризою, яка виявила неефективність державної регіональної політики та її інституційного забезпечення, суперечливістю функціонування двох головних (провідних) інституцій, коли одна формує політику, а інша реалізує, визнанням неурядових організацій та асоціацій учасниками формування та реалізації державної регіональної політики; четвертий етап (з 2015 до теперішнього часу) – макроекономічною нестабільністю, посиленням нерівномірності розвитку регіонів, зростанням рівня їх диференціації і диспропорційності, започаткуванням реформ, зокрема місцевого самоврядування, децентралізації влади, бюджетної та податкової децентралізації, розгортанням військової агресії Російської Федерації на сході держави та анексії АР Крим.

7. Формування і реалізація державної регіональної політики значною мірою залежить від активності включення в неї інститутів державного управління, насамперед центрального органу виконавчої влади, на який покладено ці функції, трансформації інституту місцевого самоврядування, системного і достатньо науково обґрунтованого характеру відносин між інституційними партнерами: центральними та регіональної органами законодавчої і виконавчої гілок влади, Радою регіонів, Комітетом економічних реформ, міжвідомчою координаційною комісією, науковими інституціями, неурядовими та міжнародними організаціями, упровадження високого рівня координації усіх складових системи інституційно-організаційного забезпечення.

Основні результати наукового дослідження, що отримані у даному розділі опубліковані автором у наукових працях [171, 176, 277, 279, 281, 283, 284, 285, 289, 293, 297, 300, 303, 307, 308, 310, 314, 326, 476, 479, 480].

РОЗДІЛ 2
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСОВИХ МЕХАНІЗМІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

2.1. Фінансові механізми: сутність, функції та принципи побудови

Реалізацію державної регіональної політики необхідно, насамперед, розглядати виходячи з цілеспрямованості вибору фінансових механізмів ефективного та раціонального використання коштів на основі диверсифікації джерел цих механізмів.

Для дослідження та обґрунтування теоретико-методологічних основ фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики розглянемо сутність та функції фінансового механізму.

Як засвідчує аналіз фінансово-економічної літератури, термін «фінансовий механізм» давно увійшов в економічний лексикон як науковців, так і практиків. Слід зауважити, що термін «механізм» запозичено з природничих наук, зокрема механіки, де його тлумачать як систему частин, вузлів і деталей, яку застосовують для передавання різних форм руху. Так, в Економічній енциклопедії механізм трактується як система, пристрій, спосіб, що визначає порядок певного виду діяльності [74, с.355]. Отже, це, насамперед, система. З цих позицій, на нашу думку необхідно розглядати термін «фінансовий механізм».

Питанням сутності «фінансового механізму» присвячено наукові монографії та публікації багатьох вітчизняних і зарубіжних дослідників ще з середини 1970-х років, проте трактування науковцями його економічної суті є неоднозначним. У зв’язку з цим, розглянемо підходи окремих авторів до визначення терміну «фінансовий механізм» з урахуванням наукових вимог, зокрема: об’єктивності, чіткості визначення, завершеності пояснення.

У своїй праці «Державні фінанси» В. М. Федосов, Л .Д. Буряк, Д. Д. Бутаков серед елементів господарського механізму виділили «фінансовий механізм» як сукупність економіко-організаційних та правових форм і методів управління фінансовою діяльністю держави, які функціонують у процесі формування, розподілу й використання цільових централізованих і децентралізованих фондів грошових ресурсів для задоволення потреб суспільства [422, с. 68].

О. Д. Василик трактує «фінансовий механізм» як комплекс спеціально розроблених і законодавчо закріплених форм і методів для забезпечення економічного розвитку і соціальних потреб громадян. Він зазначає, що «фінансовий механізм» – це, по суті, методичні, організаційні та правові положення і заходи, що визначають функціонування фінансів в економіці держави, їх практичне використання для досягнення визначених відповідними програмами цілей і завдань» [74, с.817].

В. Д. Базилевич, К. С. Базилевич та Л. О. Баластрик пропонують таке визначення: «Фінансовий механізм – це сукупність економіко-організаційних та правових форм і методів управління фінансовою діяльністю держави у процесі створення й використання фондів фінансових ресурсів з метою забезпечення різноманітних потреб державних структур, господарських суб’єктів і населення» [6].

О. П. Кириленко розглядає поняття «фінансовий механізм» як сукупність конкретних форм і методів забезпечення розподільчих і перерозподільчих відносин, утворення доходів, фондів грошових коштів [136, с. 34].

Як сукупність конкретних фінансових форм, методів та важелів, за допомогою яких забезпечується процес суспільного відтворення, визначають «фінансовий механізм» С. В. Ковальчук і І. В. Форкун [142, с.70]. При цьому вони зазначають, що здійснюються розподільчі і перерозподільчі відносини, утворюються доходи суб’єктів господарювання і фонди грошових коштів. Водночас вони наголошують, що у вузькому розумінні, фінансовий механізм –

це система дії фінансових важелів, яка виражається в організації, плануванні та стимулюванні використання фінансових ресурсів. Тобто у авторів немає єдиного підходу до трактування терміну «фінансовий механізм».

Під «фінансовим механізмом» В. М. Опарін розуміє сукупність фінансових методів і форм, інструментів та важелів впливу держави на економічний і соціальний розвиток суспільства [203, с.17].

Слід зазначити, що розглядаючи «фінансовий механізм» як економічну категорію [140, с.9], О.М. Ковалюк висловлює думку, що фінанси, як об'єктивна економічна категорія, належать до механізму дії економічних законів. Фінансовий же механізм створюють суб'єкти фінансової системи для реалізації фінансової політики [140, с.17]. З позиції О.М. Ковалюка фінансовий механізм – це система фінансових форм, методів, важелів та інструментів, які використовують у фінансовій діяльності держави і підприємств за відповідного нормативного, правового та інформаційного їх забезпечення фінансовою політикою на мікро- і макрорівні [140, с. 22].

Як функцію фінансів, яка містить у собі сукупність організаційних форм фінансових відносин в економіці, порядок формування та використання централізованих і децентралізованих фондів коштів, методи фінансового планування, форми управління фінансами та фінансовою системою, фінансове законодавство, – трактує фінансовий механізм Л.А. Дробозіна [72, с. 21].

О. Т. Левандівський, розкриваючи сутність фінансового механізму, визначає, що це – сукупність методичних, організаційних, нормативних і правових норм, методів, інструментів, важелів та положень, на основі яких розробляються заходи, що за умови відповідного нормативно-правового та інформаційного забезпечення визначають функціонування фінансово-економічних відносин у державі, практичне застосування яких спрямоване на досягнення визначених цілей та завдань, у процесі формування, розподілу й використання цільових централізованих і децентралізованих фондів грошових ресурсів [159].

Співвідношення понять «фінансовий механізм», «механізм фінансування», «фінансове забезпечення» та «фінансове регулювання» розкриває у своїй публікації Л.І. Васечко, трактуючи фінансовий механізм як системну сукупність фінансових регуляторів та інструментів розподілу й перерозподілу фінансових ресурсів для матеріального забезпечення населення та соціально-економічного розвитку суспільства [24, с. 105].

Розкриваючи суть багатофакторної категорії «фінансовий механізм», зазначаємо, що більшість практиків-економістів і фінансистів та науковців у дослідженнях і публікаціях застосовують термін «фінансові механізми». Зокрема, Є. Хлобистов у праці «Фінансові механізми управління охороною довкілля та природокористування в Україні» зазначає, що за ієрархією фінансові механізми поділяються на механізми національного, регіонального та місцевого рівнів [429].

Неодмінним чинником активізації економічного зростання в Україні Я.Базилюк визначає формування системи інноваційних фінансових механізмів залучення довгострокових коштів до інвестиційних цільових державних програм, а також створення регіональних фінансових механізмів забезпечення стабільності [8, с. 64–65].

Авторський колектив – М. В. Римар, О. М. Попівняк, Р. С. Филипів у монографії «Фінансові механізми забезпечення розвитку депресивних територій: теорія і методи» визначили: сутність фінансового механізму у контексті збалансованого розвитку депресивних територій, як сукупність форм і методів фінансового впливу на соціально-економічний розвиток регіонів, а також систему фінансових інструментів, яка дає змогу оцінити цей вплив [331, с. 28].

Особливої уваги в цьому контексті заслуговують дослідження науковців Інституту регіональних досліджень НАН України. Так, у шостому томі «Фінансовий потенціал» монографії «Карпатський регіон: актуальні проблеми та перспективи розвитку» автори розкривають фінансові механізми регулювання соціально-економічного розвитку регіону, зокрема визначають дві групи фінансових механізмів: перша спрямована на підтримку процесів регіонального

розвитку за рахунок державного бюджету країни [131, с.58], друга – це використання коштів регіональних бюджетів та бюджетів місцевого самоврядування на цілі розвитку свого регіону [131, с.66].

Водночас у зарубіжній літературі фінансовий механізм не виділяють як відокремлений об’єкт вивчення, а домінує розгляд фінансової системи та механізмів фінансування процесів соціально-економічного розвитку на кредитній основі з позицій трактування ролі фінансового ринку як механізму, що забезпечує перерозподіл грошових заощаджень між кредиторами і позичальниками [25, с.83]. Так, Р. Глен Габбард головною функцією фінансової системи визначає «забезпечення шляхів переміщення коштів від окремих осіб і груп, які мають заощадження, особам і групам, які хочуть позичити кошти» [39, с. 65]. Отже, взаємодія між заощадниками і позичальниками відбувається через фінансові ринки та фінансових посередників, головними функціями яких є: зменшення ризику, забезпечення ліквідності та надання інформаційних послуг. Разом із забезпеченням руху коштів забезпечуються ресурсні можливості зростання ділової активності та економічного зростання загалом [179].

Американський електронний словник бізнесу трактує фінансовий механізм як метод або джерело формування фінансових фондів (ресурсів), а саме: банківські кредити, випуск акцій або боргових цінних паперів, доходи від продажу (реалізації) тощо [453].

Узагальнюючи, зазначаємо, що у науковому трактуванні суті фінансового механізму у вітчизняних і зарубіжних джерелах є відмінності. Адже в західній літературі фінансовий механізм розглядається, насамперед, із позицій його ресурсної та фондотворчої функцій, що реалізуються через ринковий механізм шляхом взаємодії на кредитній основі заощадників і позичальників на фінансовому ринку. Водночас недостатній розвиток у нашій країні ринкових інститутів та ринкових механізмів управління соціально-економічними процесами, що включає й фінансове регулювання як «метод здійснення державою функцій управління економічними і соціальними процесами при

використанні фінансів» визначає «фінансовий механізм складовою частиною господарського механізму в державі» [25, с.15].

Отже, серед учених немає єдиного підходу до визначення змісту дефініції «фінансовий механізм». У своїй більшості вітчизняні науковці визначають фінансовий механізм як сукупність економіко-організаційних та правових форм і методів управління фінансовою діяльністю держави, інші – як сукупність фінансових форм, методів, інструментів, важелів впливу держави на економічний і соціальний розвиток суспільства.

На нашу думку поняття «система» точніше окреслює зміст фінансового механізму, адже основу фінансового механізму становлять взаємопов'язані між собою його елементи, а не механічна їх сукупність, яка становить статичну єдність. Фінансовий механізм є цілісністю, властивості якої проявляються лише за взаємодії елементів. До речі, трактування наведених визначень фінансового механізму у вітчизняній літературі в переважній більшості не враховують його структурних елементів, як-от фінансові інструменти і важелі, а також джерел забезпечення, зокрема правового, нормативного, інформаційного. Зауважимо, що у науковій літературі має місце неузгодженість у розумінні і трактуванні суті фінансових інструментів і фінансових важелів.

Відповідно до визначення, запропонованого О. М. Ковалюком, а воно найбільше, на нашу думку, наближене до сутності фінансового механізму, структура останнього складається з шести ключових елементів: фінансових методів, фінансових інструментів, фінансових важелів, правового забезпечення, норматив-ного забезпечення та інформаційного забезпечення. Хоча сам О.М. Ковалюк у структурі фінансового механізму не виділяє фінансових інструментів, а визначає шостим головним елементом фінансового механізму – фінансову політику [140, с. 38], при цьому аналізує взаємозв'язки між фінансами, фінансовим механізмом та фінансовою політикою [140, с. 17]. Проте слід зазначити, що не всі заходи, які реалізує держава чи місцеві органи влади, є вираженням практичного втілення певного виду політики як системи дій, орієнтованих на досягнення поставлених цілей.

Таким чином, дефініцію «фінансовий механізм», на відміну від зазначених, трактуємо як систему фінансових методів, фінансових інструментів і фінансових важелів, а також правового, нормативного та інформаційного забезпечення, яка дає змогу виконання державою функцій забезпечення, регулювання, управління економічним і соціальним розвитком на центральному, регіональному та місцевому рівнях (рис.2.1).

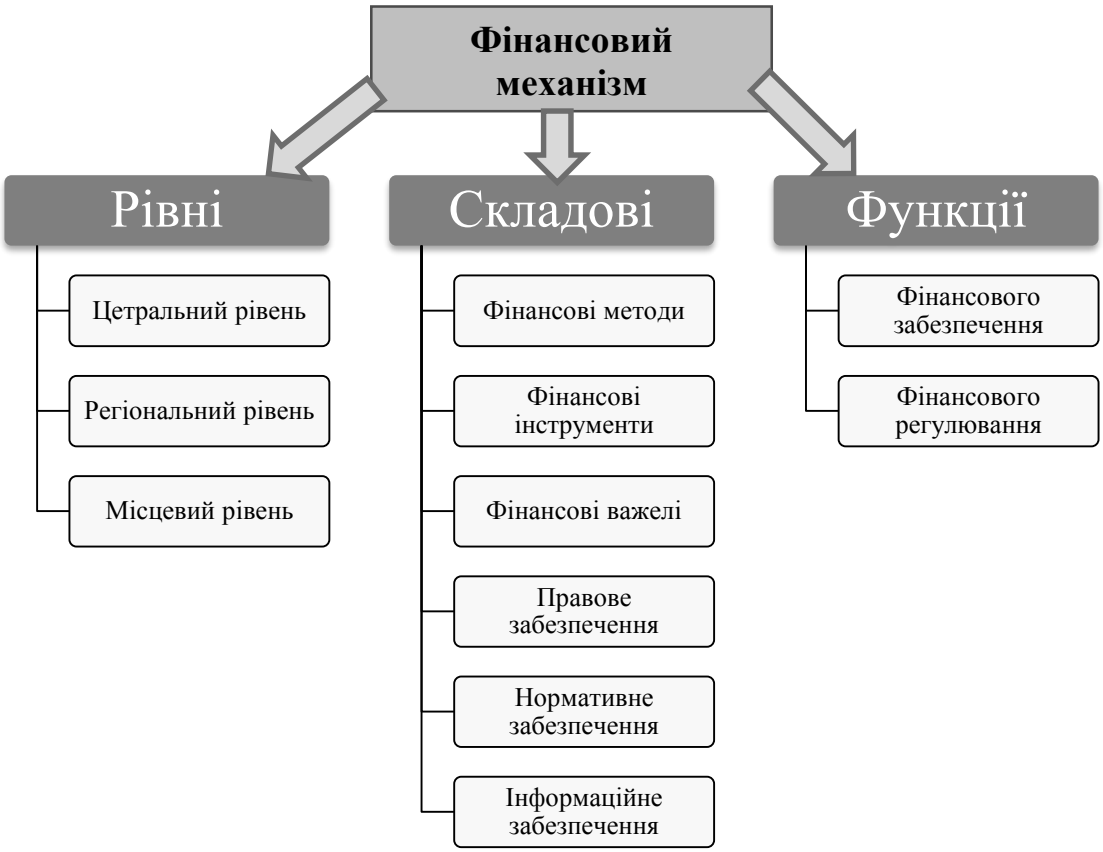

Рис. 2.1. Компоненти дослідження фінансового механізму*

*** Розробка автора**

Отже, розглянемо кожен із шести структурних елементів фінансового механізму у теоретичному плані більш детально (рис. 2.2).

Так, фінансові методи охоплюють способи і прийоми впливу фінансів на економіку держави, регіону, громади. Фінансові методи становлять основу фінансового механізму.

Фінансові важелі діють у межах відповідних інструментів. За їх допомогою здійснюється стимулювання або обмеження у діяльності. Проаналізувавши зазначене, можна зробити висновок: кожному фінансовому методу відповідають

певні фінансові інструменти та фінансові важелі. В залежності від застосування фінансового механізму на практиці, визначаємо його методи, інструменти і важелі.

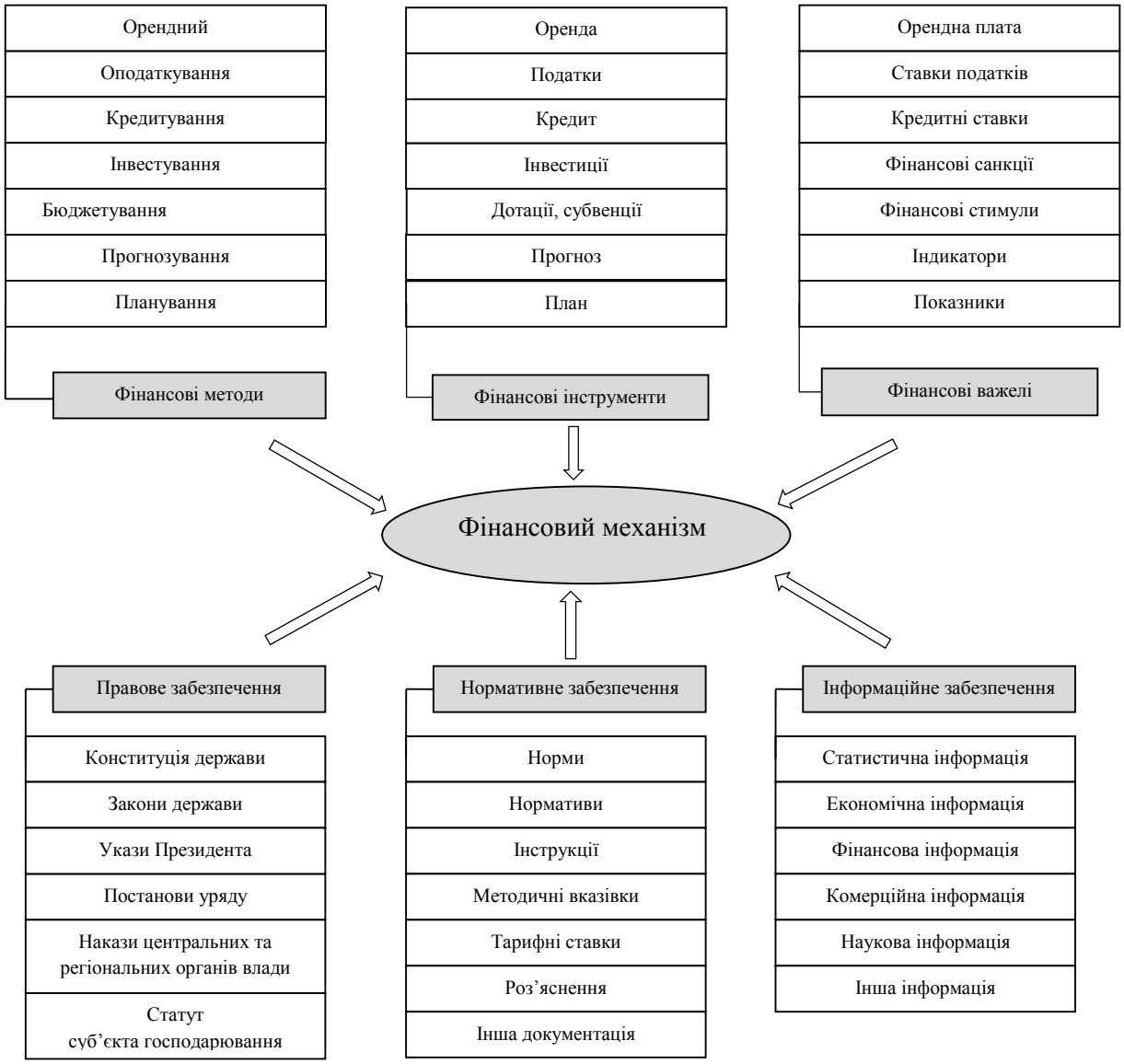

Рис. 2.2. Найважливіші елементи фінансового механізму*

*** розробка автора**

Наступні три структурні елементи фінансового механізму є джерелами його правового, нормативного та інформаційного забезпечення. Зокрема, правове забезпечення – це наявність законодавчих та інших правових актів, що регламентують фінансову діяльність. До них належать закони, постанови, накази та інші правові документи органів управління. Нормативне забезпечення полягає у наявності норм та нормативів фінансової діяльності: інструкцій, норм,

нормативів, тарифних ставок, методичних рекомендацій, вказівок та роз'яснень. До інформаційного забезпечення належить статистична, економічна, фінансова, комерційна, наукова та інша інформація, джерелом якої можуть бути статистична звітність, офіційні сайти підприємств, організацій, установ та інших інституцій, повідомлення у засобах масової інформації, а також результати різного роду обстежень.

Слід зауважити, що кожен із зазначених елементів фінансового механізму функціонує відносно самостійно, водночас є частиною цілого. Всі елементи взаємопов'язані між собою, а отже, виникає необхідність постійного узгодження їхньої діяльності.

Аналізуючи та синтезуючи наукові підходи до визначення суті фінансового механізму, можна зазначити, що йдеться про складну багатофакторну категорію, адже, залежно від особливостей фінансових відносин, форм фінансування, дії фінансових методів, фінансових інструментів та важелів, правового, нормативного та інформаційного забезпечення у кожній конкретній сфері суспільного життя чи економіки, функціонують різні фінансові механізми.

Враховуючи завдання дослідження, визначаємо найважливіші методи, інструменти, важелі та нормативне, правове та інформаційне забезпечення фінансового механізму.

До найважливіших методів фінансового механізму належать: планування, прогнозування, бюджетування, інвестування, кредитування, оподаткування, страхування тощо.

Фінансове планування – це науково-обґрунтований процес визначення джерел створення і напрямів використання фінансових ресурсів в економіці [74, с.812]. Виділяємо такі основні функції фінансового планування:

- встановлення основних напрямів фінансової політики в державі;
- затвердження кількісних і якісних фінансових показників на плановий період;

- визначення необхідного рівня перерозподілу фінансових ресурсів для досягнення планових темпів і пропорцій соціально-економічного розвитку держави, регіонів, громади;
- встановлення раціональних форм мобілізації фінансових ресурсів на місцевому, регіональному і державному рівнях та визначення відповідно їх оптимальної структури.

Фінансове планування повинно базуватись на основних принципах: на науковій обґрунтованості фінансових планів та програмно-цільовому принципі, що вимагає визначення конкретного призначення фінансування, забезпечує цільове призначення фінансових ресурсів.

Фінансове прогнозування є складним фінансовим методом, який потребує поєднання знань дії економічних законів, наукової орієнтації та інтуїції. Фінансове прогнозування – це стратегія розвитку фінансів держави (регіону, громади) на довгострокову перспективу.

Бюджетування визначаємо як бюджетний процес, регламентований бюджетним законодавством, складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів, моніторингу та звітування про їх виконання, а також контролю за дотриманням бюджетного законодавства.

Зазначеним фінансовим методам відповідають різні набори фінансових інструментів, які включають фінансові плани, фінансові прогнози та бюджетні плани (бюджети) – формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються відповідними органами публічної влади протягом бюджетного періоду.

Планові показники та показники прогнозних розрахунків є основою для запровадження відповідних фінансових важелів, стимулів та санкцій у формі пільг або обмежень, які забезпечують розвиток держави у визначеному напрямі. До таких важелів належать пільги з оподаткування, пільгове кредитування або надання дотацій на покриття збитків. До важелів, що обмежують той чи інший вид діяльності належать штрафи, додаткове оподаткування, відміна пільг тощо.

Інвестування як фінансовий метод, що реалізується, насамперед, через фінансовий інструмент – капітальні інвестиції, є дуже важливим у забезпеченні фінансування соціального і економічного розвитку держави, регіону.

Відповідно до методологічних підходів до капітальних інвестицій відносяться інвестиції у придбання або виготовлення власними силами для власного використання матеріальних і нематеріальних активів.

До інвестицій у матеріальні активи належать інвестиції у землю, існуючі будівлі та споруди, нові будівлі, споруди, машини, устаткування та інвентар, транспортні засоби, довгострокові біологічні активи тваринництва та рослинництва, капітальний ремонт та інші необоротні матеріальні активи.

До інвестицій в нематеріальні активи належать обсяги інвестицій у придбання або створення власними силами програмного забезпечення, баз даних, прав користування природними ресурсами, майном, прав на комерційні призначення, на об’єкти промислової власності, авторських і суміжних прав.

Не менш важливим у ринкових умовах є фінансовий метод кредитування, якому відповідає фінансовий інструмент – кредит, універсальний інструмент розподілу і перерозподілу національного доходу фінансових ресурсів, а відповідно матеріальних і трудових капіталів, що сприяє прогресивним змінам у соціально-економічному розвитку держави та її регіонів.

Підводячи підсумок з наведених визначень, бачимо, що фінансовий механізм виконує насамперед, дві основні функції, тобто його роль у фінансовій системі полягає у фінансовому забезпеченні і фінансовому регулюванні економічного і соціального розвитку як на місцевому, регіональному, так і на центральному рівнях. Варто зазначити, що О.Василик фінансове забезпечення і фінансове регулювання визначає як завдання фінансового механізму [74, с.817], які є різними лише у теоретичному плані. Фактично фінансове забезпечення водночас здійснює функцію фінансового регулювання. У свою чергу фінансове регулювання може виконувати функцію фінансового забезпечення.

Фінансове регулювання в наукових колах трактується як метод здійснення державою функцій управління економічними і соціальними процесами при використанні фінансів. Держава, встановлюючи форми і методи акумулювання фінансових ресурсів та їх використання, стимулює або локалізує окремі процеси та явища.

Слід зазначити, що дієвість фінансових механізмів залежить від їх побудови з урахуванням основних принципів, а саме:

- системності – зумовлює розгляд фінансового механізму в контексті економічного (господарського) механізму, як систему, єдність його складових. Принцип системності дає змогу структурувати фінансові механізми за джерелами формування та використання ресурсів; здійснювати вибір пріоритетів щодо використання фінансових ресурсів для розв’язання найгостріших проблем державного, регіонального та місцевого рівнів;
- комплексності – враховує багатоаспектність фінансових механізмів, які виникають у процесі реалізації фінансових відносин, спрямовує необхідні обсяги фінансових ресурсів на досягнення стратегічних цілей та розв’язання першочергових завдань розвитку регіонів і держави загалом;
- адекватності – здійснюється обґрунтування фінансового механізму з позиції структури методів, інструментів, важелів;
- нормативно-правового та інформаційного забезпечення – передбачає дотримання відповідних вимог при здійсненні фінансової діяльності;
- диверсифікованості – передбачає можливість використання різних джерел фінансування, фінансових форм, методів, важелів та інструментів при реалізації узгоджених цілей, заходів, засобів та дій органів публічної влади, для забезпечення високого рівня і якості життя людей на всій території України;
- плановості – запровадження програмно-цільового методу, методів планування, прогнозування, програмування, сприяє розвиткові фінансових відносин;
- ефективності – передбачає забезпечення ефективного результату як для економічних суб’єктів, так і для відповідного рівня територій: місцевого,

регіонального, державного при проведенні операцій із фінансовими ресурсами. При цьому, на нашу думку, є дуже важливим адиціоналізм – один із принципів регіональної політики Європейського Союзу, згідно з яким фінансові ресурси на реалізацію регіональних (місцевих) програм, проєктів повинні доповнюватися за рахунок місцевих джерел.

Отже, фінансовий механізм передбачає комплексну взаємодію фінансових методів, інструментів та важелів, за допомогою яких забезпечуються оптимальні параметри формування і ефективного використання фінансових ресурсів, незалежно від їх джерел, для реалізації цілей та завдань соціально-економічного розвитку на державному, регіональному та місцевому (локальному) рівнях.

Викладене дає підстави стверджувати, що фінансовий механізм формується для реалізації конкретних концепцій, стратегій, програм соціально-економічного розвитку, планів та відповідних заходів і з позицій їх забезпечення необхідними обсягами бюджетних, інвестиційних, кредитних ресурсів, тобто він повинен мати чітко виражений забезпечувальний характер і функціонувати на всіх рівнях системи управління.

2.2. Систематизація сучасних фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики в Україні

Розроблення ефективних фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики є однією з ключових проблем економічної науки і практики. Особливої актуальності ця проблема набула для України на сучасному етапі розвитку в результаті впливу екзогенних і ендогенних чинників. Дедалі більше світові макроекономічні та макрофінансові дисбаланси призводять до наростання суперечностей у задоволенні інтересів національних економік і водночас до пошуку альтернативних варіантів забезпечення ефективного розвитку економік різних держав за умов посилення глобалізаційних процесів.

Під впливом глобальних проблем відбувається і розвиток національної економіки України як невід'ємної складової світового господарства. Одночасно глобальні дисбаланси посилюються вагомими внутрішніми проблемами, які гальмують розвиток фінансових відносин у країні та знижують їхню ефективність, що вимагає власних підходів, зокрема до ефективного державного регулювання регіонального розвитку національної економіки та його фінансового забезпечення.

Отже, ефективна реалізація державної регіональної політики в Україні не можлива без розв'язання проблем щодо її фінансування. Фінансові ресурси є обов'язковою умовою виконання системи цілей, заходів, засобів економічного зростання та соціально-економічного розвитку. Вітчизняні вчені відзначають провідну роль фінансів при застосуванні державою економічних методів управління соціально-економічними процесами, що реалізуються через відповідні фінансові механізми.

Зважаючи на цілі і завдання державної регіональної політики, які попередньо розглянуті у параграфі 1.2. дослідження, вважаємо за доцільне фінансові механізми реалізації державної регіональної політики трактувати як систему бюджетних та небюджетних інвестиційних і кредитних механізмів, які використовуються у діяльності держави для реалізації взаємоузгоджених цілей, заходів та дій органів публічної влади всіх рівнів з метою забезпечення сталого розвитку, інклюзивного зростання на всій території країни. На відміну від попередніх підходів до визначення сутності фінансових механізмів цей дозволяє акцентувати увагу саме на системі бюджетних і небюджетних інвестиційних та кредитних механізмів реалізації державної регіональної політики.

Слід зауважити, що питання пошуку ефективних фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики привертає увагу і вітчизняних науковців, і відомих політиків, і державних діячів. Актуальність питання підтверджується законодавчими та стратегічними документами в яких механізмам фінансування державної регіональної політики присвячені окремі статті та розділи.

Більшість фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики в Україні мають широке застосування на центральному, регіональному і місцевому рівнях, однак сучасна практика їх застосування зазвичай є невпорядкованою та безсистемною. Замість взаємодоповнення та забезпечення кумулятивного ефекту для економічного розвитку територій, застосування різних механізмів фінансування заходів на місцях, часто призводить до нівелювання результатів дії один одного.

Традиційно для реалізації заходів державної регіональної політики передбачено фінансові механізми, джерелом яких є бюджетні кошти. До складу таких механізмів відповідно до Закону України «Про засади державної регіональної політики» [101] входять:

- міжбюджетні трансферти з державного бюджету місцевим бюджетам, які включають фінансові інструменти, а саме:
  - базову дотацію – міжбюджетний трансфер, який надається з державного бюджету місцевим бюджетам для горизонтального вирівнювання податкоспроможності території;
  - стабілізаційну дотацію – міжбюджетний трансферт, який передбачений у державному бюджеті для покриття фактичних диспропорцій під час запровадження нової моделі взаємовідносин;
  - додаткові дотації – передбачені на компенсацію втрат доходів місцевих бюджетів внаслідок надання пільг, встановлених державою.
  - субвенції з державного бюджету для розв’язання пріоритетних завдань сталого розвитку регіонів;
- капітальні видатки державного бюджету;
- державні цільові програми, у тому числі програми подолання депресивності територій;
- угоди щодо регіонального розвитку;
- програми і заходи, включаючи інвестиційні програми (проєкти), які реалізуються за рахунок державного фонду регіонального розвитку.

Слід наголосити, що у контексті цього дослідження автор не підтримує позицію, що бюджетні механізми – це сукупність, на нашу думку це система, певних видів бюджетних відносин, форм, методів, інструментів та важелів формування і використання бюджетних коштів у цілях сталого, інклюзивного розвитку регіону. Водночас бюджетні механізми – це добре налагоджена економічна структура, що відображає послідовність і методи дій відповідних державних органів у процесі мобілізації та використання бюджетних коштів [35, с. 206]. Розглянемо їх докладніше.

Згідно з Бюджетним кодексом України термін «міжбюджетні трансферти» визначає кошти, які безоплатно і безповоротно передаються з одного бюджету до іншого. Частиною першою ст. 85 Кодексу визначено, що держава може передавати Раді міністрів АРК чи органам місцевого самоврядування право на здійснення видатків лише за умови відповідної передачі фінансових ресурсів у вигляді закріплених за відповідними бюджетами загальнодержавних податків і зборів (обов'язкових платежів) або їх частини, а також трансфертів з Державного бюджету України [20]. Обсяги міжбюджетних трансфертів закріплюються за головними розпорядниками коштів Державного бюджету як загальнодержавні витрати, тому міжбюджетні трансферти є ключовим фінансовим механізмом забезпечення видатків реалізації державної регіональної політики. Слід зауважити, що відповідно до частини другої ст. 108 Кодексу порядок перерахування міжбюджетних трансфертів з державного бюджету місцевим бюджетам, коштів, що передаються до державного бюджету місцевими бюджетами (реверсна дотація), а також порядок перерахування міжбюджетних трансфертів між місцевими бюджетами визначаються Кабінетом Міністрів України і мають забезпечувати своєчасність, рівномірність, гарантованість та повноту перерахування трансфертів. Проте, Бюджетним кодексом України не передбачені критерії визначення обсягів розподілу стабілізаційної дотації, додаткових дотацій, а також конкретні норми обсягів додаткової дотації на здійснення переданих з державного бюджету видатків з утримання закладів освіти та охорони здоров'я, непередбачені принципи розподілу інших субвенцій,

що може впливати на необґрунтованість визначення в державному бюджеті трансфертів у цілому та для конкретного місцевого бюджету і створювати умови для ручного управління бюджетними коштами на урядовому рівні.

Міжбюджетні трансферти відіграють важливу роль у забезпеченні економічного зростання держави та її регіонів. Як зазначають вітчизняні вчені, використовуючи інструменти регулювання міжбюджетних відносин, державні органи влади можуть створити умови для підвищення ефективності процесів формування та використання фінансового потенціалу регіонів, а також навпаки: зумовити споживацький підхід до використання бюджетних коштів та брак зацікавленості у реалізації власного фіскального потенціалу чи активізації економічної діяльності в регіоні [426, с. 205]. Зокрема механізм субвенцій передбачає цільове спрямування коштів на здійснення державних інвестиційних програм і проєктів у порядку, визначеному органом, який прийняв рішення про надання субвенцій, про те в Україні залишається значною цільова розпорошеність субвенцій, що посилює неефективність використання міжбюджетних трансфертів. Водночас механізм розподілу та визначення обсягів субвенцій у більшості країн посилює процеси пошуку та мобілізації власних коштів одержувачів субвенції, адже кошти з державного бюджету виділяються на умовах спільної участі у фінансуванні певних видатків.

Механізм міжбюджетних трансфертів є найвагомішим, адже формує доходи і видатки місцевих бюджетів для забезпечення відповідного рівня надання публічних послуг, фінансової спроможності виконувати свої функції, забезпечувати регіональний розвиток.

Серед бюджетних механізмів реалізації державної регіональної політики на законодавчому рівні [101] визначено капітальні видатки держаного бюджету – грошові вкладання в основний капітал (фонди) і приріст запасів за рахунок бюджетних коштів [73, с.737].

З 2002 року в Україні з метою оцінки економічного і соціального розвитку країни та її регіонів запроваджено в офіційній статистиці показник «капітальні

інвестиції». Зростання обсягів капітальних інвестицій свідчить про зростання витрат на нове будівництво, реконструкцію, розширення і технічне переозброєння підприємств і об’єктів житлово-комунального та соціально-культурного призначення усіх форм власності та видів економічної діяльності, що забезпечує розвиток економіки в регіонах, а тим самим сприяє реалізації завдань стратегічних цілей державної регіональної політики.

До складу сучасних бюджетних механізмів належать державні цільові програми.

Як визначено Законом України «Про державні цільові програми» [97], державна цільова програма – це комплекс взаємопов’язаних завдань і заходів, які спрямовані на розв’язання найважливіших проблем розвитку держави, окремих галузей економіки або адміністративно-територіальних одиниць, здійснюються з використанням коштів з державного бюджету та узгоджені за строками виконання, складом виконавців, ресурсним забезпеченням.

Метою розроблення державних цільових програм є сприяння реалізації державної політики на пріоритетних напрямах розвитку країни, окремих секторів економіки та територіальних одиниць, зокрема на розв’язання проблем, що мають державне значення, а також забезпечення акумуляції фінансових та інших ресурсів для розв’язання найважливіших проблем регіонального розвитку.

Державні цільові програми розробляють органи публічної влади за участі науковців і громадських організацій та ухвалюють на державному рівні (переважно їх затверджують постановами Кабінету Міністрів України) за окремими сферами, секторами, галузями соціально-економічного розвитку держави, окремих регіонів та територій. Важливе місце серед цих програм займають державні цільові програми подолання проблемності окремих територій та розвитку транскордонного співробітництва.

Законом України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України та деяких інших законодавчих актів України» (2012р.) [85] започатковано

фінансування цільових та інвестиційних програм, проєктів підтримки і стимулювання регіонального розвитку з метою розв'язання системних проблем просторового та соціально-економічного розвитку територій, які реалізуються за кошти державного фонду регіонального розвитку. Важливо зазначити, що фінансування ґрунтується на базових принципах, які визначені засадами державної регіональної політики (2015р.), як-от:

- принцип відповідності Державній стратегії регіонального розвитку України, відповідній регіональній стратегії розвитку та планам заходів з їх реалізації;
- конкурсного відбору програм, проєктів регіонального розвитку;
- ефективності використання залучених ресурсів;
- спроможності об'єктів і суб'єктів, на фінансування яких залучають кошти державного фонду регіонального розвитку, самостійно забезпечувати подальше власне фінансування або утримуватися за рахунок коштів місцевих бюджетів;
- адекватності фінансової та іншої участі органів місцевого самоврядування, на території юрисдикції чи в інтересах яких реалізуються відповідні заходи, програми чи проєкти;
- неупередженого розподілу коштів державного фонду регіонального розвитку з урахуванням рівня соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць.

Відповідно до Закону України «Про стимулювання розвитку регіонів» [108] укладаються угоди між Кабінетом Міністрів України та Верховною Радою Автономної Республіки Крим, обласними, Київською та Севастопольською міськими радами з метою розв'язання регіональних та міжрегіональних проблем розвитку, при цьому акцентовано увагу на максимально ефективному використанні фінансового потенціалу регіонів. Роль держави проявляється не у дотаційних і субвенційних підтримках, а в співфінансуванні спільних заходів в інтересах громади та держави, що має сприяти посиленню вертикальної і

горизонтальної координації діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. Автор у своїх публікаціях, зокрема: «Угода щодо регіонального розвитку – один з механізмів реалізації державної регіональної політики» (2008) та «Новий механізм фінансування державної регіональної політики: угода щодо регіонального розвитку» (2014) наголошує на важливості сучасних фінансово-організаційних відносин із формування та використання, насамперед, бюджетних ресурсів шляхом удосконалення механізму їх використання.

Розкривши суть визначених бюджетних механізмів, використовуючи метод групування проведемо систематизацію фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики (табл. 2.1) на основі критерію ресурсного забезпечення та фінансових інструментів.

Важливого значення для формування та реалізації державної регіональної політики набуває механізм використання коштів, отриманих від ЄС у рамках виконання Угоди про фінансування Програми підтримки секторальної політики – Підтримка регіональної політики України [408].

Таблиця 2.1.

Фінансові механізми реалізації державної регіональної політики на основі використання бюджетного ресурсу *

Бюджетні механізми	Джерела фінансування	Фінансові інструменти
Міжбюджетні трансферти з державного бюджету місцевим бюджетам	Державний бюджет	- Субвенція - Базова дотація - Стабілізаційна дотація
Трансферти з місцевих бюджетів до державного	Місцеві бюджети	- Реверсна дотація
Капітальні видатки	Державний бюджет, місцеві бюджети	- Капітальне будівництво (придбання) - Капітальний ремонт, - Реконструкція та реставрація - Капітальні трансферти
Державні цільові програми	Державний бюджет	- Видатки державного бюджету у розрізі програмної класифікації
Програми і заходи включаючи інвестиційні програми і проєкти, що реалізуються за рахунок, державного фонду регіонального розвитку	Державний бюджет, місцеві бюджети	- Кошти державного фонду регіонального розвитку на фінансування програм і заходів, включаючи інвестиційні програми і проєкти

Продовження таблиці 2.1

Угода щодо регіонального розвитку	Державний бюджет, місцеві бюджети	- Видатки державного бюджету за програмною класифікацією - Кошти державного фонду регіонального розвитку на фінансування спільних заходів

*** Складено автором**

Сутність механізму полягає в отриманні Урядом України фінансової підтримки від ЄС шляхом зарахування коштів, після проведення процедури валютування, до спеціального фонду державного бюджету. Бюджетні кошти використовуються для здійснення заходів щодо підтримки реалізації реформ у сфері регіонального розвитку і сприяння децентралізації влади.

За результатами систематизації можна зробити висновок, що домінантним джерелом бюджетних механізмів реалізації державної регіональної політики є державний бюджет.

Не зменшуючи значення бюджетних механізмів реалізації державної регіональної політики, обґрунтовуємо також важливість небюджетних механізмів, а саме: інвестиційних, зокрема, державно-приватного партнерства та кредитних, у тому числі міжнародних.

У Законі України «Про засади державної регіональної політики» [101] серед механізмів фінансування державної регіональної політики визначено об’єднання на договірній основі фінансових ресурсів суб’єктів регіональної політики, державних і приватних партнерів на принципах здійснення державно-приватного партнерства, міжнародних інституцій. З цих позицій, враховуючи джерела фінансування, визначаємо небюджетні інвестиційні і кредитні механізми.

Ці механізми фінансування державної регіональної політики є дуже складними, охоплюючи значне різноманіття методів, форм, інструментів і важелів фінансового впливу на регіональний розвиток, водночас дуже важливими при зменшенні можливостей державних капіталовкладень, зокрема в інфраструктурні проєкти.

Важливо, на нашу думку те, що небюджетні механізми щодо залучення фінансових ресурсів для регіонального і місцевого економічного розвитку є диспозитивними, тобто їх застосування залежить від економічної активності та політичної волі влади всіх рівнів.

З одного боку, регіональні виконавчі органи та органи місцевого самоврядування реалізують свої владні повноваження через ухвалення рішень, проведення конкурсного відбору, встановлення адміністративних обмежень тощо; з другого – виступають стороною договірних відносин, беруть на себе зобов'язання, поряд із суб'єктами господарювання чи інвесторами.

Розглядаючи питання важливості небюджетних інвестиційних і кредитних механізмів фінансування реалізації державної регіональної політики на рівні держави, регіонів та місцевого самоврядування, проведемо їх класифікацію за видами механізмів, інструментами реалізації та встановимо основні проблеми їх застосування. Проведені дослідження стали підставою для систематизації небюджетних механізмів фінансування регіонального розвитку, з урахуванням деяких позицій Центру громадської експертизи в рамках проєкту «Місцевий економічний розвиток міст України» (МЕРМ) [16] (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Види небюджетних механізмів фінансування регіонального розвитку на державному, регіональному, місцевому рівнях *

Небюджетні механізми	Інструменти реалізації	Основні проблеми застосування
Інвестиційні механізми:		
1. Прямі інвестиції вітчизняних суб'єктів господарювання	-Участь інвесторів у створюваних підприємствах або придбання корпоративних прав діючих підприємств; -створення підприємств, що належать інвесторам; -реалізація спільних інвестиційних проєктів	Декларативний характер у переважній більшості державних гарантій інвестиційної діяльності та захисту інвестицій. Дуже складна процедура державної експертизи інвестиційних програм і проєктів. Недосконалі механізми захисту корпоративних прав, прав інтелектуальної власності та інших майнових прав інвесторів
2. Прямі іноземні інвестиції	-Участь іноземних інвесторів у створюваних підприємствах або придбання корпоративних прав діючих підприємств; -створення підприємств, що належать іноземним інвесторам; -продаж іноземним інвесторам нерухомого або рухомого майна;	

Продовження таблиці 2.2

	-придбання прав на користування землею та використання природних ресурсів	
Державно-приватне партнерство:		
1. Концесія	Концесійні платежі	Законодавством не встановлено цільового призначення концесійних платежів. Звужений перелік сфер державно-приватного партнерства та відповідних договорів, що їх дозволено укладати в межах такого партнерства. Законодавством запроваджено економічно не обґрунтовані обмеження щодо певних умов укладання державно-приватного партнерства
2. Спільна діяльність	Кошти, отримані внаслідок спільної діяльності з приватним партнером	
3. Договори щодо державно-приватного партнерства	- Виконання програм місцевого та регіонального розвитку; - інвестиції	
Кредитні механізми:		
1. Позики фінансових установ	- Кошти, одержані за договорами про позику; - застава, іпотека	Відсотки та штрафи за кредитними договорами для органів місцевого самоврядування банки встановлюють на рівні суб'єктів підприємницької діяльності. Ускладнена процедура продажу чи надання в оренду комунального майна, переданого в заставу
2. Місцеві позики	- Облігації місцевої позики	
3. Кредити міжнародних фінансових установ	- Кредитні кошти Світового банку; - кредитні кошти Європейського банку реконструкції та розвитку; - кредитні кошти інших міжнародних фінансових установ	Процес підготовки та погодження з центральними органами виконавчої влади пропозицій щодо отримання фінансових надходжень від міжнародних фінансових організацій є дуже ускладненим. Існують адміністративні та бюрократичні перешкоди для одержання органами місцевого самоврядування та суб'єктами державно-приватного партнерства кредитів міжнародних фінансових установ у гривнях
Міжнародна технічна допомога:		
Кошти та інші надходження в рамках міжнародної технічної допомоги	- Грантові кошти; - кошти проєктів і програм міжнародної технічної допомоги; - майно, роботи, послуги, надані як міжнародна технічна допомога	Надання міжнародної технічної допомоги не врегульовано на законодавчому рівні
Благодійна допомога:		
1. Ендавмент	- кошти передані цільовим фондом	Існують законодавчі обмеження щодо участі органів місцевого самоврядування в діяльності благодійних організацій
2. Благодійна допомога	- кошти та майно, передані благодійними організаціями	

*** Складено автором на основі [16].**

Процеси інтеграції та розвитку регіонів України у відкритій економіці, зростання потреби на довгострокові капітали підвищують роль інвестицій і вимагають відповідних форм та методів реалізації інвестиційного механізму.

Як визначають сучасні вітчизняні науковці, регіональні інвестиційні механізми – система взаємодії методів, інструментів і важелів, з відповідним регулюванням та управлінням, а також їх нормативно-правовим та інформаційним забезпеченням, за допомогою якої відбувається цілеспрямований

вплив на реалізацію регіональної інвестиційної політики з метою забезпечення повноти інтересів економічних суб'єктів та соціально-економічного розвитку регіону, процеси розширеного відтворення [33, с.35]

Інвестиційні механізми існують у формі прямих інвестицій вітчизняних суб'єктів господарювання та прямих іноземних інвестицій. Суть інструментів реалізації цих механізмів полягає в участі інвесторів у створенні підприємств або придбанні корпоративних прав на діючих підприємствах, створенні підприємств самими інвесторами, а також у продажі іноземним інвесторам рухомого і нерухомого майна, придбанні прав на користування землею та використання природних ресурсів. Отже, за прямого інвестування відбувається безпосереднє вкладання коштів інвестором або перетворення предмета праці на засоби виробництва. У цьому секторі виділяють два канали руху фінансових ресурсів [315, с. 20]:

- канал капітального інвестування, за допомогою якого реципієнти залучають кошти на невизначений термін і для цього використовують певні інструменти;
- канал запозичень, через який реципієнти тимчасово залучають кошти у свій оборот, використовуючи при цьому інвестиційний кредит, облігації та інші подібні фінансові інструменти.

У Законі України «Про інвестиційну діяльність» інвестиції визначено як усі види майнових та інтелектуальних цінностей, які вкладають в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, у результаті якої отримується прибуток, або досягається соціальний ефект [102].

Відповідно до Закону інвестиції можуть існувати в таких формах: грошовій, матеріальній, майнових прав та інших.

Розкриваючи економічний зміст інвестицій як фізичного і грошового капіталу, а також інтелектуальних цінностей, окремі науковці зазначають ось що [129, с. 85]:

- вкладання інвестицій – засіб досягнення економічної ефективності, на

основі якого можуть бути вирішені соціальні й економічні завдання. Інвестиційний процес повинен мати соціальну спрямованість;

- при оцінці інвестиційних проєктів необхідно враховувати комерційну (фінансову) ефективність, що враховує фінансові результати реалізації інвестицій; бюджетну ефективність, що відображає результати інвестиційних вкладень для місцевого та державного бюджетів; порівняльну економічну ефективність, що об'єктивно характеризує технологічні й інші переваги цього інвестиційного проєкту і враховує порівняльні витрати і результати, пов'язані з реалізацією цього проєкту у фіксованих умовах;
- інвестиційні процеси не можна розглядати ізольовано від інших соціально-економічних процесів і явищ, що відбуваються в економіці регіону.

У Законі України «Про режим іноземного інвестування» іноземні інвестиції визначаються як цінності, що вкладаються іноземними інвесторами в об'єкти інвестиційної діяльності [106].

Якщо узагальнити, то виділяємо такі функції іноземних інвестицій:

- підвищення інвестиційного потенціалу держави;
- сприяння інтенсифікації факторів виробництва;
- посилення конкуренції на внутрішньому і зовнішньому ринках;
- розвиток нових інституційних форм інвестиційного партнерства;
- зміна важелів впливу соціально-економічної політики;
- підвищення рівня якості життя населення країни;
- підвищення ефективності використання трудових ресурсів.

Отже, інвестування – це процес, за допомогою якого фінансові ресурси трансформуються в об'єкти виробничої і невиробничої сфер економіки. У нашому дослідженні мова про проєкти регіонального розвитку.

Співпрацю держави і бізнесу зумовлює, насамперед, недостатність обсягу державних ресурсів для модернізації, реконструкції та розвитку виробничої і соціальної інфраструктур, що перебувають у власності державного сектору.

Термін «державно-приватне партнерство» (ДПП) – *publish private partnerships* у перекладі з англійської мови дослівно означає публічно-приватне партнерство (ППП), яке охоплює не лише державне, а й муніципальне (місцеве) партнерство. «Партнерство – це форма організації бізнесу, за якої дві або більше окремих осіб домовляються про володіння підприємством та його управління. Зазвичай вони об'єднують свої фінансові ресурси та вміння вести справи. Таким чином вони розподіляють ризики, а також прибутки або збитки, які можуть їм припасти» [170, с.109].

Інвестиційний механізм публічно-приватного партнерства, як важливий механізм фінансування регіонального та місцевого розвитку, набув широкого використання у міжнародній практиці, особливо у високо розвинутих країнах, як-от Великобританія, Франція, США, Німеччина, Іспанія, Ірландія, Португалія, Нідерланди та інші. Розвиток ППП у країнах ЄС відстежує спеціально створений 2008 року Європейський центр дослідження публічно-приватного партнерства – EPEC. Слід зазначити, що особливостями ППП є переважання реалізації проєктів у сферах соціальної та інженерної інфраструктури, у формі концесій, а також використання на національному, регіональному, муніципальному (місцевому) рівнях.

У міжнародній практиці виділяють такі моделі організації системи ППП [154, с.10]:

- централізована, коли створюється єдиний орган ППП (досвід Канади);
- нецентралізована, коли усі міністерства чи органи місцевої влади мають справу з ППП (досвід Франції та Португалії);
- мішана, коли центральний координаційний орган розробляє політику ППП, а департаменти окремих міністерств розробляють і реалізують відповідні проєкти (досвід Великобританії, Італії, Нідерландів).

З великої кількості форм ППП умовно виокремлюють дві основні групи: контрактні та інституційні.

Перша група охоплює договірні форми, серед яких найвідомішими є концесійні угоди, а також відповідні договірні договори щодо виконання певного

обсягу робіт (з поставки продукції, управління, технічної допомоги тощо). Відмінна особливість контрактної форми ППП – оплата послуг приватного сектору здійснює не держава, а користувач інфраструктурного об’єкта, створеного концесіонером.

Друга форма ППП являє собою будь-які спільні підприємства між державними органами і приватними учасниками. Особливість підприємств цього типу полягає в постійній участі держави в поточній виробничій, адміністративно-господарській та інвестиційній діяльності. Як правило, у таких підприємствах державний капітал становить 50,1%. Отже, контрольний пакет зберігається за державою. Тому порівняно з концесією тут можливості приватного сектору є більш обмеженими.

Можна назвати три найбільш поширені методологічні моделі використання на договірній основі фінансових ресурсів держави і приватного партнера: традиційну, коли кошти державного бюджету є головним джерелом фінансування, а також держава залучає позикові кошти та інвестує їх в інфраструктурні проєкти; модель корпоративного фінансування, за якого приватна компанія-партнер самостійно залучає фінансові ресурси; проєктне фінансування, за якого прямі кредити надаються спеціально створеній у рамках проєкту державно-приватного партнерства компанії.

Слід наголосити, що найперспективнішим напрямом розвитку механізмів фінансування проєктів державно-приватного партнерства, на думку науковців та фахівців у цій сфері, є проєктний підхід, який забезпечує збалансоване поєднання переваг державного і приватного фінансування, водночас дозволяючи знижувати загальний рівень ризиків шляхом їх перерозподілу між партнерами, учасниками та споживачами інфраструктурних проєктів.

Дуже важливим, на нашу думку, є кредитний механізм який включає усі аспекти позикової, інвестиційної, засновницької, посередницької, перерозподільчої діяльності.

Розглядаючи кредитний механізм, як один з вагомих механізмів реалізації державної регіональної політики, слід зупинитись на дослідженні теоретичних

підходів розкриття сутності кредитного механізму.

Кредитний механізм розглядається у переважній більшості зарубіжними вченими, як механізм забезпечення рівноваги на кредитному ринку, яка виступає важливим чинником, що детермінує економічну активність суб'єктів господарювання, а відтак і соціально-економічний розвиток. Проте, немає єдиного методологічного підходу до трактування сутності кредитного ринку і механізмів забезпечення його рівноваги. Вчені доводять власні позиції щодо кредитного механізму збалансованого розвитку економіки, виходячи з принципово різних методологічних підходів провідних течій сучасної економічної науки.

Слабо враховують значення кредитного механізму в забезпеченні збалансованого розвитку економіки держави та її регіонів вітчизняні науковці і практики, зокрема щодо фінансового забезпечення реалізації цілей і завдань державної регіональної політики. Систематизація наукових поглядів щодо розуміння сутності поняття «кредитний механізм» дала можливість виокремити організаційний, економічний та фінансовий підходи до розкриття суті зазначеного поняття. Так з позицій організаційного підходу Гальчинський А. визначає кредитний механізм як сукупність принципів, організаційних форм, методів і правил, що регулюються чинним законодавством і забезпечують необхідні умови реалізації кредитних відносин [42, с.184].

На думку Криховецької З. М. «кредитний механізм» – це сукупність організаційно-економічних методів, форм, прийомів управління наявними ресурсами, за допомогою яких реалізуються функції та роль кредиту, напрями кредитної політики, яка виходить із загальнодержавних інтересів та інтересів окремих кредитних установ [156].

Серед дослідників існує визначення, що «кредитний механізм» – це складна підсистема управління, котра діє незалежно від державних організаційних структур, але в цілях розвитку всього суспільства за одночасної наявності власних економічних інтересів конкретних суб'єктів ринкових відносин [399].

Враховуючи економічний підхід, Добринін А.І. та Тарасевич Л.С. визначають «кредитний механізм» як економічний механізм реалізації власності на позичковий фонд, що виступає у тій чи іншій організаційній формі кредитних відносин, адекватних даному рівню розвитку продуктивних сил [441].

Шелудько Н. М. з позицій фінансового підходу зазначає, що аналіз функціональних аспектів кредитного механізму здійснюється через призму «системи зв'язків на ринку капіталів по перерозподілу грошового капіталу між кредитною системою та секторами економіки (у рамках процесу акумуляції та перерозподілу коштів) та всередині кредитної системи – між кредитними інструментами (у рамках перерозподілу грошового капіталу на ринку капіталів») [437, с. 98].

Разом з цим, слушною є думка, що кредитний механізм, забезпечує акумуляцію та алокацію кредитних ресурсів на державному, регіональному та місцевому рівнях, сприяючи таким чином продуктивному використанню всього суспільного капіталу, стимулюванню ділової активності, забезпеченню соціальних потреб населення та максимальній узгодженості мети соціально-економічного розвитку і наявних ресурсів, а відтак і реалізації державної регіональної політики [430, с.163].

Отже, кредитний механізм знаходить свій прояв у регулюванні економічних процесів як на державному, так і на регіональному і місцевому рівнях через механізм банківського кредитування проєктів регіонального розвитку, іпотечного кредитування, відкриття кредитних ліній, надання пільгових середньострокових та довгострокових кредитів, створення в регіонах ринку цінних паперів, розміщення облігацій місцевих позик та реалізацію за рахунок залучених (кредитних) коштів інвестиційних проєктів.

В умовах зниження економічної активності в державі, банківський сектор економіки, який володіє потужним стимуляційним потенціалом, виступає рушієм економічного зростання шляхом активізації механізмів банківського інвестиційного кредитування.

У сучасній економічній науці є різні підходи до визначення впливу банківського сектору на економічний розвиток регіонів. Один полягає у тому, що діяльність фінансово-кредитних інституцій суттєво не впливає на довгострокові темпи економічного зростання. Такої думки дотримувались Р.Лукас [464] та Р.Солоу – представники неокласичної теорії економічного зростання. До іншої думки схиляється Дж. Робінсон [489], який стверджує, що банки мають значний вплив на економічний розвиток, зокрема у високорозвинутих регіонах, де функціонують великі підприємства. Третій підхід, сформований Й. Шумпетером, полягає у тому, що кредитна активність фінансово-кредитних інституцій стимулює економічний розвиток регіонів [222].

Крім неоднозначного тлумачення зв’язку між економічним зростанням і якістю функцій, які виконує банківський сектор, у рамках відомих економічних теорій немає єдиної думки з питання пріоритетних інструментів впливу банківського сектору на розвиток економіки і нівелювання кризових явищ. Однак усі науковці сходяться в думці, що банки можуть позитивно впливати на економічний розвиток через підвищення якості фінансового посередництва, ефективності використання акумульованого капіталу та підвищення норми заощаджень.

Водночас проблема підвищення ефективності діяльності кредитної системи та підвищення ефективності управління нею на регіональному рівні є актуальною для переважної більшості регіонів України. Відповідно, регіональну кредитну політику треба розглядати з позиції цілісного сприйняття управління кредитним потенціалом регіону як складного системного явища, де виділяються внутрішня і зовнішня складові [133, с.13] із врахуванням особливостей кожного регіону.

Важлива роль як додаткового механізму реалізації системних та інвестиційних проєктів на регіональному рівні належить ресурсам міжнародних фінансових організацій, зокрема Міжнародного банку реконструкції та розвитку (МБРР), Європейського банку реконструкцій та розвитку (ЄБРР) , Європейського інвестиційного банку (ЄІБ) та міжнародної технічної допомоги.

Однак у зв'язку з недосконалістю нормативно-правового забезпечення в Україні, зокрема щодо боргових ризиків цей механізм фінансування проєктів регіонального розвитку залишається недостатньо задіяним.

Серед небюджетних механізмів фінансового забезпечення регіонального і, особливо, місцевого розвитку в Україні не набув поширення і має дуже обмежене використання – ендавмент.

Ендавмент – цільовий фонд, призначений для використання в некомерційних цілях, широко використовується розвинутими країнами для фінансування потреб місцевого економічного розвитку у сфері освіти, науки, охорони здоров'я, соціальної підтримки, культури, охорони довкілля.

Ендавмент, на відміну від благодійної організації, має недоторканний основний капітал, а на використання спрямовуються відсотки, отримані з основного капіталу, при цьому розпорядником коштів є не фонд, а професійна компанія з управління.

В Україні відповідно до чинного законодавства, а саме Закону «Про благодійну діяльність та благодійні організації» від 5 липня 2012 року №5073 [84], визначено, що засновником ендавменту може бути кожна юридична або фізична особа, проте закон забороняє органам місцевого самоврядування, а також комунальним підприємствам, установам та організаціям, що фінансуються з бюджету, виступати засновниками благодійних організацій. Серед головних напрямів благодійної діяльності законодавство не визначає такого її виду, як розвиток громад, а також надання благодійної допомоги на користь територіальної громади у формі ендавменту.

Таким чином, в Україні для реалізації державної регіональної політики залучають фінансові механізми як з бюджетними джерелами так із об'єднаними на договірній основі коштами суб'єктів регіональної політики, державних і приватних партнерів.

Застосовуючи системний, інституційний та формально-логічний методологічні підходи до дослідження, проводимо систематизацію сучасних фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики в розрізі

бюджетних, небюджетних інвестиційних і кредитних та державно-приватного партнерства на основі критеріїв: ресурсного забезпечення та цільового призначення (рис. 2.3).

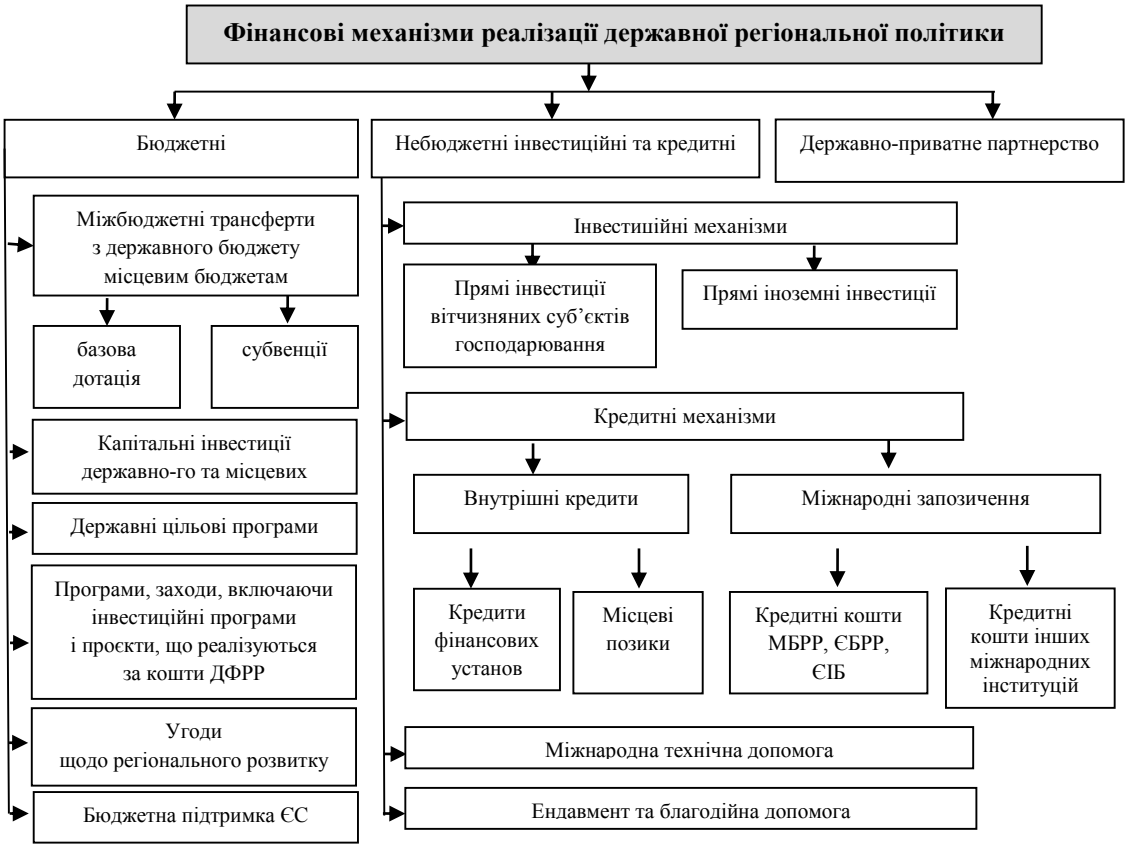

Рис. 2.3 Систематизація фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики*

*** розроблено автором.**

У складі кожного із зазначених механізмів діють різні форми і джерела фінансування, методи мобілізації фінансових ресурсів, методи розподілу та форми витрачання фінансових ресурсів, побудови фінансових відносин, а також фінансові інструменти та правове забезпечення. Враховуючи ці особливості, можна впливати на окремі елементи фінансового механізму з метою прискорення економічного розвитку держави та її регіонів, а отже, у кінцевому підсумку, реалізації цілей та завдань державної регіональної політики.

Поступовий перехід від адміністративних до ринкових механізмів управління соціально-економічними процесами в країні, а також і формування прогресивної моделі регіонального розвитку, передбачає диверсифікацію

механізмів фінансування реалізації державної регіональної політики в напрямі широкого залучення інвестиційних і кредитних коштів; прозорість та прогнозованість розподілу фінансових ресурсів державного бюджету; ефективне використання фінансового потенціалу територіальних громад, регіонів, держави, що насамперед має базуватись на фаховій науковій основі.

2.3. Сутність та принципи організації міжбюджетних відносин в умовах сучасних реформ

У сучасних умовах поглиблення децентралізації державного управління та формування нової моделі державної регіональної політики, висока ефективність функціонування фінансової системи на рівні держави, регіонів, територіальних громад стає одним із найбільш пріоритетних факторів прискорення трансформаційних перетворень у державі.

Наведені обставини актуалізують питання удосконалення системи фінансових відносин, а саме: 1) зміцнення фінансової бази органів місцевого самоврядування; 2) формування ефективних місцевих бюджетів; 3) вирішення проблем організації ефективної системи міжбюджетних відносин. Система міжбюджетних відносин має базуватися на збалансованому розподілі дохідних та видаткових повноважень між органами управління різних рівнів: держави, регіонів, територіальних громад та взаємної відповідальності для забезпечення громадян країни, незалежно від місця їхнього проживання, певним комплексом гарантованих законодавчо прав, суспільних благ і послуг. Слід зазначити, що саме міжбюджетні відносини належать до числа найскладніших із теоретичного і практичного поглядів. Дуже часто вони заполітизовані й тому завжди перебувають у центрі уваги як науковців, так політиків і громадських діячів [135, с.19].

У цьому контексті, на нашу думку, дуже важливо проаналізувати сучасні

міжбюджетні відносини як основи фінансового забезпечення реалізації державної регіональної політики.

Насамперед розглянемо сутність дефініції «міжбюджетні відносини». Огляд наукових джерел засвідчив відсутність єдиного методологічного підходу до визначення сутності міжбюджетних відносин. Так, на думку багатьох вітчизняних учених, метою міжбюджетних відносин є забезпечення гарантованого рівня надання суспільних благ на всій території країни [218, с.129]. Зокрема І.О. Луніна розглядає міжбюджетні відносини між центральною і місцевою владою з розподілу повноважень, видаткових зобов'язань і дохідних джерел між бюджетами різних рівнів [165, с.10].

К.В. Павлюк визначає, міжбюджетні відносини як систему міжбюджетних відносин органів державної влади, місцевого самоврядування щодо встановлення та розмежування бюджетних повноважень розподілу доходів і видатків бюджетів, взаємної відповідальності [220].

Міжбюджетні відносини в контексті формування місцевої бюджетної політики розглянула Т. Г. Бондарук [14]. Міжбюджетні відносини, О. О.Сунцова визначає як «форму взаємозв'язків і взаємозалежностей між окремими ланками системи місцевих бюджетів, а також між місцевими бюджетами та Державним бюджетом України – головним елементом системи міжурядових фінансових відносин» [398].

На думку Л. В. Лисяк, В. Я. Олійник, В. Є. Дем'яненко, міжбюджетні відносини охоплюють [161, с.132-133]:

- правову основу суб'єктів міжбюджетних відносин як сукупності відносин між органами державної влади і місцевого управління з приводу розмежування і закріплення між ними бюджетних повноважень, дотримання прав, обов'язків і відповідальності їх у сфері процесу складання і виконання бюджету;
- економічну основу міжбюджетних відносин як системно організованих фінансових потоків і зв'язків між суб'єктами міжбюджетних відносин з приводу

формування заходів, розподілу і використання за цільовим призначенням бюджетних коштів;

- збалансованість бюджетів за доходами і видатками.

У Бюджетному кодексі України міжбюджетні відносини, – це відносини між державою, Автономною Республікою Крим та територіальними громадами щодо забезпечення відповідних бюджетів фінансовими ресурсами, необхідними для виконання функцій, передбачених Конституцією України та законами України.

Метою регулювання міжбюджетних відносин є забезпечення відповідності повноважень на здійснення видатків, закріплених законодавчими актами за бюджетами, та фінансових ресурсів, які мають забезпечувати виконання цих повноважень [20].

Таким чином, узагальнюючі змістовно сутнісні ознаки дефініції «міжбюджетні відносини» робимо висновок, що вона є багатоаспектною категорією, яка характеризує систему взаємовідносин між органами влади різних рівнів з розподілу повноважень, видаткових зобов’язань і дохідних джерел між бюджетами різних рівнів з метою їх забезпечення фінансовими ресурсами необхідними для виконання законодавчо встановлених функцій.

Слід зауважити, що бюджетна система України складається з бюджетів: державного і місцевих. Місцевими бюджетами є бюджети АРК, обласні, районні та бюджети місцевого самоврядування (бюджети територіальних громад сіл, селищ, міст, ОТГ). Між рівнями бюджетної системи існують фінансові міжбюджетні потоки, які необхідно постійно законодавчо вдосконалювати щодо обсягів та напрямів.

Міжбюджетні фінансові потоки, поділяються на вхідні й вихідні. Вхідними потоками є сукупний обсяг фінансових ресурсів, які формують дохідну частину бюджету відповідного рівня бюджетної системи, вихідними – обсяг фінансових ресурсів, спрямованих на фінансування завдань і функцій органів влади відповідного рівня бюджетної системи, котрі законодавчо закріплені за цим

бюджетом. Обсяг міжбюджетних фінансових потоків розраховується за певний проміжок часу [400, с. 32].

Особливістю міжбюджетних фінансових потоків є те, що вхідні потоки бюджету одного рівня бюджетної системи одночасно є вихідними потоками бюджету іншого рівня (рис. 2.4).

Рис. 2.4. Структурна модель міжбюджетних відносин в Україні*

*** Розроблено автором**

Окрім міжбюджетних трансфертів, Бюджетний кодекс України передбачає кредитування бюджету на умовах повернення, платності та строковості, внаслідок чого виникають зобов'язання перед бюджетом (надання кредитів з бюджету) та операції з повернення таких коштів до бюджету (повернення

кредитів до бюджету). До кредитів з бюджету також належать бюджетні позички та фінансова допомога на поворотній основі. Цей механізм є недостатньо задіяним у міжбюджетних відносинах між державним і місцевим бюджетом щодо соціально-економічного розвитку території.

Засадами існування міжбюджетних відносин визначено [181, с. 258]:

- встановлений у законодавстві розподіл повноважень між виконавчою владою та органами місцевого самоврядування;
- гарантування фінансування витрат на реалізацію наданих повноважень органом місцевого самоврядування;
- чинний порядок розмежування доходів і видатків між рівнями бюджетної системи і місцевими бюджетами різних видів;
- фінансова підтримка місцевих бюджетів у зв’язку зі значними коливаннями рівнів податкового потенціалу окремих територій та об’єктивними розбіжностями в обсягах видатків.

В основі функціонування міжбюджетних відносин є бюджетний механізм, як система, як уже зазначалося бюджетних методів, інструментів та важелів впливу (рис. 2.5), які використовують у бюджетній діяльності держави та на місцевому рівні з метою вирівнювання бюджетних надходжень для досягнення цілей, визначених бюджетною політикою держави.

У контексті нашого дослідження виділяємо основні функції міжбюджетних відносин:

- формування тісної взаємодії між органами влади різних рівнів з метою розмежування бюджетних повноважень та реалізації бюджетного процесу;
- забезпечення фінансової підтримки регіонів;
- бюджетне вирівнювання. як специфічний комплекс механізмів і заходів, спрямований на уникнення фіскальних диспропорцій, зумовлених функціонуванням децентралізованих органів влади [131, с. 63] з метою забезпечення підвищення рівня життя населення, додержання державою соціальних стандартів для кожного громадянина незалежно від місця його проживання.

Рис. 2.5 Структурна схема бюджетного механізму*

*** авторська розробка**

Як показує світовий досвід, залежно від державного устрою країни, типу дисбалансів, на зменшення яких спрямована система бюджетного вирівнювання, можливостей територіальних одиниць до збільшення власного фінансового забезпечення різняться моделі бюджетного вирівнювання. Зокрема практика фінансового регулювання у Канаді, де застосовують систему так званих «вирівнювальних платежів», принципи здійснення яких закріплено конституцією країни, уряд цілеспрямовано перерозподіляє загальнодержавні ресурси між «багатими» і «бідними» (за показниками економічного розвитку, нижчими від середньо-національного рівня) провінціями. Мета перерозподілу –

збільшити фінансові ресурси менш розвинених провінцій. За допомогою цільових трансфертів федеральний уряд надає фінансову підтримку провінціям на охорону здоров'я, освіту, соціальне забезпечення. Завдання цільових трансфертів – створити стимули для забезпечення відповідних послуг у різних провінціях з урахуванням загальнонаціональних стандартів [160, с. 271–272].

«Фінансове вирівнювання» між федерацією і землями у ФРН відбувається в умовах створення бюджетів на різних рівнях та завдяки окремому фінансуванню загальних завдань на рівні регіонів, зокрема розвитку інфраструктури, розв'язання аграрних проблем, підтримки наукових досліджень, освіти тощо. Соціальні виплати з федерального бюджету законодавчо закріплені. Фінансове вирівнювання відбувається як у вертикальному (розподіл податкових надходжень за двома напрямами: між федерацією, землями і частково общинами), так і горизонтальному (у землях) напрямах [160, с. 277].

За польською моделлю, гмінам на першому етапі регіональної децентралізації окреслюють коло їхніх повноважень і позбавляють значної залежності від центрального уряду щодо ухвалення рішень у межах їхньої компетенції. На другому етапі цей процес супроводжується нарощуванням їх фінансової бази та створенням відповідних джерел покриття фінансового дефіциту [134, с. 36].

У таких країнах як Нідерланди, Італія, Ірландія, Португалія місцеві бюджети під час формування своїх поточних доходів значною мірою залежать від трансфертів з бюджетів місцевої адміністрації, величина яких сягає від 62 до 80% поточних доходів. Такий значний перерозподіл національного доходу через бюджетні канали спрямований на ліквідацію диспропорцій у розвитку територій. Власні доходи місцевих бюджетів у цих країнах не входять до доходів вищих бюджетів і не зазнають регулювання згори [12, с.12].

У високорозвинутих країнах – Ісландії, США, Люксембурзі, Австрії, Швейцарії, Швеції місцеві бюджети наділені дуже високою фінансовою автономією, тобто практично не залежать від бюджету центральної адміністрації [12, с.116].

Досвід європейських країн з унітарним устроєм, зокрема Польщі, Франції, Італії (з подібною до української ієрархією органів управління) у формуванні місцевих бюджетів і міжбюджетних відносин, свідчить, що ці країни мають подібні співвідношення переданих загальнодержавних доходів і власних місцевих надходжень, обсяги трансфертів. Найбільш поширеними є загальні нецільові трансферти – дотації, що доводять свою ефективність, дозволяючи місцевим органам не тільки самостійно визначати пріоритетні напрями витрачання коштів, а й сприяти їх раціональному використанню [378].

У цьому контексті зазначимо, що в залежності від рівня фінансової автономії на місцевому рівні, виділяємо такі основні види систем фінансових взаємовідносин:

- перший – акумулювання фінансових ресурсів у бюджеті центрального уряду з подальшим перерозподілом коштів на території, яким необхідна фінансова підтримка;
- другий – ґрунтується на принципах самофінансування і самозабезпечення за рахунок коштів акумульованих у спеціальних фондах на місцевому рівні без трансфертів з центрального рівня.

Отже, збалансована та раціональна побудована система міжбюджетних відносин є запорукою дієвості державної регіональної політики, адже від оптимального забезпечення перерозподілу фінансових ресурсів, що відповідають потребам та від ефективності способів їх використання залежить стабільність соціально-економічного розвитку держави та її регіонів.

Варто зауважити, що на початку XXI століття система міжбюджетних відносин в Україні характеризується відсутністю об’єктивних правил визначеності бюджетних повноважень і розподілу функцій між різними гілками влади одного рівня; постійно змінювались нормативи відрахувань від загальнодержавних податків. Таке фінансування не дозволяло органам місцевого самоврядування відчувати себе фінансово самостійними, не сприяло виникненню у них необхідних стимулів до забезпечення відповідного

управління бюджетами і проведення економічної політики, спрямованої на стимулювання ділової активності.

З метою подолання цих проблем та змінення умов фінансування у 2001 році було прийнято Бюджетний кодекс України, яким на довгостроковій основі було закріплено 17 різних джерел доходів, що не враховувались під час розрахунку міжбюджетних трансфертів, проте фіскальні повноваження місцевих органів влади залишились незначними. Водночас, у результаті дії міжбюджетних трансфертів виникла практика «зрівнялівки». Місцеві органи влади позбавлені можливості самостійно розв'язувати власні проблеми через залежність від дотацій або через вилучення понадпланових коштів. Місцева влада не має стимулів для ефективного розвитку місцевого господарства – вигідніше залишатися «реципієнтом», ніж переходити до розряду «донорів» [393, с.331-332].

Труднощі формування та виконання місцевих бюджетів в Україні, що спостерігалися впродовж останніх років, поступово набули системного характеру. При цьому новації Бюджетного та Податкового кодексів протягом 2010–2013 років, які позиціонувалися як спрямовані на децентралізацію бюджетної системи держави та забезпечення більшої фінансової самодостатності і незалежності місцевих бюджетів, не змінили ситуації загалом, а низку проблем на рівні місцевих бюджетів навіть поглибили. Серед них виділяємо:

- низьку забезпеченість місцевих бюджетів власними ресурсами та зростання частки трансфертів з державного бюджету;
- невідповідність між зобов'язаннями місцевої влади і наявними в неї власними ресурсами для їх виконання;
- неефективне використання видаткової частини місцевих бюджетів;
- низьку зацікавленість місцевої влади в залученні додаткових доходів із підпорядкованої території.

Слід також зазначити, що принцип субсидіарності, що розмежовує повноваження між центральною і місцевою владами, задекларований у

Бюджетному кодексі України, проте дуже слабо впроваджений на практиці. Так, місцеві бюджети у переважній більшості не спроможні самостійно забезпечити як поточні потреби життєдіяльності, так і розширене відтворення соціально-економічної системи території, адже в їхній дохідній частині власні доходи становлять незначну частку. Отже, в практичній площині, не відбувалося суттєвих змін у системі міжбюджетних відносин.

Разом з цим, в останні роки розвиток держави характеризується поступальними кроками на регіональний і місцевий рівень у процесах прийняття рішень щодо економічного і соціального розвитку територій, що вплинуло на активізацію реформування місцевого самоврядування – схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні (розпорядження КМУ від 01.04.2014р. №333-р). Засадничими принципами реалізації системних перетворень стають досягнення фінансової самодостатності територіальних громад та зміцнення їх фінансової спроможності, що вимагає кардинальних змін у практиці управління бюджетними ресурсами на рівні держави, регіонів, територіальних громад, перегляду форм і механізмів забезпечення виконання функцій органами місцевого самоврядування в напрямі посилення оптимальності її фіскального та стимулюючого ефектів і відповідності потребам збалансування інтересів центру, регіонів, громад, усунення диспропорцій фінансової забезпеченості окремих територій, зниження напруги міжрегіональних бюджетних відносин [419, с.4].

Варто відзначити, що у зв’язку з відсутністю реальних досягнень у проведенні бюджетної реформи у 2000-2014 роках, завдання реформування у сфері міжбюджетних відносин залишаються актуальними і надалі.

Прозаїчна проблема міжбюджетних відносин – потреба з державного бюджету, значно більша за його можливості.

Таким чином, система міжбюджетних відносин вимагає суттєвої модернізації з метою створення прозорого механізму раціонального та ефективного застосування міжбюджетних трансфертів.

Сучасний етап реформи бюджетної системи, як уже зазначалося, був започаткований наприкінці 2014 року і спрямований на бюджетну децентралізацію, а саме: забезпечення фінансової самодостатності місцевих бюджетів шляхом розширення дохідної бази та закріплення стабільних джерел; запровадження нових видів міжбюджетних трансфертів: базової, реверсної та стабілізаційної дотацій, освітньої, медичної субвенцій та субвенції на забезпечення медичних заходів окремих державних програм з метою упорядкування відносин місцевих бюджетів з центром; забезпечення бюджетної автономії місцевих бюджетів, що передбачає формування та затвердження місцевих бюджетів незалежно від термінів прийняття Державного бюджету; запровадження прямих міжбюджетних відносин об'єднаних територіальних громад із Державним бюджетом, та поклали початок новому етапу розвитку міжбюджетних відносин.

Відзначимо, що ключовою відмінністю нової системи міжбюджетних відносин стало скасування дотації вирівнювання (вилучення), додаткової дотації на вирівнювання фінансової забезпеченості місцевих бюджетів, і запровадження базової дотації (трансферт, що надається з державного бюджету місцевим бюджетам для горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій: міст районного значення, селищним, сільським бюджетам у разі їх об'єднання та створення об'єднаних територіальних громад, тобто перерозподіл фінансових ресурсів на користь тих громад, які не мають достатніх власних доходів), реверсної дотації (кошти, що передбачаються до державного бюджету з місцевих бюджетів для горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій) та додаткової дотації, розподіл якої між місцевими бюджетами здійснюється на підставі критеріїв, визначених Кабінетом Міністрів України. А також запровадження нових видів субвенцій, зокрема, освітньої – кошти, якої спрямовуються на оплату поточних видатків загальноосвітніх навчальних закладів усіх типів, медичної – кошти на утримання установ та закладів охорони здоров'я, субвенцій на підготовку робітничих кадрів (лише у 2015 році),

субвенцій на забезпечення медичних заходів окремих державних програм та комплексних заходів програмного характеру.

Важливо наголосити, що нова система горизонтального бюджетного вирівнювання передбачає, надання трансфертів з державного бюджету залежно від індексу податкоспроможності відповідного бюджету, обчисленого у розрахунку на одного жителя. Відповідно до чинного законодавства нормативним вважається середній рівень таких надходжень в Україні на одного жителя ±10%. Отже, механізм вирівнювання для місцевих бюджетів, що мають прямі відносини з державним бюджетом визначаються так, якщо значення індексу:

- в межах 90–110%, то дотації не належить, вирівнювання не проводиться;
- перевищує 110%, то 50% надлишкових надходжень буде вилучено до державного бюджету, тобто буде мати місце реверсна дотація;
- менше ніж 90%, то з державного бюджету буде компенсовано 80% суми, необхідної для досягнення значення такого індексу забезпеченості відповідного бюджету, тобто буде надано базову дотацію [86].

Додамо, що горизонтальне вирівнювання податкоспроможності місцевих бюджетів здійснюється окремо за податком на прибуток підприємств для обласних бюджетів та податком на доходи фізичних осіб для бюджетів міст обласного значення, районів, об’єднаних територіальних громад та обласних бюджетів. Решта доходів місцевих бюджетів вирівнюванню не підлягають і залишаються у розпорядженні органів місцевої влади.

Нова форма горизонтального вирівнювання – вирівнювання «за доходами» вважається вагомим досягненням сучасної фінансової децентралізації. Проте необхідно додати, що для реалізації державної регіональної політики, важливим є той факт, що індекс податкоспроможності місцевих бюджетів є сильно диференційованим у регіональному аспекті, а сучасна система бюджетного вирівнювання недостатньо ефективна для подолання низької фінансової спроможності та високої дотаційності, адже 31% місцевих бюджетів територіальних громад, де проживає 18 % від усього

населення країни [392, с. 97] мали індекс податкоспроможності у 2017 році менший за 0,5.

Водночас запроваджена додаткова дотація з державного бюджету місцевим бюджетам, яка спрямовується на утримання закладів освіти і охорони здоров'я на місцях, існуючої у багатьох випадках неефективної соціальної інфраструктури, є інструментом вирівнювання «за видатками». Отже, слушною є позиція, що сучасна система вирівнювання в Україні є змішаного типу, яка використовує інструменти вирівнювання за доходами територій і інструменти вирівнювання за видатками [392, с. 102] одночасно. Проте сучасна система вирівнювання, а по суті міжбюджетні відносини не сприяють у повній мірі досягненню позитивних змін у реалізації державної регіональної політики. Так, фінансове вирівнювання лише за показником ПДФО забезпечує поглиблення асиметрій рівня податкоспроможності територіальних громад, не сприяє покращенню підприємницького середовища та створенню нових робочих місць на територіях громад, де акумулюються значні обсяги акцизного податку з реалізації суб'єктами господарювання міст обласного значення, об'єднаних територіальних громад та частини територіальних громад, що розташовані навколо цих міст, а також повз автомобільні транспортні коридори, що проходять по країні.

Отже, для державної регіональної політики в Україні необхідно знайти компроміс між двома ключовими управлінськими діями, а саме підвищення ефективності використання місцевих бюджетів для економічного і соціального розвитку громади, регіону, держави та забезпечення вирівнювання податкових можливостей територіальних громад шляхом перерозподільних бюджетних процесів. Адже нестабільність у знаходженні компромісних рішень на центральному рівні, встановлення фінансових показників у рамках одного року, не дозволяє визначити можливості місцевих органів влади на середню і довгострокову перспективу, формувати регіональну і місцеву політику розвитку.

Дуже важливим, враховуючи принципи інклюзивного зростання, є запровадження нових стандартів соціальних послуг – першочергового завдання

для Уряду України, що сприятиме збалансуванню місцевих бюджетів за рахунок скорочення видатків на оптимізовану соціальну інфраструктуру, а також якості та доступності послуг соціальної сфери.

Нові підходи до реформ міжбюджетних відносин в Україні, розгляд їх як основи фінансового забезпечення реалізації державної регіональної політики, дозволили дійти висновку, що принципи організації системи міжбюджетних відносин повинні узгоджуватися з основними принципами бюджетної системи України та принципами реалізації державної регіональної політики, а саме [63]: конституційності та законності, співробітництва, паритетності, відкритості, субсидіарності, координації, єдності, історичної спадковості та сталого розвитку. Так:

- принцип паритетності передбачає забезпечення рівних можливостей об’єктів державної регіональної політики, а це території регіонів, міст, сіл, селищ, до ресурсів державної фінансової підтримки регіонального розвитку;
- принцип відкритості – прозорість, прогнозованість, передбачуваність, послідовність діяльності влади на всіх рівнях та органів місцевого самоврядування під час складання та виконання Державного та місцевих бюджетів;
- принцип координації – взаємозв’язок та узгодженість довгострокових стратегій, планів та програм розвитку на державному, регіональному та місцевому рівнях;
- принцип єдності – зменшення соціально-економічних диспропорцій між окремими регіонами, забезпечення просторової, політичної, економічної, соціальної, гуманітарної цілісності України;
- принцип субсидіарності – децентралізацію владних повноважень, їх передачу іншим органам на нижчий рівень управління, які можуть їх реалізувати найбільш ефективно.

Слід погодитися, що гарантування і забезпечення державою виконання повноважень місцевого характеру, як зазначають науковці Інституту

регіональних досліджень НАН України [51], фінансовою базою яких є регіональний фінансовий ресурс, при децентралізації неможлива без одночасної передачі органам місцевого самоврядування переважної більшості повноважень місцевого характеру і коштів державного бюджету у формі окремих податків або їхніх частин. Зокрема, шляхом формування зв'язаної моделі податкової системи України, збільшення частки обсягу національних податків, які б закріплювались за місцевими бюджетами та не враховувались при розрахунку міжбюджетних трансфертів.

Водночас слід зазначити, що нормативно-правовий аспект забезпечення проведення реформ має суттєві проблеми, зокрема, до цього часу не внесені необхідні зміни до Конституції України, не врегульовано незалежність затвердження місцевих бюджетів до прийняття Державного бюджету. Слушною, на нашу думку, є позиція [162, с. 80], що з метою забезпечення де-факто, а саме не лише де-юре бюджетної автономії і фінансової самодостатності місцевих бюджетів доцільно у правових актах передбачати норми, які давали б змогу простежити чи відбувається при передачі державою права на здійснення видатків органам місцевого самоврядування надання у повному відповідно до потреби обсязі фінансових ресурсів у вигляді закріплених за відповідними бюджетами загальнодержавних податків і зборів (або їх частин), а також трансфертів з Державного бюджету.

Підсумовуючи, приходимо до таких висновків і узагальнень.

1. Дефініція «Міжбюджетні відносини» є багатоаспектним і складним економічним явищем, сутність якого полягає у системі взаємовідносин між органами влади різних рівнів з розподілу повноважень, видаткових зобов'язань і дохідних джерел між бюджетами різних рівнів для їх забезпечення фінансовими ресурсами необхідними для виконання законодавчо встановлених функцій.

2. Динаміка процесів децентралізації і, зокрема, становлення міжбюджетних відносин в державі протягом останніх п'ятнадцяти років свідчать про безсистемність їх впровадження.

3. Мотивами вдосконалення міжбюджетних відносин є нові підходи до формування та реалізації державної регіональної політики, водночас необхідність розбудови місцевого самоврядування і раціоналізації фінансових відносин у державі.

4. У державі формується «українська модель міжбюджетних відносин» в основі якої є політична воля до проведення реальної децентралізації, гальмування реалізації адміністративно-територіальної реформи, складнощі пов’язані з військовою агресією на сході країни.

5. Залишається незадіяним такий інструмент міжбюджетних відносин як надання трансфертів з одного бюджету до іншого, шляхом його перерозподілу в межах регіону, а також між регіонами та між місцевими бюджетами відповідно до спільних потреб територіальних громад, як у межах одного регіону, так і кількох сусідніх.

6. Сучасна модель міжбюджетних відносин вимагає дальшого реформування з урахуванням досвіду країн – членів ЄС, для посилення самодостатності місцевих бюджетів, удосконалення міжбюджетних відносин, підвищення їхньої результативності, що забезпечить повніше задоволення потреб людей та поліпшення їх життєвого рівня.

2.4. Методичні підходи до дослідження фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики

Процеси реформування, які відбуваються в економіці держави та її регіонів, у тому числі і під впливом глобалізації та регіоналізації, зумовлюють необхідність обґрунтування сучасних наукових методів дослідження фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики, спрямованої на досягнення мети, стратегічних цілей і завдань регіонального розвитку в Україні з урахуванням їх джерел фінансування.

Сучасні наукові методи визначаємо, як сукупність стійких, чітких правил, що спрямовують та організовують досліджувальний процес. Наукові методи економічних досліджень розподіляють (рис. 2.6) на всезагальні, загальні та специфічні (часткові, спеціальні), які використовуються виключно в рамках економічних наук та на яких буде будуватись дослідження фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики.

Дуже важливими для дослідження фінансових механізмів є емпіричні та теоретичні методи. Емпіричні методи дають пізнання економічної реальності шляхом економічного спостереження або економічного експерименту, що забезпечує накопичення інформації (фактів), первинне узагальнення та осмислення результатів спостереження та експерименту. Теоретичні методи діють на рівні раціонально обґрунтованих систем наукових знань. До них належать: економічний аналіз, економічний синтез, економічна аналогія, економічне моделювання, економічна індукція, економічна дедукція, математизація та формалізація у сфері економічних знань, а також два генетичних: історичний та еволюційний аналіз, які були застосовані у розділі 1 даного дослідження. Слід зазначити, що емпіричні та теоретичні методи водночас визначають як неформалізовані методи, окрім економічного моделювання та економічної аналогії, які відносять до суміжних методів.

Далі наукові методи можна розподілити на кількісні, які базуються на використанні величин, що можна виміряти та якісні, увага яких зосереджується на опису, трактуванні, поясненні, інтерпретації властивостей економічного об’єкта, що досліджується. Кількісні і якісні методи відносять до формально-логічних методів. До числа кількісних методів прийнято відносити два основних метода: математичний, шляхом впровадження якого є формалізація і математизація та статистичний, який дуже широко використовується в різних дослідженнях економічних процесів. У своїй методології статистика використовує три основних методи, а саме: метод статистичного спостереження, метод групування, метод показників. Кожен з цих методів буде використано при

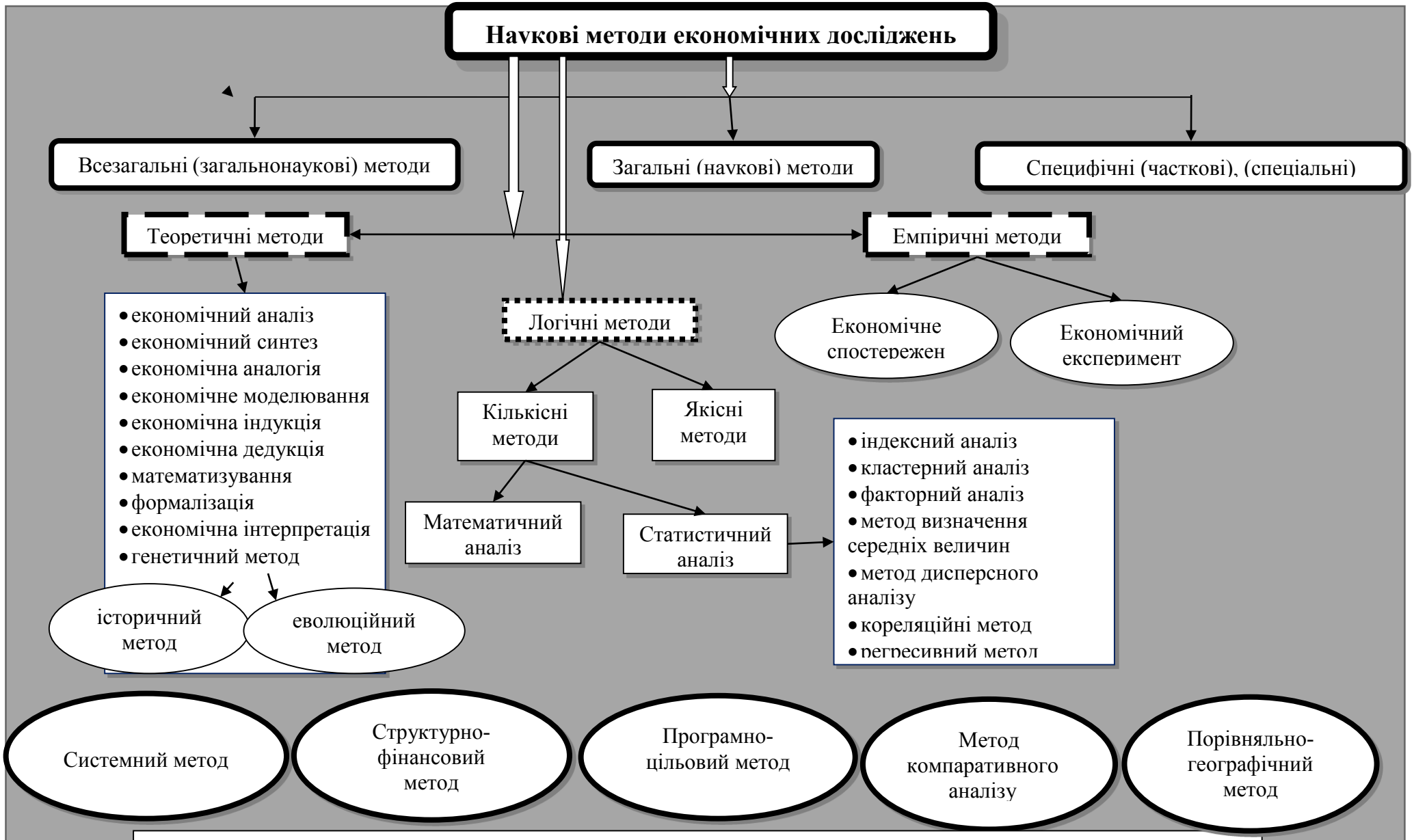

Рис.2.6. Найбільш поширені класифікації методів економічних досліджень*
***Складено автором**

дослідженні бюджетних, інвестиційних і кредитних механізмів. Статистичні методи забезпечують державу і громадянське суспільство інформацією про цифрові параметри розвитку економіки та пов'язаних з нею соціальних процесів, що необхідно насамперед органам публічної влади для вирішення актуальних питань, пов'язаних з регулюванням економіки на державному, регіональному і місцевому рівнях та реалізацією державної економічної політики, в тому числі і регіональної.

Отже, дослідження фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики спираються на широкий арсенал наукових методів економічних розробок (досліджень). Саме специфіка мети, об'єкту, предмету та завдань дослідження визначають наш вибір методів та інструментарію, які мають відповідати основним загальним принципам: об'єктивності, конкретності, дієвості, планомірності та комплексності. Так, об'єктивність досліджень фінансових механізмів полягає у необхідності забезпечення достовірності аналітичних висновків незалежно від суб'єктивних факторів. Конкретність передбачає спрямованість досліджень на вивчення конкретних проблем, що відповідають поточним завданням і перспективним цілям реалізації державної регіональної політики. Принцип дієвості визначає ефективність застосування фінансових механізмів для досягнення мети державної регіональної політики. Принцип планомірності дозволяє впорядкувати послідовність вирішення визначених завдань дослідження фінансових механізмів у відповідності до вирішення цілей і завдань державної регіональної політики. Дуже важливим для дослідження фінансових механізмів є принцип комплексності, який вимагає врахування значного масиву економічної, фінансової, соціальної інформації, яка в практичній площині тісно взаємопов'язана. Водночас необхідною передумовою до дослідження фінансових механізмів є наявність та використання комплексної аналітичної інформації про поточну ситуацію, тенденції та перспективи розвитку регіонів у контексті застосування бюджетних, інвестиційних, кредитних механізмів реалізації державної регіональної політики.

Відповідно до напрямів та завдань вивчення фінансових механізмів державної регіональної політики визначаємо основні методи їх дослідження (табл.2.3).

Таблиця 2.3

Методологія дослідження фінансових механізмів реалізації ДРП

Напрями дослідження	Завдання дослідження	Методи дослідження
Теоретичний – вивчення теоретичних засад, сучасних наукових підходів, уточнення понятійного апарату, інституційно-організаційне забезпечення ДРП	- Дослідити еволюцію теорій регіонального розвитку - Узагальнити сучасні наукові підходи - Обгрунтувати теоретичні основи децентралізації як чинника реформування ДРП - Визначити особливості інституційно-організаційного забезпечення	- Історичний - Еволюційний - Селективного аналізу - Компаративного аналізу - Системний
Методологічний – дослідження фінансових механізмів ДРП, їх систематизація, розроблення методичних підходів дослідження	- Дослідити сутність, функції та принципи побудови фінансових механізмів - Систематизувати фінансові механізмів ДРП - З'ясувати особливості, структуру та принципи організації міжбюджетних відносин в умовах реформ - Розробити методичні підходи до аналізу фінансових механізмів ДРП	- Системний - Групування - Порівняння - Структурно-функціональний
Оцінювання значимості фінансових механізмів, джерелом яких є бюджетні ресурси	- Виявити тенденції розвитку регіонів в умовах сучасних реформ - Дослідити міжбюджетні трансфери у системі фінансових механізмів реалізації ДРП - Обґрунтувати значимість угоди щодо регіонального розвитку у забезпеченні реалізації ДРП - Проаналізувати функціонування ДФРР	- Порівняльно-географічний - Системний - Статистичного аналізу - Групування - Індексний аналіз - Факторний аналіз - Програмно-цільовий - Узагальнення - Функціональний аналіз
Науково-експериментальний – дослідження інвестиційних і кредитних фінансових механізмів реалізації ДРП	- З'ясувати значимість капінвестицій у фінансуванні реалізації ДРП - Виявити проблеми застосування механізмів ДПП - Дослідити банківське інвестиційне кредитування - Розкрити кредити міжнародних інституцій як механізм фінансування проєктів реалізації ДРП - Проаналізувати особливості фінансової підтримки ЄС, як ресурсу реалізації ДРП	- Порівняльно-географічний - Системний - Статистичного аналізу - Групування - Метод показників - Індексний аналіз - Факторний аналіз - Узагальнення - Функціональний аналіз

Продовження таблиці 2.3

Прогностичний – визначення стратегічних детермінант удосконалення реалізації ДРП, розробка концепції модернізації фінансових механізмів реалізації ДРП, визначення напрямів удосконалення функціонування ДФРР	- Визначити стратегічні детермінанти удосконалення ДРП - Розробити концепцію модернізації фінансових механізмів реалізації ДРП - Запропонувати напрями вдосконалення механізму розподілу коштів ДФРР	- Узагальнення - Логічний - Факторний аналіз - Програмно-цільовий - Мозкового штурму - Побудови алгоритму

***складено автором**

Для раціонального і ефективного використання фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики, дуже важливо володіти об’єктивною інформацією щодо реального стану соціального і економічного розвитку держави та її регіонів, адже асиметрія їх розвитку поглиблюється, розрив між багатими і бідними збільшується, нерівність зростає, абсолютна бідність не знижується, у значної частини населення не відбувається поліпшення добробуту. Важливо зауважити, що зростання реального ВВП не є єдиним показником, який свідчить про зростання добробуту. Добробут суспільства є поняттям багатовимірним і включає також показники матеріальних доходів населення, освіти, охорони здоров’я, особистої безпеки, екології та інших.

Упродовж останніх років багато зарубіжних експертів висловлюють позицію, що характеризувати розвиток країни за показником ВВП на одну особу є недостатньо. Адже, важливо, як ВВП розподілено серед цього населення, чи є в країні середній клас, як розвивається свобода слова, який рівень освіти, яка система освіти, тривалість життя, яка система охорони здоров’я, динаміка розвитку країни тощо. Існує необхідність запровадження більш інклюзивного підходу до генерації економічного зростання. Слід зауважити, що інклюзивність означає те, що більшість членів суспільства відчувають на собі результати економічного зростання, тобто має місце адаптація системи до потреб людини [7, с. 20].

Провідні міжнародні організації (ООН, МВФ, ОЕСР) запропонували низку методик оцінки інклюзивного економічного зростання шляхом визначення

індексу інклюзивного розвитку, який являє собою математичний інструментарій, за допомогою якого розраховується зведений індекс. Для його розрахунку використовується блоки показників, які характеризують динаміку економічних, соціальних, фінансових, людських і екологічних процесів, що мають вплив на інклюзивне зростання, а також регресивні рівняння, на основі яких дається оцінка інклюзивності економічного зростання [275, с. 190-191].

Вітчизняні вчені пропонують розраховувати індекс інклюзивного розвитку двома методами, а саме: методом розрахунку індексу інклюзивного зростання через відношення ВВП до індексів основних макроекономічних показників, що дає можливість визначити обсяги недоодержаного ВВП через бідність, безробіття та боргове фінансування економіки або методом розрахунку індексу інклюзивного зростання шляхом визначення інтегрального показника за допомогою встановлення рівня доступу до можливостей та результатів праці [7, с. 24].

Всесвітній Економічний Форум (World Economic Forum), починаючи з 2017 року, розраховує композитний індекс, який ранжує країни на основі їх комбінованих показників індексу інклюзивності розвитку INCLUSIVE DEVELOPMENT INDEX (IDI). Цей новий глобальний індекс має більш комплексний зміст відносного стану економічного розвитку в порівнянні із загальноприйнятими рейтингами на основі ВВП на одну особу. Він складається з 12 показників, які поділено на три блоки: зростання і розвиток, інклюзивність, спадкоємність поколінь і стійкість розвитку. З них формуються спочатку блокові індекси, а потім підсумкові. До першого блоку зараховують ВВП на одну особу (долари США), продуктивність праці – ВВП на одного працівника (долари США), очікувана середня тривалість здорового життя (роки), зайнятість населення (%). Другий блок – коефіцієнт Джині розшарування суспільства за доходами (від 0, тобто без розшарування, до 100), рівень бідності (%), коефіцієнт Джині розшарування суспільства за розподілом багатства (від 0, тобто без нерівності, до 100), медіанний дохід домогосподарств (долари США за день). Скориговані чисті заощадження (% від ВВП), парникова інтенсивність ВВП

(кілограми викидів CO2 на долар США), державний борг (% від ВВП), коефіцієнт демографічного навантаження (%) належать до третього блоку [124].

Отже, запровадження нового композитного або агрегованого індикатора розширює традиційні підходи щодо визначення зростання економіки та зосереджує увагу на людському капіталі, соціальному захисті, продовольчій та екологічній безпеці як ключових чинниках світової безпеки.

Враховуючи стратегічну мету інтеграції України до складу Європейського Союзу, яка вимагає досягнення країною відповідних стандартів як в економічній та соціальній сферах, так і в можливості розвитку особистості, а також з метою визначення більш реального стану щодо рівня диференціації соціально-економічного розвитку регіонів та реального рівня якості життя людей, що у свою чергу забезпечить конкретизовані заходи державної регіональної політики, зокрема державної фінансової підтримки, на досягнення стратегічної цілі – територіальної соціально-економічної інтеграції та просторового розвитку, які передбачають недопущення поглиблення регіональних диспропорцій [63], пропонується запровадити інтегральний індекс інклюзивного розвитку регіону як альтернативу показника валового регіонального продукту на одну особу [294, с. 25], який є недостатньо об’єктивним показником реального розвитку регіону. Враховуючи особливості міжнародної методології розрахунку Inclusive Development Index, що характеризує розвиток держави, пропонуємо авторський підхід проведення розрахунку індексу інклюзивного розвитку регіону (ІІРР) за наступними показниками, адаптованими до національних умов, передусім до національної статистичної бази щодо розвитку регіонів (рис. 2.7), що забезпечувало б обґрунтованість порівнянь їх соціально-економічного розвитку, як от:

- валовий регіональний продукт на одну особу, грн;
- валовий регіональний продукт на одного найманого працівника на підприємствах (установах, організаціях) регіону (продуктивність праці), грн;
- рівень зайнятості населення за методологією МОП у регіоні, %.

Ці показники об’єднуємо у блок «Економічного розвитку».

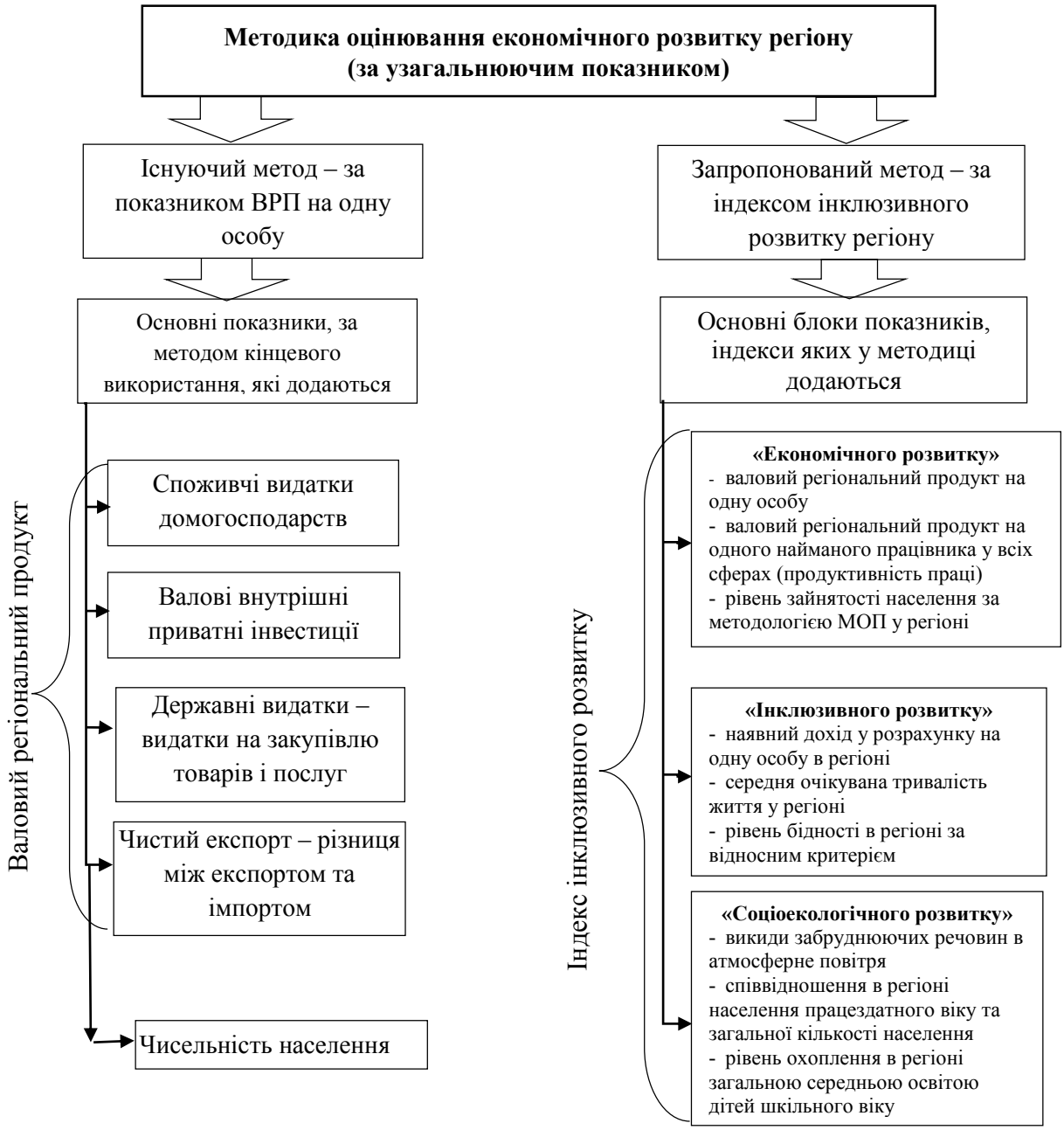

Рис. 2.7. Порівняння методів оцінювання економічного розвитку регіону за ВРП на одну особу та за індексом інклюзивного розвитку регіону

***складено автором**

До другого блоку «Інклюзивного розвитку» пропонуємо:

- наявний дохід у розрахунку на одну особу в регіоні, грн;
- середня очікувана тривалість життя у регіоні, років;
- рівень бідності в регіоні за відносним критерієм (частка населення із середньодушовими еквівалентними грошовими доходами на місяць нижче прожиткового мінімуму), %.

До третього блоку «Соціоекологічний розвиток» доцільно включити:

- викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря, тон;
- співвідношення в регіоні населення працездатного віку до загальної кількості населення;
- рівень охоплення в регіоні загальною середньою освітою дітей шкільного віку.

Для визначення місця кожного регіону на універсальній шкалі, яка дозволяє виконувати методологічно коректні співставлення за індексом інклюзивного розвитку регіону, так і за кожним з трьох індексів окремих блоків, необхідно спочатку звести кожен окремий статистичний показник до порівнювальних одиниць вимірів, певного узагальнення – шкали, адже визначені показники мають різні виміри. Для цього використовуємо шкалу від 1 до 7 (де 1 – найгірший варіант, 7 – найкращий). Зазначену шкалу запропоновано під час презентації Inclusive Development Index на World Economic Forum у січні 2018 р.

Щоб перевести кожен показник згідно зазначеної шкали використовуємо математичні формули, які в своїй основі містять формули World Economic Forum:

$$\text{Пп} = 6 * \frac{\text{Пр} - \text{Пр}_{min}}{\text{Пр}_{max} - \text{Пр}_{min}} + 1, \qquad (2.1)$$

де

Пп – показник приведений до загальної шкали;

Пр – показник регіону;

Пр_{min} – найнижче значення показника серед усіх оцінюваних регіонів;

Пр_{max} – найвище значення показника серед усіх оцінюваних регіонів.

Для тих показників, для яких вище значення є гірших результатом, використовуємо наступну формулу:

$$\text{Пп} = -6 * \frac{\text{Пр} - \text{Пр}_{min}}{\text{Пр}_{max} - \text{Пр}_{min}} + 7. \qquad (2.2)$$

Далі для того, щоб визначити значення блокового індексу застосовуємо формулу:

$$\frac{\sum_{К=1}^{К} \text{показник}_К}{К}, \qquad (2.3)$$

де

К – кількість приведених до загальної шкали показників, тобто виводиться середнє арифметичне, як згодом і для загального індексу інклюзивного розвитку регіону після обчислення блокових індексів.

Таким чином, запропонований автором, новий агрегований індекс інклюзивного розвитку регіону більш системно і комплексно характеризує стан економіки регіону, рівень соціальних показників, екологічну безпеку, що дає можливість адекватніше розподіляти регіони за станом їх сучасного розвитку та, як результат, приймати дієві, конструктивні управлінські рішення на всіх рівнях влади на подолання негативних тенденцій та проводити ефективну державну регіональну політику, у напрямі державної фінансової підтримки.

Водночас проводячи дослідження тенденцій економічного і соціального розвитку регіонів України в умовах реалізації сучасних реформ, у роботі доцільно використати системний підхід, що дозволить врахувати динамічну функціональну залежність між станом держави та розвитком і збалансованістю її регіонів, а також сукупність методів пізнання суспільних процесів та явищ, які забезпечують його реалізацію.

Для проведення комплексного дослідження фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики в Україні, джерелом яких є бюджетні , інвестиційні та кредитні ресурси , в тому числі і міжнародних інституцій, доцільно використовувати найважливіший кількісний метод – статистичний. Метод статистичного аналізу, який охоплює всі типи аналізу: індексний, факторний, метод визначення середніх величин, метод дисперсного та кореляційного аналізу та базується на кількісному дослідженні поведінки масових явищ з наступним їх виразом у системі певних показників.

Важливо в дослідженні враховувати трансформацію методів одного в другий.

Метод індексного аналізу є одним з найпоширеніших методів, який охоплює індекси динаміки економічних процесів, територіальні індекси, індекси рівня життя, аналітичні індекси. Важливо зауважити, що індексний аналіз має свої особливості, а саме: індекс завжди характеризує одну величину, що індексується; індекс завжди свідчить про тільки відносні зміни ознаки; індекс характеризує динаміку ознаки в середньому у всій сукупності. Цей метод буде застосовано у дослідженні сучасних тенденцій економічного і соціального розвитку регіонів України, зокрема, зміни індексів складових ВВП за видами економічної діяльності, зміни індексів виробництва промислової, сільськогосподарської та будівельної продукції за регіонами, зміни індексів реального наявного доходу населення за регіонами. При вивченні особливостей функціонування інвестиційних і кредитних механізмів індексний аналіз буде застосовано у дослідженні зміни індексів капітальних інвестицій за регіонами.

Метод порівняння у дослідженні передбачає зіставлення фактичних показників із показниками попередніх (звітних періодів) для визначення тенденцій розвитку економічних процесів, що впливають на фінансові механізми реалізації державної регіональної політики; зіставлення паралельних динамічних рядів для вивчення взаємозв’язків досліджуваних показників; порівняння результатів діяльності до і після впровадження реформ, змін та нововведень; проведення порівняння різних варіантів управлінських рішень задля визначення оптимального. Цей метод буде застосовано при дослідженні міжбюджетних трансфертів, капітальних інвестицій, у тому числі за рахунок коштів державного бюджету, коштів місцевих бюджетів, за рахунок кредитів банків, кредитів міжнародних інституцій, угоди щодо регіонального розвитку, аналізі функціонування державного фонду регіонального розвитку.

Водночас дослідження передбачає використання методів приведення показників до порівнянного вигляду, використання абсолютних та відносних показників, методу групувань, що дає змогу через систематизацію статистичних і фінансових показників визначитися із сутністю явищ, процесів та механізмів, що аналізуються.

Особливе місце в дослідженні належить графічному методу та методу табличного відображення аналітичних даних. Рисунки є графічним зображенням показників за допомогою геометричних знаків, мають ілюстративне значення та сприяють поглибленню розуміння досліджуваних тенденцій. Результати аналізу викладені у формі таблиць найбільш раціональна для сприйняття форма аналітичної інформації про досліджуваний предмет за допомогою показників у відповідному порядку.

Під час аналізу фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики необхідно застосувати групування показників за джерелами ресурсу та за територіальним рівнем – регіонами.

Отже, пропонуємо здійснювати комплексний аналіз фінансових механізмів враховуючи джерела фінансування за такими напрямами:

- аналіз міжбюджетних трансфертів;
- аналіз капітальних інвестицій;
- аналіз банківського інвестиційного кредитування;
- аналіз кредитних ресурсів міжнародних інституцій;
- аналіз бюджетної підтримки ЄС.

Важливою складовою комплексного аналізу фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики є аналіз фінансових складових функціонування державного фонду регіонального розвитку та угоди щодо регіонального розвитку між Урядом та органами місцевого самоврядування.

Розглянемо ці напрями докладніше.

Ключовим бюджетним механізмом реалізації державної регіональної політики є міжбюджетні трансферти, адже саме через дотації і субвенції держава здійснює регулювання бюджетного ресурсу регіонів шляхом вирівнювання податкоспроможності територій, покриття фактичних диспропорцій, розв’язання пріоритетних завдань стабільного розвитку регіонів. Мета аналізу полягає в дослідженні кількісних і якісних характеристик сформованих бюджетних ресурсів, визначенні проблем у фінансуванні місцевих видатків,

виявленні недосконалості нормативно-правового забезпечення управління міжбюджетними відносинами.

Аналіз капітальних інвестицій повинен дати відповідь на запитання: чи ефективно задіяний інвестиційний механізм, його фінансовий ресурс шляхом як прямої фінансової підтримки з державного бюджету, так і створення загальнонаціонального сприятливого інвестиційного клімату у реалізації стратегічної цілі держаної регіональної політики – підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів.

У разі негативної відповіді виявити проблеми залучення потенціалу інвестицій у підвищення продуктивності сфер економіки у регіонах, підтримки нових видів діяльності, а отже забезпечення створення нових робочих місць, сприяння підвищенню рівня зайнятості, заробітної плати.

Пропонуючи диверсифікований підхід до дослідження фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики, виділимо аналіз банківського інвестиційного кредитування. Мета напряму – визначити можливості використання цього ресурсу державою для зростання національної і регіональної економіки, що у свою чергу має забезпечити зростання соціальних стандартів рівня і якості життя людей. У процесі здійснення аналізу банківського інвестиційного кредитування важливо виявити негативні тенденції щодо залучення кредитних ресурсів як на державному, так і на регіональному рівнях та недоліки кредитного механізму.

Розкриваючи кредитний механізм, слід окремо дослідити кредити міжнародних інституцій. Кошти яких спрямовуються до державного бюджету і через бюджетні програми (визначені окремим додатком до державного бюджету) відбувається фінансування довгострокових інвестиційних проєктів-мультиплікаторів, які прямо або опосередковано впливають на реалізацію завдань підвищення конкурентоспроможності регіонів та зміцнення їх ресурсного потенціалу, що є стратегічною ціллю державної регіональної політики.

Серед сучасних фінансових механізмів необхідно вивчити механізм використання коштів, що отримані від ЄС у рамках виконання Угоди про фінансування Програми підтримки секторальної політики – Підтримка регіональної політики України [408]. Метою аналізу цього механізму є визначення напрямів удосконалення нормативно-правової бази державної регіональної політики, дослідження регіонального розподілу коштів, що отримані від ЄС, переліку проєктів – переможців конкурсного відбору за програмами регіонального розвитку «Інноваційна економіка та інвестиції», «Сільський розвиток», «Розвиток людського потенціалу», «Розвиток туризму», «Загальноукраїнська солідарність».

Підсумовуючи зазначимо, що у дослідженні фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики буде застосовано широкий спектр економічних методів, які покликані забезпечити науково-аналітичне підґрунтя для вивчення процесів економічного і соціального розвитку на регіональному рівні. Особливе місце серед економічних методів у дослідженні займає метод статистичного аналізу, який поєднує статистичні дослідження з економічними фактами, допомагаючи приймати правильні управлінські рішення з урахуванням ситуації, що склалася.

Висновки до розділу 2

1. Фінансовий механізм слід розглядати з позиції системи фінансових методів, фінансових інструментів і фінансових важелів з правовим, нормативним та інформаційним забезпеченням, за допомогою яких встановлюються оптимальні параметри формування та ефективного використання фінансових ресурсів незалежно від їх джерел, що дає змогу виконання державою функцій забезпечення та регулювання, тобто управління економічним і соціальним розвитком на національному, регіональному та місцевому рівнях. Фінансовий

механізм має чітко виражений забезпечувальний характер і функціонує на всіх рівнях системи управління.

2. Методологія системного аналізу дозволила сформувати авторський підхід до визначення поняття «фінансові механізми реалізації державної регіональної політики», які розглядаються не тільки як механізми формування і розподілу бюджетних ресурсів, а й як система небюджетних інвестиційних та кредитних механізмів, що використовуються для реалізації цілей і завдань регіонального розвитку.

3. За результатами аналізу сучасних фінансових механізмів реалізації регіональної політики за джерелами ресурсу встановлено, що вони існують на основі використання бюджетних коштів державного і місцевих бюджетів, а також бюджетної підтримки ЄС та на основі інвестиційних та кредитних ресурсів, а саме: прямих інвестицій вітчизняних суб'єктів господарювання, прямих іноземних інвестицій, внутрішніх кредитів та міжнародних запозичень. Кожен фінансовий механізм функціонує в законодавчому полі та має нормативне та інформаційне забезпечення. Проведені дослідження дозволили провести систематизацію сучасних фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики на основі критеріїв ресурсного забезпечення та цільового призначення.

4. Дослідження особливостей функціонування сучасних міжбюджетних відносин в умовах децентралізації влади та бюджетної децентралізації дали змогу розкрити їх сутність, як «української моделі міжбюджетних відносин», яка полягає у системі відносин між органами влади різних рівнів з розподілу повноважень, видаткових зобов'язань і дохідних джерел між бюджетами різних рівнів для їх забезпечення фінансовими ресурсами необхідними для виконання законодавчо встановлених функцій, а також визначити принципи організації міжбюджетних відносин в процесі реформування державної регіональної політики, а саме: конституційності та законності, співробітництва, паритетності, відкритості, субсидіарності, координації, єдності та встановити мотиви вдосконалення цих відносин.

5. Відповідно до напрямів та завдань вивчення фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики розроблено цілісний методичний підхід до їх дослідження за рахунок бюджетних, інвестиційних, кредитних джерел, які характеризують фінансові можливості країни, регіону, а також об’єктивної потреби запровадження інтегрального показника, який характеризує реальний рівень життя людей у державі та рівень асиметрії в соціально-економічному розвитку регіонів, на основі якого повинна спрямовуватись державна фінансова підтримка регіонів. Запропоновано авторський підхід до запровадження в Україні на рівні регіонів індекс інклюзивного розвитку регіону, який повинен більш повно відображати зростання (падіння) добробуту населення в регіонах та сприяти досягненню європейських стандартів якості життя, які відповідають принципам інклюзивного зростання.

Основні результати наукового дослідження, що отримані у даному розділі опубліковані автором у наукових працях [277, 294, 296, 298, 309, 313, 314, 474, 475, 478].

РОЗДІЛ 3.
АНАЛІЗ БЮДЖЕТНИХ МЕХАНІЗМІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

3.1. Тенденції економічного і соціального розвитку регіонів України в умовах реалізації сучасних реформ

Досвід економічного і соціального розвитку України та її регіонів за роки незалежності довів важливість ефективної державної регіональної політики. Адже, державна регіональна політика – це політика розвитку, заходи та інструменти якої мають спрямовуватись на розкриття економічного потенціалу територій, використання конкурентних переваг регіонального розвитку та недопущення поглиблення соціально-економічної диференціації регіонів за ВРП, доходами населення, доходами місцевих бюджетів. Проте, низькі конкурентні позиції України на глобальному ринку (у міжнародному рейтингу конкурентоспроможності країн 2017-2018 рр. (The Global Competitiveness Report 2017–2018) Всесвітнього економічного форуму (World Economic Forum, WEF) Україна зайняла 81 місце з 137 країн. За попередній період Україна була на 85 позиції). Негативні тенденції у розвитку вітчизняної промисловості, зниження темпів залучення іноземних інвестицій у господарський комплекс держави та її регіонів, а також посилення загрозливих для країни зовнішніх та внутрішніх чинників не забезпечують якісного економічного зростання та високого рівня соціальних стандартів.

Аналіз наукових та статистичних досліджень засвідчує, що протягом останніх років в України відбувається відновлення економічного зростання. За підсумками 2016 року реальний ВВП зріс на 2,4 %, за 2017 рік – на 2,5 %, за 2018 рік – 3%, у той час як у 2014 році темпи зниження реального ВВП становили 6,6%, у 2015 році, відповідно – 9,8 % (рис 3.1).

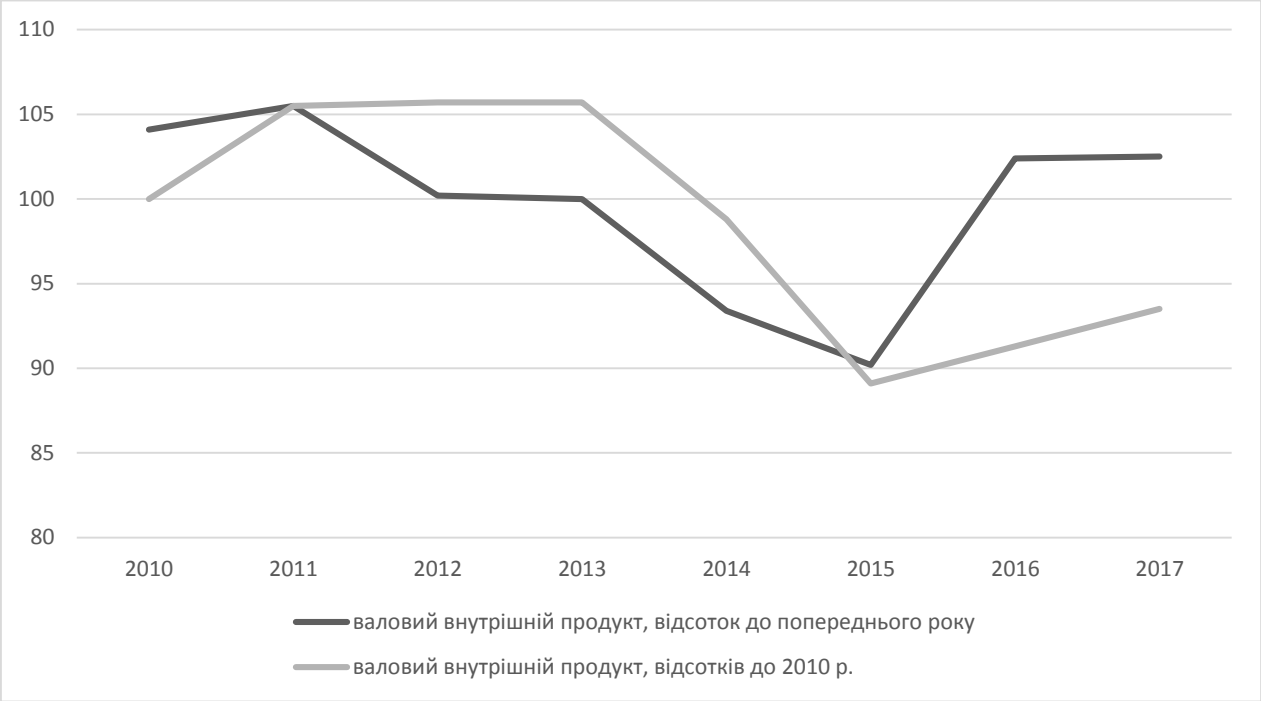

Рис. 3.1. Зміна індексів фізичного обсягу ВВП

*** Складено автором за даними Державної служби статистики України [208]**

Номінальний ВВП у 2016 році становив 2385, 4 млрд грн, у 2017 році – 2 982,9 млрд грн, (Додаток Б) зростання було зумовлено як приростом фізичного обсягу, так і інфляційними процесами. Зростанню реального ВВП, виходячи із структури кінцевого споживання, значною мірою сприяло валове нагромадження основного капіталу, що у постійних цінах 2010 року, у 2016 році збільшилося на 20,1 %, у 2017 році – на 18,2 % (у 2015 році валове нагромадження в основний капітал зменшилося на 9,3%) [208]. Позитивні зміни є результатом відновлення інвестиційної діяльності після інвестиційної кризи 2014-2015 рр. Також, на зростання ВВП у 2017 році позитивно вплинуло збільшення кінцевих споживчих витрат домашніх господарств на 8,4 %. Важливими компонентами у структурі кінцевого використання ВВП є експорт товарів і послуг та імпорт товарів і послуг: темпи їх збільшення у 2017 році у реальному вираженні становили 3,5 % і 12,8 %, відповідно.

Серед складових ВВП за виробничим методом (рис.3.2) найбільш високими темпами у 2017 році зростали: будівництво (на 26,9% - реальне зростання до 2016 року), сфера операцій з нерухомим майном (на 7,8 %), сфера

інформації та комунікацій (на 7,7%), переробна промисловість (на 5,1 %), оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів (на 5,0 %), транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність (на 4,3 %). Для порівняння зазначимо, що в 2014 році майже за усіма видами економічної діяльності показники індексів мали негативне значення.

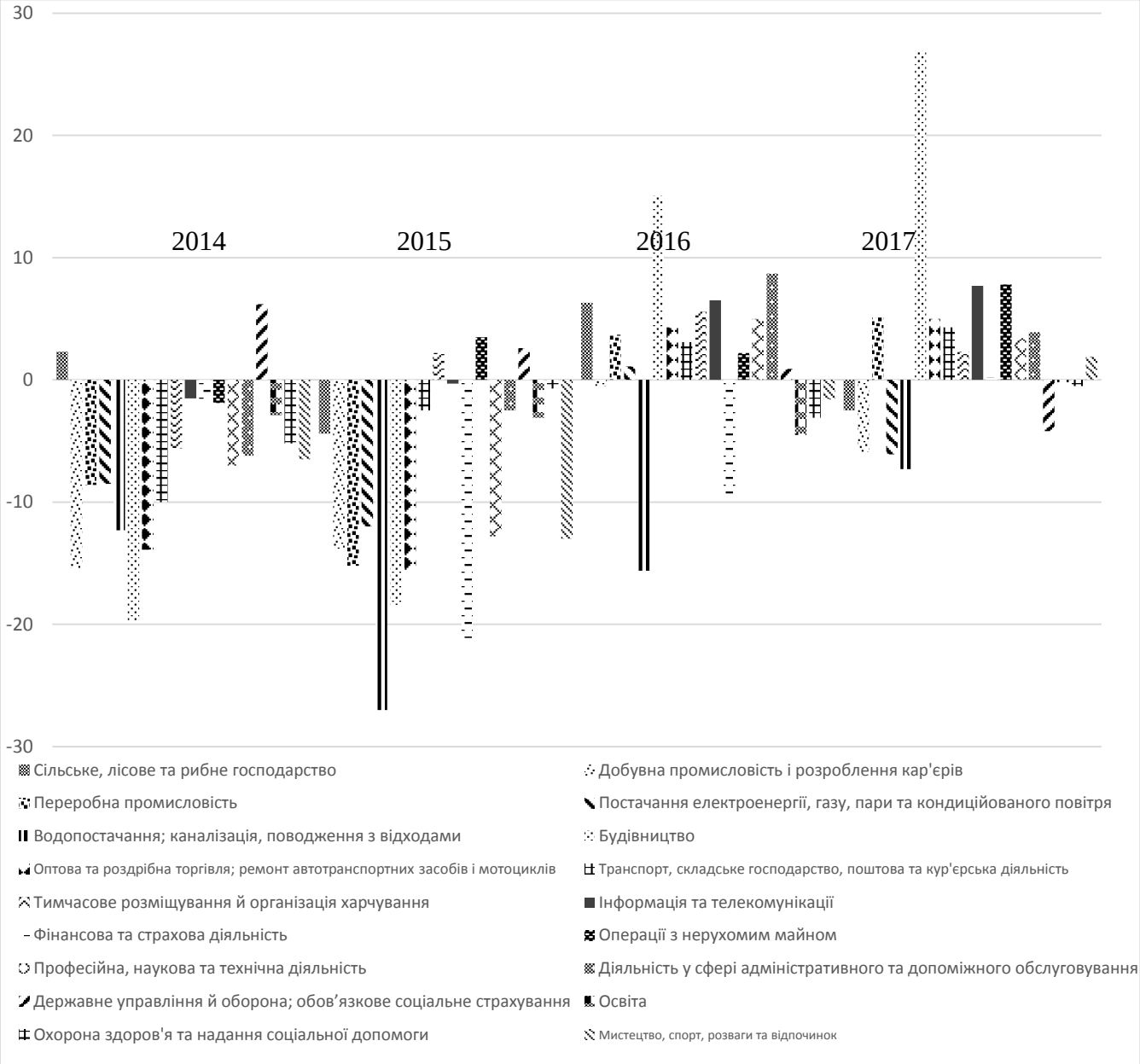

Рис.3.2. Зміна індексів складових за видами економічної діяльності ВВП (за виробничим методом), 2014-2017 рр.*

*** Складено автором за даними Державної служби статистики України [208]**

Слід зауважити, що у 2017 році як і у попередні роки, відбулося скорочення обсягів у сферах водопостачання, каналізації, поводження з відходами на 7,3%,

постачання електроенергії, газу, пари та кондиційного повітря на 6,1 % та у добувній промисловості і розроблені кар'єрів на 5,9 %, у сільському, лісовому та рибному господарстві – на 2,5 %, хоча у 2014 році і у 2016 році за цим видом економічної діяльності спостерігалися позитивні показники.

При загальній тенденції до відновлення економічного зростання в державі, сучасні тенденції економічного і соціального розвитку регіонів України засвідчують збереження, а за окремими економічними показниками посилення міжрегіональної диференціації та погіршення якості життя населення. Так, у 2014-2017 рр. у 20 регіонів з 25 (без врахування тимчасово окупованої території АРК, м. Севастополя та частини зони проведення військових дій) показник ВРП в розрахунку на 1 особу був меншим за середнє значення по країні. Залишається стійкою до зростання тенденція асиметрії між максимальним і мінімальним значеннями цього показника. Якщо у 2010 році мінімальний обсяг ВРП на 1 особу – у Чернівецькій області був меншим за максимальний у м. Києві у 6,4 разу, у 2013 році, відповідно, у 7,2 разу, то у 2017 році цей розрив досягнув 8,8 разу (28,6 тис грн у Чернівецькій області та 252,2 тис грн у м. Києві) (Додаток В).

Стабільно нарощують реальні обсяги ВРП у 2012-2017 рр., за винятком 2015 року, м. Київ та регіони: Вінницький, Волинський, Житомирський, Рівненський, Хмельницький (Додаток Г). Проте частка ВРП цих регіонів, окрім міста Києва, у загальнонаціональному показнику суттєво не змінилась. Так, показник Вінницької області збільшився з 2,26 у 2012 році до 3,07 у 2017 році, Волинської, відповідно, з 1,37 до 1,51, Житомирської – з 1,7 до 2,0, Рівненської – з 1,49 до 1,62 і Хмельницької з 1,8 до 2,18 (табл.3.1) та й у рейтингу регіонів за показником ВРП на 1 особу ці регіони займають позиції у другій десятці, що, на нашу думку, не дає можливості визнавати ці регіони каркасом економічного зростання.

Лідерами міжрегіонального рейтингу за показником ВРП на одну особу (Додаток В) залишаються 7 регіонів: м. Київ та Полтавська, Дніпропетровська, Київська, Запорізька, Харківська і Одеська області, які у 2017 році забезпечили

Таблиця 3.1

Зміна частки ВРП регіонів у загальнонаціональному показнику ВВП у 2017 році порівняно з 2012 роком*

Регіони	ВРП, млн грн		Частка ВРП регіону у загальнонаціональному показнику, %	
	2012	2017**	2012	2017**
Україна	**1459096**	**2445587**	**100**	**100**
АРК	44536	…	3,05	…
Вінницька	33024	91871	2,26	3,07
Волинська	20005	45047	1,37	1,51
Дніпропетровська	147970	307509	10,14	10,30
Донецька	170775	155168	11,70	5,20
Житомирська	24849	60040	1,70	2,00
Закарпатська	21404	39279	1,46	1,31
Запорізька	54828	133256	3,75	4,47
Івано-Франківська	32286	66663	2,21	2,23
Київська	69663	165098	4,77	5,53
Кіровоградська	22056	53450	1,51	1,79
Луганська	58767	33052	4,03	1,11
Львівська	61962	142208	4,24	4,77
Миколаївська	29205	69546	2,00	2,33
Одеська	64743	155802	4,44	5,22
Полтавська	56580	135893	3,88	4,55
Рівненська	21795	48392	1,49	1,62
Сумська	24933	58560	1,71	1,96
Тернопільська	17957	39273	1,23	1,31
Харківська	82223	188564	5,63	6,32
Херсонська	19357	47503	1,33	1,59
Хмельницька	26237	64972	1,80	2,18
Черкаська	31265	71033	2,14	2,38
Чернівецька	13166	25896	0,90	0,86
Чернігівська	23934	52743	1,64	1,77
м. Київ	275685	732629	18,89	24,56
м. Севастополь	9891	…	0,68	…

*** Складено автором за даними Державної служби статистики України [208]**

**** Розраховано автором**

майже 75 % ВВП України. Питома вага цих територій в обсязі ВВП країни у 2017 році збільшилась у порівнянні з 2012 роком у м. Києві з 18,89 % до 24,56 %, у Харківській області – з 5,63 % до 6,32 % (у 2016 році цей показник складав 6,49

%) у Полтавській – з 3,88 % до 4,55 % (у 2016 – 4,87 %), в Одеській – з 4,44 % до 5,22 %, у Київській – з 4,77 % до 5, 53 %, у Закарпатській – з 3,75 % до 4,47 % і найменше збільшилась у Дніпропетровській – з 10,14 % до 10,30 %. Кардинально зменшилась частка Донецької області – у 2,2 разу (з 11,70 % - у 2012 році до 5,20 % - у 2017 році) і Луганської – у 3,6 разу (з 4,03 % до 1,11 %). Вагомий вплив на зменшення частки цих регіонів у загальнонаціональних показниках, однозначно, мають тимчасова окупація та військові дії на Сході України, нестабільна та загрозлива політична ситуація.

Слід також відзначити динамічне погіршення протягом 2014-2017 роках ВРП у регіонах з потужним економічним потенціалом, зокрема, у Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Луганській та Харківській областях (Додаток Г). Лише Дніпропетровська (на 3,1%) та Запорізька (на 4,7%) області у 2017 році продемонстрували економічне зростання. У 2017 році у 9 регіонах відбувся спад фізичного обсягу ВРП, а саме Луганському (на 13,6 %, неокуповані території), Донецькому (на 7,5 %, неокуповані території), Кіровоградському (на 4,8 %), Полтавському (на 4,2%), Черкаському (на 2,0 %), Миколаївському (на 1,4%), Закарпатському (на 0,6 %) Чернігівському (на 0,3 %) і Харківському (на 0,2%). Таким чином, узагальнюючі висновки з проведеного порівняльного аналізу обсягів та змін ВРП регіонів України, констатуємо збереження тенденцій до посилення міжрегіональної диференціації та просторової нерівномірності.

Водночас, на нашу думку, дуже важливим є для інтегрованого підходу формування та реалізації державної регіональної політики, зміна визначення стану соціально-економічного розвитку регіонів та встановлення проблемності територій, що дозволить трансформувати політику «вирівнювання» в напрямі комплексного регуляторного впливу на регіональний розвиток шляхом запровадження нового критерію оцінювання його розвитку – індексу інклюзивного розвитку регіонів (методика ІІРР запропонована автором у підрозділі 2.4.) [277, 294]. За результатами проведених розрахунків запропонованого індексу інклюзивного розвитку регіонів (див. Додаток Д) та порівняльного аналізу з традиційним показником валового регіонального

продукту на одну особу за підсумками соціально-економічного розвитку регіонів України в 2016-2017 роках визначено їх рейтинги (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Порівняння рейтингів регіонів за ВРП на одну особу і за індексом інклюзивного розвитку регіонів, 2016-2017 рр.

Регіони України	ВРП на одну особу, грн		Позиція у рейтингу регіонів за ВРП на одну особу, місце		ІРР, індекс*		Позиція у рейтингу регіонів за ІРР, місце	
	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017
Автономна Республіка Крим	…	…	…	…	…	…	…	…
Вінницька	46615	58384	11	10	3,61	3,45	3	7
Волинська	34310	49987	19	15	2,36	2,47	19	21
Дніпропетровська	75396	97137	3	3	3,17	3,21	11	13
Донецька	32318	39411	21	21	…	…	…	…
Житомирська	38520	49737	15	17	2,61	2,89	18	19
Закарпатська	25727	34202	23	23	2,97	3,03	13	16
Запорізька	59729	75306	5	5	3,35	3,28	8	12
Івано-Франківська	37220	46312	17	18	3,38	3,74	7	4
Київська	74216	90027	4	4	3,71	3,52	2	6
Кіровоградська	47469	55183	10	13	2,67	2,81	17	20
Луганська	14251	13833	25	25	…	…	…	…
Львівська	45319	58221	12	11	3,14	3,63	12	5
Миколаївська	50091	60549	8	8	3,47	3,15	4	14
Одеська	50159	62701	7	7	3,61	3,33	3	11
Полтавська	81145	106248	2	2	3,47	3,99	4	3
Рівненська	33958	42038	20	20	2,90	2,89	14	19
Сумська	41741	51419	13	14	3,26	3,41	9	8
Тернопільська	29247	38593	22	22	2,76	2,91	16	18
Харківська	57150	69489	6	6	3,41	4,05	5	2
Херсонська	36585	45532	18	19	2,90	2,97	14	17
Хмельницька	37881	49916	16	16	2,85	3,05	15	15
Черкаська	48025	59697	9	9	3,17	3,45	11	7
Чернівецька	23365	31509	24	24	3,40	3,37	6	10
Чернігівська	41726	55198	14	12	3,20	3,39	10	9
м.Київ	191736	238622	1	1	6,62	6,52	1	1
м.Севастополь	…	…	…	…	…	…	…	…

*** розраховано автором за даними Державної служби статистики в Україні [208]**

Так, за результатами аналізу ВРП на одну особу по Україні у 2016-2017 роках у лідерах визначаємо: м. Київ, Полтавську, Дніпропетровську, Київську, Запорізьку області та за індексом інклюзивного розвитку регіону (Додаток Д, таблиці 1-8) серед лідерів є м. Київ, Харківський, Полтавський, Івано-

Франківський, Миколаївський регіони. Лише два регіони входять до п’ятірки лідерів за обома узагальнюючими показниками, це м. Київ (1 місце за ВРП на 1 особу і 1 місце – за ІІРР) і Полтавська область (відповідно, 2 і 3 місце). Київська область займає, відповідно, 4 і 6 місця.

Водночас аналіз визначених індексів інклюзивного розвитку регіонів показує доцільність запровадження даного критерію, адже він виявляє переваги та прогалини в соціально-економічному розвитку кожного регіону за багатьма показниками. Так, займаючи третю позицію за рейтингом ВРП на 1 особу, Дніпропетровська область за ІІРР займає 13 позицію. На такий результат впливають низькі показники середньої очікуваної тривалості життя та викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря в регіоні. Запорізька область за показниками ВРП на одну особу займає 5 місце, а за ІІРР 12 позицію. Згідно з нашими дослідженнями це пояснюється низькими показниками бідності за відносним критерієм та викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря. (Додаток Д, табл. Д.1-Д.8). Отже, проаналізувавши таблиці Д.1-Д.8 можна зауважити, що регіони першої десятки за економічним показником ВРП на 1 особу, мають низькі показники середньої очікуваної тривалості життя, рівня охоплення загальною середньою освітою дітей шкільного віку, рівня бідності за відносним критерієм. Всім регіонам, окрім м. Києва, притаманні дуже низькі показники наявного доходу на 1 особу.

Слід зазначити, що у 3-х областях показники рейтингів різняться лише на 1 пункт. Це у Полтавській, Рівненській та у Хмельницькій областях. Два-три пункти різниці між позиціюванням у Житомирської, Київської, Херсонської, Вінницької та Черкаської областей. Проведені розрахунки ІІРР за 2016-2017 роки засвідчили, що інтегральні показники інклюзивного розвитку регіонів дають можливість одержати конкретизовану інформацію стосовно рівня життя населення: наявного доходу на одну особу, рівня бідності за відносним критерієм, середньою очікуваною тривалістю життя, рівнем охоплення загальною середньою освітою дітей шкільного віку.

За результатами наших розрахунків констатуємо, що впровадження індексу інклюзивного розвитку регіонів дає можливість одержати більш реальну об'єктивну оцінку сучасного розвитку кожної області, стану її економіки, рівня соціальних показників, особливо реального рівня життя людей, екологічної безпеки, об'єктивно проводити рейтинг регіонів та за його наслідками приймати конструктивні управлінські рішення на всіх рівнях публічної влади щодо підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів, подолання регіональних диспропорцій та проведення ефективної держаної регіональної політики, зокрема щодо підтримки проблемних територій з урахуванням певних особливостей економічного розвитку, екологічного стану, демографічної ситуації, запровадження стимулювання регіонального розвитку з метою забезпечення сталого розвитку в інтересах усієї країни, підвищення рівня життя населення, подолання бідності і безробіття.

Незважаючи на позитивну динаміку виробничої активності у 2016 році (рис. 3.3), а саме індекс промислової продукції зріс до 102,8 %, індекс сільськогосподарської продукції – до 106,3 %, індекс будівельної продукції до 117,4 %, у 2017 році не було досягнуто рівня 2016 року. Так індекс промислової продукції знизився до 99,9 %, сільськогосподарської – до 97,3 %, лише індекс

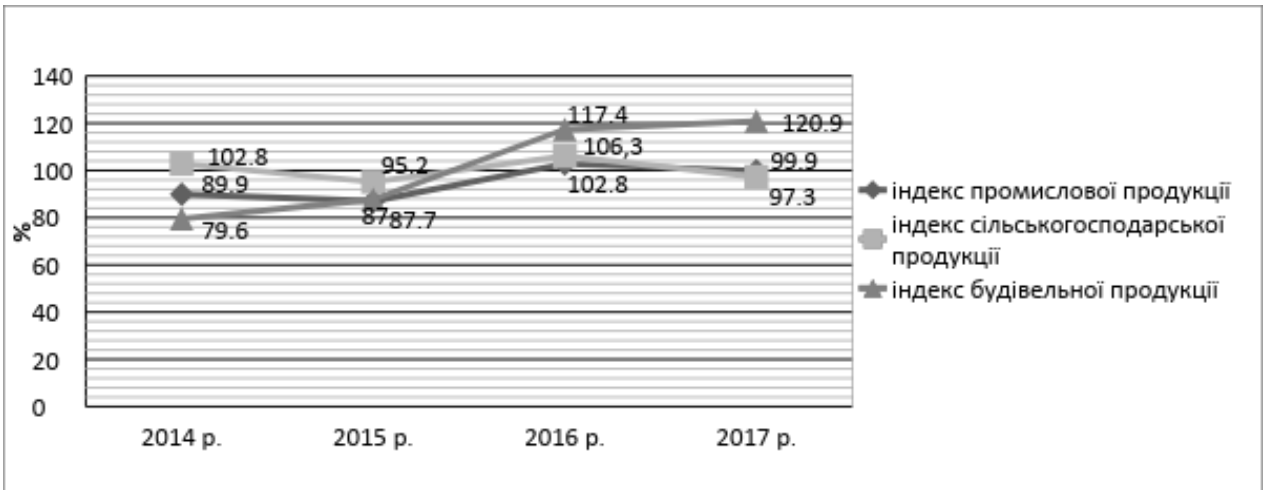

Рис.3.3. Зміна індексів виробництва промислової, сільськогосподарської та будівельної продукції*

*** Складено автором за даними Державної служби статистики України [208]**

будівельної продукції мав позитивну динаміку за ці два роки і склав у 2017 році – 120,9 %.

У сталому економічному зростанні регіонів України важливу роль відіграє промисловий сектор національної економіки, частка, якого у 2017 році склала 21,7 % у ВВП (за виробничим методом у фактичних цінах: добувна промисловість, переробна промисловість, постачання електроенергії, газу, пару та кондиційного повітря, водопостачання, каналізація, поводження з відходами) і є провідним видом економічної діяльності у його складі.

Частка промислової продукції в обсязі реалізованої продукції (товарів і послуг) в Україні у 2017 році становила 31% проти 32% - у 2014 році (табл.3.3), тобто в останні роки має місце уповільнення промислового розвитку, що можна пояснити наслідками макроекономічної нестабільності, слабкої здатності до адаптації нових технологій, несприятливого підприємницького середовища та низької якості суспільних інститутів.

Таблиця 3.3

Динаміка показників промислової активності в регіонах України за 2014-2017 рр.*

Регіони	Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг), млрд грн				Частка промислової продукції в обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг) у регіоні, %				Індекси промислової продукції за регіонами, %			
	2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016	2017
Україна	4170,7	5159,1	6877,1	8467,0	32,0	31,1	31,4	31,0	89,9	87	102,8	100,4
АРК	…	…	…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
Вінницька	66,7	100,1	139,6	169,4	46,2	42,5	42,8	42,6	105,4	104	105,3	108,2
Волинська	61,4	83,7	116,6	166,0	22,3	23,2	20,1	17,6	103,2	98,6	100,2	105,7
Дніпропетровська	476,5	584,1	742,2	947,3	53,1	51,8	46,6	46,4	92,5	92,1	99,3	100,1
Донецька	376,1	325,5	356,0	414,6	47,1	58,6	59,6	64,3	68,5	65,4	106,4	89,1
Житомирська	37,7	47,2	87,5	105,7	48,5	54,5	38,5	38,9	107,1	110,0	105,7	109,5
Закарпатська	34,9	40,3	55,2	67,4	32,0	34,4	33,5	33,2	106,1	79,7	105,9	100,3
Запорізька	138,1	183,7	237,7	304,9	70,8	71,2	64,3	64,8	96,8	95,3	96,9	106,2
Івано-Франківська	42,5	53,9	80,5	95,6	59,2	64,5	46,3	51,0	98,9	89,1	95,5	112,0
Київська	258,7	329,4	415,4	446,4	26,1	25,6	23,4	25,3	101,6	93,0	106,2	110,3
Кіровоградська	56,5	66,1	82,2	94,0	36,0	35,8	30,7	31,5	100,8	82,9	120,3	105,5
Луганська	45,8	34,6	53,5	45,0	73,4	73,9	70,5	54,4	58,0	34,0	139	69,0
Львівська	149,7	183,1	237,7	304,8	26,4	32,6	30,5	30,0	97,2	98,5	99,3	106,0
Миколаївська	63,8	96,8	131,4	146,9	40,3	36,1	35,3	36,5	101,4	91,1	110,5	101,5

Продовження таблиці 3.3

Одеська	156,8	211,9	308,9	365,2	21,5	25,3	19,1	18,5	99,7	96,1	109,2	112,2
Полтавська	131,9	182,4	227,4	280,1	65,7	61,1	63,4	69,0	92,9	96,2	100,1	98,9
Рівненська	37,7	42,7	59,6	73,0	50,8	63,0	52,3	50,3	103,7	100,3	98,1	109,3
Сумська	40,1	60,4	81,4	100,2	66,4	61,0	44,5	42,8	88,1	98,4	91,2	101,7
Тернопільська	61,0	75,1	55,9	71,7	15,5	18,0	29,5	30,3	116,5	92,1	110,3	108,5
Харківська	175,4	240,4	319,8	387,1	39,7	47,5	48,1	47,7	94,8	88,2	105,8	106,1
Херсонська	32,1	45,5	65,3	77,1	37,8	38,0	39,4	36,4	96,4	98,1	102	103,2
Хмельницька	42,3	57,6	80,9	107,0	37,9	34,8	41,9	37,6	97,8	95,7	104,7	101,6
Черкаська	73,8	104,9	135,8	164,5	51,3	46,2	42,9	41,8	94,7	90,8	106,3	99,1
Чернівецька	14,4	18,1	31,1	39,8	32,5	37,7	30,2	28,9	92,9	98,3	96,9	106,7
Чернігівська	40,7	60,5	87,0	109,0	53,8	46,4	44,5	43,5	97,2	91,2	105,8	96,5
м. Київ	1556,0	1931,1	2688,3	3384,4	16,4	15,9	14,5	13,4	85,9	94,6	104,4	95,8
м. Севастополь	…	…	…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

*** Складно автором за даними Державної служби статистики України [208]**

Показник частки промислової продукції в обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг) регіону свідчить про рівень індустріалізації території. У 2016 році лише у трьох регіонів цей показник був вищим за 60 %, а саме: Донецькому, Запорізькому, Полтавському та у Луганському – 54,4 %. Слід відзначити, що неокуповані території Донецької області залишаються індустріальним центром, проте його частка в загальному обсязі реалізованої промислової продукції України суттєво зменшилася (табл.3.4).

Таблиця 3.4

Зміна регіональної структури випуску промислової продукції, 2010-2017 рр.*

Регіони	**2010**		**2014**		**2016**		**2017**	
	Обсяг, млрд грн	Частка регіону, %	Обсяг, млрд грн	Частка регіону, %	Обсяг, млрд грн	Частка регіону, %	Обсяг, млрд грн	Частка регіону, %
Україна	**1065,9**	**100,0**	**1428,8**	**100,0**	**2158,0**	**100,0**	**2 625,9**	**100,0**
АР Крим	16,2	1,5	…	…	…	…	…	…
Вінницька	18,2	1,7	30,9	2,2	59,7	2,8	72,2	2,7
Волинська	8,1	0,8	13,7	1,0	23,4	1,1	29,2	1,1
Дніпропетровська	166,5	15,6	252,2	17,6	345,5	16,0	439,5	16,7
Донецька	203,6	19,1	181,4	12,7	212,1	9,8	266,6	10,2
Житомирська	12,1	1,1	21,1	1,5	33,7	1,6	41,1	1,6
Закарпатська	70,8	0,7	11,1	0,8	18,5	0,9	22,4	0,9
Запорізька	66,9	6,3	97,8	6,8	152,9	7,1	197,5	7,5
Івано-Франківська	13,8	1,3	25,1	1,8	37,3	1,7	48,8	1,9

Продовження таблиці 3.4

Київська	38,3	3,6	56,5	4,0	97,2	4,5	112,9	4,3
Кіровоградська	9,8	0,9	20,4	1,4	25,2	1,2	29,6	1,1
Луганська	74,0	6,9	39,4	2,8	37,7	1,7	24,5	0,9
Львівська	25,7	2,4	39,6	2,8	72,4	3,4	91,5	3,5
Миколаївська	18,7	1,8	25,7	1,8	46,4	2,1	53,6	2,0
Одеська	31,2	2,9	33,8	2,4	58,9	2,7	67,5	2,6
Полтавська	59,3	5,6	86,7	6,1	144,2	6,7	193,3	7,4
Рівненська	12,4	1,2	19,2	1,3	31,2	1,4	36,7	1,4
Сумська	14,7	1,4	26,7	1,9	36,2	1,7	42,9	1,6
Тернопільська	5,5	0,5	9,4	0,7	16,5	0,8	21,7	0,8
Харківська	52,4	4,9	86,8	6,1	153,7	7,1	184,7	7,0
Херсонська	9,6	0,9	12,1	0,8	25,7	1,2	28,1	1,1
Хмельницька	11,8	1,1	20,0	1,4	34,0	1,6	40,2	1,5
Черкаська	23,8	2,2	37,9	2,7	58,3	2,7	68,7	2,6
Чернівецька	33,2	0,3	4,7	0,3	9,4	0,4	11,5	0,4
Чернігівська	12,2	1,1	21,9	1,5	38,7	1,8	47,4	1,8
м. Київ	144,9	13,6	254,9	17,8	389,4	18,0	453,8	17,3
м. Севастополь	6,0	0,6	…	…	…	…	…	…

*** Складно автором за даними Державної служби статистики України [208]**

Так, частка Донецького регіону скоротилась з 19,1 % у 2010 році до 12,7 % у 2014 році, і до 10,2 % у 2017 році, частка Луганського регіону, відповідно, з 6,9 % до 2,8 % та до 0,9 %, що пояснюється, насамперед, тимчасовою окупацією територій.

Водночас частка промислової продукції в обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг) зросла у 2017 році у порівнянні з попереднім роком у 8 регіонах, проте, у більшості регіонів збільшення цієї частки є незначним і суттєво не позначається на економічному зростанні, особливо у центрі та на півночі країни.

На законодавчому рівні в Україні серед пріоритетів державної регіональної політики визначено зменшення територіальної диференціації, стимулювання міжрегіональної інтеграції, інтеграції регіональних економічних, інформаційних, освітніх просторів у єдиний загальноукраїнський простір [101]. Однак, сучасна фаза соціально-економічного розвитку України характеризується не лише поглибленням диференціації регіонів за основними виробничими показниками, а що не менш важливо, за рівнем життя людей, зокрема реальних доходів населення (рис.3.4).

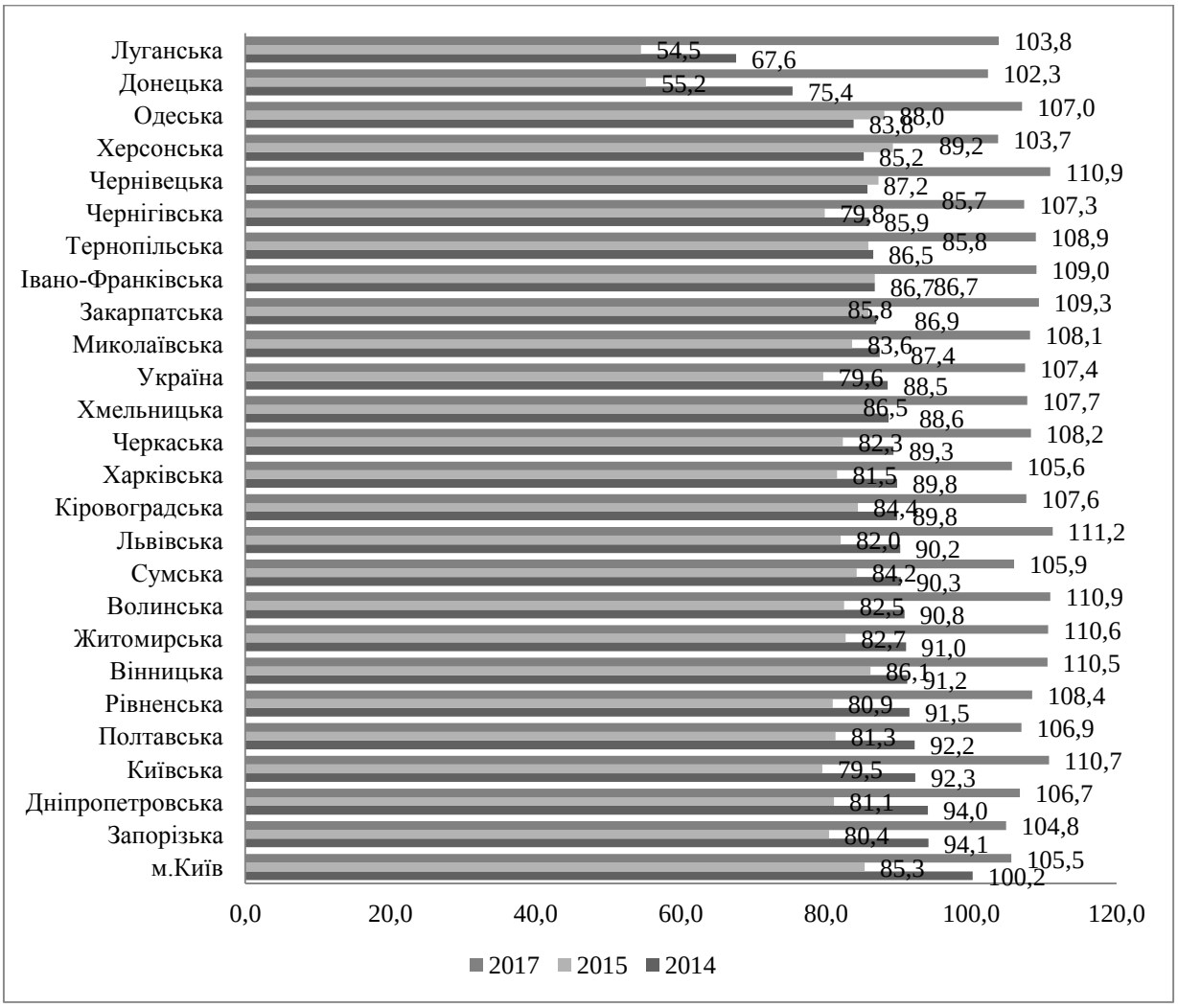

Рис. 3.4. Індекси реального наявного доходу населення за регіонами України у 2014, 2015 і 2017 рр.*

*** Складено автором за даними Державної служби статистики України [208] (Ранжування регіонів проведено за найнижчими індексами реального наявного доходу, 2015 р.)**

Зростання індексів реального наявного доходу населення за регіонами України у 2016-2017 рр. не перекрило показники глибокого зменшення реальних наявних доходів населення у 2014-2015 рр. Так, якщо реальні наявні доходи у 2014 році зменшились у порівнянні з 2013 роком на 11,5% по країні, то у 2015 році у порівнянні з 2014 роком знизились ще на 20,4 %. За регіонами найбільше зменшення реальних наявних доходів у 2014 році мало місце у Луганській, Донецькій, Одеській, Херсонській, Чернігівській, Чернівецькій областях (від 67,6% до 85,9%), у 2015 році найнижчі показники у Луганської, Донецької, Київської, Чернігівської, Запорізької, Рівненської областей (від 54,6% до 80,9%). У 2017 році індекси реального наявного доходу населення за регіонами

збільшились від 102,3% до 111,2% (до попереднього періоду, 2016 рік). Найвищі темпи зростання реального наявного доходу були у Львівській, Волинській, Чернігівській, Київській, Житомирській і Вінницькій областях. Проте, показники реального наявного доходу населення залишаються низькими.

Подолання бідності та нерівності були і залишаються одними з головних завдань державної регіональної політики. Слід зауважити, що проблеми бідності та нерівності є притаманні для усіх країн світу і для їх подолання на світовому рівні приймаються і реалізуються міжнародні програми. Зокрема, у 2000 році на Саміті Тисячоліття ООН у Декларації Тисячоліття були визначені ключові вісім цілей та вісімнадцять завдань для розвитку країн на перспективу до 2015 року [57]. Серед цілей Тисячоліття були визначені: подолання бідності, забезпечення якісної освіти впродовж життя, поліпшення здоров'я матерів та зменшення дитячої смертності, обмеження поширення ВІЛ-інфекції та туберкульозу, сталий розвиток довкілля.

У вересні 2015 року на Саміті ООН в Нью-Йорку було прийнято нову глобальну програму сталого розвитку до 2030 року, яка містить сімнадцять цілей, що охоплюють взаємопов'язані елементи сталого розвитку та інклюзивного зростання.

В Україні Цілі Декларації Тисячоліття були адаптовані на національний рівень та представлені Урядом в аналітичній доповіді «ЦРТ – Україна» (шість цілей, тринадцять завдань та двадцять три показника). Ціллю 1 було визначено подолання бідності [417]. У вересні 2017 року Уряд в межах Національної доповіді представив нові орієнтири досягнення Україною Цілей Сталого Розвитку – сімнадцять глобальних цілей та вісімдесят шість завдань національного розвитку та сто сімдесят два показника для їх моніторингу, а також бенчмаркінгові орієнтири для досягнення до 2030 року, які необхідно розглядати як основу для розробки Стратегії сталого розвитку України на період до 2030 року, яка, на наше бачення, за своєю суттю має бути стратегією інклюзивного зростання. Адже, цілі сталого розвитку для України – це: подолання бідності; подолання голоду, розвиток сільського господарства; міцне

здоров'я і благополуччя; якісна освіта; гендерна рівність; чиста вода та належні санітарні умови; доступна та чиста енергія; гідна праця та економічне зростання; промисловість, інновації та інфраструктура; скорочення нерівності; сталий розвиток міст і громад; відповідальне споживання та виробництво; пом'якшення наслідків зміни клімату; збереження морських ресурсів; захист та відновлення екосистем суші; мир, справедливість та сильні інститути; партнерство заради сталого розвитку [432].

Науковцями ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України» підготовлено доповідь «Цілі сталого розвитку для України: регіональний вимір» [431], яка дає можливість визначити сучасні проблеми розвитку регіонів щодо рівня та якості життя людей та виробити напрями удосконалення державної регіональної політики, що, на нашу думку, є дуже актуальним.

В останні роки в Україні відбувається зниження реальних наявних доходів населення, що суттєво поглибило рівень бідності та нерівності в країні та в регіонах (рис. 3.5).

Одним з індикаторів оцінки рівня бідності є частка населення, чиї середньодушові еквівалентні загальні доходи є нижчими за фактичний прожитковий мінімум, обрахований з урахуванням фактичних цін (показник розраховується щорічно за даними статистичних вибіркових спостережень умов життя домогосподарств України [30]).

У 2016 році в середньому по Україні цей показник склав 51,1 %. Найвищою частка населення чиї середньодушові еквівалентні доходи є нижчими за фактичний прожитковий мінімум була у Рівненському (64,8 %), Житомирському (63 %), Черкаському (60,3 %), Харківському (58,9 %), Хмельницькому (58,0 %), Луганському (57,8 %), Волинському (57,0 %), Київському (56,7 %), Херсонському (55,9 %) регіонах (рис.3.5).

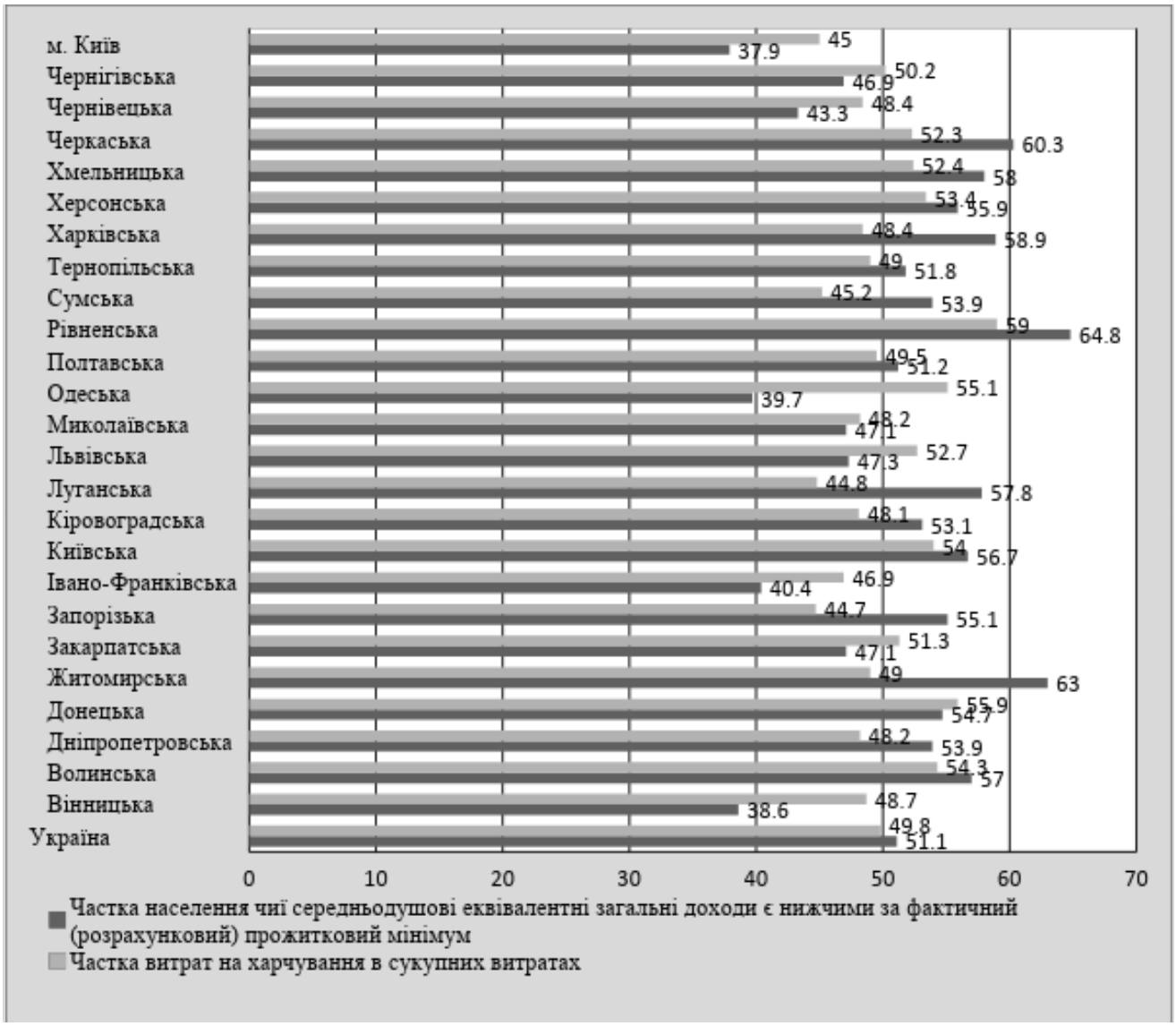

Рис. 3.5. Основні індикатори оцінки рівня бідності за регіонами у 2016 році*

*** Складено автором за даними [208, 431, 30]**

При цьому у 2016 році порівняно з 2015 роком цей показник збільшився у 9 регіонах, зокрема, найбільше у Київському на 18,6 %, Харківському на 11,6 %, Запорізькому на 11,1 %, Черкаському на 8,1 % та Чернігівському на 9,9 %. Отже, у багатьох регіонах доходи населення нижчі за прожитковий мінімум, водночас високий рівень бідності домогосподарств присутній як в областях із значною чисельністю сільського населення, так і у високо урбанізованих. Одночасно спостерігається процес незначного зниження цього показника в 12 областях та у місті Києві. Лише у 3 регіонах у 2016 році: Миколаївському, Львівському та

Чернівецькому цей показник суттєво знизився і склав, відповідно, 47,1 %, 47,3 % і 43,3 %, що нижче за середнє значення по Україні.

Важливим показником, який засвідчує рівень бідності є структура споживання населення, зокрема частка витрат на харчування у сукупних витратах. В Україні цей показник протягом останніх років, як засвідчує офіційна статистика [30], коливається в межах 50 % ± 1-2 %, що свідчить і про високі ціни на продукти харчування при низьких доходах населення і про невеликі фінансові ресурси на задоволення інших потреб людини. В 11 регіонах цей показник у 2017 році був вищий від середнього значення по Україні – 47,9 %. Особливо високий рівень витрат на харчування мав місце у Рівненській (56,1 %), Одеській (53,3 %), Волинській і Донецькій (по 53,0 %) областях. Водночас у регіонах: Вінницькому, Дніпропетровському, Запорізькому, Івано-Франківському, Луганському, Сумському, Чернівецькому та м. Києві частка витрат на харчування у сукупних витратах є меншою ніж середньоукраїнське значення (від 0,6 в.п. Вінницька область до 8,2 в. п. Запорізька область). Отже, за цим показником в Україні існує значна міжрегіональна диференціація.

Таким чином, сучасний економічний розвиток України та її регіонів повинен забезпечувати інклюзивне зростання та супроводжуватись підвищенням соціальних стандартів, рівня та якості життя населення з одночасним забезпеченням рівних можливостей його доступу до економічних ресурсів та публічних послуг, вирішення проблем нерівності, що є ключовими завданнями державної регіональної політики.

Слід зауважити, що характерною ознакою розподілу населення за рівнем доходів є те, що в Україні сформувався нерівномірний розподіл (рис.3.6), а саме концентрація основної частини населення в групі з низькими доходами, все більший розрив між багатими і бідними та слабке формування чисельної групи населення із середніми доходами.

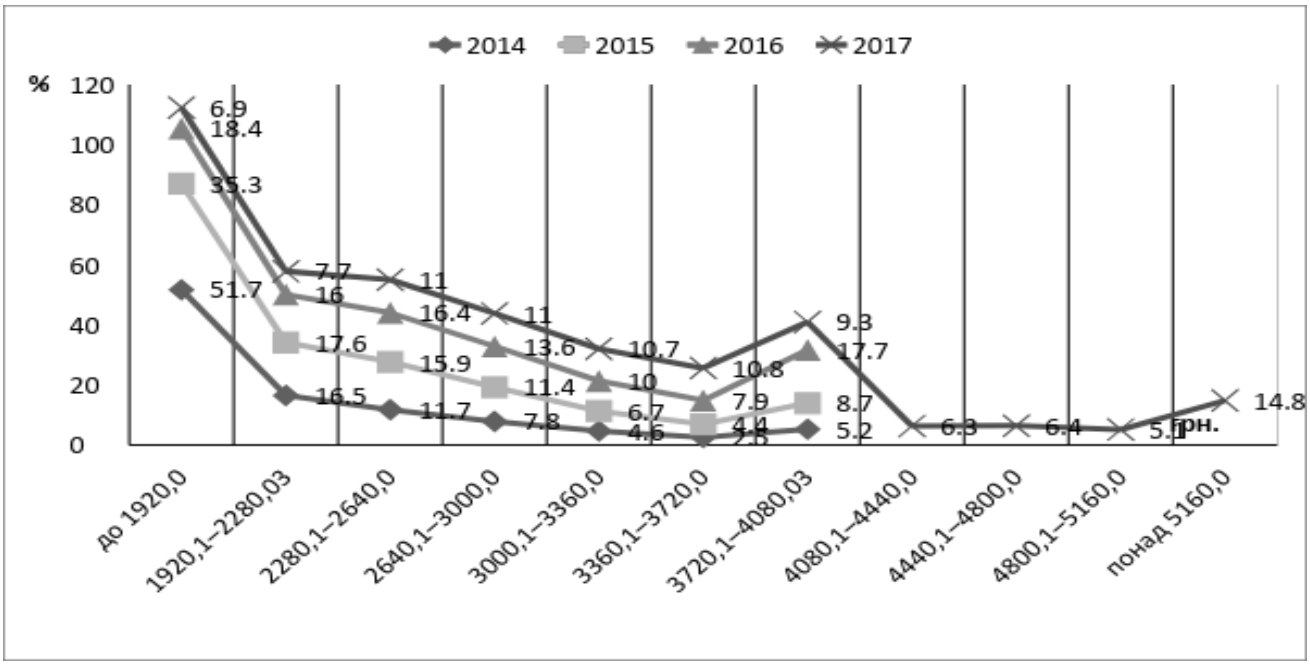

Рис. 3.6. Розподіл населення за рівнем середньодушових еквівалентних загальних доходів, 2014-2017 рр.*

*** Складено автором за даними Державної служби статистики України [208]**

Проте оцінка добробуту населення за середніми показниками приховує зростання відриву заможних верств від решти населення. Встановлений рівень середньодушових еквівалентних доходів у місяць понад 5120 грн (відповідно до шкали еквівалентності з 2017 року) при середньоукраїнському наявному доході у розрахунку на одну особу – 3813,5 грн (у 2017 році) також приховує поглиблення розшарування населення за доходами. Так, понад 85 % домогосподарств одержують середньодушові доходи менші за 5120 грн, а у 60 % середньодушові доходи на рівні або менше 3720 грн

Серед індикаторів, які засвідчують скорочення (або збільшення) нерівності є співвідношення загальних доходів 40% найбільш забезпечених і 40 % найменш забезпечених господарств (рис. 3.7) та співвідношення середнього розміру пенсії та середньої заробітної плати в економіці країни (табл. 3.5).

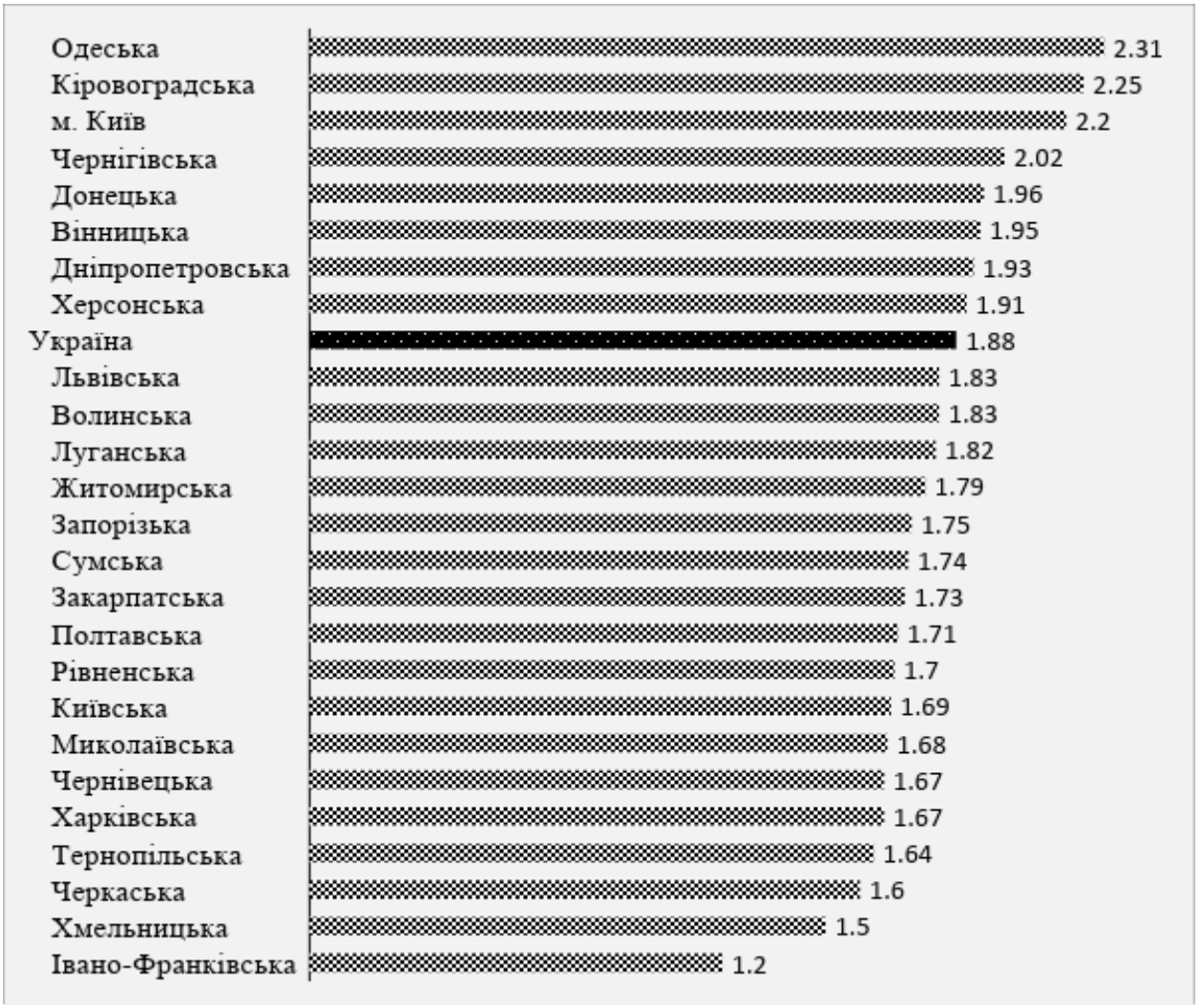

Рис. 3.7. Співвідношення загальних доходів 40% найбільш забезпечених і 40 % найменш забезпечених господарств у 2016 році*

*** Складено автором за даними [30]**

У 2016 році найменше значення співвідношення доходів найбільш забезпечених і найменш забезпечених мало місце у Івано-Франківській (1,2 разу), Хмельницькій (1,5 разу), Черкаській (1,6 разу) областях. Найбільші значення співвідношення склалися у Одеській (2,31 разу), Кіровоградській (2,25 разу), Чернігівській (2,02 разу) областях та у м. Києві (2,2 разу), що може свідчити про інші види доходів від неформальної зайнятості у цих регіонах.

Відновлення економічного зростання у значної кількості видів економічної діяльності (рис. 3.1) у 2016-2017 рр. забезпечило зростання номінальної заробітної плати та пенсій (табл. 3.5)

Таблиця 3.5

Співвідношення середнього розміру пенсії та середньої заробітної плати в економіці країни у 2016-2017 рр.*

Регіони	Середньомісячна заробітна плата (на одного штатного працівника), грн		Середній розмір пенсії усіх категорій пенсіонерів, грн		Співвідношення середнього розміру пенсії та середньої заробітної плати, %	
	2016	2017	2016	2017	2016	2017
Україна	6475	8777	1828,31	2479,15	28,24	28,25
Автономна Республіка Крим	…	…	…	…	…	…
Вінницька	5153	7613	1645,94	2083,00	31,94	27,36
Волинська	5151	7249	1664,35	2089,92	32,31	28,83
Дніпропетровська	5913	8247	1949,30	2853,34	32,97	34,60
Донецька	7111	9886	2102,13	3268,03	29,56	33,06
Житомирська	4997	7207	1682,63	2133,45	33,67	29,60
Закарпатська	5597	8127	1597,90	1997,29	28,55	24,58
Запорізька	6125	8305	1902,67	2681,15	31,06	32,28
Івано-Франківська	4993	6935	1686,53	2148,60	33,78	30,98
Київська	6406	8719	1863,95	2501,14	29,10	28,69
Кіровоградська	4927	6798	1686,53	2197,16	34,23	32,32
Луганська	6009	7484	1980,98	2985,89	32,97	39,90
Львівська	5623	7879	1722,62	2255,36	30,64	28,62
Миколаївська	6448	8828	1739,05	2303,87	26,97	26,10
Одеська	6535	8297	1764,17	2330,90	27,00	28,09
Полтавська	5673	7839	1789,91	2400,98	31,55	30,63
Рівненська	5703	7676	1666,25	2097,26	29,22	27,32
Сумська	5129	7359	1705,64	2233,98	33,25	30,36
Тернопільська	4781	6828	1560,95	1930,55	32,65	28,27
Харківська	5499	7447	1843,49	2530,21	33,52	33,98
Херсонська	5259	7206	1643,53	2140,75	31,25	29,71
Хмельницька	5315	7559	1657,18	2063,47	31,18	27,30
Черкаська	5089	7267	1702,29	2210,61	33,45	30,42
Чернівецька	5058	7265	1600,44	1998,71	31,64	27,51
Чернігівська	4804	6656	1714,68	2187,15	35,69	32,86
м. Київ	11094	14035	2408,02	3332,38	21,71	23,74
м. Севастополь	…	…	…	…	…	…

*** Складено автором за даними Державної служби статистики України [208]**

Найвище значення середньомісячної заробітної плати традиційно було зафіксовано у м. Києві: у грудні 2016 року – 11094 грн, у грудні 2017 року – 14035

грн. До регіонів з найвищою заробітною платою також належать: Донецька, Миколаївська, Київська, Запорізька, Одеська, Дніпропетровська області, проте, лише в м. Києві та в Донецькій і Миколаївській областях середня заробітна плата у грудні 2017 року була вища за середню заробітну плату по країні, яка склала 8777 грн.

Заробітна плата, яка є основною складовою доходів населення (у 2017 році у структурі грошових доходів вона склала 59,8 %) залишається дуже низькою у Івано-Франківській (0,79 від середньомісячної по країні), Тернопільській (0,78), Кіровоградській (0,77) і Чернігівській (0,76) областях. Розрив між найнижчою (Чернігівська область – 6656 грн) та найвищою (м. Київ – 14035 грн) заробітною платою складав у 2017 році 2,1 разу.

Незначні позитивні зміни в економіці держави слабо позначаються на збільшенні пенсій. Так, середній розмір пенсії коливається від мінімальної 1930,55 грн у Тернопільському регіоні і до максимальної 3332,38 грн у м. Києві, при середньому розмірі призначеної місячної пенсії усіх категорій пенсіонерів по країні станом на 01.01.2018 року - 2479,15 грн (табл. 3.4). Перевищення максимального середнього розміру пенсій над мінімальним за регіонами складає 1,73 разу. Слід зауважити, що має місце значна диференціація середнього розміру пенсії за категоріями, яка складає по країні за віком – 2556,68 грн, за вислугу років – 2595,16 грн, по інвалідності – 2000,92 грн і довічне грошове утримання суддів у відставці – 24722 грн (max – 28249 грн у м. Києві і min – 23431 грн у Донецькій області) [208].

Важливим індикатором зменшення нерівності у розподілі доходів є підвищення середнього розміру пенсії відносно середньої заробітної плати. У 2016-2017 рр. це співвідношення становило – 28,2 % (щорічно), тобто середня пенсія була більше ніж втричі менша за середню заробітну плату і цей розрив поглибився у порівнянні з 2011 роком більше ніж у 1,8 разу, з 2015 роком – в 1,6 разу [208]. Найвище значення співвідношення середнього розміру пенсії та середньої заробітної плати в економіці країни зафіксовані в 2017 році у Луганській, Дніпропетровській, Харківській та Донецькій областях. Слід

зауважити, що в цих областях відбулося поліпшення показника співвідношення в 2017 році в порівнянні з 2016 роком. Зокрема, у Луганській з 32,97 % у 2016 році до 39,90 % у 2017 році, у Дніпропетровській, відповідно, з 32,97 % до 34,60 %, у Харківській – з 33,52 % до 33,98 % і в Донецькій – з 29,56 % до 33,06 %. Поряд з цим, спостерігається значне погіршення значення співвідношення у 18 регіонах з 25 (без АР Крим та м. Севастополь). У м. Києві значення цього показника є найнижчим: у 2016 році – 21,71 % і в 2017 році – 23,74 %. Отже, офіційна статистика свідчить про поглиблення зубожіння пенсіонерів, як найменш забезпеченої верстви населення країни.

Таким чином, попри окремі позитивні показники відновлення економічного зростання, незначне підвищення заробітної плати, пенсій та видатків на соціальні потреби (підрозділ 3.2 дослідження) залишаються актуальними до розв’язання проблеми:

- розбалансованості розвитку економіки держави, слабкої інноваційної активності реального сектору економіки, нерівномірності розміщення виробничих потужностей та недостатності залучення інвестицій, як вітчизняних, так і іноземних у розвиток регіонів, що гальмує процеси економічного зростання більш високими темпами і в країні, і в регіонах;
- низького рівня оплати праці, що є основним чинником бідності населення, який не забезпечує європейських стандартів споживання, якісне відтворення робочої сили, процесів нагромадження, що в свою чергу сприяє міграції найбільш економічно активних громадян до інших країн;
- значні міжрегіональні відмінності у рівнях заробітної плати, що негативно позначається на соціально-економічному розвитку регіону;
- поглиблення бідності, особливо у регіонах, у яких сільське господарство є основним видом економічної діяльності, регіонах з територіями із особливими проблемами розвитку;
- розшарування населення: концентрації основної частини населення в групі з низькими доходами та накопичення багатства у нечисельної привілейованої групи.

Враховуючи зазначене, в Україні необхідно перейти до моделі інклюзивного розвитку, пріоритетами якої є подолання бідності, скорочення нерівності, зростання кількості робочих місць, гідна праця і гідна заробітна плата, стале економічне зростання та підвищення конкурентоспроможності економіки.

Водночас вирішення проблем міжрегіональної диспропорційності лежить, насамперед, у площині підвищення ефективності та результативності механізмів реалізації державної регіональної політики та їх удосконалення, зокрема фінансових (бюджетних, інвестиційних, кредитних).

3.2. Міжбюджетні трансферти як важливий бюджетний механізм реалізації державної регіональної політики

Одним з пріоритетних завдань державної регіональної політики є забезпечення збалансованого соціально-економічного розвитку регіонів з метою підвищення їх фінансової самодостатності шляхом імплементації бюджетної децентралізації, оскільки саме вона є однією з базових передумов незалежної та ефективної діяльності органів місцевої влади в управлінні територією, спроможності забезпечити для населення якісні та доступні послуги.

Перші роки реформ децентралізації влади та бюджетної децентралізації надали органам місцевого самоврядування фіскальні інструменти для підвищення бюджетної та фінансової самостійності місцевих бюджетів, розширення їх наявної дохідної бази та зменшення залежності від центральної влади у фінансовій сфері, встановлення нової системи вирівнювання за закріпленими загальнодержавними податками. Проте, значні обсяги міжбюджетних трансфертів засвідчують наявність невирішених проблем у сучасній системі міжбюджетних відносин.

З позицій реалізованих заходів у рамках бюджетної реформи, вдосконалення міжбюджетних відносин та системи бюджетного вирівнювання,

а саме: розподілу доходів і видатків між ланками бюджетної системи, проаналізуємо особливості функціонування міжбюджетних трансфертів та на підставі аналізу спробуємо зробити висновок щодо запроваджених новацій бюджетного законодавства у напрямі функціонування бюджетних механізмів реалізації державної регіональної політики, зокрема міжбюджетних трансфертів.

Насамперед, розглянемо динаміку доходів і видатків зведеного, державного та місцевих бюджетів за 2014-2017 роки (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Динаміка доходів і видатків зведеного, державного та місцевих бюджетів у 2014–2017 роках*

Показник	2014 р.		2015 р.		2016р.		2017 р.	
	доходи	видатки	доходи	видатки	доходи	видатки	доходи	видатки
Зведений бюджет, млрд грн у тому числі:	456,1	523,0	652,0	679,8	782,7	835,59	1016,79	1056,76
Державний бюджет (без урахування міжбюджетних трансфертів), млрд, грн	355,0**	299,5	531,5	402,7	613,1	488,9	789,5	566,6
Частка державного бюджету у доходах зведеного бюджету, %	78,0	-	81,5	-	78,2	-	77,4	-
Частка державного бюджету у видатках зведеного бюджету, %	-	57,3	-	59,3	-	58,6	-	53,6
Місцеві бюджети (без урахування міжбюджетних трансфертів), млрд, грн	101,1	223,5	120,5	276,9	170,6	346,24	229,5	490,12
Частка місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету, %	22,0	-	18,5	-	21,8	-	22,5	-
Частка місцевих бюджетів у видатках зведеного бюджету, %	-	42,7	-	40,7	-	41,4	-	46,4

*** Складено автором за даними звітності Міністерства фінансів України [69, 333, 433]**

**** із врахуванням відшкодування ПДВ**

Як свідчать дані, бюджетній системі України притаманна висока централізація бюджетних ресурсів. Так, 77–81% доходів та 53–59% видатків зведеного бюджету здійснюються через державний бюджет України.

Якщо у 2015 році централізація лише посилилась (частка державного бюджету у доходах досягла 81,5%, а у видатках – 59,3%), то у 2016-2017 роках ситуація дещо покращилася, проте суттєво не змінилася. Так, частка державного бюджету зменшилась до 77,4% у доходах і до 53,6% у видатках зведеного бюджету у 2017 році. Отже, реформи, які перманентно відбуваються в бюджетній сфері держави, не в повній мірі розв'язують головну проблему – надання реальної самодостатності місцевим бюджетам, а отже, не сприяють скороченню обсягів міжбюджетних фінансових потоків шляхом передачі частини делегованих повноважень місцевим органам влади, що дасть змогу фінансувати їх коштом власних доходів місцевих бюджетів, а відтак стимулюватиме місцеві органи до активних дій щодо наповнення бюджетів для забезпечення економічного і соціального розвитку територій, регіонів, держави.

У результаті проведених змін щодо збільшення податкових надходжень до місцевих бюджетів, структура їхніх доходів зазнала суттєвих змін (табл. 3.7), насамперед, через часткове зарахування надходжень податку на доходи фізичних осіб до державного бюджету, частка цього податку у доходах місцевих бюджетів скоротилася з 83,1 % у 2014 році до 55,0 % у 2017-му [69].

Таблиця 3.7

Зміна структури податкових надходжень до місцевих бюджетів за 2014–2017 роки*, %

	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	10 міс. 2018 р.
Всього	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**
Податок на доходи фізичних осіб	83,1	55,9	53,8	55,0	59,7
Акцизний податок	0,2	7,8	7,9	6,5	6,1
Податок на прибуток підприємств	0,3	4,4	4,0	3,2	3,3
Місцеві податки і збори	10,7	27,5	28,8	26,2	25,5

Продовження таблиці 3.7

Плата за користування надрами	1,9	1,0	0,7	0,5	1,1
Інше	3,7	3,3	4,8	8,5	4,2

*** Складено автором за даними звітності Державної Казначейської служби України та Міністерства фінансів України [69, 333, 433]**

Водночас, слід наголосити, що у 2017 році частка податку на доходи фізичних осіб у порівнянні з 2016 роком зросла на 1,2%, а за 10 місяців 2018 року на 4,7%, частки надходжень акцизного податку з реалізації об'єктами господарювання роздрібної торгівлі підакцизних товарів, податку на прибуток підприємств та місцевих податків і зборів – зменшились. Проте в загальній структурі податкових надходжень найбільша фіскальна значимість (85,2 %) належить податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) та місцевим податкам і зборам.

Зазначимо, що у 2017 році доходи (податкові та неподаткові надходження) місцевих бюджетів у порівнянні з 2016 роком збільшились на 30,5 млрд грн і склали 229,5 млрд грн (без урахування міжбюджетних трансфертів з державного бюджету). Обсяг надходжень ПДФО склав 110,6 млрд грн, місцеві податки і збори – 52,6 млрд грн, неподаткові надходження – майже 26 млрд грн [433]. Темп приросту фактичних надходжень ПДФО становить 39,3 %, у 18-ти регіонів темп приросту ПДФО вищий за середній показник по Україні. Найнижчий приріст мають Донецька та Луганська області. Темп приросту плати за землю вище середнього по Україні було забезпечено у 22 регіонах, водночас найнижчий показник – у Луганській області та у м. Києві.

Проведений порівняльний аналіз результатів 2015, 2016 і 2017 років дає підстави стверджувати, що має місце позитивна динаміка у зростанні обсягів надходжень до місцевих бюджетів, що відповідає завданням проведення децентралізації в Україні (табл.3.8). Так, надходження загальних доходів до місцевих бюджетів (з урахування міжбюджетних трансфертів) у 2015 р. збільшились у порівнянні з попереднім роком на 27,1%, у 2016 році – на 24,7% і у 2017 році – на 37,1 %

Таблиця 3.8

Динаміка надходження загальних обсягів доходів до місцевих бюджетів за 2014-2017 роки*

Доходи	2014 р.	2015 р.	2016р.	2017р.	Темп зростання, %			
					2014 р. до 2013р	2015 р. до 2014р	2016р. до 2015р.	2017р. до 2016р.
Загальний обсяг доходів місцевих бюджетів, млрд грн , у тому числі:	231,7	294,5	366,1	502,0	104,8	127,1	124,7	137,1
-доходи до місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів), млрд грн	101,1	120,5	170,7	229,5	96,1	119,2	141,7	134,4
-міжбюджетні трансферти, що надійшли з державного бюджету до місцевих бюджетів, млрд грн	130,6	174,0	195,4	272,5	112,7	133,2	112,3	139,5
Частка міжбюджетних трансфертів у загальному обсязі доходів місцевих бюджетів, %	56,4	59,1	53,4	54,3	-	-	-	-
Скореговані індексом дефлятором (до 2010 року) доходи місцевих бюджетів, млрд грн**	195,4	223,5	231,8	377,0	-	-	-	-

*** Складено автором за даними звітності Державної служби статистики України, Державної Казначейської служби України та Міністерства фінансів України [208, 69, 333].**

**** Відповідно до методологічних положень розрахунку валового внутрішнього продукту Державної служби статистики України (від 17.09.2018 № 187)**

Розглянемо, як вплинуло виконання положень законодавства у сфері міжбюджетних відносин на динаміку зростання доходів місцевих бюджетів та динаміку міжбюджетних трансфертів (рис. 3.8).

Проаналізувавши динаміку темпів зростання доходів місцевих бюджетів (без урахування трансфертів) за 2014-2017 роки зазначаємо, що у 2014 році мало місце зменшення на 3,9% обсягу доходів. Водночас темпи зростання міжбюджетних трансфертів, за винятком 2016 р., випереджали темпи зростання доходів місцевих бюджетів (без урахування трансфертів). Тобто, констатуємо, що зростання доходів місцевих бюджетів більш ніж на половину забезпечено міжбюджетними трансфертами, а отже, далі продовжує мати місце тенденція,

коли реальна самодостатність і подальший соціально-економічний розвиток територій місцевого самоврядування не забезпечений власними ресурсами.

Рис. 3.7. Динаміка темпів зростання доходів місцевих бюджетів (без урахування трансфертів), темпів зростання міжбюджетних трансфертів та частки трансфертів у доходах місцевих бюджетів*

*** Складено автором за даними звітності Державної Казначейської служби України та Міністерства фінансів України [69, 333]**

Так, у 2015 році на загальний обсяг доходів місцевих бюджетів та темп його зростання вплинуло збільшення обсягу міжбюджетних трансфертів, що надійшли з державного бюджету на 43,4 млрд грн, або 33,2%, при цьому обсяг доходів до місцевих бюджетів без урахування міжбюджетних трансфертів збільшився на 18,6 млрд грн, або на 19,2%. Тобто мало місце зростання обсягів державної підтримки, а водночас і централізації. У 2016 році ситуація дещо змінилася. Доходи місцевих бюджетів без урахування міжбюджетних трансфертів збільшились на 50,2 млрд грн, або на 41,7%, а міжбюджетні трансферти з державного бюджету – на 21,4 млрд грн, або на 12,3%. Проте, у 2017 році тенденції до зростання міжбюджетних трансфертів вищими темпами відновилися і склали 39,5 % при цьому доходи місцевих бюджетів без урахування міжбюджетних трансфертів збільшились на 34,4%.

Отже, в 2015-2017 рр. має місце тенденція до зростання загального обсягу доходів до місцевих бюджетів значними темпами, одночасно спостерігається тенденція до переважаючої частки міжбюджетних трансфертів у доходах місцевих бюджетів, зокрема у 2015 році вона становила 59,0 %, у 2016 році – 53,4 %, у 2017 році – 54,3 %, тобто запроваджені зміни не змінили трансфертну залежність місцевих бюджетів від державного (рис.3.9).

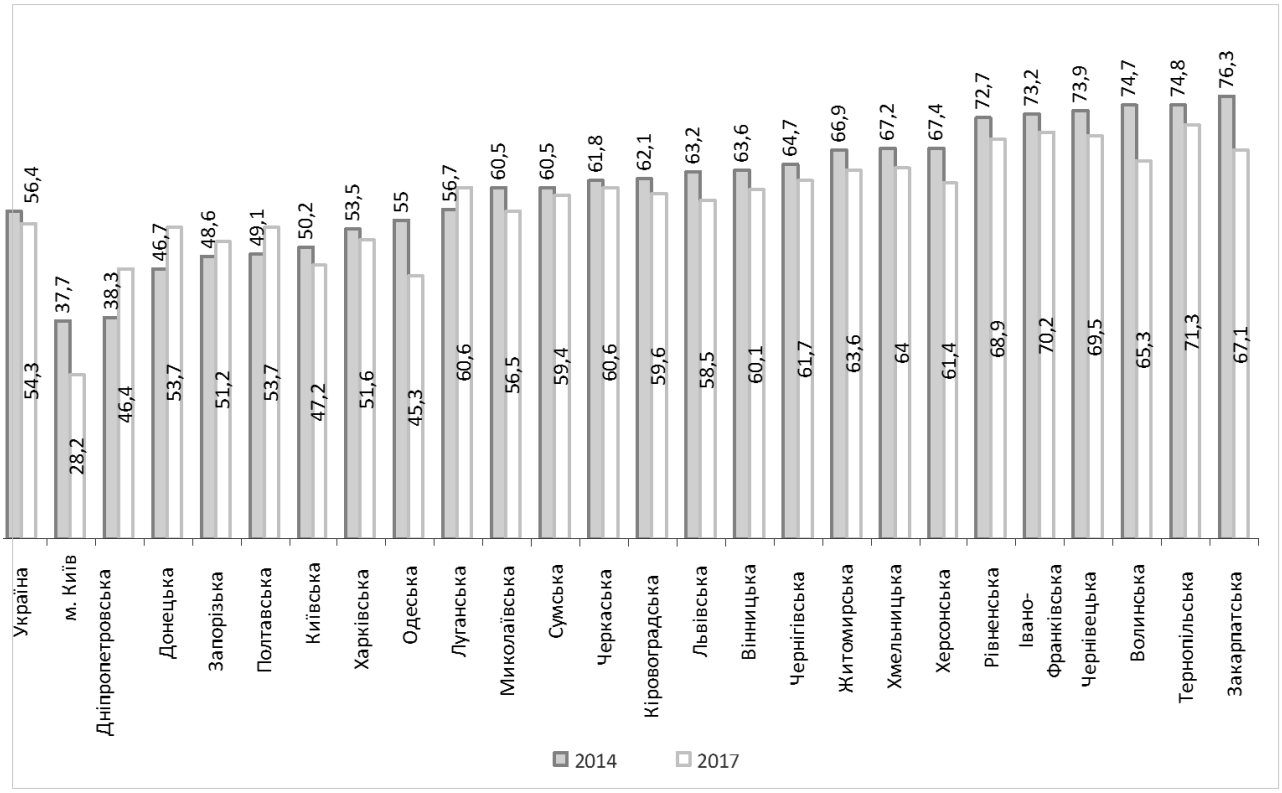

Рис. 3.9. Зміна частки міжбюджетних трансфертів у доходах місцевих бюджетів за 2014 та 2017 роки за регіонами*

*** Складено автором за даними звітності Державної Казначейської служби України та Міністерства фінансів України [69, 333]**

Міжрегіональні порівняння частки міжбюджетних трансфертів у доходах місцевих бюджетів 2014 р. та 2017 р. дозволяють констатувати таке:

- у 17 регіонів з 25 частка міжбюджетних трансфертів у доходах місцевих бюджетів перевищувала середньоукраїнське значення – 56,4% у 2014 році і, відповідно, 54,3 % у 2017 році, тобто «втручання» державного бюджету у формування фінансової спроможності регіонів залишається домінантним;

- бюджетна децентралізація суттєво не вплинула на зміну позицій регіонів за часткою міжбюджетних трансфертів. Так, найменш спроможними були і залишаються Волинська, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Рівненська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька та Чернівецька області. Водночас частка дотацій і субвенцій з державного бюджету була і залишається значно нижчою від середньоукраїнського значення лише у семи регіонів: у Дніпропетровській, Запорізькій, Київській, Одеській, Полтавській, Харківській областях та в м. Києві. Значне зменшення частки міжбюджетних трансфертів у доходах м. Києва, пояснюється тим, що бюджет столиці відповідно до норм статей 98 і 99 Бюджетного кодексу України не бере участі у горизонтальному вирівнюванні податкоспроможності та у 2015-2017 роках не одержував трансфертів з державного бюджету на виконання столичних функцій.

Таким чином, розв’язання проблеми, на наш погляд, слід шукати в площині ретельного дослідження міжбюджетних трансфертів з державного бюджету місцевим.

За період з 2002 року, з часу прийняття Бюджетного кодексу України (у редакції 2001 р.) до теперішнього часу (з урахуванням внесених змін та доповнень у 2010, 2013 та 2014 роках), роль фінансової допомоги з державного бюджету місцевим бюджетам зазнала значних трансформацій щодо збалансування бюджетів, перерозподілу коштів, запровадження інструментів бюджетного регулювання. Динаміка надходження трансфертів з державного бюджету України місцевим бюджетом (табл. 3.9) за останні п’ять років (до і після запровадження змін) свідчить про значне зростання обсягів субвенцій, коштів, які передаються для використання на певну мету в порядку, визначеному державою.

Таблиця 3.9

Динаміка перерахування міжбюджетних трансфертів у 2014–2017 роках*

Трансферти	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.
Трансферти всього, млрд грн у тому числі:	130,6	174,0	195,4	272,9	309,3

Продовження таблиці 3.9

- дотація вирівнювання	60,6	**	**	**	**
- базова дотація	-	5,26	4,7	5,82	8,18
- стабілізаційна дотація	-	2,00	2,0	1,10	0,20
- реверсна дотація	-	2,70	3,0	3,89	5,41
- субвенції соціального захисту населення	50,0	63,3	94,2	125,9	134,5
- освітня субвенція	-	44,10	44,5	51,49	61,71
- медична субвенція	-	46,18	44,4	56,22	57,37
- субвенція на підготовку робітничих кадрів	-	5,4	-	-	-
- інші субвенції та дотації	20,0	7,7	5,5	32,37	49,15

*** Складено автором на основі звітів Міністерства фінансів України та даними Державного бюджету України на 2018 рік [69, 96].**

**** Дотацію вирівнювання з 2015 року скасовано.**

Проаналізувавши зміни структури міжбюджетних трансфертів (рис.3.10) зазначаємо, що в 2014 році майже половина (49,3%) коштів припадала на дотації, які спрямовувалися на вирівнювання дохідної спроможності бюджету і, відповідно, друга половина на субвенції для використання на певну мету в порядку визначеному Кабінетом Міністрів України.

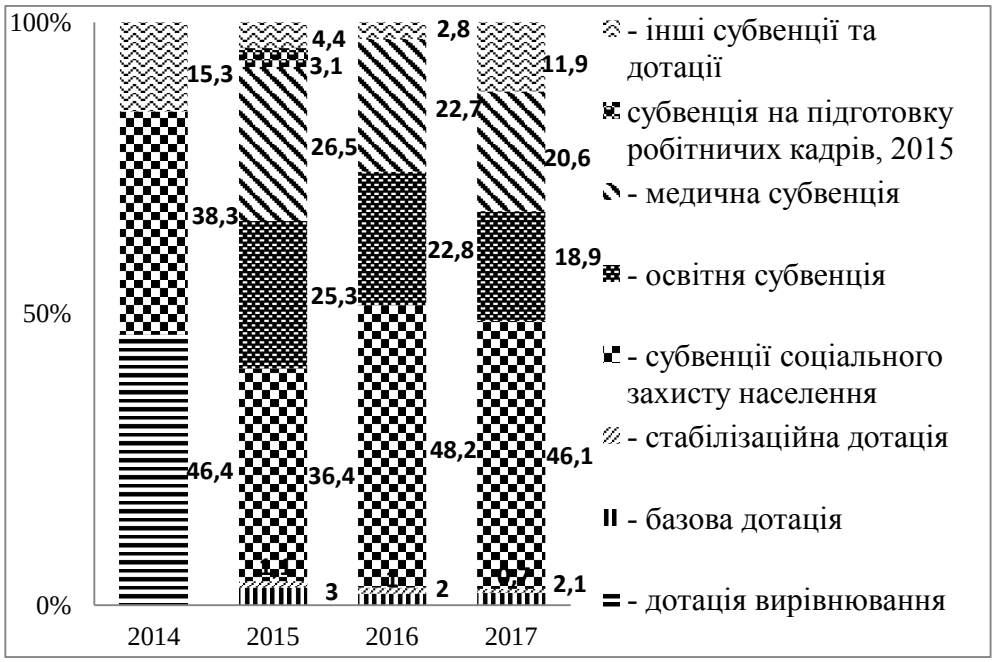

Рис. 3.10. Зміна структури трансфертів, що передаються з державного бюджету до місцевих бюджетів у 2014-2017 рр.*

*** Складено автором на основі звітів Міністерства фінансів України [69].**

Традиційно у структурі трансфертів значну частку займають субвенції зі соціального захисту населення – у 2014 році – 38,3%, у 2015-му - 36,4%, у 2016-му – 48,2%, у 2017 році – 46,1 %, при цьому обсяг коштів на зазначені субвенції збільшився до 125,9 млрд грн Слід зауважити, що ці субвенції забезпечують реалізацію важливих державних програм соціального захисту, а отже, їх стабільне зростання є фактором, який пов'язаний зі збільшенням соціальних стандартів.

Зміна структури трансфертів протягом 2015-2017 років засвідчує нестабільність і відсутність збалансованої системи дотацій і субвенцій, що є результатом надання і використання міжбюджетних трансфертів за відсутності чіткого законодавчо визначеного розмежування повноважень між органами державної влади та місцевим самоврядуванням. Так, у 2015 році надавалася субвенція на підготовку робітничих кадрів в обсязі 5,4 млрд грн З 2016 року цю субвенцію з переліку трансфертів виключено. Також з 2016 року виключено видатки на оплату комунальних послуг та енергоносіїв, які були у 2015 році закріплені за медичною субвенцією та на утримання установ загальної та середньої освіти (крім педзарплати). У 2017 році напрями освітньої субвенції доповнено видатками на вищі навчальні заклади I-II рівня акредитації (загальноосвітній компонент), а з напрямів субвенцій на здійснення державних програм соціального захисту виключено видатки місцевих бюджетів на надання пільг з послуг зв'язку та пільгового проїзду громадським транспортом. Зокрема, Законом України «Про Державний бюджет України на 2017 рік» [95] передано на рівень місцевих бюджетів видаткові повноваження щодо заробітної плати непедагогічного персоналу та утримання установ в сфері освіти, оплати комунальних послуг та енергоносіїв в сферах освіти та охорони здоров'я та пільгових перевезень на загальну суму майже 27 млрд грн, а додаткова дотація місцевим бюджетам (окрім міст обласного значення) на забезпечення цих видатків була запланована лише в сумі 14,9 млрд грн на покриття комунальних послуг. Слід зауважити, що застосування порядку розподілу між місцевими бюджетами додаткової дотації з державного бюджету на фінансування

переданих видатків з утримання закладів освіти та охорони здоров'я з урахування показника питомої ваги приведеного індексу податкоспроможності місцевих бюджетів (50% до обсягу дотації) є необ'єктивним. Адже за таким порядком використовується середній показник податкоспроможності всієї області, у той час як індекси податкоспроможності місцевих бюджетів є дуже диференційованими в межах кожної області. Водночас це стримує стимули для нарощення дохідної бази та відповідного розвитку конкретної території. На нашу думку, доцільно додаткову дотацію розподіляти з урахуванням податкоспроможності всіх бюджетів. Отже, делегування органам місцевого самоврядування додаткових повноважень недостатньо забезпечене розширенням їх фінансової бази, що загострює проблеми у фінансуванні відповідних видатків та виявляє недосконалість нормативно-правового забезпечення функціонування міжбюджетних трансфертів.

Знайти збалансований підхід до встановлення обсягів та напрямів спрямування трансфертів є складним, але необхідним, на нашу думку, завданням реалізації не лише бюджетної політики, а й державної регіональної політики.

Тенденції, які склались у 2015–2017 роках щодо міжбюджетних трансфертів, мали місце і при затвердженні Державного бюджету на 2018 рік [96]. (табл. 3.9). Так, базова дотація у 2018-му році збільшилась порівняно з 2015-м у 1,5 разу, порівняно з 2016-м – в 1,74 разу і з 2017-м – в 1,4 разу. Зросли у 2018 році проти 2017-го обсяги освітньої субвенції на 10,22 млрд грн, або 19,8%, медичної – лише на 1,15 млрд грн, або 2,0 %, що зумовлено передачею на фінансування з держбюджету майже всіх установ, які надають первинну медичну допомогу, ФАПи і амбулаторії. Загальна сума чотирьох субвенцій щодо соціального захисту населення досягла 125,9 млрд грн Найбільшу питому вагу мають субвенції: на виплату допомоги сім'ям з дітьми, малозабезпеченим сім'ям, інвалідам з дитинства, дітям-інвалідам, тимчасової державної допомоги дітям та допомоги з догляду за інвалідами I чи II групи внаслідок психічного розладу – 59,9 млрд грн, або 44,5 % від загальної суми субвенцій соціального захисту та надання пільг і житлових субсидій населенню на оплату електроенергії,

природного газу, послуг тепло-, водопостачання і водовідведення, квартирну плату (утримання будинків і споруд та прибудинкових територій), вивезення побутового сміття та рідких нечистот – 71,0 млрд грн, або 52,8 % [96].

Загалом у Державному бюджеті України на 2018 рік передбачено інші дотації та субвенції на загальну суму понад 49 млрд грн, при цьому кількість інших субвенцій на фінансування заходів, пов'язаних із соціально-економічним розвитком окремих територій, формування інфраструктури ОТГ, підтримки учасників антитерористичної операції та територій на сході України, обслуговування боргів, розвиток спорту, будівництво доріг, проведення виборів збільшилось до 23 у порівнянні з 13 субвенціями в 2017 році. Загалом у 2018 році має місце значне збільшення кількості субвенцій (до 40), що на нашу думку, сприяє розпорошеності коштів державного бюджету.

Водночас, слід зауважити, що частка субвенцій соціального спрямування: соціального захисту населення, освітньої та медичної скоротилась з 85,6% до 82%, а інші субвенції і дотації збільшились з 11,9% до 15,3%. На наш погляд, такий розподіл трансфертів свідчить про зростаючу роль держави, яка шляхом надання спеціальних субвенцій взяла на себе відповідальність щодо фінансового забезпечення поточних видатків установ освітньої та медичної сфер, що належить до повноважень місцевих бюджетів і складають левову частку у їх видатках. Питома вага поточних видатків місцевих бюджетів у 2017 році склала 85%.

Запроваджені нові види міжбюджетних трансфертів, а саме базова та реверсна дотації, як інструменти механізму вирівнювання дохідної спроможності адміністративно-територіальних одиниць, в контексті реалізації державної регіональної політики є дуже важливими, адже мають на меті вирішення проблеми підвищення ефективності використання територіями власного потенціалу (рис. 3.11, додаток Е).

Динаміка зростання обсягів базової та реверсної дотації свідчить про посилення регулювання державою бюджетного вирівнювання, яке спрямоване на досягнення збалансованості місцевих бюджетів.

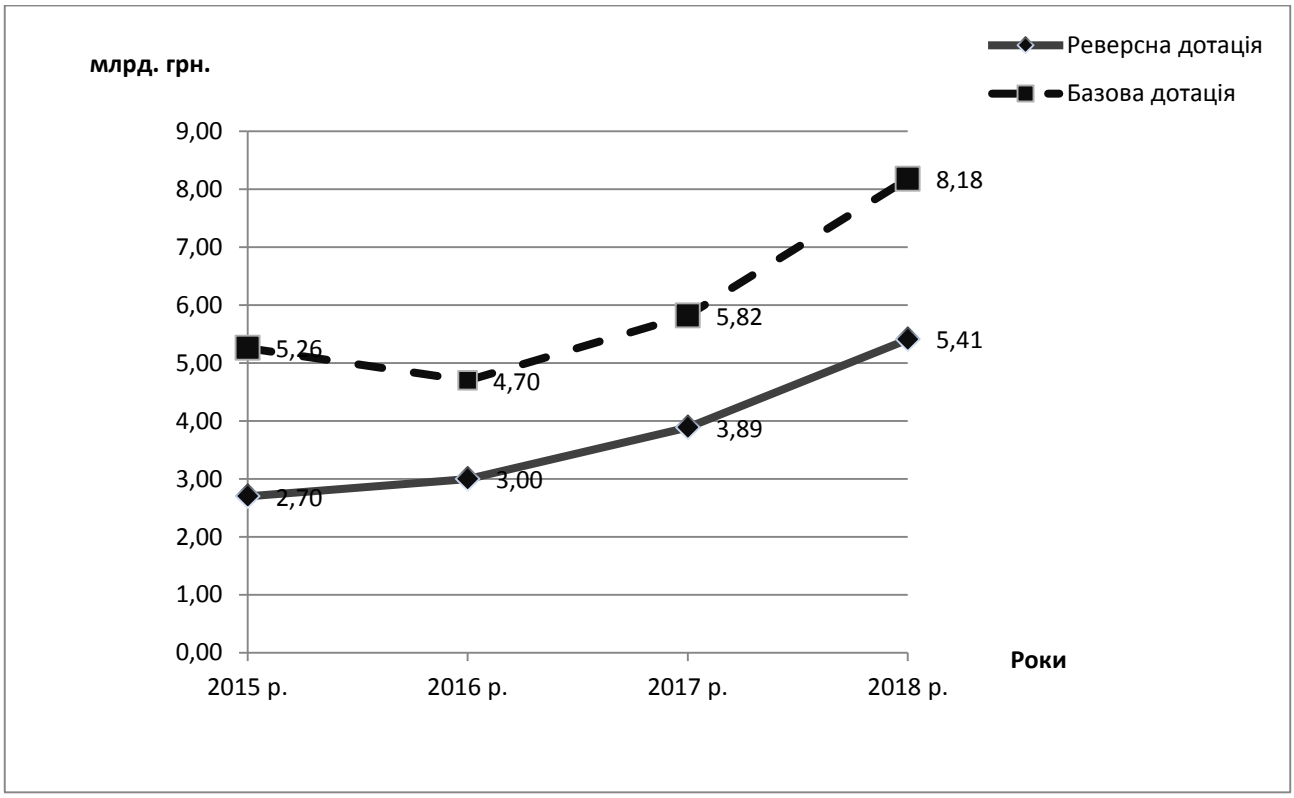

Рис. 3.11 Динаміка перерахування базової та реверсної дотації у 2015-2018 роках

*** Складено автором на основі даних [69]**

Проте зведення для розрахунку базової та реверсної дотацій в одну групу всіх місцевих бюджетів, що беруть участь у системі горизонтального фінансового вирівнювання, не стимулює органи місцевого самоврядування до більш ширшого залучення додаткових надходжень та розширення бази оподаткування, водночас міжрегіональний вимір бюджетних диспропорцій та сучасний механізм їх вирівнювання недостатньо враховує неоднорідність за своєю економічною суттю бюджетів міст, районів, територіальних громад та обласного бюджету, які є складовими бюджету регіону. Також недосконалість механізму полягає у тому, що вирівнювання здійснюється за двома показниками, а саме: податком на прибуток підприємств та ПДФО для обласних бюджетів та для бюджетів міст обласного значення, районів і об’єднаних територіальних громад за одним показником ПДФО. Доходи від інших платежів залишаються у повному обсязі в розпорядженні місцевих органів влади. Недоліком є те, що індекс податкоспроможності розраховується на основі даних попереднього року

і не враховує об’єктивних змін, що може призвести до заниження або завищення показників на плановий період.

Зауважимо, що при визначенні обсягів базової та реверсної дотацій на 2016-2017 роки за результатами проведеного Рахунковою палатою України аудиту встановлено, що Міністерством фінансів України застосовано підхід до обрахунку середнього значення податку на доходи фізичних осіб на одного жителя як відношення загального обсягу податку з усіх зведених бюджетів до загальної чисельності населення цих бюджетів по Україні, в результаті в держбюджеті на 2018 рік затверджено завищений обсяг базової дотації на 1035,5 млрд грн, а реверсної занижено – на 520,5 млн грн [117]. Застосований підхід не відповідає зальноприйнятій методиці обрахунку середнього значення [380]. Розрахунок необхідно було провести наступним чином: підсумок обсягів податку на доходи фізичних осіб на одного жителя за кожним бюджетом і поділити на кількість місцевих бюджетів. Проте, на нашу думку, з метою забезпечення об’єктивного розподілу фінансових ресурсів, а також з реальної збалансованості місцевих бюджетів доцільно запровадити механізм бюджетного вирівнювання місцевих бюджетів за медіанним значенням, яке ділить ранговий (впорядкований за мірою зростання або зменшення) ряд на дві рівні за обсягом частини [163, с.98].

У 2017 році значення індексу податкоспроможності місцевих бюджетів знаходилось у діапазоні від найвищого 1,39 для Дніпропетровської та Київської областей до найнижчого 0,55 для Чернівецької області. Окрім Дніпропетровської та Київської, ще у двох областях: Полтавській (1,32) та Запорізькій (1,25) рівень надходжень на одного мешканця вищий від 1,1 – середнього показника по Україні, тобто має місце реверсна дотація з цих регіонів до державного бюджету. Проте, у Дніпропетровській: 19 % місцевих бюджетів із загальної кількості місцевих бюджетів в області, у Київській, відповідно, 46 %, Полтавській – 34 % і у Запорізькій – лише 12 % областях мали індекс податкоспроможності вищим від 1,2. Одночасно, індекс податкоспроможності нижчий від 0,5 був у Дніпропетровській області загалом та у 19 % місцевих бюджетів, у Запорізькій –

у 16%, у Полтавській – у 7 %, лише у Київській області відсутні місцеві бюджети з таким низьким індексом, тобто значення індексу є сильно диференційованим як в регіональному розрізі, так і за місцевими бюджетами у регіонах.

Загалом у 2017 році у 11 регіонів індекс податкоспроможності був у діапазоні від 0,9 до 1,1, і у 9 регіонів цей показник був нижчим за 0,9. Разом з цим, при загальному по Чернівецькому регіону показнику індексу – 0,55, 92 % місцевих бюджетів області мали індекс податкоспроможності нижче від 0,5, у Тернопільському, відповідно, при 0,66 – 62 %, Івано-Франківському – при 0,67 – 74 %, що свідчить про низьку фінансову спроможність та високу дотаційність на заході країни, окрім Львівської області [402, с.97] (індекс 0,99, проте 56 % місцевих бюджетів мають індекс нижче за 0,5). Водночас це засвідчує, що відмінності у податкоспроможності місцевих бюджетів залишаються значними у всіх регіонах. Так, у 2017 році – 74 %місцевих бюджетів отримували базову дотацію, 15 % – перераховували реверсну дотацію і лише 11 % вирівнюванню не підлягали.

Таким чином, проведений аналіз дає підстави зробити такі висновки.

- Проведення реформи міжбюджетних відносин забезпечило розширення наявної дохідної бази місцевих бюджетів за рахунок закріплення за ними додаткових доходів і дозволило збільшити доходи місцевих бюджетів за 2015-2017 роки у 2,2 разу (з 231,7 млрд грн у 2014 році до 502 млрд грн у 2017 році) та спрямувати з державного до місцевих бюджетів у 2017 році понад 272 млрд грн трансфертів, що 2,1 разу більше ніж у 2014 році.

- Водночас результати аналізу структури доходів місцевих бюджетів у 2015-2017 роках засвідчили їх значну залежність від трансфертів з державного бюджету, частка яких, відповідно, склала 59,7 %, 53,4 %, 54,3 %, тобто підвищення самодостатності місцевих бюджетів не досягнуто, а трансферти залишаються важливим механізмом впливу уряду на розвиток регіонів.

- Система горизонтального вирівнювання податкоспроможності місцевих бюджетів, а саме приведення доходів місцевих бюджетів з податку на доходи фізичних осіб та податку на прибуток підприємств до середньо-українського

значення, не забезпечує скорочення значних відмінностей у дохідній спроможності місцевих бюджетів. Отже, механізм вирівнювання є недосконалим і вимагає внесення змін до Бюджетного кодексу України в частині запровадження механізму вирівнювання за медіанним значенням, що має забезпечити реальну збалансованість місцевих бюджетів.

- Відсутній чіткий і взаємовиключаючий перелік власних і делегованих органами виконавчої влади органам місцевого самоврядування повноважень за галузями бюджетної сфери та розмежування видатків на виконання власних повноважень органів місцевого самоврядування і делегованих їм державою. Має місце перерозподіл видатків місцевих бюджетів між тими, які покриваються за рахунок трансфертів, і тими, що не покриваються ними, що є результатом недосконалості і неповноти нормативно-правового забезпечення управління міжбюджетними трансфертами.

Отже, ці та інші зазначені вище висновки дають підстави стверджувати про необхідність подальшої модернізації бюджетного механізму реалізації державної регіональної політики – міжбюджетних трансфертів.

3.3. Роль угоди щодо регіонального розвитку у забезпеченні реалізації державної регіонально політики в Україні

Контрактна форма (регіональний контракт) узгодження інтересів центральних органів влади та самоврядування різних територіальних рівнів використовується в останні тридцять років у процесах формування реалізації державної регіональної політики багатьох європейських країн, зокрема Франції, Польщі, Нідерландів, Італії, Іспанії, Німеччини та інших.

Контракти укладаються між центральною і регіональною владою щодо спільних зобов’язань із розв’язання визначених проблем розвитку регіону та запровадженням механізму їх реалізації. Контракти (угоди) передбачають, що рішення, ухвалені на національному рівні, і регіональні пріоритети, які узгоджені

у часі, просторі та ресурсах, посилять внесок регіонів у досягнення національного розвитку. Контракти містять бюджетні зобов'язання сторін чи спільні фінансові домовленості. Важливо зазначити, що контракти є гнучким інструментом зменшення дисбалансів у багаторівневому управлінні, ніж гранти, які надаються за результатами переговорів з широким переліком вимог щодо їх використання. Гнучкість контрактної форми дозволяє регіональним органам влади враховувати місцеві проблеми, переваги та особливості. Недоліком цієї форми міжрівневого управління вважають наявність політичної переваги на переговорах у центральних органів влади, недостатньо ефективні оціночні процедури, які б задовольняли обидві сторони при підготовці та реалізації контракту [365, с. 192].

Ключовою функцією контрактної форми взаємовідносин між різними рівнями влади є забезпечення певних стабільних відносин, адже контракт встановлює зобов'язання на тривалий період, надає визначений термін дії для кожної сторони щодо їх виконання та можливості з більшою впевненістю передбачати дії іншої сторони. Враховуючи, що контракти передбачають фінансові зобов'язання, стабілізаційна функція має два аспекти. Перший – зобов'язання за контрактами на період у декілька років допомагають подолати недоліки бюджетного принципу щорічності. Водночас зобов'язання в таких контрактах є як пріоритетами у процесі визначення бюджетних асигнувань на плановий рік. Отже, контракти також набувають форми фінансового планування [365, с. 204].

З іншого боку, контракти дозволяють розподіляти складні завдання та ризики великих проєктів і комплексних програм між державою, регіонами та бізнесом. Такий розподіл підвищує прогнозованість реалізації проєкту чи програми, який/яку неможливо було б здійснити на одному територіальному рівні лише влади. Контракт є тим механізмом, який дозволяє залучати до фінансування спільних заходів кошти інших партнерів.

В Україні Законом «Про стимулювання розвитку регіонів» [108]

установлено відповідну процедуру підготовки та укладання угод щодо регіонального розвитку на засадах партнерства між Кабінетом Міністрів України і Верховною Радою АР Крим, обласними, Київською та Севастопольською міськими радами. Передбачено, що система угод вводиться одночасно із запровадженням стратегічного планування просторового розвитку як на державному, так і на регіональному рівнях. Договірні засади передбачають взаємну відповідальність центральних і місцевих органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування щодо реалізації у регіоні спільних заходів Державної стратегії регіонального розвитку та регіональних стратегій розвитку. Загалом же, і стратегічне планування, і укладання угод спрямовані на забезпечення стабільності у відносинах між центральною і регіональною владою [80].

Отже, Закон в Україні передбачає спільне – урядом і органами місцевого самоврядування – визначення проблем і завдань розвитку регіону та спільні заходи з виконання цих завдань, щорічне планування фінансування угод як із державного, так і місцевих бюджетів та інших залучених джерел.

Ініціаторами укладення угоди щодо регіонального розвитку можуть бути Кабінет Міністрів України, центральні органи виконавчої влади та обласні ради. При цьому ініціатор укладення угоди забезпечує розроблення її проєкту згідно з вимогами, встановленими Постановою Кабінету Міністрів України від 23 травня 2007 року № 751 «Про затвердження порядку підготовки, укладення та виконання угоди щодо регіонального розвитку і відповідної типової угоди» [259].

Угода суттєво відрізняється від державних цільових програм розвитку окремих територій, які готують центральні і місцеві органи виконавчої влади, як правило, без прямої участі самоврядування. Значущість позиції органів місцевого самоврядування виявляється в тому, що угода обов’язково має бути схвалена на сесіях відповідних обласних, міських рад, і підписувати її мають Прем’єр-міністр України (або інша уповноважена урядом особа) та Голова Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласної, Київської,

Севастопольської міських рад. Однак, слід зауважити, що Порядком не передбачено ні схвалення відповідного заходу на сесії, ні підписання головою громади, на території якої передбачено реалізацію спільних заходів, що дуже негативно впливає на відповідальність за виконання спільних заходів на місцях.

Координацію розроблення угод щодо регіонального розвитку, наукове й методичне забезпечення діяльності в цій сфері органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування здійснює центральний орган виконавчої влади з питань економічної політики із залученням наукових та громадських організацій, а також їх державну реєстрацію, офіційне опублікування в газеті «Урядовий кур'єр», моніторинг їх виконання.

Для організації роботи, пов'язаної з реалізацією положень Закону щодо впровадження угод регіонального розвитку Уряд підготував цілу низку постанов, зокрема з порядку розроблення угод щодо регіонального розвитку, як було зазначено, схвалення або внесення змін до них, запровадження оцінки ефективності здійснення спільних заходів, передбачених угодами тощо.

Запровадження цього механізму фінансування реалізації державної регіональної політики в Україні започатковано укладенням угод між Кабінетом Міністрів України і Донецькою обласною радою на період 2007–2011 років і Львівською на період 2009–2013 років (табл. 3.10).

Проведений порівняльний аналіз визначених пріоритетів дає підстави зробити такі висновки:

- кожна угода містить чотири пріоритетні напрями, три з яких мають спільне спрямування;

Таблиця 3.10

Пріоритетні напрями угод щодо регіонального розвитку Донецької та Львівської областей*

Донецька область Угоду укладено 15.09.2007 на період 2007–2011 рр. [347]	Львівська область Угоду укладено 17.06.2009 на період 2009–2013 рр. [354]
I. Розвиток та реструктуризація в регіоні вугільної галузі, у тому числі:	I. Реструктуризація та розвиток базових галузей промисловості, у тому числі:

Продовження таблиці 3.10

• підвищення ефективності роботи підприємств вугільної галузі та розв'язання проблем життєдіяльності територій вугледобування; • передача у спільну власність територіальних громад області від вугільних підприємств об'єктів житлово-комунального господарства. • II. Надійне та ефективне функціонування всіх систем життєзабезпечення у населених пунктах, у тому числі: • комплексна модернізація та реконструкція каналу Сіверський Донець – Донбас та Другого Донецького водопроводу; • відновлення житлового фонду, який постраждав унаслідок проведення гірничодобувних робіт. • III. Створення ефективної системи в галузі охорони навколишнього природного середовища, у тому числі: • будівництво регіональних полігонів твердих побутових відходів; • охорона навколишнього природного середовища від забруднення небезпечними відходами; • збереження та відновлення природно-заповідного фонду; • будівництво об'єктів водовідведення в населених пунктах. • IV. Розбудова та модернізація інфраструктури, у тому числі: • розвиток мережі автомобільних доріг; • розвиток транспортної інфраструктури; • будівництво, капітальний ремонт, оснащення студентських та інших гуртожитків; • будівництво і модернізація закладів культури та організації дозвілля; • реконструкція спортивних споруд.	• реструктуризація і ліквідація підприємств гірничої хімії; • подолання соціальних та екологічних наслідків, пов'язаних із закриттям і виробничою діяльністю шахт; • будівництво шахти № 3 «Червоноградська». • II. Розвиток системи життєзабезпечення населених пунктів, у тому числі: • забезпечення стабільного водопостачання та розвиток транспорту у м. Львові; • будівництво соціально важливих об'єктів регіону; • розбудова та модернізація інформаційної мережі телебачення та радіомовлення, впровадження цифрового телерадіомовлення; • поліпшення експлуатаційного стану автомобільних доріг загального користування державного та місцевого значення і штучних споруд на них. • III. Створення ефективної системи охорони навколишнього природного середовища, у тому числі: • здійснення заходів щодо мінімізації впливу, утилізації та переробки токсичних відходів; • формування екологічної мережі та розвиток природно-заповідного фонду; • будівництво об'єктів водовідведення у населених пунктах. • IV. Збереження історико-культурної спадщини, у тому числі: • проведення паспортизації та інвентаризації об'єктів культурної спадщини. Розроблення історико-містобудівної документації; • збереження та проведення протиаварійних, ремонтно- реставраційних робіт на пам'ятках архітектури і монументального мистецтва; • проведення комплексу заходів з охорони та використання об'єктів культурної спадщини м. Львова; • розвиток історико-культурних заповідників.

*** Складено автором на основі укладених угод щодо регіонального розвитку Донецької та Львівської областей [347, 354].**

- перший напрям передбачає розв'язання проблем у відповідних галузях

промисловості кожного регіону;

- другий напрям спрямований на ефективне функціонування та розвиток системи життєзабезпечення населених пунктів у кожній області;

- третім пріоритетом в обох регіонах є створення ефективної системи охорони навколишнього природного середовища.

Таким чином, визначені пріоритети в обох регіонах свідчать про спільність характеру проблем, які є і на сході і на заході держави. Зрозуміло, що заходи і завдання розв'язання проблем визначені відповідно до особливостей розвитку кожної області. Особливості розвитку найшли своє відображення також у четвертому пріоритеті:

- угода між Кабінетом Міністрів України і Донецькою обласною радою першочергово спрямована на розв'язання короткострокових та середньострокових локальних проблем розбудови та модернізації інфраструктури регіонального розвитку;

- угода між Кабінетом Міністрів України і Львівською обласною радою значну увагу приділяє проєктам збереження і розвитку історико-культурної спадщини.

У подальшому аналогічні угоди були укладені між урядом і Волинською (2010–2014 рр.), Вінницькою (2010–2015 рр.), Івано-Франківською (2011–2015 рр.) та Херсонською (2010–2013 рр.) обласними радами. Решту проєктів угод з усіма регіонами (крім міст Києва та Севастополя) було підготовлено у 2011 році, проте через брак можливості фінансування державних зобов'язань уряд прийняв рішення про відтермінування їх укладення [211]. Нажаль, протягом 2012-2018 років та першого півріччя 2019 року угоди щодо регіонального розвитку не укладались.

Всі укладені угоди базувалися на спільних пріоритетних напрямах діяльності з розвитку регіонів відповідно до визначених Державною стратегією регіонального розвитку на період до 2015 року пріоритетних напрямів регіональної політики держави щодо кожного регіону, а також пріоритетних напрямів відповідних регіональних стратегій розвитку, затверджених сесіями

обласних рад, що створювало основу довготермінового співробітництва між Кабінетом Міністрів України та органами місцевого самоврядування.

Важливо зазначити, що механізм підготовки Угод [259] передбачає визначення для кожного зі спільних пріоритетних напрямів переліку заходів, узгоджених до виконання сторонами за термінами та обсягами фінансування. Відповідно вибір кожного із заходів, а ними були не тільки інвестиційні ресурси, а й рішення уряду чи обласних рад, що стосувалися формування інституційного середовища регіонального розвитку, супроводжувався обґрунтуваннями, які проходили експертизу у відповідних центральних органах виконавчої влади, а також комісіях обласних рад. Кожний захід супроводжувався, відповідно до встановленої методики, розрахунком економічного чи соціального ефекту, а також для нього визначалися індикатори, що засвідчували досягнення результату. Ключовим критерієм при визначенні індикаторів був підхід, за яким у результаті виконання заходу в регіоні значно підвищувався б доступ максимальної кількості жителів до публічних послуг.

При визначенні заходу, який стосувався інтересів та проблем конкретної територіальної громади, обов’язковою була письмова згода та зобов’язання щодо його співфінансування з боку органу місцевого самоврядування цієї громади. Такий підхід певною мірою убезпечував можливість невиконання зобов’язань обласної ради, адже вона повинна була отримати згоду на спільний з урядом захід у конкретної територіальної громади, проте, у переважній більшості, такі письмові зобов’язання не були дотриманні на місцях. У процесі змістового наповнення кожного спільного пріоритетного напряму відбирали ті заходи, які безпосередньо впливали на кінцевий результат досягнення задекларованих в угоді цілей. Вони проходили спільну експертизу центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. Кожен із заходів, що передбачав інвестиційні зобов’язання уряду чи місцевої влади, розглядали щодо наявності проєктно-кошторисної документації на об’єкт інвестування (державної чи комунальної власності), а також можливих фінансових ресурсів. Джерелами інвестування з боку держави були кошти

державного бюджету, що були передбачені на реалізацію прийнятих урядом державних цільових програм за сферою відповідальності окремого чи кількох центральних органів виконавчої влади (за ситуації, коли державну програму фінансували за різними бюджетними програмами) [365, с. 276].

З боку місцевих органів влади основними джерелами фінансування були бюджети розвитку, щорічні субвенції уряду на економічний та соціальний розвиток регіонів. Додатковим джерелом фінансування заходів угод слугували також небюджетні кошти, що їх повинні були залучати місцеві органи, і таке зобов'язання фіксувалося в угодах щодо регіонального розвитку. Щорічні обсяги фінансування угод формувалися в межах фактичних державних і місцевих капітальних видатків, а не в межах потреби на реалізацію спільних заходів.

Вважаємо, що позитивними рисами фінансового механізму укладання і реалізації угод є таке:

- концентрація ресурсів регіонів і держави для розв'язання найгостріших регіональних проблем; узгодження інтересів органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо реалізації стратегічних завдань регіонального розвитку;
- диверсифікація джерел ресурсів регіонального розвитку, у тому числі можливість широкого залучення приватного капіталу до фінансування спільних проєктів регіонального масштабу;
- підвищення відповідальності місцевих органів влади за ефективне використання ресурсів, спрямованих на розв'язання соціально-економічних проблем регіону;
- чітке визначення зобов'язань сторін, спільна відповідальність уряду і місцевої влади за кінцевий результат реалізації визначених завдань тощо [80].

Отже, запровадження угод щодо регіонального розвитку вимагає розроблення державної та регіональних стратегій розвитку на довготривалий період; вводить обов'язкову координацію діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади з визначення та здійснення заходів із розвитку території; визнає партнерські стосунки з цих проблем з органами місцевого

самоврядування із запровадженням процедур узгодження програмування та реалізації політики розвитку. Таким чином, закладені основи багаторівневого управління, коли запроваджується субсидіарність визначення завдань з проблематики розвитку; забезпечує публічність усього процесу, пов'язаного з угодами; визначає спільне фінансування, а відповідно, і передбачення у бюджетному процесі коштів на реалізацію угод, та зобов'язання сторін, які підлягають моніторингові громадськістю [365, с. 245].

Оскільки першопрохідцями впровадження цього механізму були Донецький та Львівський регіони, проаналізуємо досягнення критеріїв виконання укладених угод (табл. 3.11).

Таблиця 3.11

Аналіз досягнення критеріїв виконання угод між Кабінетом Міністрів України і обласними радами Донецького та Львівського регіонів*

Показник	Донецька область		Львівська область	
	передбачено угодою	фактично	передбачено угодою	фактично
Пріоритетні напрями Спільні заходи Завдання в рамках заходів	4 13 51	4 13 12 (повністю виконано) 16 (не завершено виконання) 12 (не виконано) 11 (виключено)	4 14 58 (з внесеними змінами 82)	4 14 20 (повністю виконано) 33 (не завершено виконання) 29 (не виконано)
Обсяг фінансування - всього, тис грн у тому числі: - з державного бюджету - з місцевих бюджетів - з інших джерел	 4 410 677,9 3 760 542,7 327 858,6 322 276,6	 2 179 392,7 1 785 590,4 214 063,2 179 739,1	 3 255 892,6 1 842 002,5 1 339 081,0 74 809,1	 1 974 493,0 1 537 906,4 378 910,2 57 676,4
Обсяг фінансування на одну особу**, грн - всього, грн у тому числі - з державного бюджету	 1 001,7 854,05	 494,96 405,52	 1 281,39 724,94	 777,08 605,26

Продовження таблиці 3.11

** наявне населення, тис осіб, станом на 01.01.2010		4 403,2		2 540,9

*** Складено автором на основі угод щодо регіонального розвитку між Кабінетом Міністрів України і Донецькою та Львівською обласними радами і звітів про їх виконання [347, 354].**

Угода щодо регіонального розвитку Донецької області між Кабінетом Міністрів України і Донецькою обласною радою була укладена 15 вересня 2007 року і передбачала реалізацію у 2008–2011 роках у рамках чотирьох пріоритетних напрямів 13 спільних заходів шляхом здійснення центральними, місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування 51 завдання [347]. За результатами виконання угоди, у 2008-2009 р.р., та з метою уточнення у 2010–2011 роках спільних заходів та обсягів їх фінансування 20 жовтня 2010 року укладено додаткову угоду щодо регіонального розвитку Донецької області.

Відповідна угода щодо соціально-економічного розвитку Львівської області між Кабінетом Міністрів України і Львівською обласною радою була укладена 17 червня 2009 року і передбачала реалізацію у 2009–2013 роках у рамках чотирьох пріоритетних напрямів 14 спільних заходів шляхом здійснення центральними, місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування 58 завдань [354].

У результаті виконання спільних заходів угоди у Донецькій області профінансовано в сумі 2 179 392,7 тис грн (49,4% від передбачених), у тому числі коштів державного бюджету – 1 785 590,4 тис грн (47,5%), місцевих бюджетів – 214 063,2 тис грн (65,3%), з інших джерел – 179 739,1 тис грн (55,8%) [30]. Отже, держава забезпечила фінансування спільних заходів менше ніж наполовину.

У Львівській області спільні заходи угоди профінансовано в сумі 1 974 493 тис грн (60,6% від передбачених), у тому числі коштів державного бюджету – 1 537 906,4 тис грн (83,5%), місцевих бюджетів – 378 910,2 тис грн (28,3%), з інших джерел – 57 676,4 тис грн (77,1%) [211], тобто на Львівщині значне недофінансування було з боку місцевих бюджетів.

Таким чином, недостатній рівень фінансування з усіх джерел, а також окремі організаційні прорахунки унеможливили повне виконання спільних заходів цих угод та досягнення результатів, що були заплановані при їх укладанні. Слід узяти до уваги й політичний аспект, в якому здійснювалися угоди у 2009 році, через який і фінансування було значно уповільнене. У 2010–2012 роках значні державні бюджетні ресурси були спрямовані на підготовку до Євро-2012 у містах Донецьку та Львові, що не було передбачено угодами (розбудова транспортної інфраструктури, підготовка місць для проживання вболівальників, реконструкція стадіонів, реконструкція та побудова нових летовищ).

Відповідно до Методики проведення оцінки ефективності здійснення передбачених угодою спільних заходів, затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України від 16.11.2011 №1187 [246], оцінка проводиться за показниками результативності здійснення спільних заходів та передбачає визначення їхньої економічної, бюджетної, соціальної ефективності та рівня впливу на розвиток регіону.

Розрахунок економічної ефективності в інтегральному виразі полягає у зіставленні результатів виконання заходів і витрат у грошовому вимірі.

Поряд із цим оцінка економічної ефективності угоди шляхом дисконтування результатів і витрат у повному обсязі не є можливою через наявність певних факторів:

- так, і в Донецькій, і у Львівській областях лише чверть завдань спільних заходів виконано в повному обсязі, а досягнуті результати їх виконання оцінено в кількісному, а не грошовому еквіваленті, що є основною умовою дисконтування;

- у зв’язку із не завершенням виконання проєктів, що реалізовувалися в рамках угоди (наприклад, у Львівській області відновлення екологічної рівноваги та рекультивація порушених внаслідок проведення гірничих робіт земель Яворівського державного гірничо-хімічного підприємства «Сірка»);

ефект (результат) від їх запровадження можливий лише в подальшому. Аналогічна ситуація і в Донецькій області;

- наявна статистична база та надана центральними і місцевими органами виконавчої влади інформація не дозволяє повною мірою визначити результати виконання спільних заходів угоди в грошовому виразі.

Попри це слід констатувати, що виконання спільних заходів угоди дозволило залучити в економіку Донецького регіону понад 2 млрд грн, Львівського – майже 2 млрд грн інвестиційних ресурсів (державних інвестицій та коштів з інших джерел).

Здебільшого результати виконання спільних заходів угоди мали позитивний соціальний та екологічний вплив на розвиток економіки регіонів, який полягав у поліпшенні життєвих умов населення.

Результатом виконання спільних заходів угоди на Львівщині стала бюджетна ефективність (за даними Департаменту економічного розвитку, торгівлі та промисловості Львівської обласної державної адміністрації): перераховано платежів і податків до бюджетів усіх рівнів і державних цільових фондів 20,5 млн грн, у тому числі: податок з доходів фізичних осіб – 4,3 млн грн; податок на додану вартість – 2,2 млн грн; плата за землю – 1,1 млн грн; єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування – 8,3 млн грн; платежі до Пенсійного фонду України – 4,3 млн грн; інші податки і збори – 0,3 млн грн (Додатки Ж,И).

Також слід зазначити, що виконання спільних заходів угоди протягом 2009–2013 років мало і позитивний соціальний ефект. Результатом стало: забезпечення у м. Львові стабільного цілодобового водопостачання; підвищення рівня безпеки руху, швидкості, комфортності та економічності перевезень пасажирів і вантажів автомобільним транспортом у результаті ремонту автомобільних доріг комунальної власності; проведення реконструкції центральної міської лікарні у м. Червонограді з метою облаштування пологового будинку та будівництво школи в с. Воронякі Золочівського району; поліпшення екологічної ситуації в області (зменшено негативний вплив на довкілля завдяки

вивезенню і знешкодженню непридатних та заборонених для використання в сільському господарстві пестицидів і тари від них обсягом 937,7 тони).

Водночас треба констатувати, що під час виконання угоди виявилися значні недоліки, зокрема такі:

- незабезпечення центральними, місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування пріоритетного спрямування коштів на виконання спільних заходів угоди, неподання або несвоєчасне подання бюджетних запитів щодо виділення коштів;

- неузгодженість між обласними державними адміністраціями, обласними радами і групами впливу (окремими депутатами усіх рівнів та громадськими діячами) на рівні регіону, насамперед, щодо пріоритетів розвитку конкретної території та регіону загалом;

- інертність, можна сказати, незацікавленість центральних органів виконавчої влади підготовкою та укладанням угод щодо регіонального розвитку (автор була членом робочої групи з розроблення і узгодження угоди між Кабінетом Міністрів України та Львівською областю);

- брак належного контролю з боку центральних органів виконавчої влади за виконанням спільних заходів;

- організаційні прорахунки, зокрема зміна відповідальних виконавців заходів унаслідок перерозподілу функцій між органами виконавчої влади як на центральному, так і регіональному рівнях, тобто залежність процедур розроблення й укладання угод від політичної кон’юнктури;

- прорахунки та недоліки процесу стратегічного планування у регіонах, відсутність взаємозв’язку між процесом стратегічного планування і механізмом угод щодо регіонального розвитку [311, 295, 309].

Разом з тим оцінка ефективності виконання угоди у Львівській області засвідчує, що угода щодо регіонального розвитку – це перспективний механізм партнерських відносин держави і регіонів у розв’язанні проблем соціально-економічного розвитку. Це той механізм фінансового забезпечення реалізації державної регіональної політики, який в умовах обмеженості коштів дає

можливість узгоджувати пріоритети держави і регіонів, координувати спільні дії задля їх досягнення та концентрувати фінансові ресурси на розв'язанні найважливіших проблем.

Варто зазначити, що в Законі України «Про засади державної регіональної політики» [101] серед шести фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики визначено й угоду щодо регіонального розвитку.

Запровадження угод щодо регіонального розвитку є ефективним механізмом фінансування реалізації державної регіональної політики, проте автор наголошує, що процес укладання угод було призупинено і досі не відновлено, що є насамперед наслідком обмежених фінансових ресурсів на державному рівні та спрямування Урядом зусиль на проведення децентралізації, зокрема бюджетної. Визначивши джерелом фінансування регіональних угод державний фонд регіонального розвитку, уряд не встановив порядку розподілу коштів на забезпечення виконання зобов'язань з боку держави щодо спільних заходів. Проте наполягаємо на тому, що угода щодо регіонального розвитку є стратегічним пріоритетом удосконалення фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики. По-перше, угода певною мірою впливає на децентралізацію державної влади, адже спільні заходи угоди поширюються не тільки на сфери компетенції, які належать і державному, і регіональному рівням, а й виключно державного значення, для виконання яких регіони спрямовують місцеві кошти. Зокрема це стосується інфраструктурних проєктів, у будівництві, реконструкції, модернізації яких заінтересовані регіони. При цьому, вклавши певні фінансові внески, регіони одержують доступ до процесу ухвалення рішень у відповідних сферах компетенції держави.

По-друге, угоди відіграють важливу роль у системі бюджетного планування і прогнозування, адже їх укладають на середньостроковий період, в основному на п'ять років, а фінансування спільних заходів проводиться на засадах програмно-цільового методу в бюджетному процесі.

По-третє, активну позицію в ухваленні рішень щодо визначення спільних заходів займають територіальні громади, адже у переважній більшості об'єкти

спільних заходів належать до місцевого рівня. Отже, до підготовки, укладання та виконання угод щодо регіонального розвитку повинні долучатися виконавчі органи державної влади та органи самоврядування всіх рівнів, в тому числі ОТГ.

3.4 Аналіз функціонування державного фонду регіонального розвитку

Одним із ключових моментів модернізації бюджетної системи в Україні є створення державного фонду регіонального розвитку (ДФРР). На сучасному етапі децентралізації влади та бюджетної децентралізації ДФРР є дієвим механізмом фінансування заходів державної регіональної політики, а його кошти джерелом фінансування інвестиційних програм і проєктів регіонального розвитку, що мають на меті розвиток регіонів, створення інфраструктури індустріальних та інноваційних парків і відповідають пріоритетам, визначеним у Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року, відповідних стратегіях розвитку регіонів та Законі України «Про засади державної регіональної політики».

Слід зауважити, створення ДФРР відповідає світовим тенденціям. Так, практика регіонального розвитку Європи включає в себе функціонування Європейського фонду регіонального розвитку, що діє на підставі відповідного Регламенту (ЄС) № 1080/2006 Європейського парламенту і Ради від 5 липня 2006 року «Про Європейський фонд регіонального розвитку та скасування Регламенту (ЄС) № 1783/1999». Фінансова підтримка спрямовується на «підтягування» рівня економічного розвитку менш розвинутих регіонів за показником ВВП на одну особу за паритетом купівельної спроможності нижчим за 75% від середнього значення в ЄС-15 (група країн-лідерів) [365, с.159]. У Російській Федерації створено Федеральний фонд регіонального розвитку, кошти якого передбачено на фінансування розвитку дошкільних та загальноосвітніх установ, закладів охорони здоров’я, об’єктів інженерної інфраструктури.

В Україні ДФРР виокремлено в складі Державного бюджету з 2012 року, що передбачено доповненням Бюджетного кодексу України статтею 24-1 «Державний фонд регіонального розвитку» (Закон України від 12.01.2012 №4318-VI) [85], якою визначено прогнозовані обсяги фонду, напрями спрямування коштів, процедуру подання пропозицій від регіонів, критерії розподілу коштів, а також частиною четвертою цієї статті доручено Кабінету Міністрів України визначити порядок підготовки, оцінки та відбору програм і проєктів, що можуть реалізовуватись за кошти ДФРР та порядок використання цих коштів.

Державний фонд регіонального розвитку функціонує понад сім років, за цей час відбулися суттєві зміни та доповнення у нормативно-законодавчій базі щодо цього фонду, як позитивного, так і негативного характеру (Додаток К), зокрема, зменшення мінімальної кошторисної вартості для інвестиційних програм, проєктів регіонального (міжрегіонального) значення з 5 млн грн до 1 млн грн, а для районного – з 1 млн грн до 200 тис грн, що сприяє значному розпорошенню коштів ДФРР. Водночас, встановлення обмежень кошторисної вартості не враховує інфляційних процесів.

На особливу увагу заслуговує питання критеріїв розподілу коштів ДФРР між регіонами: Автономною Республікою Крим, областями та містами Києвом і Севастополем. При створенні ДФРР частиною третьою статті 24-1 було встановлено, що 70% коштів фонду спрямовується у регіони відповідно до чисельності населення, яке проживає у відповідному регіоні, 30% з урахуванням рівня соціально-економічного розвитку регіонів відповідно до показника валового регіонального продукту в розрахунку на одну особу (для регіонів, у яких цей показник менший ніж 75% середнього показника в Україні). Законом України від 28.12.2014 № 79-VIII [86] це співвідношення змінюється відповідно на 80 % і 20%. Зміни, які здійснено на користь регіонів, є позитивні, проте необґрунтованість пропорцій підкреслює недосконалість установленої процедури розподілу коштів ДФРР між регіонами, а водночас і між районами, селищами, селами, містами обласного і районного значення.

Запровадження процедури подачі місцевими органами влади пропозицій щодо інвестиційних програм і проєктів на конкурсних засадах у межах індикативного прогнозованого обсягу коштів ДФРР внесло певні позитивні зміни до державної фінансової підтримки. Проте такий порядок фактично залишає незмінною стару ідеологію відносин центру і регіонів: останні знову виступатимуть у ролі прохачів, а не самостійно розв'язуватимуть завдання свого розвитку [202, с. 37]. Водночас є розбіжності між пропозиціями (програм і проєктів), що подані регіонами у межах індикативного прогнозованого обсягу коштів ДФРР, і програмами та проєктами, які відібрано та затверджено Кабінетом Міністрів України за погодженням з Комітетом Верховної Ради України з питань бюджету у межах обсягів, затверджених у держбюджеті.

Слід також додати, що формування переліку інвестиційних програм і проєктів регіонального розвитку, що можуть реалізовуватися за кошти ДФРР, супроводжується численними коригуваннями, про що свідчать зміни у рішеннях Уряду. Зокрема, у першому півріччі 2016 року це розпорядження Кабінету Міністрів України від 11.05.2016 за № 362 і від 08.06.2016 за № 432. Проте і після прийняття цих розпоряджень нерозподілений залишок коштів ДФРР становив понад 419 млн грн [420]. Аналогічна ситуація відслідковується і у 2017-2018 рр. Так, до розпорядження Кабінету Міністрів України «Про інвестиційні програми і проєкти регіонального розвитку, що можуть реалізовуватися у 2018 році за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку» від 23 травня 2018 р. № 372-р в другому півріччі вносились зміни і доповнення розпорядженнями Кабінету Міністрів України від 11 липня 2018 року № 479-р, від 14 листопада 2018 року № 871-р, від 5 грудня 2018 року № 926-р [343].

Також мають місце значні недоліки в розподілі і використанні коштів фонду. Отже, питання актуальності наукового дослідження є незаперечним.

Проведений аналіз динаміки індикативних та затверджених обсягів ДФРР, а також обсягів відхилення затверджених від індикативних за період 2012–2017 років (табл. 3.12) засвідчує системні проблеми механізму фінансування за рахунок коштів фонду.

Таблиця 3.12

Динаміка обсягів державного фонду регіонального розвитку у 2012–2017 роках*

Обсяг	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Доходи загального фонду Державного бюджету України, млрд грн	322,2	304,5	3212,0	491,8	562,8	669,4
Індикативний обсяг ДФРР (не менше ніж 1% доходів загального фонду), млрд грн	3,22	3,04	3,22	4,92	5,63	6,69
Затверджений обсяг ДФРР у Держбюджеті, млрд грн	1,64	0,99	**	2,90	3,00	3,50
Відхилення затвердженого обсягу ДФРР від індикативного, млрд грн	1,58	2,06	3,22	2,02	2,63	3,19
Процент відхилення затвердженого обсягу ДФРР від індикативного, %	49,0	67,6	100,0	41,0	46,7	52,3

***Складено автором на основі показників Державного бюджету на 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017 роки: (Закони України від 22.11.2011 № 4282-VI, від 06.12.2012 № 5515-VI, 16.01.2014 № 719-VII, від 28.12.2014 № 80-VIII, від 25.12.2015 № 928-VIII, від 21.12.2016 № 1801-VIII) [90-95].**

**** Законом України «Про Державний бюджет на 2014 рік» від 16.01.2014 №719-VII обсягу ДФРР не визначено.**

Значне відхилення індикативних обсягів ДФРР, які мали б відповідати визначеному Бюджетним кодексом України показнику – не менше ніж 1% прогнозованого обсягу доходів загального фонду та затверджених обсягів у Державному бюджеті України на відповідний рік. Так, затверджений обсяг ДФРР у 2012 році становив менше ніж 51% від індикативного обсягу та 0,5% від доходів загального фонду Держбюджету-2012, у 2013-му відповідно 32,4% та 0,3%, у 2015-му – 59% та 0,6%, у 2016-му – 53,3% та 0,5%. На 2017 рік державний фонд регіонального розвитку визначено в обсязі 3,5 млрд грн (додаток № 3 до Закону України «Про Державний бюджет України на 2017 рік») [95]. Отже, щороку порушуються встановлені Бюджетним кодексом України граничні обсяги ДФРР, а визначення його обсягу на 2012–2017 роки було зумовлено суто бюджетними можливостями держави [90-95]. Підтвердженням цього є зупинення на 2017 рік положень абзацу другого частини першої статті 24-1 Бюджетного кодексу України, як це зазначено у «Прикінцевих положеннях» Державного бюджету України на 2017 рік.

Важливо зазначити, що джерелами формування ДФРР у 2015-2017 роках є

загальний і спеціальний фонди Державного бюджету України, зокрема у 2017 році, відповідно, в обсязі 1 млрд грн і 2,5 млрд грн, при цьому одним із джерел формування спеціального фонду є надходження в рамках програм допомоги Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ (пункт 2 статті 11) та у частині фінансування – залишок коштів, джерелом формування яких були надходження в рамках програм допомоги Європейського Союзу (пункт 1 статті 12).

Ситуація щодо наповнення бюджетними коштами ДФРР кардинально змінилась у 2018 році. З 6,0 млрд грн, передбачених у Державному бюджеті України на 2018 рік [96] за рахунок загального фонду формується 66,7% ДФРР, а це 4,0 млрд грн і за рахунок спецфонду – 2,0 млрд грн Тобто, у 2018 році держава збільшує у 1,7 разу обсяг ДФРР, при цьому обсяг коштів із загального фонду державного бюджету збільшується у 4 рази.

За регіонами ситуація також суттєво змінилась. Обсяги планового ДФРР у 2018 році збільшились у Донецькій області у порівнянні з 2017 роком у 2,8 разу, у більшості областей у 1,7 разу, проте у трьох областях: Вінницькій, Сумській та Чернігівській вони залишились майже на рівні 2017 року.

Проаналізуємо фактичне наповнення ДФРР за рахунок коштів загального та спеціального фондів державного бюджету на 2017-2018 роки загалом по країні і за регіонами (табл.3.13).

Таблиця 3.13

Обсяг ДФРР за джерелами наповнення у 2017-2018 роках*

млн грн

Регіони	Плановий обсяг ДФРР		У тому числі			
			Загальний фонд		Спеціальний фонд	
	2017	2018	2017	2018	2017	2018
Всього	**3500,0**	**6000,0**	**1000,0**	**4000,0**	**2500,0**	**2000,0**
Вінницька	173,0	178,7	49,4	119,1	123,6	59,5
Волинська	113,1	192,1	32,3	128,0	80,8	64,0
Дніпропетровська	212,6	366,2	60,8	244,1	151,9	122,0
Донецька	279,1	777,7	79,8	518,4	199,4	259,2
Житомирська	135,0	228,0	38,6	152,0	96,4	76,0
Закарпатська	136,7	232,5	39,1	155,0	97,7	77,5
Запорізька	114,5	195,3	32,7	130,2	81,8	65,1
Івано-Франківська	149,8	254,8	42,8	169,8	107,0	84,9

Продовження таблиці 3.13

Київська	113,9	197,8	32,6	131,8	81,4	65,9
Кіровоградська	63,6	108,5	18,2	72,3	45,4	36,2
Луганська	238,5	401,3	68,2	267,5	170,4	133,8
Львівська	166,6	286,3	47,6	190,9	119,0	95,4
Миколаївська	75,7	129,2	21,6	86,2	54,1	43,1
Одеська	156,8	269,5	44,8	179,6	112,0	89,8
Полтавська	93,9	160,3	26,8	106,8	67,1	53,4
Рівненська	126,1	214,6	36,0	143,1	90,1	71,5
Сумська	120,1	124,1	34,3	82,7	85,8	41,4
Тернопільська	115,2	194,8	32,9	129,8	82,3	64,9
Харківська	177,7	305,2	50,8	203,5	127,0	101,7
Херсонська	114,8	193,9	32,8	129,3	82,0	64,6
Хмельницька	139,8	236,0	39,9	157,3	100,0	78,6
Черкаська	81,1	138,3	23,2	92,2	58,0	46,1
Чернівецька	98,7	167,6	28,2	111,7	70,5	55,9
Чернігівська	112,6	115,7	32,2	77,1	80,4	38,6
м. Київ	191,0	331,6	54,6	221,0	136,4	110,5

*** Складено за даними Мінрегіонбуду [212]**

Разом з тим, орієнтовна потреба коштів на реалізацію інвестиційних проєктів, програм та заходів, які необхідно реалізовувати за рахунок ДФРР до початку воєнних дій на сході України та анексії Росією АР Крим за пропозиціями 22 регіонів з 27, становила понад 12,5 млрд грн (Пояснювальна записка до законопроєкту «Про внесення змін до статті 24-1 Бюджетного кодексу України»).

Розглянемо більш детально індикативний розподіл коштів ДФРР у 2017-2018 роках відповідно до встановленого співвідношення між обсягом коштів фонду, що спрямовується у регіони згідно з чисельністю його населення та обсягом який розподіляється між регіонами, в яких показник ВРП на одну особу нижчий за 75% середнього значення по країні (табл. 3.14).

Таблиця 3.14

Індикативний розподіл коштів ДФРР у 2017-2018 роках*

Регіони	ВРП на одну особу грн у 2017 р.**	Рейтинг	Середня чисельність у 2017 році, осіб	Індикативний обсяг ДФРР, млн грн			
				в тому числі			
				Розподіл 80% обсягу		Розподіл 20% обсягу	
				2017	2018	2017	2018
Україна	**69901**		**42315836**	**2800,0**	**4800**	**700,0**	**1200**

Продовження таблиці 3.14

м. Київ	251227	1	2888834	191	331,6	-	-
Київська	95251	2	1738599	113,9	197,8	-	-
Полтавська	94839	3	1412491	93,9	160,3	-	-
Дніпропетровська	94834	4	3227466	212,6	336,1	-	-
Запорізька	76293	5	1730540	114,5	195,3	-	-
Харківська	69583	6	2681962	177,7	305,2	-	-
Одеська	65232	7	2373736	156,8	269,5	-	-
Миколаївська	60256	8	1145010	75,7	129,2	-	-
Вінницька	57552	9	1575997	104,7	178,7	68,3	-
Черкаська	57419	10	1222156	81,1	138,3	-	-
Львівська	56122	11	2513448	166,6	286,3	-	-
Кіровоградська	55132	12	954588	63,6	108,5	-	-
Сумська	52808	13	1097215	72,7	124,1	47,4	-
Чернігівська	50753	14	1018203	68,1	115,7	44,4	-
Хмельницька	50374	15	1276675	84,6	144,4	55,2	91,5
Івано-Франківська	48269	16	1375979	90,7	155,9	59,1	98,8
Житомирська	48263	17	1236629	81,7	139,6	53,3	88,5
Херсонська	44857	18	1049883	69,5	118,7	45,3	75,2
Волинська	43239	19	1036977	68,5	117,6	44,7	-
Рівненська	41636	20	1160645	76,3	131,4	49,8	83,3
Тернопільська	36966	21	1052501	69,7	119,2	45,5	75,5
Донецька	36470	22	4209374	279,1	476	-	301,7
Закарпатська	31419	23	1255633	82,8	142,3	54,0	90,2
Чернівецька	28591	24	904346	59,7	102,6	38,9	65
Луганська	15022	25	2176949	144,4	245,6	94,2	155,7

*** Складено автором за даними Державної служби статистики України [208], Мінрегіонбуду [212]**

**** Розраховано автором на основі індексів фізичного обсягу ВРП**

Найбільші обсяги з ДФРР, враховуючи розподіл 2800 млн грн (80% від обсягу ДФРР) у 2017 році були призначені 9-ти регіонам: Донецькому (279,14 млн грн), Дніпропетровському (212,63 млн грн), Харківському (177,71 млн грн), Львівському (166,56 млн грн), Одеському (156,84 млн грн), Луганському (144,38 млн грн), Запорізькому (114,5 млн грн), Київському (113,93 млн грн) та м. Києву (191,03 млн грн). загальний обсяг коштів для цих регіонів складає 1556,7 млн грн або 55,6% від призначених до розподілу. Отже, на решта 16 регіонів (без окупованих територій Донецької та Луганської областей, м. Севастополя та АР Крим) розподіляється 1243,3 млн грн або 44,4%. У 2018 році з 4800 млн грн (80%

обсягу ДФРР) найбільші обсяги були призначені тим самим 9-ти регіонам. Загальний обсяг яких досягнув 2673,4 млн грн або 55,7% від призначених до розподілу, тобто частка цих регіонів залишається незмінною.

Такий розподіл відповідно до чисельності населення, яке проживає у зазначених регіонах забезпечує спрямування значних обсягів бюджетних коштів на фінансування інвестиційних об'єктів у регіонах щорічно. Слід також зауважити, що за рейтингом ВРП на одну особу ці регіони є серед лідерів, тобто в економічному плані вони є найсильнішими, за винятком Донецької та Луганської областей, які в останні роки займають 22-ге і 25-те місця, відповідно. Отже, ці регіони повинні отримати відповідну суму з 20%-го обсягу, проте лише для Луганської області у 2017 році були передбачені кошти, у 2018 році кошти передбачені і для Донецької і для Луганської областей (див. табл. 3.14).

Розподіл 20 %-го обсягу ДФРР між регіонами, у яких ВРП на 1 особу є меншим від 75 % від середнього значення по країні (у 2017 році цей показник склав 52425,8 грн), також має свої неточності. Якщо Сумська область, яка займає 13-ту позицію за рейтингом ВРП на 1 особу і обсяг ВРП на 1 особу в цьому регіоні знаходиться на рівні майже 75% від середнього по країні, якій спрямується 47,3 млн грн, що можна пояснити незначними коштами з 80%-го обсягу (72,7 млн грн), то виділення коштів в обсязі 68,3 млн грн з 20%-го обсягу Вінницькій області, яка займає 9 місце за рейтингом, а показник ВРП на 1 особу значно перевищує встановлений (75%) рівень і досягає 91,1% відбувається із значними порушеннями встановлених підходів до розподілу коштів ДФРР. Необхідно зауважити, що у 2018 році ці порушення були усунуті. Для цих областей кошти з 20%-го обсягу не виділялися, більше того, обсяги ДФРР для цих областей, як уже зазначалося залишилися на рівні 2017 року.

Для вирішення завдань регіонального розвитку в Україні, особливо в сучасних умовах, необхідно змінити підходи до обґрунтованого визначення обсягу ДФРР з урахуванням вимог бюджетної децентралізації та формування об'єднаних територіальних громад, зокрема, потреби на капітальні інвестиції для створення відповідної інфраструктури у всіх територіальних громадах та

надання громадянам високого рівня соціальних і публічних послуг, що забезпечить у подальшому високий рівень розвитку регіонів, відповідно до принципів інклюзивного зростання, а також змінити методику розподілу коштів ДФРР між регіонами.

У підтвердження нашої позиції, відобразимо на прикладі 2016 – 2018 років розрахункові обсяги коштів ДФРР для регіонів за існуючою методикою, яка затверджена постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання державного фонду регіонального розвитку» від 18.03.2015 року №196. Так, від визначеного Державним бюджетом України на 2016 рік обсягу ДФРР 3 млрд грн спрямуємо на розподіл коштів між регіонами – 80%, тобто 2,4 млрд грн та розподіляємо їх за діючою методикою, виходячи з чисельності населення у кожному та відповідні розрахунки на 2017 і 2018 роки (табл. 3.15).

Таблиця 3.15

Розрахунок розподілу коштів ДФРР між регіонами України із застосуванням індексу регіонального людського розвитку на 2016-2018 роки

Регіони	Плановий обсяг ДФРР за критерієм чисельності населенням, млн грн*.			Розрахунковий обсяг коштів ДФРР за ІРЛР, млн грн		
	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.
Україна	2400,0	3500,0	6000,0	2235,0**	2609,0**	4468,4**
Автономна Республіка Крим	…	…	…	…	…	…
Вінницький	89,2	173,0	178,7	96,6	110,6	181,9
Волинський	58,4	113,2	192,1	92,4	108,2	186,2
Дніпропетровський	181,3	212,6	336,1	94,4	110,2	110,2
Донецький	238,1	279,1	777,7	100,0***	119,9***	200,6***
Житомирський	69,6	135,0	228,1	103,3	123,4	208,3
Закарпатський	70,6	136,8	232,5	83,9	86,4	168,3
Запорізький	97,6	114,5	195,3	86,3	109,2	185,3
Івано-Франківський	77,4	149,8	254,7	89,7	81,3	156,4
Київський	97,3	113,9	197,6	91,0	110,7	191,3
Кіровоградський	54,2	63,6	108,5	103,5	120,4	210,0
Луганський	123,2	238,6	401,3	97,5***	116,4***	195,1***
Львівський	142,2	166,6	286,3	81,5	91,9	158,1
Миколаївський	64,9	75,7	129,2	92,6	108,7	181,5
Одеський	133,9	156,8	269,5	94,1	111,7	194,7
Полтавський	80,0	93,9	160,3	91,3	109,2	177,7
Рівненський	65,3	126,1	214,7	97,0	118,4	198,9
Сумський	62,0	120,1	124,1	98,1	110,7	192,2

Продовження таблиці 3.15

Тернопільський	59,4	115,2	194,7	90,5	103,6	172,7
Харківський	151,5	177,7	305,2	76,6	97,5	164,9
Херсонський	59,2	114,8	193,9	101,6	120,4	209,2
Хмельницький	72,1	139,8	235,9	100,1	118,4	202,4
Черкаський	69,1	81,1	138,3	94,5	115,3	193,0
Чернівецький	50,9	98,6	167,6	79,4	83,3	150,5
Чернігівський	58,0	112,5	115,7	99,1	119,4	193,8
м. Київ	174,6	191,0	331,6	**	**	**
м. Севастополь	…	…	…	…	…	…

Складено автором

*** з урахуванням розрахунку 80% + 20%**

**** без врахування коштів ДФРР для м. Києва**

***** розрахунок на основі індексів за 2013 рік**

Найбільшими за чисельністю населення є Донецький, Дніпропетровський, Харківській, Львівській, Одеській регіони [208], згідно з існуючою методикою у 2016 році їм належить відповідно: 238,1 млн грн, 181,3млн грн, 151,5 млн грн, 142,2 млн грн, 133,9 млн грн, з коштів фонду, водночас регіонам з найменшою чисельністю населення, а саме: Чернівецькому, Кіровоградському, Чернігівському, Херсонському, Тернопільському належить відповідно лише 50,9 млн грн, 54,2 млн грн, 58,0 млн грн, 59,2 млн грн, 59,4 млн грн Аналогічна ситуація складається у 2017 і 2018 роках. Таким чином, держава підтримує розвиток у переважній більшості потужних в економічному плані регіонів, адже населення концентрується переважно у крупних промислових центрах. На нашу думку, проводити розподіл 80 % коштів ДФРР для регіонів доцільно за критерієм регіонального людського розвитку, решта 20 % обсягу – на державну фінансову підтримку регіонального розвитку, а саме: проєктів і програм, що забезпечують виконання завдань Державної стратегії регіонального розвитку та планів заходів з її реалізації, фінансування спільних заходів угод щодо регіонального розвитку, державних програм розвитку проблемних територій (депресивних), інших пріоритетних цільових на загальнонаціональному рівні програм і проєктів регіонального розвитку, визначених Кабінетом Міністрів України.

Важливо зазначити, що досягнуті параметри людського розвитку в Україні дуже відстають від «ідеального» індексу – 6,0 [166, с.15] (Додаток Л). За

результатами аналізу індексу регіонального людського розвитку за 2016-2018 роки встановлено, що лише п’ять регіонів: Чернівецький, Івано-Франківський, Львівський, Харківський і Закарпатський мають найвищий показник індексу – більше чотирьох, зокрема, у 2018 році від 4,2294 до 4,0233. Найнижчі індекси належать Кіровоградській (3,5257), Житомирській (3,5472), Херсонській (3,5438) і Хмельницькій (3,6188) областям (за запропонованим рейтингом ІІРР ці регіони займають, відповідно, 20; 19; 17 і 15 місця). Проведений розрахунок розподілу коштів за запропонованим методом засвідчив зміну формату спрямування державної фінансової підтримки. Так, регіону з найменшою чисельністю населення та найменшим індексом РЛР – Кіровоградському повинно бути спрямовано протягом 2016 – 2018 рр. у 1,9 рази більше, ніж як це визначено за критерієм чисельності населення.

Враховуючи, що м. Київ виконує специфічні функції столиці держави, його особливе середовище, що відповідно позначається на значних відмінностях у параметрах розвитку міста, його було виключено зі стандартної методики ІРЛР. Таким чином, із загального обсягу ДФРР, вилучаємо обсяг коштів, який належить м. Києву відповідно до чисельності населення. Також враховуючи реалії сьогодення, розподіляємо (тимчасово) кошти фонду на 24 регіони рівномірно (крім АР Крим, м. Севастополя, окупованої території Донецького і Луганського регіонів) (табл. 3.15).

Для розрахунку обсягу коштів ДФРР для кожного регіону використовуємо формулу (3.1.)

$$Q_{r`=\frac{Q_{сер}*I_r}{i}}, \qquad (3.1)$$

Q_r - обсяг коштів ДФРР для r – ного регіону

$Q_{сер}$ - середній обсяг коштів ДФРР для кожного регіону;

I_r - різниця між «ідеальним» індексом і фактичним по r- му регіону;

i - різниця між «ідеальним» індексом і фактичним по Україні.

Використання методики розподілу коштів ДФРР за індексом регіонального людського розвитку дає змогу вдосконалити механізм його

розподілу для фінансової підтримки реалізації інвестиційних проєктів і програм регіонального розвитку.

Важливим з позиції ефективності бюджетного механізму реалізації завдань державної регіональної політики є використання коштів державного фонду регіонального розвитку в повному обсязі. Так, з передбачених у державному бюджеті на 2017 рік 3500 млн грн ДФРР використання коштів склало 3089,9 млн грн або 88,3%, у тому числі за рахунок доходів загального фонду використано 881,5 млн грн або 28,5% від загального обсягу використаних коштів ДФРР та рахунок спеціального фонду – 2208,4 млн грн або 71,5%, відповідно (табл.3.16).

Таблиця 3.16

Освоєння коштів ДФРР у 2017 р.*

Регіони	Використання коштів ДФРР, млн грн	У тому числі		Освоєння коштів ДФРР, %
		Загальний фонд, млн грн	Спеціальний фонд, млн грн	
Всього	**3089,9**	**881,5**	**2208,4**	**88,3**
Вінницька	169,0	48,8	120,1	97,7
Волинська	102,6	30,2	72,4	90,7
Дніпропетровська	192,4	60,7	131,6	90,5
Донецька	184,2	47,3	137,0	66
Житомирська	133,5	38,0	95,5	98,9
Закарпатська	130,8	36,1	94,7	95,7
Запорізька	70,6	20,1	50,5	61,7
Івано-Франківська	135,6	38,8	96,8	90,5
Київська	89,0	28,1	60,9	78,1
Кіровоградська	63,4	18,1	45,2	99,6
Луганська	172,4	37,4	134,9	72,3
Львівська	158,4	45,7	112,8	95,1
Миколаївська	48,0	19,2	28,7	63,4
Одеська	153,3	43,3	109,9	97,7
Полтавська	90,7	26,0	64,6	96,6
Рівненська	124,4	36,0	88,4	98,7
Сумська	94,2	27,8	66,4	78,4
Тернопільська	100,7	22,1	78,5	87,3
Харківська	176,5	50,8	125,7	99,3
Херсонська	102,9	31,7	71,2	89,6

Продовження таблиці 3.16

Хмельницька	138,2	39,6	98,6	98,9
Черкаська	77,2	21,2	55,9	95,1
Чернівецька	98,2	27,9	70,2	99,5
Чернігівська	111,7	31,8	80,0	99,3
м. Київ	172,3	54,6	117,7	90,2

*** Складено автором за даними Мінрегіонбуду [212]**

Кошти загального фонду повністю використали м. Київ та Дніпропетровська, Рівненська і Харківська області, на 97-99% - Житомирська, Кіровоградська, Полтавська і Хмельницька області. Найнижчі показники освоєння коштів загального фонду зафіксовано у Луганському (59,4%), Донецькому (59,2%), Запорізькому (61,4%) та Тернопільському (67,3%) регіонах, тобто області не використали бюджетний ресурс гарантований державою на реалізацію регіональних проєктів і програм.

На нашу думку, обсяги ДФРР слід визначати виходячи з рівня забезпеченості об’єктами соціальної та інженерної інфраструктури на початок року, у якому здійснюється розрахунок, та оцінки інвестиційних програм і проєктів, що мають на меті розвиток регіонів з урахуванням можливості співфінансування з місцевих бюджетів.

Аналіз використання коштів місцевих бюджетів у 2017 році (рис.3.12) засвідчує, що лише у Львівській області мало місце перевиконання передбачених обсягів місцевих бюджетів, у 6-ти областей та м. Києві виконання становило в межах 92-99%. Найгірша ситуація з недоосвоєнням коштів у Івано-Франківській (36,7% - виконання), Миколаївській (40,1%), Вінницькій (42,6%), Донецькій (51,2%), Київській (53,0%), Тернопільській та Сумській (по 54%) областях.

Слід зауважити, об’єктивна та фахова оцінка інвестиційних програм і проєктів має відповісти, чи спроможний кожен місцевий бюджет забезпечити співфінансування на рівні 10%, як це передбачено змінами до Бюджетного кодексу України [86]. Утворення об’єднаних територіальних громад шляхом ініціативи знизу засвідчило, що об’єднуються економічно сильніші громади, на території яких є бюджетотворчі суб’єкти господарювання. Більш слабкі

залишаються «при своїх інтересах». Вони не спроможні самостійно розв'язати свої проблеми. Отже, розрив між фінансовими можливостями територій лише поглиблюється. Для подолання такої негативної тенденції доцільно на регіональному рівні акумулювати кошти за рахунок бюджетних інвестиційних і кредитних ресурсів та створити фонди регіонального розвитку.

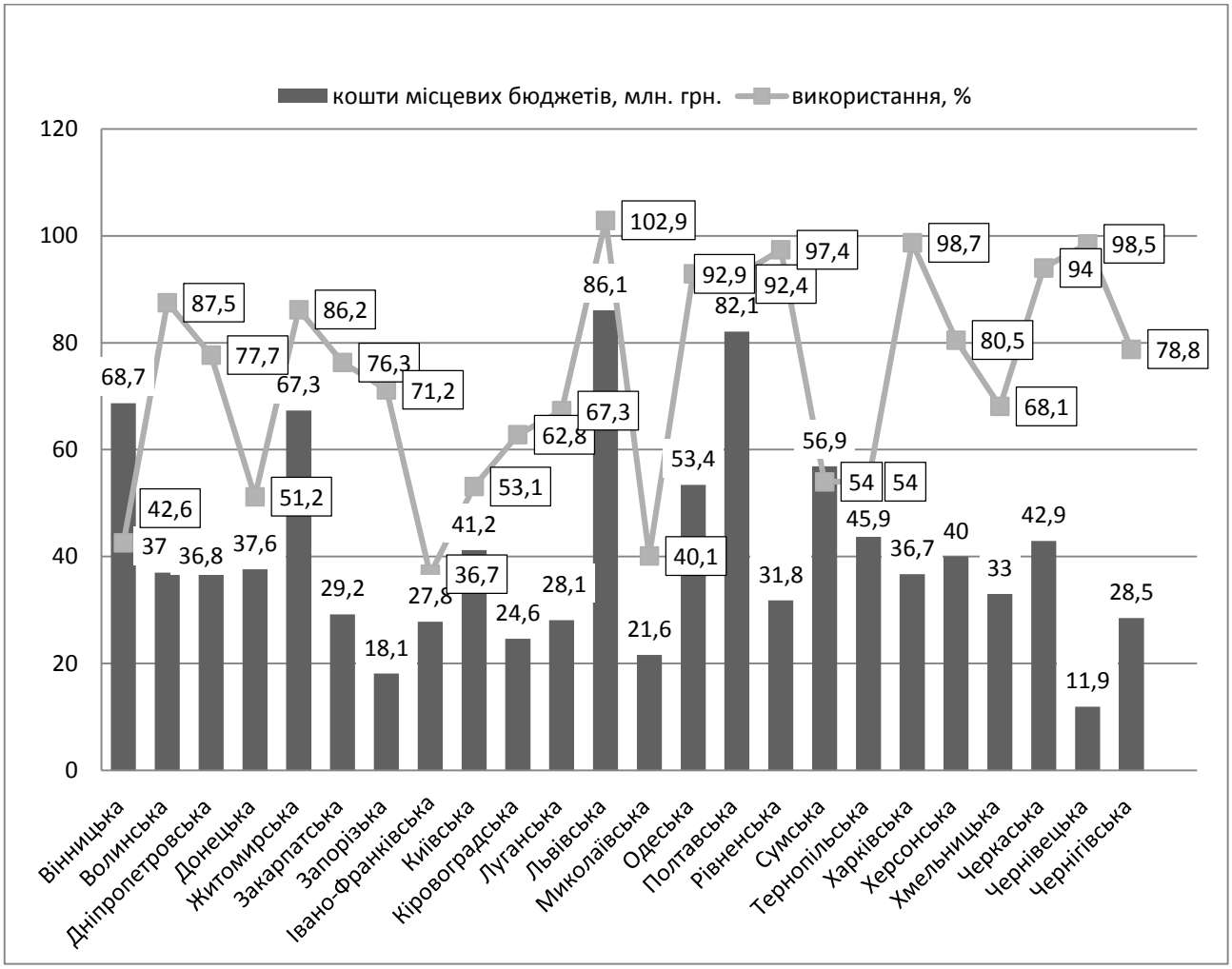

Рис. 3.12. Використання коштів місцевих бюджетів на реалізацію інвестиційних проєктів у 2017 році

*** Складено автором за даними Державної казначейської служби України [207]**

Пооб'єктний аналіз засвідчує значну кількість об'єктів (рис 3.13), на які спрямовуються кошти ДФРР, що є наслідком зменшення мінімальної кошторисної вартості інвестиційних програм, проєктів регіонального значення і створює умови для розпорошення коштів ДФРР на дрібні об'єкти, а це не сприяє

концентрації їх на пріоритетних напрямах розвитку регіонів та інноваційно-інвестиційних програмах, які мають забезпечити регіональний розвиток.

Так, за даними Мінрегіонбуду у 2012 році – році заснування ДФРР, було затверджено до реалізації 523 інвестиційні програми, проєкти, з яких: у галузі освіти було 204, охорони здоров'я – 98, культури – 25, спорту – 55, соціального захисту – 18, житлово-комунального господарства – 95, інших галузях – 28.

Рис.3.13. Реалізація проєктів за рахунок коштів ДФРР у 2017 році*

*** Складено автором за даними Мінрегіонбуду [212]**

У 2017-му кількість об'єктів зросла відповідно до 803 (найбільша кількість у Закарпатському регіоні – 72 проєкти, у Львівському – 62, Тернопільському – 59), або на 53,5% більше у порівнянні з 2012-м. І надалі переважає кількість об'єктів у галузі освіти – 289, охороні здоров'я – 153. Водночас зросла у 2017 році кількість об'єктів з водопостачання і водовідведення, дорожньо-транспортної інфраструктури та об'єктів газо-, тепло-, енергопостачання – до 243. У сферах культури і соціального захисту реалізовувалось 76 та 15 проєктів, відповідно, в інших галузях – 27 [212].

Разом з тим зауважимо, що кошти ДФРР спрямовувалися на розв'язання місцевих проблем, без належного урахування пріоритетів регіонального

розвитку, насамперед із за відсутності на місцях регіональних інвестиційних програм.

Важливо також зазначити, що з 803 проєктів, які реалізовували у 2017 році здано в експлуатацію було 433, або 53,9%. Найбільше проєктів було завершено у Чернігівській області з 40 – 34, або 85% виконання, Тернопільській, відповідно, 59 – 42, або 71,2%, Івано-Франківській: 50 – 35, або 70%, Закарпатській: 72 – 50, або 69,4%. Найнижчі показники здачі об'єктів у Харківській (25,0%), Полтавській (26,0%), Миколаївській (30,0%), Вінницькій (34,9%), Запорізькій (41,4%), Київській і Луганській (по 41,0%). Слід також відмітити, що найбільше проєктів реалізовувалось на заході країни: у Закарпатській, Львівській, Тернопільській, Хмельницькій, Івано-Франківській областях (від 72 до 50 проєктів) та на північному сході, Сумській та Луганській областях, 55 та 57, відповідно, що свідчить про відсутність концентрації коштів на важливих регіональних проєктах, а також збільшення незавершеного будівництва та його здороження за рахунок інфляційних процесів. Разом з цим, менше 15 проєктів реалізовувались в Одеській (15), Рівненській (14), Черкаській (13), Харківській (12), Дніпропетровській (9), Кіровоградській (8) областях та в м. Києві (7).

Підбиваючи підсумки, варто зазначити ось що.

1. Створення та функціонування ДФРР в Україні значною мірою відповідає європейським тенденціям щодо забезпечення фінансування заходів розвитку регіонів, однак має суттєві недоліки.

2. Необхідно кардинально змінити механізм розподілу коштів ДФРР, враховуючи не чисельність населення регіонів, а показник регіонального людського розвитку, що повинно сприяти конструктивним управлінським рішенням для забезпечення підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів, територіальної соціально-економічної інтеграції та просторового розвитку, ефективного державного управління у сфері регіонального розвитку, а тим самим досягненню стратегічних цілей державної регіональної політики.

3. З метою більш ефективного використання бюджетного ресурсу для розв'язання завдань регіонального розвитку доцільно на рівні областей створити

фонд регіонального розвитку за рахунок коштів ДФРР, місцевих бюджетів, залучення місцевих позик, інвестиційних коштів державно-приватного партнерства, позик міжнародних фінансових інституцій, фінансової підтримки ЄС.

Висновки до розділу 3

1. Аналіз тенденцій економічного і соціального розвитку регіонів України в умовах сучасних реформ виявив, що попри окремі позитивні показники відновлення економічного зростання, номінального підвищення заробітної плати, пенсій та соціальних виплат, поглиблюються бідність та розшарування населення, не забезпечується якісного відтворення робочої сили та європейських стандартів споживання, а також процесів нагромадження, що у свою чергу сприяє міграції найбільш економічно активних громадян до інших висорозвинених країн.

На основі порівняння показників розвитку регіонів встановлено декілька негативних тенденцій: для 75% регіонів властива тенденція збереження показника ВРП на одну особу нижчим за середнє значення по країні; зростання асиметрії між максимальним і мінімальним значенням цього показника,; відбувається зниження реальних наявних доходів населення; мають місце значні міжрегіональні відмінності у рівнях заробітної плати.

2. Зростаючі диспропорції у розвитку регіонів, низька об’єктивність показника валового регіонального продукту на одну особу щодо оцінки соціально-економічного розвитку територій, їх конкурентоспроможності та проблемності, об’єктивно зумовлюють необхідність запровадження нового агрегованого індексу інклюзивного розвитку регіонів, який дає можливість системно і комплексно приймати конструктивні управлінські рішення з подолання негативних тенденцій та проводити ефективну державну регіональну політику і надання державної фінансової підтримки.

3. Проведенні дослідження міжбюджетних трансфертів в умовах децентралізації засвідчили, що вони суттєво впливають на процеси регулювання державою регіонального розвитку. Найбільші обсяги державних бюджетних коштів спрямовуються на виконання державою своїх повноважень на субвенції: медичну, освітню та соціального захисту населення. Базова та реверсна дотації – інструменти механізму вирівнювання дохідної спроможності адміністративно-територіальних одиниць. Субвенція на формування інфраструктури ОТГ спрямована на стабільне функціонування та усталений розвиток територіальних громад. Водночас делегування органам місцевого самоврядування додаткових повноважень недостатньо забезпечене розширенням їх фінансової бази, що загострює проблеми у фінансуванні відповідних видатків та виявляє недосконалість нормативно-правового забезпечення функціонування міжбюджетних трансфертів.

4. Оцінка ролі угоди щодо регіонального розвитку, яка є ефективним механізмом фінансування державної регіональної політики, базується на результатах реалізації угод між Кабінетом Міністрів України та обласною радою. Аналіз досягнення критеріїв виконання угод між Кабінетом Міністрів України і обласними радами окремих регіонів засвідчив: наявність загальної тенденції до стабільності у відносинах між центральною, регіональною і міською владою; спільного фінансування на засадах програмно-цільового підходу, визначених проблем і завдань розвитку регіону; залучення до фінансування спільних заходів коштів приватних партнерів, з метою досягнення найбільш ефективного їх використання для цілей регіонального розвитку, що є дуже важливо в умовах обмеженості бюджетних ресурсів.

5. Аналіз функціонування державного фонду регіонального розвитку свідчить, що він є дієвим фінансовим механізмом реалізації державної регіональної політики, а його кошти джерелом фінансування інвестиційних програм і проєктів регіонального розвитку. З’ясовано, що за сім років функціонування ДФРР відбулися суттєві зміни та доповнення у нормативно-законодавчій базі цього фонду, як позитивного так і негативного характеру.

Щороку порушуються встановлені Бюджетним кодексом України граничні обсяги ДФРР, формування переліку інвестиційних програм і проєктів регіонального розвитку супроводжується численними коригуваннями, має місце значне розпорошення коштів ДФРР та їх недоосвоєння.

6. Доведено, що розподіл коштів ДФРР за критерієм чисельності населення регіону забезпечує щорічні значні обсяги бюджетних коштів для регіонів-лідерів в економічному плані, адже в цих регіонах проживає найбільша частина населення України, та необхідність змінити механізм розподілу цих коштів за критерієм регіонального людського розвитку.

Основні результати наукового дослідження, що отримані у даному розділі опубліковані автором у наукових працях [176, 277, 278, 286, 287, 295, 302, 311, 314, 474, 475].

РОЗДІЛ 4.
ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ МЕХАНІЗМІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

4.1. Капітальні інвестиції у фінансуванні регіонального розвитку: сучасний стан та регіональні проблеми

Запропонована систематизація сучасних фінансових механізмів державної регіональної політики (попередній підрозділ 2.2.) дала можливість виділити в окремий блок інвестиційні механізми. Об'єктивне зростання їх значимості зумовлює доцільність дослідження основного інструменту цього механізму – капітальних інвестицій.

Світовий досвід засвідчує, що для створення сприятливих умов економічного зростання та економічного розвитку необхідно щоб рівень інвестицій складав 19-25% ВВП [123, с.120]. В Україні у 2016-2017 роках цей показник складав 15% і покращився на 1,2-1,3% у порівнянні з 2014-2015 роками (табл.4.1).

Таблиця 4.1

Зміна капітальних інвестицій у 2014-2017 роках*

Роки / Показники	2014	2015	2016	2017
Валовий внутрішній продукт, у факт. цінах, млрд грн	1586,9	1988,5	2385,4	2982,9
Індекси валового внутрішнього продукту, у % до попереднього року	93,4	90,2	102,4	102,5
Капітальні інвестиції, у факт. цінах, млрд грн	219,4	273,1	359,2	448,5
Індекси капітальних інвестицій, у % до попереднього року	75,9	98,3	118,0	122,1
Рівень капітальних інвестицій у структурі кінцевого споживання ВВП, %	13,8	13,7	15,0	15,0

*** Складено автором за даними Державної служби статистики України [208]**

Варто зазначити, що на тлі загального відновлення економічного зростання у 2016-2017 роках має місце більш значне зростання обсягів та індексів капітальних інвестицій. Так, фактичний обсяг капітальних інвестицій у 2017 році збільшився на 89,3 млрд грн, реальний на 22,1% у порівнянні з 2016 роком та більше ніж у 2 рази у порівнянні з 2014 роком.

Високі індекси капітальних інвестицій за регіонами (рис.4.1) вказують на позитивну динаміку збільшення інвестиційного потенціалу на місцях, а це відкриття нових виробництв, створення нових робочих місць, зростання реальної заробітної плати та, відповідно, наповнення місцевих бюджетів, що відповідає меті та завданням державної регіональної політики.

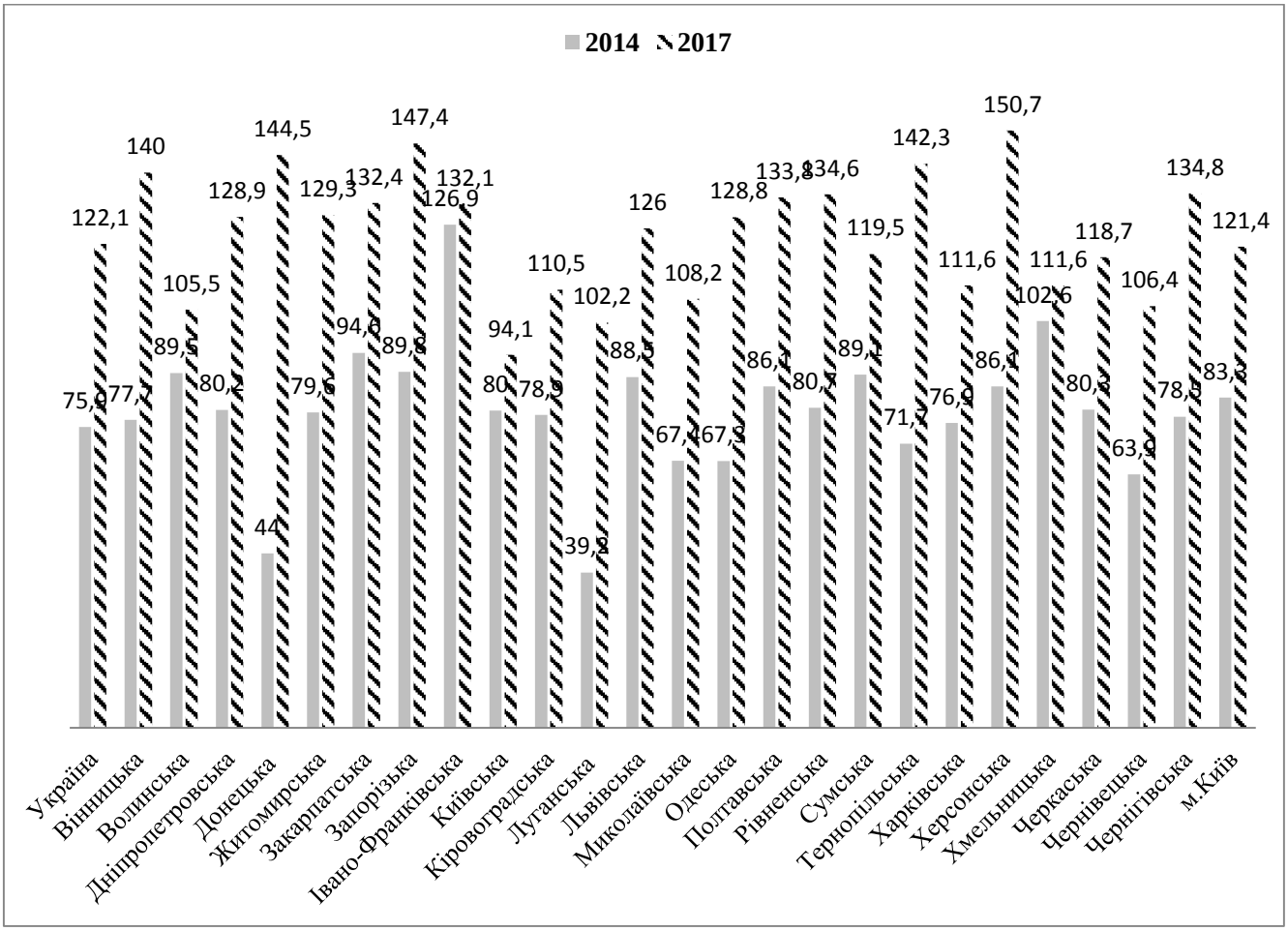

Рис. 4.1. Індекси капітальних інвестицій за регіонами за 2014 і 2017 рр.

*** Складено автором за даними Державної служби статистики України [208]**

Найбільш високі темпи реального зростання капітальних інвестицій у 2017 році були досягнуті у Херсонському (на 50,7%), Запорізькому (на 47,4%),

Донецькому (на 44,5%), Тернопільському (на 42,3%) та Вінницькому (на 40%) регіонах. Лише Київська область не досягнула рівня 2016 року (94,1%).

Водночас найбільший обсяг капітальних інвестицій у 2017 році як і у попередні роки засвоєно у м. Києві – 136,6 млрд грн або 30,3% від загального обсягу по країні (табл.4.2)

Таблиця 4.2

Структура капітальних інвестицій за регіонами за 2014-2017 рр.*

Регіони	2014		2015		2016		2017	
	Обсяг, млн грн	Частка регіону, %	Обсяг, млн грн	Частка регіону, %	Обсяг, млн грн	Частка регіону, %	Обсяг, млн грн	Частка регіону, %
Україна	219419,9	100	273116,4	100	359216,1	100	448461,5	100
Вінницька	5674,6	2,6	7373,0	2,7	8301,9	2,3	11744,1	2,6
Волинська	3389,7	1,5	6166,8	2,3	6384,2	1,8	7041,9	1,6
Дніпропетровська	20356,5	9,3	25919,9	9,5	33169,0	9,2	42908,5	9,6
Донецька	13155,3	6,0	8304,3	3,0	11902,2	3,3	17268,9	3,9
Житомирська	2904,9	1,3	4044,4	1,5	5573,5	1,6	7722,0	1,7
Закарпатська	2638,7	1,2	3778,4	1,4	4663,0	1,3	5623,7	1,3
Запорізька	7034,5	3,2	7794,3	2,9	11039,7	3,1	15879,7	3,5
Івано-Франківська	6837,5	3,1	9609,3	3,5	7947,6	2,2	9707,8	2,2
Київська	19653,5	9,0	24359,1	8,9	33411,4	9,3	34494,5	7,7
Кіровоградська	3122,4	1,4	4057,1	1,5	6355,3	1,8	7320,9	1,6
Луганська	5222,6	2,4	2060,1	0,8	4122,2	1,1	3329,8	0,7
Львівська	9555,0	4,4	13386,5	4,9	18605,2	5,2	24105,9	5,4
Миколаївська	3771,4	1,7	5989,9	2,2	9730,2	2,7	11178,0	2,5
Одеська	9361,3	4,3	9983,5	3,7	16728,7	4,7	22299,7	5,0
Полтавська	8827,8	4,0	8337,9	3,1	15265,1	4,2	15855,6	3,5
Рівненська	2804,6	1,3	4334,2	1,6	4324,1	1,2	6126,8	1,4
Сумська	2798,1	1,3	3663,0	1,3	5762,6	1,6	6947,1	1,5
Тернопільська	2590,0	1,2	3827,5	1,4	4888,2	1,4	7150,6	1,6
Харківська	8032,3	3,7	11246,7	4,1	16545,9	4,6	19361,7	4,3
Херсонська	2208,1	1,0	3107,4	1,1	4591,3	1,3	7362,2	1,6
Хмельницька	4078,3	1,9	6809,3	2,5	9123,3	2,5	10499,9	2,3
Черкаська	3262,1	1,5	4485,8	1,6	6498,7	1,8	8144,2	1,8
Чернівецька	1686,9	0,8	2789,2	1,0	2668,8	0,7	2992,1	0,7
Чернігівська	2621,2	1,2	3550,2	1,3	5318,5	1,5	7351,1	1,6
м.Київ	67832,6	30,9	88138,6	32,3	106295,5	29,6	136044,8	30,3

*** Складено автором за даними Державної служби статистики України [208]**

Найменші обсяги капітальних інвестицій спрямовуються у господарський комплекс Чернівецької та Луганської (по 0,7% від загального обсягу по країні), Закарпатської (1,2%), Рівненської (1,4%), Сумської і Волинської (по 1,5%)

областей. У показниках Житомирської, Кіровоградської, Тернопільської, Херсонської, Чернігівської областей частка капітальних інвестицій не перевищує 1,7% від загального обсягу по Україні, тобто інвестиційний потенціал країни має риси неоднорідності та нестабільності розвитку. Отже, при реалізації державної регіональної політики слід враховувати можливості, зокрема джерела і потреби кожного регіону та напрями підвищення їх конкурентоспроможності.

З огляду на роль, джерел фінансування капітальних інвестицій в Україні розглянемо їх структуру у 2014 і 2017 роках (рис. 4.2).

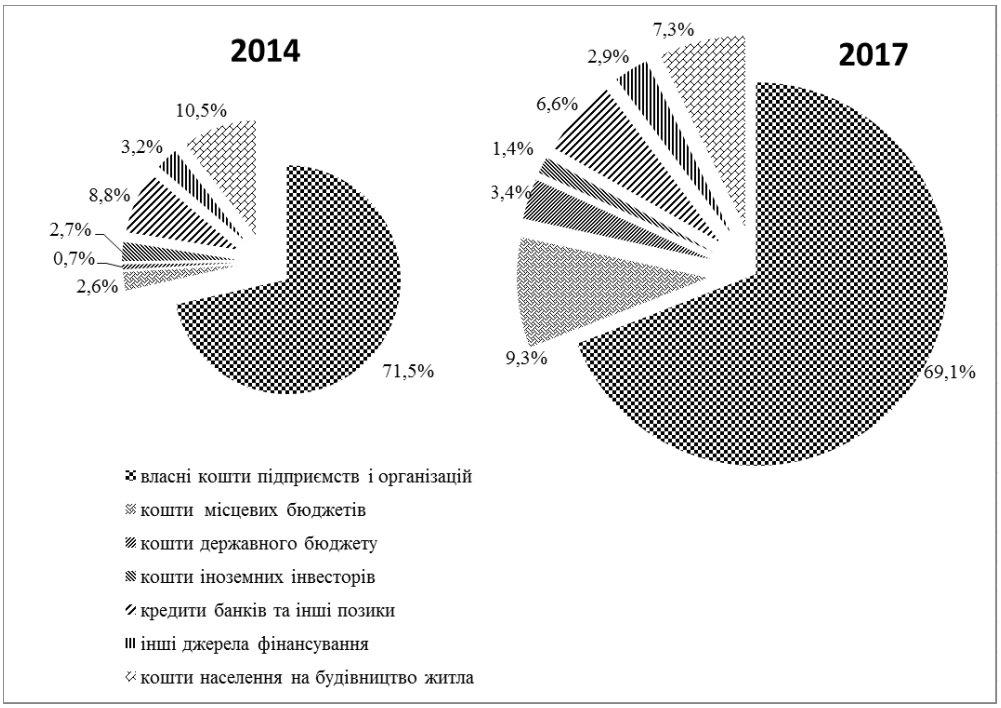

Рис. 4.2. Структура джерел фінансування капітальних інвестицій у 2014 і 2017 рр.*

*** Складено на основі даних Державної служби статистики України [208]**

У контексті дослідження інвестиційних механізмів реалізації державної регіональної політики, важливо розглянути динаміку освоєння капітальних інвестицій за рахунок коштів державного бюджету за період 2014 -2017 рр. (табл. 4.3).

Як свідчать дані таблиці обсяги капітальних інвестицій за рахунок коштів державного бюджету за останні роки мали нестабільний характер. Суттєво вони скоротилися в 2014 році і склали 2,74 млрд грн, або всього 0,6 % у загальних видатках державного бюджету, що стало результатом перерозподілу державних

коштів на потреби оборони країни і виконання державою соціальних зобов'язань. При цьому державні капітальні інвестиції зменшились в 2014 році у порівнянні з 2013 роком на 3,76 млрд грн, або на 57,8% [208].

Таблиця 4.3

Динаміка освоєння капітальних інвестицій за рахунок коштів державного бюджету за 2014-2017 роки*

Роки / Показники	2014р.	2015р.	2016р.	2017р.
Видатки державного бюджету, млрд грн	430,1	576,9	684,7	839,5
Капітальні видатки державного бюджету, млрд грн	7,28	17,5	26,6	40,9
Капітальні інвестиції за рахунок коштів державного бюджету, млрд грн	2,74	6,92	9,26	15,3
Частка капітальних інвестицій у загальних видатках державного бюджету, %	0,6	1,2	1,35	1,82
Частка капітальних інвестицій у капітальних видатках, %	37,6	39,6	34,8	37,4
Частка капітальних інвестицій за рахунок коштів державного бюджету в загальному обсязі інвестицій за рахунок усіх джерел, %	1,2	2,5	2,6	3,4

*** Складено автором з використанням даних Державної служби статистики України і Державної казначейської служби України [208, 207]**

Частково позитивна динаміка мала місце в 2015-2017 роках. Капітальні інвестиції за рахунок державного бюджету були освоєні в обсягах 6,92 млрд грн, 9,26 млрд грн і 15,3 млрд грн, відповідно. Якщо розглядати відносні показники, то частка капітальних інвестицій у загальних видатках державного бюджету в 2015 році склала – 1,2% і частка капітальних інвестицій за рахунок державного бюджету в загальному обсязі інвестицій за рахунок всіх джерел – 2,5%.,в 2017 році, відповідно, 1,8% і 3,4%

Збільшення обсягів і частки капітальних інвестицій свідчить про зростання витрат державного бюджету на нове будівництво, реконструкцію, розширення і технічне переоснащення підприємств, об'єктів соціально-культурного і житлово-комунального призначення, що є індикатором реалізації завдань державної регіональної політики.

Суттєвим недоліком інвестиційної діяльності в Україні є те, що державні інвестиції у своїй більшості спрямовуються у більш розвинені галузі, сектори та сфери економічної діяльності, зокрема, у 2017 році у переробну промисловість

було спрямовано 51,6 % капітальних інвестицій промислової діяльності і у добувну промисловість, відповідно, 24,8%, що в свою чергу впливає на непропорційні надходження державних інвестицій у регіони, а отже сприяє поглибленню нерівномірності розвитку територій, посиленню дивергентних процесів серед регіонів (табл. 4.4).

Таблиця 4.4

Капітальні інвестиції за рахунок коштів державного бюджету за регіонами*

Регіони	2014р.			2017р.		
	Освоєно млн грн	%, до загального обсягу освоєних держінвестицій	%, до загального обсягу в регіоні	Освоєно млн грн	%, до загального обсягу освоєних держінвестицій	%, до загального обсягу в регіоні
Україна	2739	100	1,2	15295	100	3,4
Вінницька	28	1,0	0,5	362	2,4	3,1
Волинська	21	0,8	0,6	164	1,1	2,3
Дніпропетровська	55	2,0	0,3	321	2,1	0,7
Донецька	154	5,7	1,2	299	1,9	1,7
Житомирська	9	0,3	0,3	308	2,0	4,0
Закарпатська	19	0,7	0,7	166	1,1	3,0
Запорізька	8	0,3	0,1	281	1,8	1,8
Івано-Франківська	55	2,0	0,8	335	2,2	3,5
Київська	152	5,5	0,8	347	2,3	1,0
Кіровоградська	32	1,1	1,0	349	1,6	3,4
Луганська	35	1,2	0,7	312	2,0	9,4
Львівська	127	4,6	1,3	1420	9,2	5,9
Миколаївська	24	0,9	0,6	131	0,9	1,2
Одеська	133	4,8	1,4	1047	6,8	4,7
Полтавська	36	1,3	0,4	414	2,7	2,6
Рівненська	26	0,9	0,9	213	1,4	3,5
Сумська	24	0,9	0,8	145	0,9	2,1
Тернопільська	15	0,5	0,6	283	1,8	4,0
Харківська	214	7,8	2,7	857	5,6	4,4
Херсонська	11	0,4	0,5	138	0,9	1,9
Хмельницька	37	1,3	0,9	401	2,6	3,8
Черкаська	39	1,4	1,2	238	1,6	2,9
Чернівецька	31	1,1	1,8	278	1,8	9,3
Чернігівська	17	0,6	0,7	229	1,5	3,1
Київ	1437	52,5	2,1	6359	41,6	4,7

*** Складено автором за даними Державної служби статистики України [208]**

Протягом 2014-2017 років, домінантне місце в освоєнні капітальних інвестицій за рахунок державного бюджету займає м. Київ. У 2014 році його частка освоєних капітальних інвестицій до загального обсягу становила 52,5 %,

у 2017 році – 41,6 %. При цьому частка державних інвестицій у загальному обсязі інвестицій по м. Києву займала відповідно: 2,1% і 4,7%. Має місце зростаюча концентрація бюджетного інвестиційного ресурсу в м. Києві. Водночас, а саме в 2014 році – 11 регіонів освоїли від 0,3 % до 1,0 % від загального обсягу державних інвестицій; 6 регіонів – від 1,0 до 2,0 %; 4 регіони – від 2,0 % до 4,8 % і лише у 3 регіонах: Київському, Донецькому і Харківському, часта перевищувала 5 % і, відповідно, склала: 5,5 %, 5,7 % і 7,8 %. У 2017 році ситуація щодо освоєна капітальних інвестицій за рахунок коштів державного бюджету дещо змінилась. Так, у 3 регіонах, а саме: Миколаївському, Сумському і Херсонському частка освоєння склала 0,9% у кожному, тобто найнижча частка збільшилась на 0,6%, у 10 регіонах було освоєно від 1% до 2% загального обсягу державних капітальних інвестицій, від 2% до 2,7% у 7 регіонах, відповідно. Найбільші обсяги капітальних інвестицій за рахунок державного бюджету, окрім м. Києва освоєно у Львівській (1420,4 млн грн, частка 9,2%), Одеській (1046,9 млн грн, частка 6,8%) та Харківській (856,6 млн грн, частка 5,6%) областях.

Необхідно зауважити, що в 2014 році регіональна асиметрія показника освоєння капітальних інвестицій за рахунок коштів державного бюджету склала майже 180 разів, при max 1437 млн грн (м. Київ), і min 8 млн грн (Запорізька область). В 2017 році цей показник зменшився більше ніж у 3,7 разу і склав 48,4 разу, при max 6359,4 млн грн (м. Київ) і min 131,3 млн грн (Миколаївська область).

Отже, можемо констатувати, що левова частка капітальних інвестицій за рахунок державного бюджету щорічно спрямовується на розвиток м. Києва, у 70% загальної кількості регіонів частка складає лише від 0,9% до 2,4% та зазначити, що за результатами перших років з реалізації реформи децентралізації намітилась, хоча і слабка, тенденція зростання абсолютних обсягів капітальних інвестицій за рахунок капітальних інвестицій з державного бюджету, а також змінилася структура освоєння капітальних інвестицій за регіонами, проте не завжди збільшення обсягів призводить до більш ефективного їх використання.

У свою чергу змінився показник частки капітальних інвестицій за рахунок коштів державного бюджету в загальному обсязі інвестицій за рахунок усіх джерел. Якщо в 2014 році в середньому по Україні він складав 1,2%, то в 2017 році – 3,4%, отже участь держави у розвитку економіки країни за рахунок вкладення капітальних інвестицій частково зросла. Відбулися суттєві зміни цього показника за регіонами. Так, в 2014 році найнижчий показник участі держави в капітальних інвестиціях у регіоні був зафіксований в Запорізькій області – 0,1%, ще в двох: Дніпропетровській і Житомирській – по 0,3%, в 14 регіонах він склав до 1,0%, то в 2017 році рівень цього показника частково зріс у 16 регіонах держави, у 11 регіонів він був вищим за середнє значення по країні. Проте у 7 регіонах ця частка зменшилась (табл. 4.4). Отже, при збільшенні капітальних інвестицій за рахунок держави в абсолютних величинах, фактично мала місце несистемна державна підтримка на регіональному рівні.

Враховуючи, що в урядових та стратегічних документах зазначається, що державна інвестиційна політика в Україні спрямована на сталий розвиток національної економіки на інвестиційно-інноваційних засадах, роль державних та регіональних органів влади в регулюванні інвестиційних процесів повинна полягати, насамперед, у визначенні реальних обсягів, напрямів та структури державних інвестицій, які забезпечать провадження ефективних відтворювальних процесів для виконання загальнодержавних, регіональних та місцевих соціально-економічних програм, а також досягнення стратегічної мети державної регіональної політики – створення умов для динамічного, збалансованого розвитку України та її регіонів, забезпечення їх соціальної та економічної єдності, підвищення рівня життя населення [63].

Аналіз капітальних інвестицій за рахунок коштів місцевих бюджетів за обраний період показує, що обсяги капітальних інвестицій зросли у 2017 році до 41,57 млрд грн, що у 7 раз перевищує обсяг 2014 року (табл. 4.5), що є результатом впроваджених у процесі децентралізації в кінці 2014 року змін у Бюджетному та Податковому кодексах України та інфляційних процесів. Необхідно зауважити, що частка капітальних інвестицій у загальних видатках

місцевих бюджетів збільшилась на 5,9 в.п., з 2,6% в 2014 р. до 8,5% в 2017 році, водночас збільшилась частка капітальних інвестицій за рахунок місцевих бюджетів у загальному обсязі інвестицій за рахунок всіх джерел в 3,4 разу, з 2,7% в 2014 році до 9,3% в 2017 році, тобто відслідковується поступове динамічне зростання реальних обсягів капітальних інвестицій за рахунок коштів місцевих бюджетів.

Таблиця 4.5

Динаміка освоєння капітальних інвестицій через місцеві бюджети у 2014-2017 роках*

Роки / Показники	2014	2015	2016	2017
Видатки місцевих бюджетів без врахування міжбюджетних трансфертів млрд грн	223,5	276,9	346,2	490,1
Капітальні інвестиції за рахунок коштів місцевих бюджетів, млрд грн	5,92	14,26	26,82	41,57
Частка капітальних інвестицій у загальних видатках місцевих бюджетів	2,6	5,1	7,7	8,5
Частка капітальних інвестицій за рахунок коштів місцевих бюджетів у загальному обсязі інвестицій за рахунок усіх джерел	2,7	5,2	7,5	9,3

*** Складено автором з використанням даних Державної служби статистики України і Державної казначейської служби України [208, 207]**

Досліджуючи освоєння капітальних інвестицій за рахунок коштів місцевих бюджетів за регіонами відмічаємо, що в 2014 році частка капітальних інвестицій за рахунок місцевих бюджетів в загальному обсязі інвестицій у регіоні найнижчою була у Київській області – 0,6% і у м. Києві – 1% та найбільшою у Житомирській області – 9,7%, водночас у трьох регіонах вона була від 1,4% до 1,7%, у чотирьох – від 2,3% до 2,7% та у чотирьох – від 3,5% до 5% і в одинадцяти – від 5% до 8,6%, при цьому регіональна асиметрія освоєння капітальних інвестицій склала 6,7 разу, при max 680,4 млн грн (м. Київ) і min – 102,0 млн грн (Миколаївська область) (табл. 4.6), якщо брати до уваги Луганську область (min 74,4 млн грн), то розрив збільшується до 9,1 разу.

Таблиця 4.6

Капітальні інвестиції за рахунок коштів місцевих бюджетів за регіонами у 2014 і 2017 роках*

Регіони	2014р.				2017р.			
	Видатки (без трансфертів) Млн грн	Освоєно інвестицій Млн грн	%, до видатків (без трансфертів)	%, до загального обсягу інвестицій в регіоні	Видатки (без трансфертів), млн грн	Освоєно інвестицій Млн грн	%, до видатків (без трансфертів)	%, до загального обсягу інвестицій в регіоні
Україна	**225614,7**	**5918,2**	2,6	**2,7**	**490119,1**	**41,5655**	**8,5**	**9,3**
АРК	1858,5	…	…	…	…	…	…	…
Вінницька	8526,7	319,5	3,7	5,6	19917,7	1606,2	8,1	13,7
Волинська	6166,6	219,2	3,6	6,5	13096,4	672,6	5,1	9,6
Дніпропетровська	17592,4	346,8	2,0	1,7	41374,3	4002,8	9,7	9,3
Донецька	16297,0	349,4	2,1	2,7	24668,2	1955,7	7,9	11,3
Житомирська	7092,8	280,8	4,0	9,7	15188,2	771,7	5,1	10,0
Закарпатська	6482,4	164,2	2,5	6,5	13445,5	661,6	4,9	11,8
Запорізька	8964,1	187,4	2,1	2,7	21718,2	1359,2	6,3	8,6
Івано-Франківська	7505,3	236,8	3,2	3,5	16550,3	1250,3	7,5	12,9
Київська	9290,0	120,5	1,3	0,6	23926,0	1073,7	4,5	3,1
Кіровоградська	5313,3	119,2	2,2	3,8	11832,6	774,3	6,5	10,6
Луганська	6444,4	74,4	1,2	1,4	8716,6	1009,8	11,6	30,3
Львівська	12938,2	221,8	1,7	2,3	30887,8	1868,1	6,0	7,7
Миколаївська	5977,0	102,0	1,7	2,7	13005,5	907,5	7,0	8,1
Одеська	12145,2	436,8	3,6	4,7	29258,3	3673,5	12,3	16,5
Полтавська	7577,6	151,2	2,0	1,7	19938,9	1544,9	7,7	9,7
Рівненська	6838,2	206,9	3,0	7,4	14291,4	704,4	4,9	11,5
Сумська	5779,2	151,9	2,6	5,4	13637,9	854,4	6,3	12,3
Тернопільська	5533,5	157,0	2,8	6,12	12285,7	515,3	4,2	7,2
Харківська	14251,8	569,4	4,0	7,1	31065,6	3564,4	11,5	18,4
Херсонська	5568,5	155,4	2,8	7,0	11346,3	593,7	5,2	8,1
Хмельницька	6995,4	204,0	2,9	5,0	15815,7	1031,4	6,5	9,8
Черкаська	6680,4	197,4	3,0	6,1	15778,8	1096,2	6,9	13,5
Чернівецька	4712,0	145,3	3,1	8,6	10190,5	577,1	5,7	19,3
Чернігівська	5566,7	120,1	2,2	4,6	12928,7	847,4	6,5	11,5
м. Київ	23228,3	680,4	2,9	1,0	49254,2	8649,0	17,6	6,4
м. Севастополь	289,0	…	…	…	…	…	…	…

*** Складено автором з використанням даних Державної служби статистики України і Державної казначейської служби України [208, 207]**

Суттєво ситуація змінилася у 2017 році. Різниця між max і min значеннями освоєння капінвестицій за рахунок коштів місцевих бюджетів у регіонах значно зросла і склала 16,8 разу (м. Київ – 8649,0 млн грн і Тернопільська область – 515,3 млн грн). Можна допустити, що бюджетна децентралізація дала перші позитивні результати у сфері фінансування капітальних вкладень у розвиток, проте це не вплинуло на скорочення міжрегіональної неоднорідності освоєння капітальних інвестицій, а навпаки.

Варто зауважити, що при значному збільшенні обсягів капітальних інвестицій за рахунок місцевих бюджетів, зросла і частка їх у загальному обсязі інвестицій у регіонах. Найвищий показник досягнуто у Луганській області – 30,3%. У 16 регіонах частка була вище середньоукраїнського значення (9,3%) від 9,6% (Волинська область) до 19,3% (Чернівецька область). Нижчий показник участі місцевих бюджетів у капітальних інвестиціях за середнє значення по країні у 7 регіонах: зокрема в Київській області – 3,1% , в м. Києві – 6,4% та в Тернопільській області – 7,2%. Водночас частка капітальних інвестицій залишається незначною у видатках місцевих бюджетів без урахування міжбюджетних трансфертів. Так, у 2017 році при середньому показнику по країні – 8,5% у 20 регіонах частка була в діапазоні від 4,2% (у Тернопільській області) до 8,1% (у Вінницькій області). Найвище значення частки капітальних інвестицій у видатках місцевих бюджетів було в м. Києві (17,6%), Одеській, Луганській і Харківській областях, відповідно, 12,3%, 11,6% і 11,5%.

Таким чином, викладене вище дозволяє зробити висновки, що в результаті запроваджених новацій на регіональному та місцевому рівнях зростає бюджетна спроможність, а отже, зростають обсяги капітальних інвестицій за рахунок місцевих бюджетів, проте у видатках місцевих бюджетів без урахування трансфертів частка капітальних інвестицій є незначною, адже понад 90% видатків спрямовуються на поточні потреби.

Державною стратегією регіонального розвитку на період 2020 року визначено, що фінансове забезпечення її реалізації здійснюється, зокрема, за рахунок коштів інвесторів, власних коштів підприємств [63]. Аналізуючи капітальні інвестиції за джерелами фінансування, відзначаємо, що основним джерелом фінансування капітальних інвестицій є власні кошти підприємств і організацій. Протягом 2014-2015 років мало місце зменшення обсягів цих інвестицій, що пояснюється гострою інвестиційною кризою в державі у цей період. Так, у порівнянні з попереднім роком капітальних інвестицій за рахунок власних коштів підприємств і організацій у 2014 році було освоєно майже на 16 млрд грн менше, або на 9,4%, проте їх частка в загальному обсязі скала 70,5 %

(табл.4.7). У 2015-2017 роках обсяги освоєння капітальних інвестицій за рахунок власних коштів підприємств і організацій значно зросли, при цьому їх частка залишилась на рівні 69,1 %. Водночас слід наголосити, що збільшення обсягів капітальних інвестицій свідчить про налагодження виробництва окремих видів продукції відповідно до потреб внутрішнього та зовнішнього ринків, активізації економічної діяльності, підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів.

Таблиця 4.7

Динаміка освоєння капітальних інвестицій за рахунок власних коштів підприємств і організацій за 2014-2017 роки*

Показники	2014 р.		2015 р.		2016 р.		2017р.	
	Освоєно млрд грн	У % до попереднього року	Освоєно млрд грн	У % до попереднього року	Освоєно млрд грн	У % до попереднього року	Освоєно млрд грн	У % до попереднього року
Капітальні інвестиції за рахунок всіх джерел фінансування	219,33	75,9	273,11	98,3	359,22	118,0	448,46	122,1
в тому числі капітальні інвестиції за рахунок власних коштів підприємств і організацій**	154,63	90,6	184,35	119,2	248,77	134,9	288,64	116,0
Частка капітальних інвестицій за рахунок власних коштів підприємств і організацій в загальному обсязі інвестицій, %	70,5	х	67,5	х	69,3	х	69,1	х

*** Складено автором на основі даних Державної служби статистики України [208]**

Зауважимо, що у 8 областях та у м. Києві частка капітальних інвестицій за рахунок власних коштів підприємств і організацій у розвитку господарського комплексу регіонів перевищує середньо українське значення. Так, у 2017 році у Дніпропетровській області вона становить 85,7%, у Донецькій 84,9%. Водночас найнижчі показники залучення капітальних інвестицій були у Чернівецькій (37,7%), Закарпатській (47,5%), Івано-Франківській (47,7%) та Хмельницькій (48,3%) областях [208], що можемо пояснити активною позицією промислових регіонів щодо розширення суспільного виробництва за рахунок власних коштів

підприємств і організацій на сході держави та акумуляцією фінансових ресурсів на заході країни за рахунок коштів місцевих бюджетів, кредитів банків, зокрема іноземних, інших позик, коштів вітчизняних інвестиційних компаній та коштів населення на будівництво житла.

Слід також відзначити, що у продовж останніх років відбулися суттєві зміни у структурі капітальних інвестицій за видами економічної діяльності (табл. 4.8).

Таблиця 4.8

Зміна структури капітальних інвестицій за видами економічної діяльності*

Види економічної діяльності	2014		2017	
	обсяг капітальних інвестицій, млн грн	частка виду, %	обсяг капітальних інвестицій, млн грн	частка виду, %
Усього	**219419,9**	**100**	**448461,5**	**100**
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	18795,7	8,57	64243,3	14,33
Промисловість	86242,0	39,30	143300,0	31,95
Будівництво	36056,7	16,43	52176,2	11,63
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	20715,7	9,44	33664,8	7,51
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	15498,2	7,06	37943,5	8,46
Тимчасове розміщування й організація харчування	1482,0	0,68	2133,5	0,48
Інформація та телекомунікації	8175,1	3,73	18395,2	4,10
Фінансова та страхова діяльність	6214,5	2,83	8055,3	1,80
Операції з нерухомим майном	11230,2	5,12	22505,6	5,02
Професійна, наукова та технічна діяльність	2921,5	1,33	7965,3	1,78
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	3565,1	1,62	12747,3	2,84
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	5808,0	2,65	32843,9	7,32
Освіта	820,9	0,37	3492,5	0,78
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	1223,9	0,56	6708,3	1,50
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	508,7	0,23	1649,2	0,37
Надання інших видів послуг	161,7	0,07	637,6	0,14

*** Складено автором на основі даних Державної служби статистики України [208]**

Значно зменшилась частка капітальних інвестицій у три провідні види економічної діяльності: промисловість – з 39,3% у 2014 році до 31,9% у 2017 році, в будівництво, відповідно, з 16,4% до 11,6% і в оптову і роздрібну торгівлю – з 9,4% до 7,5%.

Одночасно спостерігається процес збільшення питомої ваги сільського господарства (в 1,7 разу), державного управління і оборони (у 2,8 разу), транспорту (в 1,2 разу), освіти (у 2 рази) та охорони здоров'я (у 3 рази) в освоєнні капітальних інвестицій, що можна пояснити зростаючою роллю потужних фермерських господарств, значними обсягами капітальних інвестицій у військово-оборонний комплекс держави, розвитком наземного транспорту (більше ніж у 2 рази), а також збільшенням обсягів капітальних інвестицій за рахунок бюджетного ресурсу в проєкти освіти та охорони здоров'я.

Водночас важливою є роль прямих іноземних інвестицій, як одного з перспективних механізмів фінансування реалізації пріоритетів і завдань державної регіональної політики. Адже надходження іноземних інвестицій: по-перше, доповнює внутрішні інвестиційні можливості; по-друге, сприяє технічному і технологічному вдосконаленню виробництва та посиленню конкуренції, що позначається на підвищенні темпів зростання економіки на національному і регіональному рівнях; по-третє, що є найбільш актуальним на регіональному та місцевому рівнях, це залучення іноземних інвестицій для створення сучасних прогресивних видів очисних споруд, розроблення передових технологій переробки побутових відходів, очищення водних та повітряних басейнів.

Обсяг внесених з початку інвестування в економіку України прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) станом на 31 грудня 2016 року становить 37 655,5 млн дол США, на кінець 2017 року – 39144,0 млн дол США. Найвищим цей показник був станом на 01.01.2014 року – 53704,0 млн дол США (табл. 4.9).

Таблиця 4.9

Динаміка обсягів прямих іноземних інвестицій в Україні*

Показники	На початок року				Станом на 31.12.2017р.
	2014р.	2015р.	2016р.	2017р.	
Прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал) млн дол США	53704,0	40725,4	36154,5	37513,6	39144,0
Темп зростання (зменшення) обсягу прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу), у % до попереднього року	101,0	75,8	88,8	103,7	104,3
Прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал) на одну особу, дол США	1249,8	950,8	850,6	886,0	923,5

*** Складено автором з використанням даних Державної служби статистики України [208]**

Аналіз даних Держстату України свідчить про незначну частку коштів іноземних інвесторів у структурі джерел фінансування капітальних інвестицій (в межах від 2,7% до 1,4%) (рис. 4.2) та зменшенні прямих іноземних інвестицій у 2014-2017 роках у порівнянні з обсягами на початок 2014 року.

Аналізуючи регіональний розподіл іноземних інвестицій зазначимо, що у 2017 році понад половину (як і у попередні періоди), а саме 59% (23,1 млрд дол США) було сконцентровано в м. Києві (табл. 4.10). Окрім м. Києва до сімки лідерів щодо залучення іноземних інвестицій (понад 1 млрд дол США) належать:

Таблиця 4.10

Зміна обсягів прямих іноземних інвестицій за регіонами України у 2014 та 2017 рр.*

Регіони	Обсяги на 1 січня 2015 року			Обсяги на 31 грудня 2017 року		
	млн дол США	у % до обсягу на 1.01.14 р.	частка регіону	млн дол США	у % до обсягу на 1.01.17 р.	частка регіону
Усього	**40 725,4**	**75,8**	**100**	**39 144,0**	**104,3**	**100**
Вінницька	223,0	72,1	0,5	203,4	113,0	0,5
Волинська	271,2	79,5	0,7	265,4	106,4	0,7
Дніпропетровська	5 775,8	64,8	14,2	3 815,5	109,3	9,7
Донецька	2 322,0	61,3	5,7	1 216,0	97,3	3,1
Житомирська	259,8	71,6	0,6	230,0	106,3	0,6
Закарпатська	334,2	76,4	0,8	328,4	103,6	0,8
Запорізька	843,4	78,4	2,1	915,7	106,6	2,3

Продовження таблиці 4.10

Івано-Франківська	925,9	113,8	2,3	908,6	109,9	2,3
Київська	1 750,3	89,7	4,3	1 565,1	103,2	4,0
Кіровоградська	70,6	48,0	0,2	68,3	116,0	0,2
Луганська	578,2	70,0	1,4	441,5	101,2	1,1
Львівська	1 197,7	86,8	2,9	1 187,7	106,9	3,0
Миколаївська	228,9	80,9	0,6	209,3	98,0	0,5
Одеська	1 430,4	85,6	3,5	1 363,2	102,5	3,5
Полтавська	1 039,4	97,6	2,6	1 049,0	104,6	2,7
Рівненська	242,5	82,9	0,6	169,3	106,1	0,4
Сумська	263,3	62,3	0,6	186,8	98,3	0,5
Тернопільська	55,8	81,0	0,1	45,0	93,4	0,1
Харківська	1 728,8	81,1	4,2	658,2	103,0	1,7
Херсонська	208,2	75,6	0,5	216,9	107,7	0,6
Хмельницька	189,1	84,2	0,5	172,0	108,7	0,4
Черкаська	512,9	57,8	1,3	337,8	101,0	0,9
Чернівецька	68,6	85,5	0,2	57,7	101,0	0,1
Чернігівська	99,8	77,7	0,2	429,7	178,1	1,1
м. Київ	20 105,5	77,8	49,4	23 103,4	103,0	59,0

*** Складено автором на основі даних Державної служби статистики України [208]**

Дніпропетровська область з обсягом 3,82 млрд дол США (частка в загальному обсязі – 9,7%); Київська область з обсягом 1,56 млрд дол США (частка – 4,0%); Одеська область з обсягом 1,36 млрд дол США (3,5%); Донецька з обсягом 1,21 млрд дол США, частка якої складає 3,1%; Львівська область з обсягом 1,19 млрд дол США (3%) і Полтавська область з обсягом 1,05 млрд дол США (2,7%). До прикладу, про зростаючу роль іноземних інвестицій у регіональному розвитку Львівщини свідчать такі показники. За 2015-2018 роки залучено 240,9 млн доларів США прямих іноземних інвестицій з 20 країн світу. Завдяки інвестиційним коштам іноземних та вітчизняних інвесторів відкрито 242 нових виробництв, де створено 24,6 тис нових робочих місць. Важливо зауважити, що в області змінилася орієнтація інвестицій з масового виробництва на інвестиції з більшою доданою вартістю, зокрема інвестиції у відновлювану енергетику (за 2018 рік потужності промислової сонячної енергії збільшились більше ніж у 3,6 разу) та високотехнологічні виробництва.

З метою залучення інвестицій у регіональний розвиток у Львівській області створено Службу інвестора при обласній державній адміністрації, яка

сприяє реалізації 651 інвестиційного проєкту, від великих виробництв до об'єктів малого і середнього бізнесу, з них: 144 на обласному рівні та 517 на районному та місцевому рівнях. Створено електронну CRM систему, яка дозволяє відслідковувати етапи реалізації кожного інвестиційного проєкту з чіткими термінами і відповідними виконавцями. Визначено для інвестора 274 вільні виробничі площі та 448 вільних земельних ділянок [189].

Проте станом на 31.12.2017 у 13 регіонах частка від загального обсягу залучених інвестицій становить менше 1,0% і у двох – 1,1%. Обсяги прямих іноземних інвестицій 2017 року зросли у 20 регіонах у порівнянні з початком року. Не досягнуто обсягу попереднього року у Донецькій (97,3%), Миколаївській (98,0%), Сумській (98,3%) та Тернопільській (93,4%) областях. Водночас всі регіони та країна загалом не досягли обсягів залучених прямих іноземних інвестицій на початок 2014 року. Особливо суттєве скорочення мало місце у Дніпропетровській, Донецькій і Харківській областях (і за обсягом, і за часткою) у решта регіонів частка залучених іноземних інвестицій у структурі по країні залишилась майже не змінною.

Серед основних причин, які вказують на проблеми залучення потенціалу інвестицій, незалежно від їх джерел, для реалізації завдань державної регіональної політики, відзначаємо:

- зниження рівня інвестиційної активності, особливо у 2014 – 2016 роках, що є наслідком, насамперед, воєнних дій на Сході держави та анексії Росією АР Крим;
- нестабільність регуляторного і податкового законодавства;
- глибокі інфляційні процеси;
- відсутність стратегій соціально-економічного розвитку в значної кількості малих міст, селищ, сіл і як результат слабка визначеність пріоритетів розвитку територій, неконкретизована потреба в інвестиційних ресурсах;
- низька заінтересованість внутрішнього інвестора, відсутність дієвих механізмів стимулювання внутрішніх інвестицій на регіональному рівні;
- відсутність системності у роботі з іноземними інвесторами;

- недостатня розвиненість інфраструктури підтримки інвестиційної діяльності, відсутність регіональної системи маркетингу та промоції;

- незначна кількість належним чином розроблених інвестиційних пропозицій, що враховують інтереси територіальних громад та інтереси потенційних інвесторів;

- недостатній рівень кадрового потенціалу органів місцевого самоврядування та державної служби, задіяного в інвестиційних процесах на регіональному та місцевому рівнях;

- неналежна система інформаційного забезпечення інвестиційної діяльності;

- нерегулярність у багатьох випадках або відсутність, відсутність фінансування програм і заходів із провадження інвестиційної діяльності [385, 278].

Подолання зазначених проблем забезпечить ефективне функціонування інвестиційного механізму реалізації державної регіональної політики, адже, інвестиції та їх динаміка слугують своєрідним барометром стану національної економіки [164], від них залежить динамічне економічне зростання як економіки держави, так і її регіонів, підвищення рівня їх конкурентоспроможності та зміцнення ресурсного потенціалу, що є пріоритетом державної регіональної політики [63].

Отже, інвестиції дають можливість формувати структуру національної та регіональної економіки, що відповідає ринковій кон’юнктурі, вони слугують інструментом для вирівнювання асиметрії соціально-економічного розвитку, допомагають забезпечити зростання рівня та якості життя громадян, незалежно від місця проживання. Саме це є підтвердженням зростаючої ролі капітальних інвестицій у досягненні цілей державної регіональної політики, визначених у державній стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року.

4.2. Проблеми застосування інвестиційного механізму державно-приватного партнерства в Україні

Ефективне залучення інвестицій, у тому числі іноземних, для реалізації заходів щодо розв'язання проблем, зокрема в інфраструктурних сферах економіки, суттєво залежить від розвитку інвестиційних механізмів державно-приватного партнерства (ДПП), одного із перспективних видів державного управління та нарощення фінансування регіонального розвитку, особливо в умовах значної невідповідності між потребами та наявними бюджетними ресурсами.

Державно-приватне партнерство за своєю природою є розвитком традиційних механізмів взаємодії господарських взаємовідносин між державною владою і приватним сектором задля розроблення, планування, фінансування, будівництва і експлуатації об'єктів інфраструктури [406, с. 209], освіти, культури, збереження історичних пам'яток архітектури, заповідників, національних парків.

Інвестиційний механізм державно-приватного партнерства є відносно новим фінансовим механізмом реалізації державної регіональної політики, сутність якого полягає у залученні державою, регіонами та органами місцевого самоврядування коштів бізнесу для вирішення актуальних проблем регіонального розвитку.

Закон України «Про державно-приватне партнерство» [98], який запроваджено в жовтні 2010 року, визначає державно-приватне партнерство як співробітництво, засноване на договірній основі, співпрацю між державними партнерами: державою, регіонами та органами місцевого самоврядування і приватними партнерами: юридичними особами, крім державних та комунальних підприємств, або фізичними особами – підприємцями.

Варто зазначити, що державним партнером можуть виступати об'єднані територіальні громади ОТГ, або комунальні підприємства, у яких 100% статутного капіталу належать ОТГ за відповідного її рішення.

Серед основних ознак державно-приватного партнерства виділяють:

- внесення приватним партнером інвестицій в об’єкти партнерства;
- забезпечення вищих техніко-економічних показників ефективності діяльності;
- довготривалість відносин;
- передання приватному партнеру частини ризиків у процесі здійснення державно-приватного партнерства.

Зауважимо, що на думку науковців і практиків визначені законодавством норми про державну підтримку мають декларативний та розмитий характер. До основних недоліків відносять: складність розмежування правових механізмів залучення приватних інвестицій, неузгодженість положень Законів України «Про державно-приватне партнерство» та «Про концесії» [103], що значно ускладнює їх використання на практиці. Також адміністративні процедури для приватних партнерів переважно вирізняються надмірною складністю, що не сприяло широкомасштабному розвиткові цього інвестиційного механізму.

Для іноземних приватних партнерів, які реалізують проєкти в рамках державно-приватного партнерства на території України, встановлюється національний режим інвестиційної та іншої господарської діяльності. Однак законодавством перелік сфер державно-приватного партнерства, за якими дозволено укладати відповідні договори є звуженим, мають місце необґрунтовані обмеження щодо окремих умов укладання ДПП.

Залежно від обраного виду майбутнього договору застосовують відповідні процедури та методики, що стосуються особливостей укладення концесійних договорів, договорів про спільну діяльність та інших договорів. Слід зауважити, що на законодавчому рівні державна фінансова підтримка ДПП має передбачати:

- надання прямої фінансової підтримки;
- відшкодування з державного бюджету витрат приватного партнера за надані споживачам послуги в порядку, встановленому законодавством;

- надання державних гарантій з метою забезпечення виконання боргових зобов'язань суб'єктів господарювання та кредитування за рахунок державного і місцевих бюджетів;

Пріоритетними сферами застосування державно-приватного партнерства, враховуючи потребу залучення ресурсів приватного сектору для модернізації окремих об'єктів державної та комунальної форми власності, визначено [355]:

- виробничу інфраструктуру і високотехнологічне виробництво (транспорт і зв'язок, транспортну інфраструктуру, енергетичний сектор, машинобудування);
- агропромисловий комплекс (ринкову та виробничу інфраструктури);
- будівництво і житлово-комунальне господарство (реалізацію соціально значущих інфраструктурних проєктів, будівництво, реконструкцію та технічне переоснащення у сферах теплопостачання, централізованого водопостачання і водовідведення, підвищення ресурсо- та енергоефективності, поводження з побутовими відходами, упорядження територій тощо);
- соціальний захист населення (охорона здоров'я, освіта, культура, туризм і спорт);
- наукову, науково-технічну, інноваційну та інформаційну сферу;
- розвиток природно-заповідного фонду;
- поліпшення інвестиційного клімату і конкурентного середовища.

Здійснивши аналіз укладання проєктів ДПП за останні роки, відмічаємо тенденцію позитивної динаміки збільшення кількості таких проєктів (рис.4.3), проте, зауважимо, що більшість з них не виконується.

Так, за даними центральних та місцевих органів виконавчої влади в Україні, які подаються Мінекономіки для моніторингу, за результатами якого надаються пропозиції щодо вдосконалення інвестиційного механізму ДПП на урядовий рівень [272], станом на 1.07.2018 року укладено 192 договори, з яких реалізується 66, у тому числі 41 договір концесії, або 61,2% від кількості, що реалізується, 24 договори про спільну діяльність (36,4%) і 1 договір державно-приватного партнерства. Водночас з 126 договорів, за 4-а договорами – закінчено

термін дії, 9 договорів – розірвано, 113 договорів – не виконується. Отже, з укладених договорів фактично реалізується лише третина.

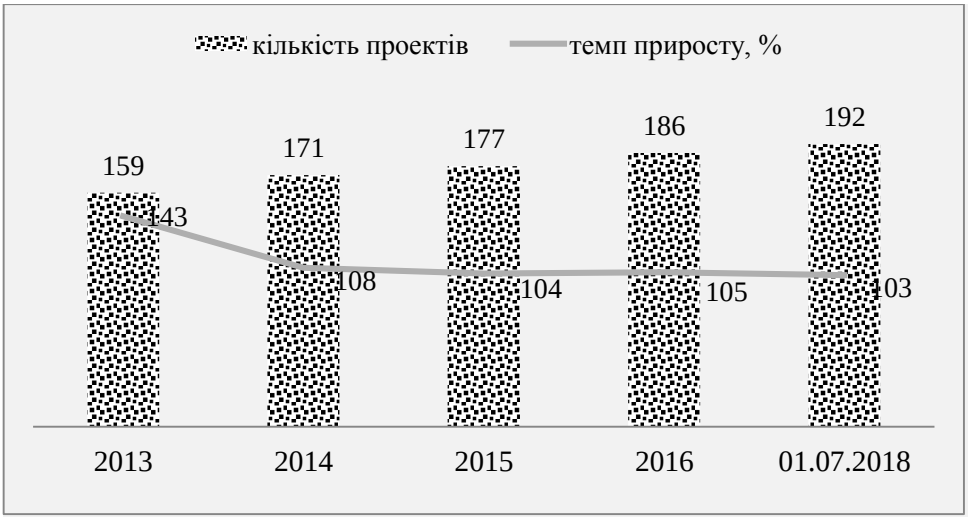

Рис.4.3. Динаміка укладання договорів, які реалізуються на засадах ДПП*

*** Складено автором за даними [66, 276]**

Використовуючи метод групування, проведемо систематизацію діючих інвестиційних проєктів на засадах ДПП [272], що дає нам відповідь у яких сферах господарської діяльності реалізуються інвестиційні проєкти:

- збір очищення та розподілення води – 31 договір, зокрема, централізоване водопостачання с. Семенівка Мелітопольського району Запорізької області, водопровідна мережа с. Панфили Яготинського району Київської області, мережі водопостачання і водовідведення смт. Івано-Франкове Яворівського району Львівської області, водонапірна башта з водомережею у Березнегуватському районі Миколаївської області, сукупність об’єктів інженерної інфраструктури водопостачання, водовідведення та очищення стічних вод м. Берегово Закарпатської області, цілісний майновий комплекс системи водопостачання с. Широколанівка Веселинівському районі Миколаївської області тощо;

- виробництво, транспортування і постачання тепла – 8 договорів, з них: котельня Берегівської ЦРЛ Закарпатської області, цілісний майновий комплекс міського комунального підприємства «Артемівськтепломережа» Донецької області та інші;

- оброблення відходів – 7 договорів, а саме: полігон ТПВ у Виноградівському районі Закарпатської області, послуги зі збору та вивезення ТПВ у м. Ужгород, послуги зі збору та вивезення ТПВ на території сільських рад Ужгородського району Закарпатської області, система збору та утилізації біогазу на полігоні ТПВ у м. Кременчук Полтавської області, будівництво сміттєпереробного об’єкта у м. Дніпро;

- будівництво та/або експлуатація автострад, доріг, залізниць, злітно-посадкових смуг на летовищах, мостів, шляхових естакад, тунелів і метрополітенів, морських і річкових портів та їх інфраструктури – 7 договорів, в тому числі: цілісний майновий комплекс «Міжнародний аеропорт Івано-Франківськ», територія та об’єкти Одеського морського торгівельного порту в районі Андросовського молу, спеціалізований вантажний комплекс-2 Іллічівського морського порту, аеродромний комплекс «Міжнародного аеропорту Одеса»;

- управління нерухомістю – 4 договори, серед них: котельня в м. Малин Житомирської області, цілісний майновий комплекс системи теплопостачання м. Остер Чернігівської області, цілісний майновий комплекс комунального підприємства Білоцерківської міської ради «Білоцерківводоканал»;

- виробництво, розподілення та постачання електричної енергії – 3 договори: Відновлення та подальше використання високовольтної електричної мережі ПЛ - 750 кВ «Південноукраїнська АЕС – Ісакча» (ЛЕП) у м. Миколаїв, Цілісний майновий комплекс Державного підприємства «Теплоелектроцентраль-2 «Есхар» м. Харків, Сиваська вітрова електрична станція у с. Григорівка Чаплинського району Херсонської області;

- пошук, розвідка родовищ корисних копалин та їх видобування – 1 договір;

- охорона здоров’я (1 договір) – Будівля Діагностичного центру у м. Бориспіль Київської області;

- інші – 4 договори: Палац XIX ст. у с. Тартаків Сокальського району Львівської області, Замок XVII ст. у с. Старе Село Пустомитівського

району Львівської області, Будівництво багатоквартирних житлових будинків у м. Красилів Хмельницької області, Надання в користування земельної ділянки площею 111,3 га для організації виробництва будівельних матеріалів та сировини на землях золосховища Олександрівської ТЕЦ м. Олександрія Кіровоградської області.

Результати аналізу діючих інвестиційних проєктів, які реалізуються з використанням потенціалу ДПП свідчать про значну кількість договорів на місцевому рівні, які спрямовані на розв'язання першочергових проблем у сфері інфраструктури, що сприяє покращенню життєвих умов населення, а отже забезпечується ефективне державне управління у сфері регіонального розвитку.

Структура діючих проєктів державно-приватного партнерства за сферами господарської діяльності станом на 1.07.2018 р. подано на рис. 4.4.

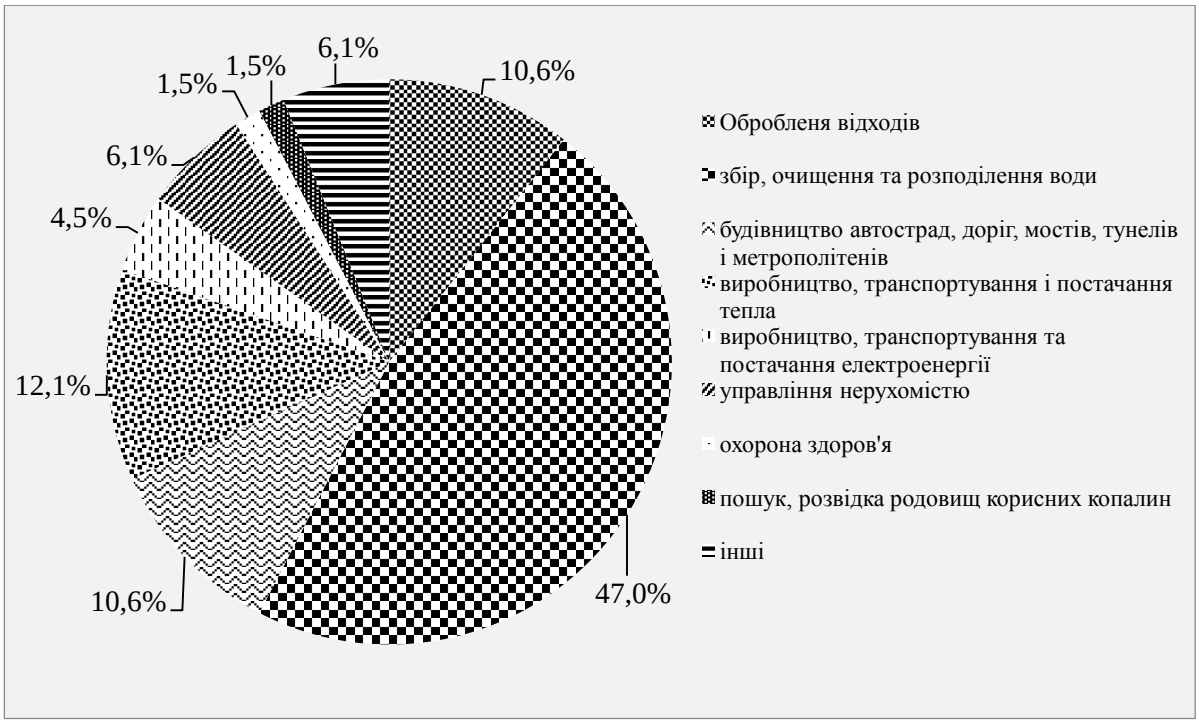

Рис. 4.4. Структура проєктів державно-приватного партнерства за сферами господарської діяльності станом на 1.07.2018 р.*

*** Розроблено автором на основі даних Мінекономіки [374]**

Серед проєктів ДПП найбільша частка належить проєктам в сфері збору, очищення та розподілення води, виробництва, транспортування і постачання тепла, оброблення відходів, будівництва та/або експлуатації летовищ та їх інфраструктури.

Проте жодного інвестиційного проєкту не укладено у пріоритетних сферах застосування цього механізму, як це визначено концепцією розвитку ДПП в Україні [355], зокрема, агропромислового комплексу, освіти, культури, туризму, спорту, науковій, науково-технічній, інноваційній та інформаційній сферах, розвитку природно-заповідного фонду.

Важливо зазначити, що на сучасному етапі за підтримки міжнародних фінансових організацій на основі механізму ДПП впроваджуються три інфраструктурні пілотні проєкти, а саме [318]:

- концесія майна державного підприємства «Стивідора компанія «Ольвія»;
- концесія майна державного підприємства «Херсонський морський торговельний порт»;
- концесія майна залізнично-поромного комплексу державного підприємства «Морський торговельний порт «Чорноморськ».

Для впровадження пілотних проєктів було створено постійний консультативний орган при Міністерстві інфраструктури України «Проєктний офіс з питань державно-приватного партнерства в інфраструктурі «SP^{3}ILNO» та здійснено підготовку техніко-економічних обґрунтувань проєктів за підтримки Європейського Банку Реконструкції та Розвитку та Світового Банку.

Пілотний проєкт «Енергетичний міст «Україна-Європейський Союз» спрямований на досягнення цілей стратегії сталого розвитку «Україна-2020» та Меморандуму про взаєморозуміння щодо стратегічного енергетичного партнерства між Україною та ЄС спільно з європейським Співтовариством з атомної енергії від 24.11.2016 р. Метою проєкту мультиплікатора є розбудова міждержавних магістральних мереж та організація видачі потужності енергоблоку №2 Хмельницької АС для забезпечення довгострокового експорту електричної енергії до країн ЄС, що в свою чергу забезпечить посилення конкурентоспроможності країни, збільшення валютних надходжень у бюджет

держави, створення нових робочих місць, зростання заробітної плати та наповнення місцевого бюджету.

На місцевому рівні за підтримки міжнародних фінансових організацій реалізуються пілотні проєкти і м. Малин Житомирської області, в м. Остер Чернігівської області, в м. Красилів Хмельницької області, в м. Олександрія Кіровоградської області та у м. Дніпро.

На нашу думку, провадження пілотних проєктів за підтримки міжнародних фінансових організацій сприятиме напрацюванню позитивного досвіду реалізації проєктів ДПП з використанням успішного міжнародного досвіду та урахуванням місцевої специфіки України. Результати впровадження цих проєктів на загальнодержавному та регіональному рівнях дадуть змогу забезпечити подальшу роботу над вдосконаленням нормативного забезпечення процедур ініціювання, розробки, погодження та реалізації проєктів на договірній основі, а також сприяти залученню значних інвестиційних ресурсів. Таким чином, цей механізм реалізації інвестиційних проєктів є перспективним серед механізмів реалізації державної регіональної політики щодо нарощення обсягів фінансування регіонального розвитку.

Спираючись на звітні дані, проаналізуємо особливості інвестиційного механізму державно-приватного партнерства за регіонами (табл. 4.11).

Таблиця 4.11

Розподіл інвестиційних проєктів ДПП за регіонами*

Регіони	Кількість проєктів		% до загальної кількості	
	2015	1.07.2018	2015	1.07.2018
Україна	**177**	**192**	**100**	**100**
АРК	-	-	-	-
Вінницька	-	-	-	-
Волинська	-	-	-	-
Дніпропетровська	-	1	-	0,5
Донецька	7	5	4,0	2,6
Житомирська	1	1	0,5	0,5
Закарпатська	4	9	2,3	4,7
Запорізька	7	7	4,0	3,6
Івано-Франківська	1	2	0,5	1,0
Київська	1	14	0,5	7,3
Кіровоградська	1	2	0,5	1,0

Продовження таблиці 4.11

Луганська	1	1	0,5	0,5
Львівська	4	4	2,3	2,1
Миколаївська	15	15	8,5	7,8
Одеська	14	9	7,9	4,7
Полтавська	113	114	63,8	59,4
Рівненська	-	-	-	-
Сумська	-	-	-	-
Тернопільська	2	2	1,1	1,0
Харківська	1	1	0,5	0,5
Херсонська	2	2	1,1	1,0
Хмельницька	2	3	1,1	1,5
Черкаська	-	-	-	-
Чернівецька	-	-	-	-
Чернігівська	1	1	0,5	0,5
м. Київ	-	-	-	-
м. Севастополь	-	-	-	-

*** Складено автором на основі даних Мінекономіки [276]**

В 2018 році з 66 проєктів – 34 або понад 50% реалізовувались на території трьох областей: Миколаївської (15), Київської (10) та Закарпатської (9). У двох областях: Одеській та Полтавській, відповідно, 6 і 5 проєктів, у Донецькій, Закарпатській та Львівській по 4 проєкти, у 7 областях по 1 проєкту. В основному це проєкти концесії – 62,1% від загальної кількості договорів. Не беручи до уваги Автономну Республіку Крим та м. Севастополь, у 7 регіонах механізм державно-приватного партнерства щодо фінансового забезпечення реалізації інвестиційних програм і проєктів регіонального розвитку не задіяний.

Отже, незважаючи на значний інвестиційний потенціал ДПП, суб’єкти господарювання, як державні партнери, так і приватні, активно його не використовують.

У звіті Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України за результатами проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики в Україні зазначається, що станом на 01.01.2017 р. серед джерел фінансування проєктів на механізм ДПП належить 0,17% здійснених витрат, а за нашими розрахунками це орієнтовно 0,36 млрд грн (загальна оціночна вартість проєктів, які були завершені та реалізовувались в 2016 році – майже 215 млрд грн) [212]. Для

порівняння, зазначимо, що за даними Європейського центру експертизи у сфері ДПП у 2016 році в ЄС було реалізовано майже 60 проєктів ДПП загальною вартістю 12 млрд євро [66, с.68].

Важливо звернути увагу, що за наявності двох міністерств: економічного розвитку і торгівлі, на яке покладено проводити моніторинг, узагальнення та оприлюднення в установленому порядку результати функціонування ДПП та регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства, яке проводить моніторинг реалізації державної регіональної політики, зокрема, і ДПП, існуюча інформація у джерелах з відкритим доступом не дає можливості провести детальний аналіз щодо вартості договорів ДПП, стану реалізації та їх успішності.

Закон України «Про державно-приватне партнерство», інші закони України, підзаконні нормативно-правові акти та Концепція розвитку державно-приватного партнерства в Україні на 2013-2018 рр. [355] заклали законодавчі основи для співпраці між державним і приватним секторами. Протягом 2015-2017 років здійснено дієві заходи шляхом усунення недоліків чинного законодавства, а саме: внесення комплексних змін [87] до Закону України «Про державно-приватне партнерство», а також Закону України «Про концесії», які мають забезпечити: знаття регуляторних бар'єрів для розвитку ДПП та стимулювання інших механізмів залучення інвестиційних капіталовкладень в Україну; створення більш ефективних механізмів для співробітництва між державою і територіальною громадою та приватними партнерами в рамках ДПП; поліпшення інвестиційних умов та гарантій для приватних інвесторів, внесено зміни до Порядку надання приватним партнером державному партнеру інформації про виконання договору, укладеного в рамках державно-приватного партнерства [240]; впроваджено міжнародну практику підготовки проєктів державно-приватного партнерства в частині визначення механізму справедливого розподілу ризиків між державним і приватним партнерами [242]; впроваджено новий підхід до розрахунку концесійних платежів [243], на базі кращого міжнародного досвіду, який передбачає: розмежування способів

розрахунку концесійного платежу в залежності від виду концесійного договору; запровадження єдиної методики розрахунку концесійного платежу для всіх сфер господарської діяльності, а також самостійний вибір концесієдавцем способу концесійного платежу. Удосконалено процедури проведення конкурсу з визначення приватного партнера та проведення аналізу ефективності ДПП [241]. Впроваджено чіткий механізм заміни приватного партнера з урахуванням міжнародного досвіду з реалізації проєктів ДПП.

Внесені зміни є дуже важливими у контексті реалізації завдань державної регіональної політики в Україні, визначених Державною стратегією регіонального розвитку на період 2020 року, а саме: підвищення рівня інвестиційної спроможності через забезпечення спроможності ефективної реалізації механізму ДПП шляхом удосконалення відповідної нормативно-правової бази; утворення консультаційних центрів з питань ДПП на загальнодержавному та регіональному рівні, а також уповноважених органів, відповідальних за впровадження ДПП в Україні, визначення функцій, завдань та обов’язків таких органів; створення системи моніторингу стану реалізації інвестиційних проєктів, у тому числі в рамках ДПП, та здійснення контролю за їх реалізацією [63].

Однак чинна правова база в частині врегулювання всіх правовідносин, що виникають у процесі реалізації проєктів ДПП і надалі потребує вдосконалення, насамперед, впровадження механізму взяття державним партнером довгострокових бюджетних зобов’язань, що має забезпечити: модернізацію об’єктів за рахунок приватних інвестицій; більш ефективне управління об’єктами; надання більш якісних послуг для населення; залучення інноваційних технологій, а також зниження навантаження на бюджет відповідного рівня.

Враховуючи, що найбільше інвестиційних проєктів реалізується на умовах концесії, реформування концесійного законодавства має забезпечити збалансованість інтересів всіх зацікавлених груп для модернізації інфраструктури та підвищення якості суспільно важливих послуг. Водночас залишаються законодавчо неврегульованими положення щодо: єдиної

процедури прийняття рішення про доцільність реалізації концесії відповідно до законодавства у сфері державно-приватного партнерства; чіткого встановлення процедури вибору концесіонера та врегулювання процедури переходу від договорів оренди до договорів концесії, а також процедури відведення земельних ділянок для реалізації інвестиційних проєктів на умовах концесії.

Аналіз реалізації інвестиційних проєктів ДПП у регіонах засвідчив, що важливий механізм фінансування регіонального і місцевого розвитку не набув широкого використання в Україні. На нашу думку, на місцевому рівні, особливо для новостворених об'єднаних територіальних громад, для вирішення завдань соціально-економічного та культурного розвитку території, доцільно більше залучати фінансові ресурси інвестиційних механізмів ДПП, які володіють великим потенціалом.

Для успішної реалізації проєктів ДПП на місцевому рівні необхідним є: наявність стратегії розвитку територіальної громади, з визначеними пріоритетними напрямами та цілями розвитку з урахуванням сильних та слабких сторін території та сформоване інституційне середовище реалізації проєктів ДПП, насамперед, команди фахівців, до повноважень якої належатиме супровід проєктів ДПП зі сторони державного партнера.

Згідно з концептуальними засадами державно-приватного партнерства [355] до реалізації проєктів на місцевому рівні слід залучати фінансові ресурси місцевих бюджетів, передбачати наявність в органів місцевого самоврядування можливості у межах повноважень самостійно, без необхідності погоджень з іншими державними органами, приймати рішення про доцільність реалізації проєктів державно-приватного партнерства, отримувати консультативну та методичну допомогу і в разі реалізації проєктів державно-приватного партнерства, що передбачають надання державної підтримки, з обов'язковим погодженням органами місцевого самоврядування діяльності у цій сфері з відповідними центральними органами виконавчої влади.

Проте за час, що минув після ухвалення базового Закону, ДПП не набуло поширення в Україні через низку системних проблем, більшість із яких пов'язана

з недостатньою фаховою підготовкою посадових осіб, які займаються питаннями ДПП, наявністю корупційних проявів, складністю реалізації гарантій, що надаються державним партнером.

Окрім цього, перешкодою у поширенні практики державно-приватного партнерства в Україні є низький рівень довіри приватних інвесторів до місцевих органів влади, зумовлений, насамперед, значною кількістю нереалізованих спільних проєктів. Також перешкодами для більш успішного застосування практики державно-приватного партнерства є незавершеність приватизації та не реформована система земельних відносин, що перешкоджає прозорому плануванню територій, наданню земельних ділянок та ефективному землекористуванню.

Таким чином, слід наголосити, що на ефективність залучення фінансових ресурсів державно-приватного партнерства для реалізації інвестиційних проєктів державної регіональної політики з метою забезпечення сталої динаміки розвитку регіонів і на локальному рівні, суттєво впливає недосконале чинне законодавство в Україні, низька готовність сторін-учасниць до ефективної і взаємовигідної співпраці та ментальність державних службовців на всіх рівнях влади, органів місцевого самоврядування та бізнесу.

4.3. Банківське інвестиційне кредитування в системі фінансування регіонального розвитку в Україні

Одним із перспективних фінансових механізмів забезпечення регіонального розвитку в умовах недостатніх обсягів інвестиційних ресурсів для зростання національної, і ,зокрема регіональної економіки та забезпечення високих соціальних стандартів рівня і якості життя людей є банківське інвестиційне кредитування.

Вітчизняні науковці зазначають, що під банківськими інвестиціями слід розуміти вкладання банківських ресурсів на тривалий строк, при цьому банк може виступати учасником інвестиційного процесу за допомогою механізмів

середньо- та довгострокового кредитування [132, с.173]. слід також відмітити, що призначення інвестиційного кредиту проявляється через його головні функції: перерозподільну, стимулюючу, відтворювальну і капіталізації вільних грошових доходів, які мають інвестиційних характер та сприяють його консолідації як цілісного явища і виокремлюють серед інших видів кредиту [169].

Особливістю вітчизняної інвестиційної діяльності в останні роки є те, що відбувається значне зниження частки коштів банків у структурі джерел фінансування капітальних інвестицій в Україні (див. рис. 4.2), що можна пояснити високими ризиками неповернення кредитів і значним накопиченим портфелем проблемної заборгованості. В останні роки банки переважно фокусувалися: на реструктуризації боргів (через продовження термінів кредитів, перегляд процентної ставки тощо); збереженні конструктивних відносин зі своїми кредитоспроможними позичальниками; переуступленні та продажі проблемних активів.

Частка коштів банків у структурі джерел фінансування капітальних інвестицій у 2017 році зменшилась у порівнянні з 2014 роком в 1,5 разу (з 9,9% до 6,6%), а у порівнянні з 2012 роком понад 2,2 разу. В абсолютних обсягах кредити банків на фінансування капітальних інвестицій збільшились у порівнянні з 2016 роком на 2,5 млрд грн або на 9,1 % (табл.4.12)., майже 5-та частина загального обсягу кредитів належала кредитам іноземних банків (5,5 млрд грн) [208].

Таблиця 4.12

Динаміка частки кредитів банків та інших позик у загальній структурі джерел фінансування капітальних інвестицій*

Показники	2014р.	2015р.	2016р.	2017 р.	2017р. до 2016р. у %
Капітальні інвестиції – всього, млрд грн	219,42	273,12	359,22	448,5	124,85
Кредити банків та інші позики на фінансування капітальних інвестицій, млрд грн	21,74	20,74	27,11	29,59	109,15
Частка кредитів банків та інших позик на фінансування капітальних інвестицій у	9,9	7,6	7,5	6,6	*

Продовження таблиці 4.12

загальній структурі джерел фінансування капітальних інвестицій, %					

*** Складено автором за даними Державної служби статистики України [208]**

У рамках дослідження банківського інвестиційного кредитування, особливої уваги потребує аналіз динаміки освоєння капітальних інвестицій за рахунок кредитів банків за регіонами за 2014-2017 роки (табл.4.13).

Таблиця 4.13

Динаміка освоєння капітальних інвестицій за рахунок кредитів банків та інших позик за регіонами *

Регіони	2014		2015		2016		2017	
	Освоєно Млн грн	%, до загального обсягу капінвестицій в регіоні	Освоєно млн грн	%, до загального обсягу кап інвестицій в регіоні	Освоєно млн грн	%, до загального обсягу кап інвестицій в регіоні	Освоєно млн грн	%, до загального обсягу кап інвестицій в регіоні
Україна	21739	9,9	20740	7,6	27106	7,5	29589	6,6
АР Крим	…	…	…	…	…	…	…	…
Вінницька	503	8,9	487	6,6	641	7,7	413	3,5
Волинська	176	5,2	93	1,5	314	4,9	377	5,4
Дніпропетровська	1324	6,5	273	1,1	710	2,1	1063	2,5
Донецька	330	2,5	126	1,5	102	0,9	157	0,9
Житомирська	261	9,0	152	3,8	229	4,1	1273	16,5
Закарпатська	36	1,4	51	1,4	93	2,0	113	2,0
Запорізька	842	12,0	200	2,6	426	3,9	825	5,2
Івано-Франківська	637	9,3	276	2,9	163	2,1	1109	11,4
Київська	1090	5,5	776	3,2	1166	3,5	1445	4,2
Кіровоградська	358	11,5	127	3,1	309	4,9	507	6,9
Луганська	593	11,3	43	2,1	65	1,6	416	1,2
Львівська	1211	12,7	863	6,4	1939	10,4	2249	9,3
Миколаївська	638	16,9	1403	23,4	2609	26,8	1312	11,7
Одеська	1337	14,3	1228	12,3	914	5,5	1803	8,1
Полтавська	642	7,3	339	4,1	2699	17,7	827	5,2
Рівненська	99	3,5	115	2,7	165	3,8	258	4,2
Сумська	194	6,9	299	8,2	591	10,3	764	11,0
Тернопільська	379	14,6	133	3,5	266	5,4	786	11,0
Харківська	754	9,4	520	4,6	657	4,0	969	5,0
Херсонська	278	12,6	151	4,9	361	7,9	1965	26,7

Продовження таблиці 4.13

Хмельницька	304	7,5	218	3,2	510	5,6	1116	10,6
Черкаська	155	4,8	139	3,1	258	4,0	514	6,3
Чернівецька	34	2,0	29	1,1	73	2,8	68	2,3
Чернігівська	190	7,2	142	4,0	282	5,3	514	7,0
м. Київ	9374	13,8	12557	14,2	11561	10,9	9120	6,7
м. Севастополь	…	…	…	…	…	…	…	…

*** Складено автором за даними Державної служби статистики України [208]**

Найбільші обсяги освоєних капітальних інвестицій за рахунок кредитів банків у 2014 році були у місті Києві – 9374 млн грн, що складає 43,1% від загального обсягу кредитів по країні, у Одеській області, відповідно, 1337 млн грн і 6,2%, у Дніпропетровській – 1324 млн грн і 6,1%, у Львівській – 1211 млн грн і 5,6% і у Київській – 1090 млн грн і 5,0%, тобто 60% обсягу кредиту було освоєно у п’яти регіонах. Проте частка капітальних інвестицій за рахунок кредитів банків у загальному обсязі капітальних інвестицій у регіоні була більшою за середнє значення по країні (9,9%) у восьми областях, зокрема, у Миколаївській – 16,1%, Тернопільській – 14,6%, Одеській – 14,3%, Львівській – 12,7%, Херсонській – 12,6%, Запорізькі – 12,0%, Кіровоградській – 11,5%, Луганській – 11,3% та в м. Києві – 13,8%.

Водночас, незважаючи на значний потенціал інвестиційного кредиту в соціальному-економічному розвитку, найменші обсяги кредитних інвестиційних ресурсів було освоєно в господарських комплексах: Чернівецької – 34 млн грн (0,2% від загального обсягу інвестиційного кредиту по країні), Закарпатської – 36 млн грн (0,2%), Рівненської – 99 млн грн (0,5%), Черкаської – 155 млн грн (0,7%) і Волинської – 176 млн грн (0,8%) областей. Частка освоєних капітальних інвестицій за рахунок кредитів банків була нижчою за середньоукраїнське значення у структурі капітальних інвестицій у 16 областях, найнижчою у Закарпатській – 1,4 %, Чернівецькій 2,0 %, Донецькій – 2,5 % областях. На нашу думку, таке зменшення залучення кредитного ресурсу пояснюється значним зменшення суспільного виробництва через руйнування економічних об’єктів, зменшенням бюджетних надходжень і різким зростанням витрат на

фінансування галузі оборони та охорони правопорядку, що зумовило скорочення реальних доходів як населення, так і економічних суб'єктів, погіршення їхньої кредитоспроможності, а отже, і ресурсної бази банків. Водночас від'ємна динаміка основних макроекономічних показників, висока вартість ресурсів у гривнях та девальваційні процеси сформували низький попит на банківське кредитування. У 2014 році економіка держави увійшла в стан глибокої кризи, яка у 2015 році лише загострилася.

Відновлення економічного зростання у 2016-2017 роках не змінило ситуацію щодо зниження частки капітальних інвестицій за рахунок кредитів банків у структурі капітальних інвестицій як у країні загалом, так і у регіонах. Проте слід зауважити, що суттєво змінились позиції регіонів за рейтингом. Так, найбільші обсяги капітальних інвестицій за рахунок кредитів банків у 2017 році були освоєнні у 10 регіонах, частка яких складає 76% від загального обсягу освоєного інвестиційного кредиту. До п'ятірки лідерів 2014 року додались Житомирська, Івано-Франківська, Миколаївська, Херсонська та Хмельницька області. Кожна з 9 областей, крім Львівської та м. Києва освоїли понад 1 млрд грн кредитних ресурсів. Обсяг освоєного інвестиційного кредиту в м. Києві, хоча є найбільшим – 9120,2 млн грн, проте він менший за освоєний у 2014 році. У Львівській області обсяг капітальних інвестицій за рахунок кредитів банків у порівнянні з 2014 роком майже подвоївся. Варто зазначити, що з 5,5 млрд грн капітальних інвестицій за рахунок кредитів іноземних банків 76,4% освоєно у 2 регіонах: м. Києві (3,56 млрд грн) та у Львівській області (0,64 млрд грн). У 8 регіонах інвестиційні кредити іноземних банків не використовувались. Решта 15 регіонів освоїли 1,3 млрд грн або 23,6% від загального обсягу кредитів іноземних банків [208].

Питома вага капітальних інвестицій за рахунок кредитів банків в структурі капітальних інвестицій регіонів у 2017 році зазнала значних змін. Зокрема, найбільша частка освоєних інвестиційних кредитних ресурсів належить Херсонській області – 26,7%, Житомирській – 16,5%, Миколаївській, Івано-Франківській, Сумській, Тернопільській та Хмельницькій – від 11,7% до 10,6%.

У 2 рази скоротилась частка у м. Києві (з 13,8% у 2014 році до 6,7% у 2017 році). Найнижчі частки зафіксовані у Донецькій (0,9%), Луганській (1,2%), Закарпатській (2,0%) і Чернівецькій (2,3%) областях. Аналіз ринку банківського інвестиційного кредитування дав змогу констатувати, що Україні притаманний поляризований розвиток банківського інвестиційного кредитування – кілька регіонів із надвисокими (порівняно з середніми в країні) значеннями та значна кількість регіонів (52%) із дуже низькими показниками та виокремити основні проблеми, які створюють перешкоди на шляху активізації банківського інвестиційного кредитування, а саме:

- недостатній рівень капіталізації та обмежений обсяг ресурсів для проведення інвестиційної діяльності банківських установ та висока їх вартість;
- нестабільний розвиток національної (регіональної) економіки, який впливає на рівень ризиків інвестування для банків;
- значна частка в структурі пасивів банків короткострокових ресурсів, а для великих інвестиційних проєктів необхідні довгострокові фінансові ресурси;
- недостатність дієвих механізмів держави щодо стимулювання банківської інвестиційної діяльності;
- недостатній рівень довіри до банківського сектору України.

Водночас слід зауважити, що висока вартість кредитних ресурсів на фінансовому ринку робить їх недоступними на регіональному та місцевому рівнях, унаслідок лише 1,5 % обсягів загальної оціночної вартості проєктів регіонального розвитку, за даними моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики в Україні в 2016 році [212] були покриті кредитними ресурсами.

Тому важливо з боку держави, враховуючи особливості конкретної економічної ситуації, обрати напрями і способи державного регулювання, які передбачатимуть розроблення форм взаємозв’язку держави (регіонів), банків та підприємств. На думку вітчизняних вчених, доцільно врахувати зарубіжний досвід фінансування. Найбільш корисним для України вважається досвід Німеччини щодо моделі побудови банківської системи, за якої банки є одночасно

основними кредиторами реального сектору економіки і головними суб'єктами фінансового ринку [132, с.177].

Слід наголосити, що сучасна структура кредитування національної та регіональної економіки залишається недосконалою (рис.4.5).

Рис. 4.5. Структура наданих кредитів за видами економічної діяльності станом на кінець жовтня 2018 року*

*** Складено автором за даними Національного Банку України [214]**

Так, у структурі кредитів, наданими банківськими установами та іншими депозитними корпораціями (крім Національного банку України) не фінансовим корпораціям в 2016 році понад третину становлять кредити підприємствам оптової та роздрібної торгівлі, ремонту транспортних засобів, у межах 24-25 % – кредити підприємствам переробної промисловості, майже 10% – на фінансування операцій з нерухомим майном, понад 6 % - підприємствам сільського, лісового та рибного господарств та понад 5 % – у будівництво. Найнижчі показники кредитування освіти, охорони здоров'я, надання соціальної

допомоги, мистецтва, спорту, розваг та відпочинку. Сумарна їх частка становить лише 0,2 % в загальному обсязі наданих кредитів. Незначні частки наданих кредитів для підприємств дуже важливих видів економічної діяльності: добувної – 2,2 %, для інформації та телекомунікації – 0,8%, а також для водопостачання, каналізації та поводження з відходами – 0,3% [214]. Отже, за результатами аналізу структури наданих кредитів зазначаємо, що 60% наданих кредитів спрямовується для торгівлі та переробної промисловості, види економічної діяльності, які у переважній більшості використовують короткострокові кредити.

Протягом 2017-2018 років у структурі наданих кредитів за видами економічної діяльності відбулися певні зміни.

Так, зросла частка наданих кредитів у сільське, лісове та рибне господарство з 6,7% до 8,0%, постачання електроенергії, газу, пари та кондиційного повітря – з 4,8% до 6,7%, професійної, наукової та технічної діяльності – з 4,9% до 5,3%. Водночас скоротилася частка добувної промисловості з 2,2% до 1,1% або у 2 рази, будівництва – з 5,5% до 4,9%, операції з нерухомим майном – з 9,9% до 7,9%. Проте, залишається найбільшою і практично незмінною частка оптової та роздрібної торгівлі – 33,3% та з незначним збільшенням частка переробної промисловості – 25,4% (збільшення на 0,6%), а також незмінною залишається ситуація щодо використання кредитних ресурсів для економічної діяльності соціальної сфери.

Слід зауважити, у сучасній структурі банківських кредитів, кредити до 1 року складають майже половину, від 1 до 5 років – третину і понад 5 років – п’яту частину загальної їх кількості, що свідчить про обмежений обсяг довгострокових ресурсів, слабкість і неспроможність банків акумулювати кредитні ресурси для інвестиційного кредитування.

Негативними є тенденції використання кредитних ресурсів за видами економічної діяльності у регіонах (табл. 4.14, Додаток М). Так, левова частка, а саме 60 % становлять кредити м. Києва та Київської області за усіма видами економічної діяльності, крім оптової та роздрібної торгівлі, де лідерство

належить Дніпропетровській області – 50 % від загального кредиту в цей вид економічної діяльності, та є другою за загальним обсягом кредитів (23 %). Отже, на 3 регіони (м. Київ, Київська та Дніпропетровська області) припадає 83 % наданих кредитів [214], відповідно, структура кредитних ресурсів за видами економічної діяльності у цих регіонах наближена до загальної структури кредиту в країні. У решти регіонів частка залучених кредитних ресурсів складає від min 0,06 % (Луганська область) до max 2,9% (Харківська область) на всі види економічної діяльності.

Таблиця 4.14

Зміна структури наданих кредитів у розрізі регіонів *

Регіон	на кінець 2015 р.		на кінець 2016 р.		на 1.11.2018 р.	
	обсяг кредиту, млн грн	частка регіону в загальному обсязі, %	обсяг кредиту, млн грн	частка регіону в загальному обсязі, %	обсяг кредиту, млн грн	частка регіону в загальному обсязі, %
Україна	787795	100	822114	100	890 169	100
Вінницька	2592	0,3	2124	0,3	3 188	0,4
Волинська	3400	0,4	3667	0,4	4 144	0,5
Дніпропетровська	169714	21,5	191996	23,4	211 252	23,7
Донецька	17542	2,2	12574	1,5	9 292	1,0
Житомирська	1608	0,2	1637	0,2	2 773	0,3
Закарпатська	1659	0,2	1960	0,2	2 698	0,3
Запорізька	16162	2,1	15779	1,9	19 922	2,2
Івано-Франківська	1776	0,2	1848	0,2	3 566	0,4
Київська та м. Київ	475050	60,3	491225	59,8	510 829	57,4
Кіровоградська	2468	0,3	3415	0,4	4 397	0,5
Луганська	3420	0,4	524	0,1	649	0,1
Львівська	12737	1,6	13429	1,6	16 385	1,8
Миколаївська	13050	1,7	14187	1,7	12 085	1,4
Одеська	23762	3,0	20352	2,5	23 136	2,6
Полтавська	4763	0,6	4304	0,5	6 313	0,7
Рівненська	1430	0,2	1429	0,2	2 212	0,2
Сумська	2592	0,3	3236	0,4	4 480	0,5
Тернопільська	2348	0,3	2952	0,4	3 159	0,4
Харківська	20474	2,6	24104	2,9	31 516	3,5
Херсонська	2417	0,3	2248	0,3	3 879	0,4
Хмельницька	2367	0,3	2535	0,3	4 035	0,5
Черкаська	4651	0,6	4394	0,5	6 901	0,8
Чернівецька	802	0,1	805	0,1	920	0,1
Чернігівська	958	0,1	1390	0,2	2 435	0,3

*** Складено автором за даними НБУ [214]**

Таким чином, на державному рівні важливо здійснювати заходи щодо ефективного залучення кредитних ресурсів і, зокрема, інвестиційних для забезпечення потреб економіки на рівні держави та її регіонів, що у певній мірі сприятиме виконанню стратегічних завдань державної регіональної політики щодо підвищення конкурентоспроможності регіонів. Серед дієвих механізмів участі держави у цьому процесі, як уже зазначалося, є залучення державних банків як суб'єктів, які будуть надавати підтримку пріоритетним для держави наукоємним і високотехнологічним галузям, а саме:

- машинобудуванню, виробництву устаткування та високотехнологічних приладів;
- автотранспорту та інших транспортних засобі для залізничного та авіаційного транспорту;
- транспортній інфраструктурі: будівництву та реконструкцію доріг а мостів;
- на інноваційний розвиток агропромислового комплексу;
- будівництво відходопереробних підприємств, модернізації сфери теплопостачання, газопостачання, централізованого водопостачання та водовідведення;
- розроблення та вдосконалення інформаційних та телекомунікаційних технологій, а також галузям: освіти, охорони здоров'я, культури, спорту, професійної, наукової та технічної діяльності.

А також запровадження державою стимулюючих заходів для зацікавлення банків у інвестиційно-інноваційному кредитуванні, зокрема, надання державних гарантій за стратегічно-пріоритетними напрямами інноваційного фінансування, впровадження механізму державних дотаційних процентних ставок за інноваційними кредитами та організації державного страхування таких кредитів [169, с.35].

Важливим напрямом подальшого розвитку банківського інвестиційного кредитування пріоритетних галузей господарського комплексу держави, а також регіонів, на думку науковців ДВНЗ «Університет банківської справи» є

формування прозорої системи взаємодії Кабінету Міністрів України, міністерств, комерційних банків та НБУ шляхом розподілу коштів державного бюджету через відповідні міністерства, які, в свою чергу, розподіляють ці кошти через уповноважені банки [132, с.180]. На нашу думку, такий підхід суперечить діючій бюджетній системі, функціям Державної казначейської служби України та вимагає внесення змін до Бюджетного кодексу України та інших нормативних документів.

Разом з цим, враховуючи взаємозалежність і взаємовплив розвитку економіки і розвитку банківського сектору, стоїть завдання на регіональному рівні щодо зміцнення інвестиційного потенціалу банківської системи. Так, органам публічної регіональної влади, усвідомлюючи незворотні процеси глобалізації світової економіки, необхідно сприяти надходженню в регіон як вітчизняного, так іноземного банківського капіталу. Проте, слід не забувати, що «немісцеві» банки переважну частину капіталу спрямовують у головні офіси. Це, по – перше.

По друге, враховуючи реальний стан житлового будівництва та розвитку агропромислового комплексу в регіонах, необхідно максимально сприяти створенню та функціонуванню спеціалізованих банків, зокрема земельного, іпотечного та муніципального, що дасть можливість забезпечити удосконалення механізму банківського кредитування проєктів регіонального розвитку, як це передбачено Державною стратегією регіонального розвитку на період до 2020 року, шляхом іпотечного кредитування, надання пільгових середньострокових та довгострокових кредитів, відкриття кредитних ліній, розміщення облігацій місцевих позик [63].

По-третє, місцева влада повинна більш наполегливо ініціювати інвестування капіталу у пріоритетні галузі економіки регіону, у наукову, науково-технічну та інноваційну діяльність шляхом запровадження економічних стимулів, зокрема можуть пропонуватися права на обслуговування: емісії комунальних цінних паперів, потреб місцевих бюджетів, кредитів, отриманих

місцевими органами влади, у тому числі обслуговування муніципальних облігацій.

Важливим напрямом є надання всебічної підтримки створенню промислово-фінансових кластерів з наступним спрямуванням їх ресурсів на реалізацію довгострокових інвестиційних проєктів, що вимагають значних обсягів інвестицій за рахунок корпоративного фінансування.

У свою чергу, банківський сектор повинен зайняти більш відповідальну позицію щодо проведення кредитної політики в регіоні та розширення спектра послуг, які надаються суб'єктам господарювання, зокрема підприємствам малого і середнього бізнесу.

Підсумовуючи, зазначимо, що сучасне банківське інвестиційне кредитування характеризується надмірною міжрегіональною диференціацією та поляризацією за своїми обсягами та цільовим спрямуванням. Частка інвестиційних кредитів щорічно протягом 2014-2017 років зменшується в структурі капітальних інвестицій. Механізм банківського інвестиційного кредитування залишається слабо задіяним у реалізацію інвестиційних проєктів державної регіональної політики.

4.4. Фінансовий механізм реалізації державної регіональної політики, ресурсом якого є кредити міжнародних інституцій.

Поглиблення в останні роки інтеграції України до світової фінансової системи певною мірою зумовлено результатами співробітництва з міжнародними фінансовими організаціями (МФО), що є вагомим пріоритетом політики держави, яка системно розвиває міжнародні економічні відносини. Так, у Законі України «Про засади державної регіональної політики» [101], як уже було зазначено, у статті 20 серед механізмів фінансування державної регіональної політики, визначено фінансові ресурси міжнародних інституцій. Це

актуалізує необхідність дослідження кредитних ресурсів міжнародних фінансових організацій в контексті фінансового механізму реалізації державної регіональної політики у напрямі впровадження довгострокових інвестиційних проєктів – мультиплікаторів.

Водночас ще не достатньо розкритими залишаються питання впливу кредитних ресурсів міжнародних фінансових організацій на регіональний розвиток в Україні, адже сьогодні, як ніколи раніше, постали проблеми розбудови нових форм міжнародної співпраці шляхом використання ефективніших фінансових механізмів, які дають змогу диверсифікувати джерела фінансування проєктів та програм, скерованих на підвищення рівня конкурентоспроможності та просторовий розвиток регіонів, що відповідає стратегічним цілям державної регіональної політики [63].

За роки незалежності склались певні напрями співробітництва з МФО, зокрема з Міжнародним банком реконструкції та розвитку (МБРР), Європейським банком реконструкції та розвитку (ЄБРР), Європейським інвестиційним банком (ЄІБ), які характеризуються системним залученням фінансових ресурсів на реалізацію проєктів у державному секторі, у тому числі проєктів-мультиплікаторів, які прямо або опосередковано впливають на регіональний розвиток, а саме: розвиток автомагістралей та реформування дорожнього сектору, підвищення енергоефективності, переоснащення магістральних газопроводів, а також на розвиток міської інфраструктури.

Залучення коштів МФО здійснювалося у 2013-2016 роках відповідно до напрямів, визначених Концепцією планування, залучення, ефективного використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги і співробітництва з міжнародними фінансовими організаціями та Стратегією залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги і співробітництва з міжнародними фінансовими організаціями, які схвалені розпорядженнями Кабінету Міністрів України від 20.10.2011 № 1075-р і від 11.09.2013 № 697-р відповідно [345; 348], щодо залучення та використання ресурсів МФО на середньостроковий період.

За офіційними даними, станом на 01.07.2017 портфель активних інвестиційних проєктів МФО на стадії реалізації складався з 33-х проєктів на загальну суму близько 3 188 млн дол США і 4 893 млн євро. За 2014-2016 роки залучено 2 435,16 млн дол США і 2 592,0 млн євро, у тому числі від Міжнародного банку реконструкції та розвитку – 2 135, 16 млн дол США, від Європейського банку реконструкції та розвитку – 300 млн дол США і 150 млн євро, від Європейського інвестиційного банку – 2 075 млн євро та від Кредитної установи для відбудови – 367 млн євро [116].

У цей період відбувалася переорієнтація структури портфеля проєктів МФО на реалізацію інвестиційних проєктів для забезпечення енергоефективності та енергонезалежності, на модернізацію транспортної інфраструктури і сектору житлово-комунального господарства (табл. 4.15).

Таблиця 4.15

Обсяги інвестиційних кредитних ресурсів МФО залучених в економіку Україну у 2014-2016 роках*

Сектор економіки	Кількість проєктів	Загальний обсяг кредиту
Енергетичний сектор	14	878,42 млн дол США і 2 015,5 млн євро
Сектор транспортної інфраструктури, з них:	8	1 130 млн дол США і 1 239 млн євро
- будівництво автомобільних доріг	4	1 010 млн дол США і 900 млн євро
- будівництво метрополітену	2	304 млн євро
- покращення залізничного сполучення	2	120 млн дол США і 55 млн євро
Сектор житлово-комунального господарства	6	665,5 млн дол США і 632,54 млн євро
Соціальний сектор і сектор охорони здоров’я	2	514,73 млн дол США

*** Складено автором за даними звіту Рахункової палати України [116]**

Обсяги залучення кредитів у 2014–2017 роках (табл. 4.16) вказують на позитивну динаміку співробітництва України з МФО. Слід наголосити, що особливістю фінансового механізму залучення кредитних ресурсів міжнародних інституцій для реалізації інвестиційних проєктів державної регіональної політики є те, що обсяги кредитних валютних ресурсів, які передбачені на

конкретні інвестиційні проєкти, проходять процедуру валютування і залучаються до спеціального фонду державного бюджету та відповідно стають бюджетним ресурсом. Так, відповідно до Закону України «Про Державний бюджет України на 2018 рік» [96], фінансування інвестиційних проєктів, яке здійснюється за рахунок кредитів міжнародних інституцій, залучених державою до спеціального фонду державного бюджету, визначено загальним обсягом 17 млрд грн (у 2014 році – 6,2 млрд грн, у 2015-му – 14,2 млрд грн, у 2016-му – 15 млрд грн, у 2017-му – 16 млрд грн).

Таблиця 4.16

Динаміка обсягів залучення кредиту (позики) до спеціального фонду державного бюджету у 2014–2017 роках від міжнародних фінансових інституцій*

Міжнародна фінансова інституція	Обсяги кредиту, млрд грн					Темпи збільшення (зменшення), %			
	2014	2015	2016	2017	2018	2015. до 2014	2016 до 2015	2017 до 2016	2018 до 2017
Міжнародний банк реконструкції та розвитку	2,35	4,61	5,11	4,78	6,85	196,4	110,8	93,6	143,3
Європейський банк реконструкції та розвитку	2,04	4,72	3,80	2,06	2,38	231,6	80,6	54,0	115,5
Європейський інвестиційний банк	1,70	4,46	4,29	7,53	6,41	262,1	96,3	175,3	85,1
Кредитна установа для відбудови	0,10	0,37	1,22	1,50	1,10	358,4	329,8	123,4	73,3
Всього	6,19	14,16	14,42	15,87	16,74	228,7	101,8	110,0	105,5

*** Складено автором за даними Державного бюджету України на 2014 рік, 2015 рік, 2016 рік, 2017 рік: Закони України від 16.01.2014 за №719-VI, від 28.12.2014 за №80-VIII, від 25.12.2015 за №928-VIII, від 21.12.2016 р. №1801- VII та 07.12.2017 р. № 2246-VIII [92-96]**

Значне зростання обсягів кредитів, що їх залучила держава до спеціального фонду Державного бюджету України у 2015 році проти 2014-го у 2,3 разу, є результатом, насамперед, різкого зростання курсу долара США у 2014 році, зокрема внаслідок сепаратистських та військових дій на Сході України.

Співробітництво України з Міжнародним банком реконструкції та розвитку здійснюється шляхом: отримання інвестиційних та системних позик, що обслуговуються державою або під державні гарантії; отримання технічної

допомоги у вигляді грантів на підготовку проєктів та дорадчо-консультативної допомоги.

Документом, на базі якого триває співпраця МБРР на сучасному етапі, є Концепція партнерства Світового банку з Україною на період 2017–2021 років схвалена 20.06.2017 року Радою Директорів Світового Банку [149]. Мета Концепції – сприяння сталому та комплексному відновленню економіки України.

Загалом за роки співробітництва Світовий банк затвердив для України 47 позик на суму 7,5 млрд дол США.

Загальний обсяг кредиту 12 інвестиційних програм, проєктів по лінії МБРР у 2014 році становив 2,48 млрд дол США, при цьому обсяг залучених позик відповідно до Державного бюджету на 2014 рік установлено в сумі 2,35 млрд грн [92], на 2015 р. – 4,6 млрд грн [93], на 2016-й – 5,11 млрд грн [94] на 2017-й – 4,78 млрд грн [95], на 2018-й – 6,85 млрд грн [96] (табл. 4.17).

Таблиця 4.17

Найважливіші інвестиційні проєкти, які реалізуються в Україні за рахунок кредитів (позик) МБРР у 2014–2017 рр.*

Назва інвестиційного проєкту	Загальний обсяг кредиту (позики)	Обсяг залучення кредиту, млн грн				
		2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017	2018
Проєкт поліпшення автомобільних доріг безпеки руху	400 млн дол США	89,43	223,5	–	-	-
Другий проєкт поліпшення автомобільних доріг безпеки руху	450 млн дол США	893,21	1 823,08	1 823,08	1017,4	1612,0
Третій проєкт поліпшення автомобільних доріг безпеки руху	560 млн дол США	-	-	223,5	500,0	-
Проєкт розвитку дорожньої галузі	337,8 млн дол США	-	-	-	-	1100,0
Проєкт реабілітації гідроелектростанцій	106 млн дол США	75,7	96,3	206,2	-	-
Проєкт з передачі електроенергії	200 млн дол США	700,0	652,8	400,0	-	-

Продовження таблиці 4.17

Проєкт з передачі електроенергії – 2	378,42 млн дол США	-	23,12	235,92	590,86	630,2
Додаткове фінансування на виконання проєкту реабілітації гідроелектростанції	60 млн дол США	161,21	227,34	612,68	-	-
Проєкт підвищення енергоефективності в секторі централізованого теплопостачання України	382 млн дол США	10,53	539,62	539,62	613,6	647,5
Проєкт розвитку міської інфраструктури	140 млн дол США	282,9	78,07	-	-	-
Проєкт розвитку міської інфраструктури – 2	350 млн дол США	9,74	509,41	511,74	511,8	729,5
Проєкт «Будівництво» Канівської ГАЕС»	50 млн дол США	-	-	-	400,0	-
Проєкт «Поліпшення охорони здоров'я на служби людей»	214,73 млн дол США	-	162,75	179,7	650,0	1980,8
Проєкт «Модернізації системи соціальної підтримки населення України»	300 млн дол США	9,0	274,68	274,7	471,11	151,5
Проєкт «Соціальна підтримка громад»	150 млн дол США	-	-	-	28,89	-

*** Складено автором за даними державного бюджету України на 2014 рік, 2015 рік, 2016 рік, 2017 рік: Закони України від 16.01.2014 за №719-VI, від 28.12.2014 за № 80-VIII та від 25.12.2015 за № 928-VIII, від 21.12.2016 р. за №1801 – VIII, та 07.12.2017 р. № 2246-VIII [92-96].**

За результатами дослідження зазначимо, що у 2018 році обсяги кредитування по лінії МБРР у порівнянні з 2017 роком збільшились на 43,3% і склали 6,85 млрд грн Серед найважливіших інвестиційних проєктів у Державному бюджеті на 2018 рік (табл.. 4.17) визначено проєкт «Поліпшення охорони здоров'я на службі у людей», на який спрямовується 1980,8 млн грн, з них 1745,8 млн грн – субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на реформування регіональних систем охорони здоров'я для здійснення спільних

заходів МБРР, що більше ніж у тричі перевищує бюджетний ресурс 2017 року за цим проєктом.

Важливими є програми соціального спрямування. Так, на «Модернізацію системи соціальної підтримки населення України» у 2017 році спрямовується – 471,11 млн грн, на «Соціальну підтримку громад» - 11,42 млн грн, на «Інвестиції на підтримку соціального розвитку територіальних громад» – 17,43 млн грн. У 2018 році на проєкт «Модернізації системи соціальної підтримки населення» спрямовано 151,5 млн грн [96]. Такий підхід відповідає реалізації завдань державної регіональної політики щодо підвищення рівня і якості життя людей. Також як і у попередні роки важливими визначено програми, які мають конкретне регіональне спрямування: «Розвиток міської інфраструктури і заходи в секторі централізованого теплопостачання України», «Розвиток системи водопостачання та водовідведення в м. Миколаєві», «Реконструкція та розвиток комунального водного господарства м. Чернівці», загалом – 1377,0 млн грн (ріст до 2017 року – в 1,22 разу).

Важливою інвестиційною програмою є програма «Розвиток автомагістралей та реформа дорожнього сектору», на яку спрямовується – 2712,0 млн грн в тому числі проєкт «Покращення автомобільних доріг та безпеки руху» – 1612,0 млн грн та програма «Підвищення надійності постачання електроенергії в Україні» – 603,5 млн грн.

Отже, значна частина кредитних коштів МБРР спрямовується на розв’язання проблем регіонального розвитку, зокрема соціальної сфери.

Важливо зауважити, що крім кредитних ресурсів, у 2017 році грантова допомога з боку МБРР склала 10 млн дол США, (порівняно з 3,24 млн дол США у 2016 р.) [127].

На сьогодні в Україні впроваджується 7 проєктів технічної допомоги МБРР загальною вартістю близько 11,5 млн дол США за такими напрямами:

- аграрний сектор – 0,58 млн дол США;
- відновлення Донбасу та ВПО – 3,2 млн дол США;
- енергетику та енергоефективність – 2,7 млн дол США;

- освіту і науку – 0,34 млн дол США;
- промисловість (прозорість вугільної галузі) – 0,78 млн дол США:
- реформу державного управління та фінансів – 3,58 млн дол США.

У рамках співпраці України з ЄБРР і ЄІБ у 2014–2018 роках здійснювалось фінансування семи інвестиційних проєктів (табл. 4.18).

Таблиця 4.18

Найважливіші інвестиційні проєкти, які реалізуються в Україні за рахунок кредитів (позик) ЄБРР і ЄІБ у 2014–2018 рр.*

Назва інвестиційного проєкту (програми)	Загальний обсяг кредиту (позики)	Обсяг залучення кредиту, млн грн									
		Кредитор ЄБРР					Кредитор ЄІБ				
		2014р.	2015р.	2016р.	2017р.	2018 р.	2014р.	2015р.	2016р.	2017р.	2018 р.
Проєкт «реабілітація гідроелектростанцій»	106 млн дол США	310,0	500,0	500,0	155,0	167,7	252,6	595,7	300,0	745,0	675,8
Проєкт «Розвиток системи водопостачання та водовідведення в м. Миколаєві»	140 млн дол США	-	-	-	-	-	91,1	130,2	130,2	130,2	137,0
Проєкт «Завершення будівництва метрополітену у м. Дніпропетровську»	152 млн євро	382,4	400,0	400,0	140,4	569,8	282,4	272,0	146,4	400,0	569,8
Проєкт «Продовження третьої лінії метрополітену у м. Харкові»	-	-	-	-	-	56,0	-	-	-	-	4,0
Проєкт «Будівництво високовольтної повітряної лінії 750 кВт Рівненська АЕС – Київська»	150 млн євро	370,0	1008,9	650,0	118,0	124,6	330,0	1008,8	650,0	946,9	999,9
Проєкт «Будівництво повітряної лінії 750 кВт Запорізька АЕС – Каховська»	175 млн євро	300,0	1100,9	1100,9	222,0	257,8	111,3	1100,9	800,0	1358,0	267,6
Проєкт «Поліпшення транспортно-експлуатаційного стану автомобільних доріг на під'їздах до м. Києва (пан'європейські коридори)»	450 млн євро	674,3	1693,5	1193,1	1100,0	1132,0	674,3	967,0	745,0	1100,0	1364,0
Проєкт «Реконструкція, капітальний ремонт та технологічне	150 млн євро	-	13,6	300,0	320,7	75,0	-	13,6	300,0	279,3	25,0

Продовження таблиці 4.18

переоснащення магістрального газопроводу Уренгой – Помари – Ужгород»											

*** Складено автором за даними державного бюджету України на 2014 рік, 2015 рік, 2016 рік, 2017 рік: Закони України від 16.01.2014 за №719-VI, від 28.12.2014 за № 80-VIII та від 25.12.2015 за № 928-VIII, від 21.12.2016 р. за №1801 – VIII, та 07.12.2017 р. № 2246-VIII [92, 96].**

Зокрема по лінії ЄБРР у 2018 році фінансувались проєкти: «Поліпшення транспортно-експлуатаційного стану автомобільних доріг на під'їздах до м. Києва (пан'європейські коридори») – 1132,0 млн грн (у 2016 р. 1 193,05 млн грн), «Завершення будівництва метрополітену в м. Дніпропетровську» - 569,8 млн грн (у 2016 р. - 400,0 млн грн), «Будівництво високовольтної повітряної лінії 750 кВт Рівненська АЕС – Київська» - 124,6 млн грн. (у 2016 р. - 650,0 млн грн), «Реабілітація гідроелектростанцій», «Будівництво повітряної лінії 750 кВт Запорізька АЕС – Каховська» - 257,8 млн грн (у 2016 р. - 1 100,95 млн грн), «Реконструкція, капітальний ремонт та технічне переоснащення магістрального газопроводу Уренгой – Помари – Ужгород» - 75,0 млн грн. (у 2016 р. - 300,0 млн грн). У 2018 році кількість інвестиційних проєктів збільшилась за рахунок проєкту «Продовження третьої лінії метрополітену у м. Харкові» [96] (табл. 4.18).

Враховуючи обсяги коштів , які спрямовуються на проєкти, зауважимо, що обсяг залученого кредиту по лінії ЄБРР на 2018 рік збільшився на 15,5 %.

Важливо зазначити, що при залученні кредитних ресурсів, кошти акумулюються на найважливіших проєктах, які реально впливають на розвиток держави і регіонів та дають синергетичний ефект, який впливає на конкурентоспроможність держави, зокрема зовнішню.

Протягом останніх років спостерігається позитивна динаміка співробітництва України з ЄІБ. Так, у 2017 році Державним бюджетом передбачено залучити понад 7,5 млрд грн кредиту по лінії ЄІБ, що у 1,75 разу більше ніж у 2016 р., у 2018 році – 6,4 млрд грн (85% від обсягів 2017 року). З метою концентрації ресурсів на важливих інвестиційних проєктах, кошти на які спрямовує ЄІБ, направляються на проєкти, які водночас фінансовані з кредитних

ресурсів МБРР і ЄБРР (табл. 4.18), зокрема щодо розвитку автомагістралей та реформи дорожнього сектору, реконструкції, розвитку енергопостачання, капітального ремонту та технічного переоснащення магістрального газопроводу, тобто тих, які мають синергетичний характер. Крім зазначених, є проєкти: «Надзвичайна кредитна програма для України» – 1600 млн грн і «Основний кредит для МСП та установ з середньою капіталізацією – Україна (APEX)» – 300,0 млн грн «Програма розвитку муніципальної інфраструктури» – 200 млн грн та «Розвиток системи водопостачання та водовідведення в м. Миколаєві» – 130,2 млн гривень. Ці програми спрямовані на фінансування заходів регіонального розвитку, а саме: програму розвитку муніципальної інфраструктури, заходи в секторі централізованого теплопостачання України, розвиток системи водопостачання та водовідведення в м. Миколаєві, розвиток системи комунального водного господарства в м. Чернівцях.

Як засвідчують офіційні джерела у 2014-2016 роках було завершено реалізацію дев'яти проєктів МФО на суму 1 380,5 млн дол США, з них використано 1 277,49 млн дол США (92,5%) доступних ресурсів [116].

Отже, проаналізувавши інвестиційні проєкти трьох провідних МФО (МБРР, ЄБРР, ЄІБ), можна зробити висновок, що таким видом міжнародної підтримки охоплено не всі сектори економіки і напрями реформ. Так, галузева структура кредитного портфеля проєктів у державному секторі економіки у 2018 році є такою: 33,9 % – на фінансування проєктів розвитку транспортної інфраструктури (у 2016 році – 33,1%); по 20,3% – на підтримку проєктів в енергетичній сфері (у 2016 році – 41,8%) та на розвиток на муніципалітетів (у 2016 році – 16,2%); 13,1% – на охорону здоров'я (у 2016 році – 1,4%); 1,0% – на соціальний захист (у 2016 році – 2,1%), 0,5% – на освіту (у 2016 році – 1,5%), 11,1% – на інші сектори (у 2016 році – 3,9%).

Провівши порівняльний аналіз галузевої структури кредитного портфеля міжнародних фінансових організацій у 2016 та 2018 роках, зауважимо, що вона суттєво змінилась на користь проєктів у сфері поліпшення охорони здоров'я, зокрема реформування регіональних систем охорони здоров'я, розвитку

інфраструктури обласних центрів. Водночас залишається пріоритетним напрямом фінансування проєктів розвитку транспортної інфраструктури в державі.

Разом з цим на нашу думку недостатньо кредитних коштів спрямовується на реалізацію проєктів регіонального розвитку в сфері житлово-комунального господарства, освіти, соціального захисту, а тим самим на реалізацію завдань державної регіональної політики.

Динаміка використання коштів МФО у 2014 – 2016 роках з урахуванням встановлених планових показників порівняно з фактичними даними виявила систематичне невиконання планових показників у кожному з наведених вище секторів економіки та, відповідно, про незадовільний рівень використання цих коштів. При цьому, як засвідчують результати аудиту Рахункової палати України [116] у 2015 і 2016 роках плановий показник використання коштів МФО суттєво зменшився порівняно з 2014 роком і становив менше половини від запланованого. Зокрема, якщо у 2014 році показник виконання становив 70,5 %, то у 2015 і 2016 роках – відповідно лише 47,47% і 42,44 %. Усього за 2014–2016 роки виконання планових показників використання коштів МФО становило 49,43 % (для порівняння: 2011 рік – 93 %, 2012 рік – 78 %, 2013 рік – 69 %).

Окрім кредитних коштів МФО, Надзвичайна кредитна програма для відбудови України загальним обсягом позики понад 360 тис євро у державному бюджеті (на 2018 рік – 1,1 млрд грн) передбачає фінансування заходів для забезпечення реалізації Надзвичайної кредитної програми для відновлення Сходу України та субвенцію з державного бюджету місцевим бюджетом на реалізацію проєктів у рамках Надзвичайної кредитної програми для відбудови України. Зокрема на проєкти: «Реконструкції трансформаторних підстанцій східної частини України», «Відновлення транспортної інфраструктури у Східних регіонах України» та «Відновлення Сходу України».

У 2016 році держава залучила кредити від Уряду Республіки Польща на три проєкти щодо модернізації, розбудови та капітального ремонту прикордонної інфраструктури загальним обсягом 100 тис євро, у 2017 році на ці

проєкти було передбачено 69,2 млн грн, у 2018 році – 74,85 млн грн, а також кредит Японського агентства міжнародного співробітництва на проєкт «Реконструкція споруд очисних стічних каналізаційних вод і будівництво технологічної лінії по обробці та утилізації осадів Бортницької станції аерації» (108 193 японських єн) [94]. У 2017 р. в держбюджеті за програмою «Фінансування проєктів розвитку за рахунок коштів залучених державою» передбачено 55,76 млн грн, у 2018 році – 58,88 млн грн.

Таким чином, співробітництво з міжнародними інституціями набуває статусу стратегічного партнерства, розбудова якого сприятиме диверсифікації ризиків нестабільного середовища та є потужним інструментом активізації економічного розвитку [8, с. 58], підвищення рівня конкурентоспроможності та просторового розвитку, що відповідає пріоритетам Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року в частині залучення коштів для фінансування проєктів, що мають соціально-економічне значення та відіграють важливу роль у розвитку регіонів. Важливо зауважити, що з прийняттям рішення про передачу функцій з формування та реалізації єдиної державної фінансової політики у сфері співробітництва з міжнародними фінансовими організаціями і координації пов’язаної з цим роботи від Мінекономрозвитку до Мінфіну та затвердження Порядку підготовки, реалізації, проведення моніторингу та завершення реалізації проєктів економічного і соціального розвитку України, що підтримуються міжнародними фінансовими організаціями (Постанова Кабінету Міністрів України від 27.01.2016 № 70), реального поліпшення стану залучення та використання коштів позик МФО не відбулося, про що свідчить низький рівень вибірки коштів проєктів МФО і негативна динаміка цього показника протягом 2014– 2016 років.

Водночас у складній політичній ситуації, що склалася в Україні, позитивним для бізнес-спільноти є кроки, які сьогодні робить Міжнародний валютний фонд, уряд США та Світовий банк, надаючи Україні фінансові ресурси. Це позитивний сигнал для інвесторів, приватних банків і компаній для того, щоб йти в Україну і вкладати кошти в її економіку [129, с. 91].

Важливим є і той факт, що змінами до Бюджетного і Податкового кодексів України наприкінці 2014 року усім міським радам міст обласного значення надано право здійснення місцевих зовнішніх запозичень шляхом отримання кредитів від МФО.

В Україні вплив місцевих зовнішніх запозичень на регіональний розвиток визначається недостатністю державного та місцевих бюджетів забезпечити повною мірою потреби на регіональному та місцевому рівні у фінансових ресурсах, зокрема економічного розвитку міст обласного значення (міста районного підпорядкування здійснювати запозичення на зовнішніх ринках не можуть). Місцеві зовнішні запозичення спрямовуються на розвиток інфраструктури, зокрема на системи водопостачання та водовідведення, тепло-, електропостачання, розвиток транспортної мережі та інфраструктури об’єктів, будівництво соціально-культурних об’єктів, водночас слід зазначити, що запозичення створюють боргові зобов’язання щодо їх погашення.

Аналіз обсягів місцевих зовнішніх запозичень у період до бюджетних нововведень дозволяє стверджувати, що лише вісім міських рад: Бориспільська, Дніпропетровська, Івано-Франківська, Кам’янець – Подільська, Львівська, Одеська, Слов’янська та Черкаська здійснювали запозичення / надавали гарантію. За шістьма програмами кредитором виступав МБРР, також за шістьма – ЄБРР і за одним НЕФКО.

Північна Екологічна Фінансова Корпорація (НЕФКО) в рамках програми «ЕкоЕфективність» кредитує муніципальні проєкти, що пов’язані із центральним опаленням або очисткою стічних вод. Зокрема на п’ять років, за ставкою 3% здійснили зовнішні запозичення Славутицька, Бердичівська, Чернівецька, Комсомольська, Коломийська, Сумська та Черкаська міські ради на загальну суму майже 40 млн грн [215].

Отже, переважна більшість міст України не використовує такий механізм і джерело фінансування економічного розвитку, як місцеві зовнішні запозичення, що насамперед пов’язано із складністю процедури отримання позики (кредиту).

Слід зауважити, що основними недоліками впровадження проєктів, підтриманих позиками, зокрема міжнародними інституціями, були відсутність стратегій реформування секторів економіки, значне відставання реалізації проєктів від запланованих строків, необхідність змін до законодавства, довготермінова підготовка проєктів, довготривале узгодження відведення земельних ділянок, а також недоліки у системі управління та контролю за їх виконанням як на державному, так і на регіональному рівнях.

Водночас кількісні показники співпраці України з МФО відстають від реальних можливостей, на що впливають як сучасні тенденції європейської економіки, прогнозів провідних міжнародних організацій щодо фінансового розвитку країн ЄС, які наголошують на збереженні істотних ризиків для фінансової стабільності, так і нестабільна економічна та політична ситуація в Україні.

Таким чином, для України важливо завчасно врахувати тенденції європейської економіки та зосередити увагу на внутрішніх резервах зростання – насамперед внутрішньому ринку й національному виробництві, для розбудови яких варто завчасно передбачити фінансові механізми їх стимулювання [31, с. 9].

Безперечно, до серйозних зовнішніх загроз фінансової стабільності України, слід віднести надмірну відкритість національної економіки. На думку науковців [188], відкритість економіки у стратегічному плані відповідає завданням розвитку держави, про що свідчить досвід країн із розвинутою економікою. Виважена відкритість економіки сприяє підвищенню її ефективності, конкурентоспроможності, мобільності фінансового капіталу. Водночас будь-які умови входження вітчизняного господарства в систему міжнародного поділу праці, незрілість ринкових відносин та кризовий стан сучасної економіки потребують відповідальності у встановленні ступеня такої відкритості.

Зниження ризиків у процесі забезпечення доступу до міжнародних кредитів є складним завданням, адже необхідно забезпечити баланс між нормативним регулюванням і політичною складовою, особливо в питаннях

зниження системних ризиків, а також розширення доступу, передусім для довгострокових інвестицій, для того щоб фінансова система забезпечувала інтереси стійкого глобального розвитку [188, с. 17], а не вела до неухильної кредитної заборгованості, з якої немає іншого виходу, крім розрахунків сировинними природними ресурсами [129, с. 91].

Отже, до основних сучасних зовнішніх і внутрішніх ризиків співробітництва України з міжнародними інституціями можна віднести:

- зниження темпів економічного зростання та підвищення ризиків ускладнення ситуації проведення бюджетної консолідації у багатьох країнах світу в тому числі і в Україні;

- наявні тенденції невизначеності у функціонуванні фінансових інститутів, що позначається на дестабілізації господарської діяльності в економіці держав, зокрема в Україні, і створює умови для нової спіралі фінансових і економічних криз;

- нестійкість банківської системи, яка може супроводжуватись такими тенденціями, як нестабільність бюджетної системи, дестабілізація валютної системи, зокрема нова політика Європейського центрального банку щодо кризової ситуації в Єврозоні.

Важливо також зауважити, що залучення міжнародних кредитних ресурсів за своєю суттю є зобов’язанням (боргом) однієї сторони (держави, регіону) перед іншою (МФО) повернути отримані ресурси через визначений період і за відповідну плату, що певним тягарем стає для державного чи місцевого бюджетів.

4.5. Фінансова підтримка Європейського Союзу як ресурс реалізації державної регіональної політики в Україні.

Новим фінансовим механізмом реалізації державної регіональної політики, зокрема для здійснення заходів відповідно до завдань Державної

стратегії регіонального розвитку до 2020 року [63] та плану заходів на 2018-2020 роки з її реалізації [236] є механізм використання передбачених у спеціальному фонді державного бюджету коштів, що отримані від Європейського Союзу у рамках виконання Угоди про фінансування Програми підтримки секторальної політики – Підтримка регіональної політики України (далі Угода).

Сторонами Угоди є Уряд України («Бенефіціар») та Європейська комісія Європейського Союзу. Сутність Угоди полягає у здійсненні фінансування з бюджету ЄС в обсязі 55 млн євро. З них на заходи бюджетної підтримки регіональної політики в України 50 млн євро і на довгострокову підтримку 5 млн євро. Термін виконання Угоди передбачає етап реалізації – 4 роки та завершальний етап – 2 роки. Методом допомоги визначено бюджетну підтримку та додаткову підтримку, режимом управління – безпосереднє управління Комісією, уповноваженого органу ЄС, типом фінансування для бюджетної підтримки встановлено Контракт на реформу сектора та для додаткової підтримки – гранти (twinning конкурси, закупівлі послуг) [408].

Згідно з Угодою метою Контракту на реформу сектору є підтримка соціальної, економічної та територіальної згуртованості України та підвищення добробуту громадян по всій країні. Контракт підтримує стратегічні цілі Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року, а саме; підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів; територіальну соціально-економічну інтеграцію і просторовий розвиток; ефективне державне управління у сфері регіонального розвитку, шляхом додаткового фінансування для провадження реформ у сфері регіонального розвитку та децентралізації.

Реалізація Контракту спрямовується на удосконалення нормативно-правової бази регіональної політики; забезпечення стабільного фінансування регіонального розвитку і зміцнення фінансової автономії місцевого самоврядування; зміцнення конкурентоспроможності регіонів, а також покращення територіальної соціальної і економічної згуртованості. Дуже важливим у контексті досягнення зазначених стратегічних цілей є запровадження ефективної системи моніторингу і оцінки ефективності реалізації

державної регіональної політики. Водночас додаткова підтримка має сприяти зміцненню потенціалу органів публічної влади всіх рівнів щодо розробки, реалізації, моніторингу та оцінки регіональної стратегії розвитку та операційних програм, що підвищуватиме рівень конкурентоспроможності регіонів та зменшуватиме регіональні диспропорції, тобто виконанню важливих завдань реалізації державної регіональної політики, а також, щодо розробки, реалізації та моніторингу адміністративно-територіальної реформи в Україні.

Слід зазначити, окрім переказу 50 млн євро, серед основних видів діяльності в рамках реалізації бюджетної підтримки передбачається продовження стратегічно-секторального діалогу з особливим акцентом на регіональній політиці та політичного діалогу з Урядом України.

Механізм використання передбачених у спеціальному фонді державного бюджету коштів, що отримані від ЄС у рамках виконання зазначеної Угоди встановлений Порядком використання коштів, передбачених у державному бюджеті для підтримки регіональної політики (постанова КМУ «Деякі питання фінансування програм і проєктів регіонального розвитку» від 16 листопада 2016 року №827 із змінами від 01.12.2017 №955, від 29.08.2018 №701, від 12.09.2018, від 07.11.2018 №921) [268]. Згідно з цим порядком, бюджетні кошти використовуються для здійснення заходів щодо підтримки реалізації реформ у сфері регіонального розвитку і сприяння децентралізації влади, а саме:

- реалізації проєктів регіонального розвитку, в т.ч. проєктів, що спрямовані на розвиток інфраструктури ОТГ, виготовлення проєктної документації для об’єктів будівництва;
- розроблення і вдосконалення методики та порядку обчислення індексу конкурентоспроможності регіонів згідно із стандартами ЄС та індексу їх прогнозних значень на період до 2020 року;
- створення геоінформаційної системи регіонального розвитку;
- підвищення ефективності управління регіональним розвитком;

- забезпечення участі представників України у заходах, комітетах та інших робочих органах, утворених у рамках реалізації Стратегії Європейського Союзу для Дунайського регіону;

- удосконалення системи моніторингу і оцінки регіональної політики відповідно до завдань, визначених Угодою про фінансування Програми підтримки секторальної політики – Підтримка регіональної політики України.

Також бюджетні кошти можуть спрямовуватись на погашення кредиторської заборгованості, яка зареєстрована в органах Казначейства України, що виникла за попередні роки за проєктами регіонального розвитку, які реалізовуються за рахунок бюджетних коштів, отриманих від ЄС. У межах бюджетних призначень головний розпорядник бюджетних коштів та відповідальний виконавець бюджетної програми, а саме Мінрегіонбуд, здійснює розподіл бюджетних коштів за заходами щодо підтримки реалізації реформ у сфері регіонального розвитку і сприяння децентралізації влади та подає відповідні пропозиції для затвердження Кабінету Міністрів України.

Угода про фінансування набрала чинності в кінці 2014 року. Проте, лише у 2016 році Уряд України отримав перший транш в сумі 23 млн євро [212] для здійснення відібраних на конкурсній основі проєктів регіонального розвитку в рамках п’яти програм: «Інноваційна економіка та інвестиції», «Сільський розвиток», «Розвиток людського потенціалу», «Розвиток туризму», «Загальноукраїнська солідарність». Зазначені програми були схвалені Урядом у рамках Плану заходів з реалізації Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року [236].

У 2017 році – першому році реалізації Угоди за пропозиціями Міністерства освіти і науки України і Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, а також Миколаївської, Сумської, Львівської, Кіровоградської, Хмельницької, Закарпатської, Черкаської, Одеської, Луганської обласних державних адміністрацій було сформовано перелік проєктів-переможців конкурсного відбору до якого увійшло 25 проєктів (табл.4.19) з очікуваним обсягом фінансування з державного бюджету

(секторальної підтримки) 236,69 млн грн [212], що орієнтовно складає третину першого траншу.

Таблиця 4.19

Перелік проєктів-переможців конкурсного відбору, які можуть реалізовуватися за рахунок коштів державного бюджету (секторальна підтримка), отриманих від ЄС від 27.12.2017*

№ п/п	Назва проєкту	Очікуваний обсяг фінансування з держ. бюджету, (тисгрн)	Очікуваний обсяг фінансування з інших джерел (тисгрн)	Загальний бюджет проєкту (тисгрн)	Ініціатор проєкту
За програмою регіонального розвитку "Інноваційна економіка та інвестиції"					
1	Інноваційний кластер "Регіональний інноваційний HUB" (RInnoHUB)	4 217,1	1 303,1	5 520,2	Миколаївська ОДА
2	Розвиток інноваційної інфраструктури та вдосконалення інноваційної політики регіонів України на основі «розумної спеціалізації»	4 930,3	273,6	5 203,9	МОН
3	Створення проєктно-освітнього центру розвитку інновацій та інвестицій в регіоні	7 904,4	3 681,0	11 585,4	МОН
4	Сучасний ХАБ за-для підтримки розвитку малого бізнесу	7 748,6	868,1	8 616,7	Сумська ОДА
5	Інструменти розвитку бізнесу Львівської області	3 600,0	2 000,0	5 600,0	Львівська ОДА
6	Інформаційно-аналітична підтримка підвищення енергоефективності та інвестиційно-інноваційного розвитку господарського комплексу Львівської області	2 400,0	600,0	3 000,1	Львівська ОДА
За програмою регіонального розвитку "Сільський розвиток"					
7	Забезпечення сучасними інформаційно-комунікативними системами сільських територіальних громад Кіровоградської області	12 000,0	26 852,1	38 852,1	Кіровоградська ОДА
За програмою регіонального розвитку "Розвиток людського потенціалу"					
8	Розвиток освітнього потенціалу в авіаційній галузі	12 000,0		12 000,0	Кіровоградська ОДА
9	Забезпечення потреб ринку продукції закритих грунтів кваліфікованими робітниками	3 720,0	1 000,0	4 720,0	Хмельницька ОДА
10	Термомодернізація приміщення та придбання сучасного ІТ-обладнання комунальному позашкільному закладу Шосткинський міській малій академії наук учнівської молоді Шосткинської міської ради Сумської області	1 590,0		1 590,0	Сумська ОДА
11	Модернізація системи професіно-технічної освіти для потреб регіонального ринку праці	11 565,7		11 565,7	МОН
12	Моніторинг реалізації інтелектуального потенціалу випусників ВНЗ і ПТНЗ прикордонного регіону:соціальне партнерство, державне і регіональне замовлення	3 600,0		3 600,0	Львівська ОДА
За програмою регіонального розвитку "Розвиток туризму"					
13	Розвиток туристичної інфраструктури Закарпатської області через покращення навігаційних елементів та встановлення туристичних стоянок	4 237,6	470,8	4 708,4	Закарпатська ОДА
14	Розбудова та облаштування туристичного обєкту "Тясминський каньйон" в м. Камянка, Черкаської області	7 345,0		7345,0	Черкаська ОДА
15	розвиток інфраструктури у сфері туризму і рекреації Закарпаття шляхом реставрації памятки архітектури національного значення - Невицького замку (перша черга невідкладних робіт)	10 748,3	500,0	11 248,3	Закарпатська ОДА
16	Історико-культурний парк "Древній Звенигород"	11 999,8		11 999,8	Львівська ОДА

Продовження таблиці 4.19

17	Створення інноваційних об"єктів туристичної інфраструктури Хмельницького регіону із туристично-логістичним центром в місті Хмельницькому, закупівля 15 сенсорних інформаційних кіосків, розробка Інтернет-порталу, контенту, благоустрій території навколо кіосків, встановлення модульного туристичного інфоцентру, кавчання кадрів	9 400,0	500,0	9 900,0	Хмельницька ОДА
18	Створення та просування на вітчизняний і світовий туристичний ринок комплексного туристичного продукту міста Білгород-Дністровський Одеської області"	2 803,3	400,0	3 203,3	Одеська ОДА
19	Створення туристично-інформаційного центру на території курортної зони селища Сатанів Городоцького району Хмельницької області	1 226,8		1 226,8	Хмельницька ОДА
20	Створення туристично-рекреаційної зони "Сквер Потоцьких" у смт Антоніни Красилівського району Хмельницької області, рекламна кампанія, проведення культурних заходів, створення нової рекреаційної зони, розвиток туристичних локацій, ремонтно-реставраційні роботи	3 064,6		3 064,6	Хмельницька ОДА
За програмою регіонального розвитку "Загальноукраїнська солідарність"					
21	Карпатська мережа регіонального розвитку	44 140,2	4 740,0	48 880,2	Мінрегіонбуд
22	Схід і Захід разом: будуємо довіру зі шкільної парти	11 839,2	1 315,5	13 154,7	МОН
23	Будівництво радіотелевізійної передаючої станції в Попаснянському районі Луганської області	23 248,9	500,0	23 748,9	Луганська ОДА
24	Нові точки зростання для сталого розвитку гірських територій Львівської області	25 778,4		25 778,4	Львівська ОДА
25	Розробка інтегрованої стратегії просторового розвитку територій уздовж державного кордону України та Польщі	5 580,6		5 580,6	Львівська ОДА

***Складено автором за даними [212]**

За обсягом найбільші кошти спрямовуються за програмою регіонального розвитку «Загальноукраїнська солідарність», на п’ять проєктів – 110,58 млн грн, за програмами «Інноваційна економіка та інвестиції» (шість проєктів) та «Розвиток туризму» (вісім проєктів) по 50,8 млн грн за кожною програмою, «Розвиток людського потенціалу» (п’ять проєктів) – 32,48 млн грн, «Сільський розвиток» (один проєкт) – 12,0 млн грн (рис. 4.6.).

Серед регіонів, які подали пропозиції та їх проєкти були включені до Переліку проєктів-переможців відбору були: Львівський – 6 проєктів, загальним обсягом фінансування з державного бюджету майже 52 млн грн, Хмельницький – 4 проєкти (обсяг фінансування 17,35 млн грн), Кіровоградський, Закарпатський, Сумський – по 2 проєкти (обсяг фінансування, відповідно, 24,0 млн грн, 15, 0 млн грн, 9,3 млн грн), по одному проєкту від Луганського (23,25 млн грн), Миколаївського (4,22 млн грн) і Одеського (2,8 млн грн) регіонів.

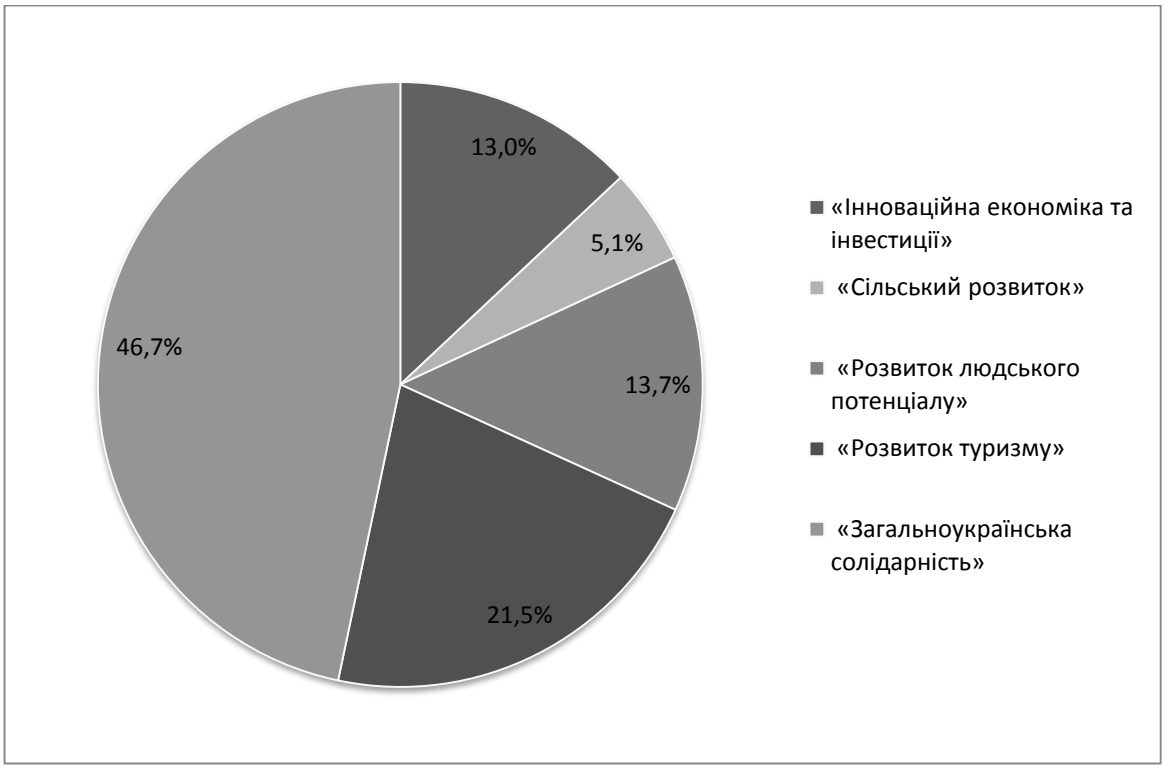

Рис. 4.6. Структура розподілу коштів бюджетної підтримки ЄС за програми регіонального розвитку у 2017 році*
***Складено автором за даними Мінрегіонбуду [212]**

За пропозицією Мінрегіонбуду за програмою регіонального розвитку «Загальноукраїнська солідарність» до переліку увійшов проєкт «Карпатська мережа регіонального розвитку» із загальним бюджетом майже 49 млн грн, з яких 44,14 млн грн це кошти державного бюджету (секторальна підтримка). З ініціативи МОН до Переліку увійшли чотири проєкти, а саме: «Розвиток інноваційної інфраструктури та вдосконалення інноваційної політики регіонів України на основі «розумної спеціалізації», «Створення проєктно-освітнього центру розвитку інновацій та інвестицій в регіоні», «Модернізація системи професійно-технічної освіти для потреб регіонального ринку праці», «Схід і Захід разом: будуємо довіру зі шкільної парти» загальним обсягом секторальної підтримки понад 36,2 млн грн.

Перелік проєктів-переможців, які можуть реалізуватися за рахунок коштів державного бюджету, отриманих від Європейського Союзу у 2018 році збільшився до 70 проєктів (Додаток Н).

По лінії МОН кількість проєктів зросла до 10. До зазначених програм додались програми «Створення авіаційного кластера як «точки зростання» економіки Кіровоградського регіону», «Інтеграція освіти, науки і виробництва – інноваційна модель регіонального розвитку», «Розвиток міжрегіональної мережі трансферту технологій», «Університетська телерадіостудія як засіб формування українського молодіжного медіа простору регіону» та ін.. За пропозицією Мінагрополітики до Переліку увійшов проєкт «Створення Всеукраїнського мережевого бізнес-інкубатора для диверсифікації сільськогосподарського виробництва і розвитку кооперації у сільській місцевості». Отже, за два роки до Переліку проєктів увійшли пропозиції лише трьох міністерств, що відповідають заходам щодо підтримки реалізації реформ у сфері регіонального розвитку і сприянню децентралізації влади за рахунок бюджетних коштів (секторальна підтримка).

Більш активну позицію зайняли обласні державні адміністрації, пропозиції яких увійшли до переліку на одержання коштів секторальної підтримки у 2017 році. Так, у 2018 році у Львівської області кількість проєктів збільшилась до 12, у Хмельницької до 10, у Сумської – до 7, Закарпатської – до 6, Одеської – до 5. До переліку проєктів додані проєкти-переможці за пропозиціями Дніпропетровської (4 проєкти), Тернопільської (2 проєкти), по одному: Вінницької, Донецької, Запорізької, Житомирської, Рівненської областей, тобто з 25 регіонів (без тимчасово окупованих АР Крим і м. Севастополя) у 2017-2018 роках фінансова підтримка передбачалася для 16 регіонів.

Найбільше проєктів передбачено до фінансування за програмою регіонального розвитку «Розвиток людського потенціалу» – 18, за програмою «Інноваційна економіка та інвестиції» - 17, за програмою «Розвиток туризму» – 16, за програмою «Сільський розвиток» – 11 і за програмою «Загальноукраїнська солідарність» – 8 (рис.4.7.)

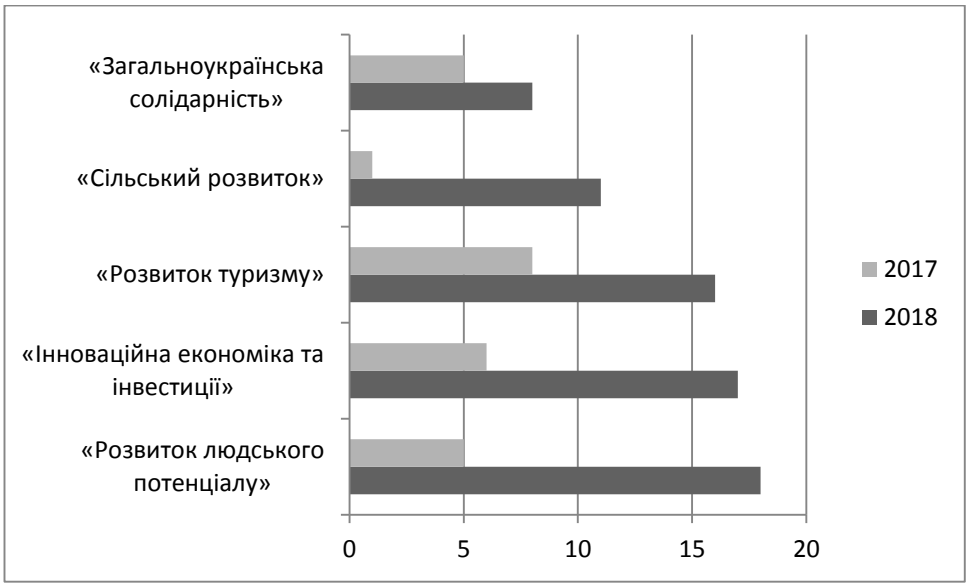

Рис. 4.7. Динаміка кількісного збільшення проєктів, які можуть реалізовуватись за кошти ЄС за регіональними програмами у 2017-2018 роках*

***Складено автором за даними Мінрегіонбуду [212}**

На підставі проведеного аналізу фінансового механізму з використанням бюджетної підтримки ЄС можемо зробити такі висновки.

Новий серед фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики механізм використання передбачених у спеціальному фонді державного бюджету коштів, що отримані від ЄС у рамках виконання Угоди про фінансування Програми підтримки секторальної політики – Підтримка регіональної політики України, є дуже важливим, адже за умови обмеженості фінансових ресурсів державного і місцевих бюджетів для здійснення заходів щодо підтримки реалізації реформ у сфері регіонального розвитку і сприяння децентралізації влади відповідно до завдань Державної стратегії на період до 2020 року [63], Плану заходів на 2018-2020 роки з реалізації цієї стратегії [236] та програм регіонального розвитку залучається 55 млн євро на їх фінансування.

Проте терміни реальної реалізації Угоди про фінансування Програми підтримки секторальної політики – Підтримка регіональної політики України не відповідають термінам визначеним Угодою. Так, Угода набрала чинності з 31.12.2014 року, перший транш в обсязі 23 млн євро надійшов у 2016 році, початковий Перелік проєктів-переможців конкурсного відбору за результатами засідань конкурсної Комісії з відбору проєктів регіонального розвитку, які

можуть реалізовуватись за рахунок коштів державного бюджету, отриманих від ЄС був сформований станом на 27.12.2017 року.

Слід зауважити, що оновлений Перелік проєктів-переможців (станом на 22.03.2018 року), підготовлений Мінрегіонбудом не включає очікувані обсяги фінансування з державного бюджету (секторальна підтримка) визначених проєктів, не встановлено і терміни реалізації проєкту і що не менш важливо – очікувані результати за якими можна оцінити досягнення щодо підтримки регіональної політики України та ефективність використання передбачених у спеціальному фонді державного бюджету коштів, що отримані від ЄС.

Водночас у зазначеному Переліку проєктів-переможців (Додаток Н) відсутні проєкти регіонального розвитку Волинської, Івано-Франківської, Київської, Полтавської, Харківської, Херсонської, Чернівецької, Чернігівської областей та м. Києва, а також проєкти важливі для реалізації державної регіональної політики міністерств: економічного розвитку і торгівлі; охорони здоров'я, культури, соціальної політики, екології, інфраструктури та Державної служби статистики, сфера відповідальності і політика яких має територіальну спрямованість і вплив на розвиток окремих областей, районів та міст.

Висновки до розділу 4

1. Проведений аналіз залучення капітальних інвестицій для реалізації завдань державної регіональної політики, з огляду на роль джерел фінансування, довів, що за результатами впровадження у процесі децентралізації бюджетно-податкових змін має місце позитивна динаміка значного збільшення обсягів і частки капітальних інвестицій за рахунок коштів місцевих бюджетів, які спрямовуються на економічний розвиток на локальному рівні. Обсяги капітальних інвестицій за рахунок витрат державного бюджету за останні роки подвоїлися, проте їх частка в загальних обсягах капітальних вкладень на соціально-економічний розвиток регіонів залишається незначною.

2. На основі порівняння показників освоєння капітальних інвестицій у розвитку регіонів, встановлено декілька негативних тенденцій: має місце значна міжрегіональна неоднорідність освоєння капітальних інвестицій; асиметрія показника освоєння капітальних інвестицій за рахунок коштів державного бюджету між столицею та регіонами залишається дуже високою; всі регіони і країна загалом за останні роки суттєво скоротили обсяги залучених іноземних інвестицій. За цих умов, роль державних та регіональних органів влади в регулюванні інвестиційних процесів повинна полягати у визначенні реальних обсягів, напрямів та структури державних інвестицій для досягнення стратегічної мети державної регіональної політики, а саме створення умов для динамічного, збалансованого розвитку країни та її регіонів.

3. За результатами аналізу застосування інвестиційного механізму державно-приватного партнерства в Україні доведено, що в державі закладені законодавчі основи для співпраці між державою і приватним бізнесом, проте потужний фінансовий ресурс бізнесу не достатньо задіяний у розв’язання завдань регіонального розвитку: підвищення конкурентоспроможності регіонів; розвитку інфраструктури міст, селищ, сіл; покращення транспортної доступності в межах регіону; використання потенціалу розвитку сільських територій; лише у 60 % від загальної кількості регіонів реалізовуються інвестиційні проєкти ДПП. На низький рівень залучення інвестиційного потенціалу ДПП впливають недосконале чинне нормативне забезпечення процедур ініціювання, розробки, погодження та реалізації проєктів на договірній основі, низька готовність сторін-учасниць до ефективної і взаємовигідної співпраці.

4. Проведене дослідження банківського інвестиційного кредитування в системі фінансування регіонального розвитку в державі засвідчило низький рівень кредитного ресурсу в структурі джерел фінансування інвестиційних проєктів на регіональному рівні та негативну тенденцію значного зниження частки коштів банків у 2014-2017 роках, надмірну міжрегіональну диференціацію і поляризацію за своїми обсягами та цільовим спрямуванням. Об’єктивне зростання вагомості банківського інвестиційного кредитування

проєктів державної регіональної політики передбачає необхідність формування науково обґрунтованих рекомендацій ефективного використання цього ресурсу на всіх рівнях економічної системи (державному, регіональному, місцевому), а також дієвість механізмів держави щодо стимулювання банківської інвестиційної діяльності, спрямованої на підвищення конкурентоспроможності регіонів, однієї із стратегічних цілей державної регіональної політики.

5. У дослідженні фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики важливе місце відводиться інвестиційному механізму ресурсом якого є кредити міжнародних інституцій. Встановлено, що особливістю цього механізму є те, що обсяги кредитних валютних ресурсів, які передбачені МФО та Урядом України на конкретні інвестиційні проєкти залучаються до спеціального фонду державного бюджету. Таким видом міжнародної підтримки охоплені інвестиційні проєкти-мультиплікатори, які прямо або опосередковано впливають на регіональний розвиток. А саме: розвиток автомагістралей та реформування дорожнього сектору, підвищення енергоефективності, розвиток міської інфраструктури, розвиток охорони здоров’я. освіти та соціального захисту, а відтак, підвищення рівня конкурентоспроможності та просторового розвитку регіонів, що відповідає стратегічним цілям державної регіональної політики. Співпраця з провідними МФО (МБРР, ЄБРР, ЄІБ) характеризується системним залученням фінансових ресурсів на середньостроковий період.

6. На підставі проведеного дослідження обгрунтовано, що важливим новим фінансовим механізмом реалізації державної регіональної політики є механізм використання, передбачених у спеціальному фонді державного бюджету коштів, що отримані від ЄС у рамках виконання Угоди про фінансування Програми підтримки секторальної політики – Підтримка регіональної політики України: реалізація проєктів регіонального розвитку, в тому числі проєктів, що спрямовані на розвиток інфраструктури ОТГ, підвищення ефективності управління регіональним розвитком, створення геоінформаційної системи регіонального розвитку, удосконалення системи

моніторингу і оцінки регіональної політики. За умови обмеженості фінансових ресурсів держаного і місцевих бюджетів для здійснення заходів щодо підтримки реалізації реформ у сфері регіонального розвитку і сприяння децентралізації влади, фінансова підтримка, отримана від ЄС, стає вагомим додатковим ресурсом.

Основні результати наукового дослідження, що отримані у даному розділі опубліковані автором у наукових працях [280, 290, 292, 301, 304, 305, 306, 314, 478].

РОЗДІЛ 5
УДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВИХ МЕХАНІЗМІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ РЕФОРМ

5.1. Стратегічні детермінанти вдосконалення державної регіональної політики

Сучасні фінансові механізми реалізації державної регіональної політики в Україні ще не мають завершеного характеру і перебувають у стадії якісних змін, що зумовлено переглядом основних положень формування та реалізації державної регіональної політики, проведенням децентралізації і необхідністю активізації реформування місцевого самоврядування та створення нової територіальної основи держави. Як свідчать дослідження, у більшості розвинутих країн регіональна політика останнім часом змінює змістове наповнення, акцентуючи увагу та вплив не на окремі, насамперед слаборозвинуті території, а на всі регіони, зосереджуючись на забезпеченні ендогенних регіональних і місцевих чинників розвитку [361, с.80]. Превалюючим стає територіально спрямований підхід, що будується на принципі синергічності взаємодії всіх учасників регіональних процесів: органів публічної влади всіх рівнів, бізнесу і населення та на акумуляції фінансових ресурсів за рахунок як внутрішніх, так і зовнішніх джерел.

В Україні з прийняттям Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року та Закону України «Про засади державної регіональної політики» визначено інтегрований підхід до формування та реалізації державної регіональної політики, який полягає у поєднанні трьох складових, а саме: секторальної, територіальної і управлінської, що передбачає зміцнення конкурентоспроможності регіонів шляхом оптимізації та диверсифікації

структури економіки, пріоритетного використання внутрішніх ресурсів регіонів, рівномірного і збалансованого розвитку територій, недопущення поглиблення соціально-економічних диспропорцій, розвиток міжрегіонального співробітництва та у застосуванні єдиних підходів до формування та реалізації державної регіональної політики, створенні єдиної системи стратегічного прогнозування, програмування і планування розвитку держави і регіонів, формуванні ефективного і прозорого механізму фінансового забезпечення розвитку регіонів, міст, селищ, сіл. Тобто, відбувається перехід від регіональної політики «єдиного центру» до політики врахування багато ієрархічних інтересів суб'єктів господарювання на регіональному рівні, а отже усвідомлення «мультицентристської» сутності регіонального управління, перехід від прямих інструментів підтримки розвитку територій до комплексного регулятивного впливу, застосування гібридних інструментів і механізмів стимулювання регіонального розвитку.

Водночас нова парадигма формування та реалізації державної регіональної політики передбачає поступову відмову від політики перерозподілу ресурсів «вирівнювання», яка має негативний ефект пов'язаний з послабленням стимулів, як для слабких у фінансовому забезпеченні регіонів, які втрачають інтерес до докладання зусиль для забезпечення власного розвитку, маючи патерналістські настрої, так і для сильних, які втрачають можливість впливати на використання створюваних ними додаткових доходів, що вилучаються до державного бюджету (реверсна дотація). Важливо при цьому зазначити, що для економічного зростання регіонів бюджетне вирівнювання носить локальний характер.

Перспективним є підхід, за яким мінімізація соціально-економічних диспропорцій регіонального розвитку досягається шляхом створення рівних можливостей і сприятливих інституційних умов для сталого, збалансованого, інклюзивного розвитку регіонів та формування їх конкурентоспроможності.

Проте враховуючи сучасний етап слабкого відновлення економічного зростання в державі та її регіонах, непослідовну практику реалізації державної регіональної політики у визначенні і досягненні мети і цілей та наявні для

регіонів України загрози (економічні, сепаратистські, воєнні) є доцільним посилення ролі інструментів державного регулювання розвитку територій. При цьому необхідно забезпечити децентралізацію влади, встановлення чітких правил паритетності між різними її рівнями та налагодження партнерства з бізнесом і громадськими інституціями.

З огляду на започатковану в Україні децентралізацію, проблема її поєднання зі створенням адекватних умов регіонального та місцевого розвитку вимагає обґрунтованості, правильності вибору її інструментів, збалансованості та оптимальності. Адже децентралізація, як спосіб підвищення спроможності місцевого самоврядування впливати на розвиток територій, за роки незалежності України, ніколи не ставала серйозним чинником розвитку країни загалом. Їй завжди протистояло намагання, виходячи виключно з політичних мотивів, розподіляти владні повноваження на користь центру задля концентрації фінансових ресурсів з їх подальшим розподілом на основі формульного підходу чи без нього, що завжди ставило місцеву владу у позицію прохача. У такому аспекті органи місцевого самоврядування розглядали і розглядають децентралізацію як спосіб отримати більше повноважень і фінансових ресурсів під них. Предметом «торгу» між центральною владою і самоврядуванням при цьому є обсяг бюджетного ресурсу [364, с. 11].

Враховуючи, що впровадження децентралізації виявило двійчастий вплив на процеси досягнення цілей державної регіональної політики, а саме: на подолання патерналістських взаємовідносин між регіонами і центром; здатності ефективного використання фінансово-економічного потенціалу територій, зокрема у сфері розбудови інфраструктурних об’єктів, мережевих взаємодій, залучення інвесторів та на розширення взаємодії регіонального і місцевого рівнів управління, яка повинна сприяти інформаційно-комунікаційній підтримці реалізації проєктів як на рівні регіонів так і на локальному; на наближення територіальної влади до населення, що сприяє поліпшенню якості наданих послуг, громадській активності та звітності перед громадою. Що є позитивною стороною. З іншої сторони, децентралізація супроводжується необґрунтованою

передачею органам місцевого самоврядування невластивих їм функцій та невідповідністю між обсягами делегованих їм повноважень та бюджетними ресурсами; нечітким розмежуванням повноважень між рівнями влади та місцевого самоврядування; вагомими джерелами бюджетних надходжень лише для третини місцевих бюджетів. Окрім цього, децентралізація створює ризики і складнощі з реалізації завдань державної регіональної політики на регіональному рівні, адже особливістю децентралізації в Україні є значне «оголення» фінансової бази регіонів і їх функціонального навантаження, що практично знижує можливості впливати на внутрішньо регіональні процеси територіального розвитку [277, с. 299], тобто нівелює значення регіонального рівня управління та можливості держави реалізовувати механізми регулювання регіонального розвитку.

Зазначене свідчить, що важливим є розуміння рівня бюджетної децентралізації, адже незважаючи на широкий потік публікацій з приводу бюджетної децентралізації, залишається невизначеним питання її оптимальних масштабів. У науковій доповіді «Територіальний розвиток та регіональна політика в Україні», підготовленій науковцями ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України» [403, с.136] зазначено, що економічна наука (теорія бюджетного федералізму, теорія суспільного вибору, теорія децентралізації) довела пряму залежність між рівнем міжрегіональної соціально-економічної диференціації в країні та оптимальним рівнем централізації. Отже, чим вищий рівень міжрегіональної економічної диференціації, тим більша частка доходів централізуватиметься з метою забезпечення справедливого розподілу доходів у масштабах національної економіки. Централізація податково-бюджетних повноважень вважається виправданою до такого рівня, який дозволяє підвищення значення функції суспільного добробуту у всіх регіонах шляхом перерозподілу доходів у межах країни. До прикладу в Україні, фактичні обсяги вилучення місцевого бюджетного ресурсу (реверсна дотація) до державного бюджету протягом 2013-2018 років зросли з 1569,2 млн грн до 5406,5 млн грн, тобто понад 3,4 разу (див.

Додаток Е) [213]. За цих умов обов’язковим має бути забезпечення системності управлінських рішень, узгодженості повноважень усіх рівнів та їх ресурсного забезпечення.

Неменш важливим для вдосконалення державної регіональної політики є завершення створення конституційної та законодавчої основи щодо реформування системи адміністративно-територіального устрою держави. Насамперед завершення об’єднання територіальних громад, як елементів базового рівня територіального управління не лише з позиції добровільного укрупнення громад, а головне з позиції створення конституційної основи для проведення реформи територіальної організації влади та місцевого самоврядування на засадах децентралізації. Для цього необхідно прийняти законопроєкт про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади), який попередньо схвалений Верховною Радою України ще у серпні 2015 року [233]; прийняти базовий закон щодо нової системи адміністративно-територіального устрою країни, у якому чітко визначити: засади політики держави у цій сфері; схему нового адміністративно-територіального устрою держави; критерії, вимоги та процедури утворення нових адміністративно-територіальних одиниць усіх трьох рівнів та порядок ліквідації існуючих адміністративно-територіальних одиниць.

Необхідно також на урядовому рівні для пришвидшення завершення об’єднання територіальних громад встановити термін і порядок завершення етапу добровільного об’єднання відповідно до вимог методики щодо їх спроможності та визначити порядок подальших дій по відношенню до громад, які внаслідок об’єднання не мають перспектив щодо збільшення економічного потенціалу, а також тих, що не об’єдналися, унормувати функціонування державних адміністрацій районів, зокрема територія яких частково або повністю охоплена створеними ОТГ.

Додамо, що за умов прийняття зазначених законодавчих актів необхідно забезпечити узгоджуваність положень Закону України «Про засади державної регіональної політики» відповідно до цих змін.

Актуальним є питання, у контексті реалізації державної регіональної політики, законодавчого врегулювання механізмів контролю за відповідністю рішень органів місцевого самоврядування вимогам чинного законодавства України, встановлення жорстких вимог щодо відповідальності посадових осіб та органів місцевого самоврядування за прийняття та впровадження управлінських рішень з питань регіонального та місцевого розвитку.

Водночас, щоб забезпечити вдосконалення державної регіональної політики, головною стратегічною детермінантою визначаємо забезпечення сталого розвитку та інклюзивного зростання національної економіки і добробуту всього суспільства. Інклюзивний підхід до розвитку держави має довгострокову перспективу, оскільки основна увага приділяється продуктивній зайнятості як засобу зменшення розшарування суспільства за рівнем доходів та підвищення рівня життя менш забезпечених верств населення [375]. У плані сталого розвитку, серед найважливіших для досягнення результату, вважаємо, поділяючи позицію експертів [403], визначення державним макроекономічним пріоритетом – інтенсивний розвиток високотехнологічної промисловості, сучасної науки, зокрема технічних і технологічних розробок, впровадження їх у виробництво та виходу цих розробок на внутрішній і зовнішній ринки. Слід зауважити, що за глобальним інноваційним індексом – Global Innovation Index – 2017 Україна посідає 50 місце серед 127 країн світу, що підтверджує значний інноваційний потенціал держави, який недостатньо використовується. Також на пріоритетних засадах мають бути залученими у процес інклюзивного розвитку різні сектори економіки при акценті на інфраструктуру, як необхідну умову сталості і інклюзивності зростання, а саме розвиток аграрно-промислового виробництва, транспорту; розвиток малого і середнього бізнесу, сфери послуг; формування бізнес – кластерів на принципах стимулювання наукових і технологічних розробок та їх комерціалізації, що підвищать ефективність взаємодії держави, підприємництва і приватного сектору, фінансово-банківських установ, професійних асоціацій, науково-дослідних та освітніх закладів у

інвестиційно-інноваційному процесі, що має забезпечити ріст зайнятості і доходів населення, підвищення рівня і якості життя, дотримання екологічної рівноваги і збереження довкілля, збалансованого і комплексного розвитку регіонів. Даний підхід розширює традиційні моделі економічного зростання та включає зосередження уваги на основних пріоритетах, які визначені Стратегією розвитку до 2020 року для Європи [395], а саме: розвиток економіки на основі знань та інновацій – «розумне» зростання; більше сприяння ресурсозберігаючому, екологічно чистому виробництву, конкурентоспроможній економіці – сталий розвиток; сприяння високому показнику зайнятості, що забезпечує економічну, соціальну й територіальну єдність – інклюзивний розвиток.

Спираючись на проведені дослідження, зазначаємо, що інклюзивне зростання, як нова модель соціально-економічного розвитку, яка спрямована на: забезпечення сталого та всеохоплюючого економічного прогресу; всебічний розвиток людського капіталу, який зокрема високий рівень зайнятості та інвестування в освіту тощо; покращення якості життя громадян, скорочення нерівності і бідності, системи соціального захисту і сприяння розвитку соціальної залученості; активізацію участі громадян в економічному житті отримання вигоди широкими верствами населення; ощадне використання природних ресурсів і захист навколишнього середовища, перехід економіки на «зелені принципи». Переваги інклюзивного зростання мають поширюватися на усі регіони держави, забезпечуючи територіальну єдність та зменшення регіональних диспропорцій.

Таким чином, дуже важливо зазначити, що стратегічною детермінантою вдосконалення державної регіональної політики є формування нової парадигми економічного розвитку, який реалізується у поєднанні сталого, інклюзивного та інноваційного розвитку, спрямованого на вирішення внурішніх проблем країни та її регіонів шляхом корінної перебудови структури економіки для забезпечення добробуту громадян та соціальної справедливості.

На сьогоднішній день важливим для вдосконалення державної регіональної політики є забезпечення в державі системності та підвищення ефективності стратегічного прогнозування та планування, що у свою чергу сприятиме підвищенню рівня прогнозованості змін продуктивності використання ресурсів держави та територій, а також управління на всіх рівнях: держаному, регіональному і локальному.

У серпні 2018 року до Верховної Ради України для розгляду і прийняття було подано проєкт Стратегії сталого розвитку України до 2030 року. Слід зауважити, що за роки незалежності це перший стратегічний документ, який було внесено до Верховної Ради України. Необхідність прийняття нового стратегічного документу була обумовлена неефективною структурою управління розвитком держави; не відповідністю рівня економічного розвитку та добробуту населення природному, науково-технічному, аграрно-промисловому потенціалу та кваліфікаційно-освітньому рівню населення; необхідністю впровадження інноваційних перетворень у напрямі сталого та інклюзивного розвитку, які не в повній мірі відображені у стратегічних загальнодержавних, галузевих і регіональних документах, а також потребою актуалізації змісту та зміни термінів реалізації Стратегії сталого розвитку «Україна 2020», яка прийнята у січні 2015 року Указом Президента України (№ 5/2015). Проєктом «Стратегії сталого розвитку України до 2030 року» визначено національні цілі сталого розвитку, які визначають спрямованість стратегії на турботу про спільне благо та захист національних інтересів України, а саме [396]:

- сприяння інклюзивному збалансованому низьковуглецевому економічному зростанню та життєстійкій інфраструктурі;
- забезпечення сталого галузевого та регіонального розвитку;
- подолання бідності та скорочення нерівності, зокрема гендерної;
- забезпечення охорони громадського здоров’я, благополуччя та якісної освіти в безпечних і життєстійких населених пунктах;

- забезпечення переходу до моделей збалансованого споживання і виробництва, збалансованого управління природними ресурсами та зміцнення заходів реагування на зміну клімату;
- збереження наземних і морських екосистем та сприяння збалансованому використанню їхніх ресурсів;
- забезпечення безпеки та доступу до правосуддя, створення підзвітних та інклюзивних інституцій.

Слід зауважити, що у проєкті стратегічного бачення сталого розвитку України широко присутня проблематика інклюзивного розвитку. Як зазначив А.А.Гриценко [50], інклюзивний розвиток означає такий розвиток держав у світогосподарських зв'язках, який дає можливість включити в нього і розкрити внутрішній потенціал усіх елементів, усіх суб'єктів соціально-економічної системи країни і забезпечити її збалансованість. Саме така системна інклюзивність необхідна Україні, яка дає можливість виявити всі її природні, соціальні і культурні переваги, забезпечити стійкий збалансований розвиток, підвищити добробут і якість життя громадян на всій териоторії держави.

Тобто, Стратегія повинна визначати не тільки сталий розвиток України, а й інклюзивний, що має бути відображено і у її назві. Варто підкреслити, що завдання визначені у проєкті Стратегії на досягання стратегічних цілей скоріше можна трактувати як бенчмаркінгові показники, які виконують функцію рівня досягнення чи зростання низки важливих показників, а ніж завдання, зміст яких розкриває конкретні заходи і дії на виконання накреслених цілей і прийняття відповідних управлінських рішень. Отже, можна сказати, що проєкт Стратегії вимагає значних доопрацювань. Доречі, 29 серпня 2019 року зазначений проєкт було відкликано.

На сучасному етапі формування і реалізації державної регіональної політики на державному та регіональному рівнях паралельно іде процес підготовки проєкту Державної стратегії регіонального розвитку на новий програмний період 2021-2027 років та регіональних стратегій і планів заходів з їх реалізації на цей термін, що унеможливлює врахування на регіональному рівні

пріоритетів загальнонаціонального стратегічного документу. Зазначимо також, що нормативно-правовими документами встановлено, що визначення стратегічних цілей на регіональному рівні має базуватись на трьох методологічних підходах – інтегральному, гендерному та смарт-спеціалізації [212]. Про інтегральний підхід йшлося у попередніх параграфах роботи. В основі гендерного підходу закладено принцип гендерної рівності, який дозволяє враховувати інтереси різних груп населення у різних сферах життєдіяльності на регіональному рівні. Смарт-спеціалізація розглядається як інструмент урахування регіональних особливостей, застосування якого сприятиме оновленню спеціалізації економіки регіонів у наслідок інноваційної модернізації традиційних секторів економіки, технологічної диверсифікації виробництва, розвитку інноваційних та екологосприятливих нетрадиційних для певних регіонів видів економічної діяльності шляхом радикальних технологічних змін та використання проривних інновацій та стартап-індустрій для створення нового інноваційного бізнесу, а також соціальних інновацій та інновацій у сфері послуг. Важливою при цьому є узгоджуваність регіональних стратегій та планів їх реалізації з стратегіями та планами їх реалізації крупних міст, які є центрами соціально-економічного розвитку регіонів, продукування інноваційних продуктів та концентрації науково-інноваційних видів економічної діяльності.

Визначальним для удосконалення державної регіональної політики є також інституційно-організаційне забезпечення цієї політики. У зв’язку з цим, у відносинах між інституційними партнерами в рамках формування та реалізації державної регіональної політики необхідно:

- удосконалити горизонтальну координацію між галузевими міністерствами і центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної регіональної політики як у сфері узгодження пріоритетів, так і у сфері узгодження секторальних політик і цільових програм, надавши відповідні повноваження центральному органу виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізацію державної регіональної політики, на нашу думку, це має бути єдиний орган;

- посилити роботу Міжвідомчої координаційної комісії з питань регіонального розвитку на процес координації регіональної політики;

- ліквідувати диспропорційність у відносинах між обласними радами з відповідними обласними державними адміністраціями, адже ради, які, визначають пріоритети розвитку регіонів, приймаючи рішення відповідних сесій, фактично не мають важелів їх упровадження. Так, для підвищення статусу обласної ради та її виконавчого комітету необхідно законодавчо закріпити за ними окремі повноваження, зокрема ухвалення рішень, які є обов'язковими для виконання всіма органами місцевого самоврядування на території області, а також повністю передати право обласним радам самостійно визначати спрямування інвестиційного ресурсу з державного бюджету, зокрема з державного фонду регіонального розвитку, нормативно обумовивши його використання на регіональні інвестиційні програми, проєкти, реалізація яких, насамперед, спрямована на поліпшення надання публічних послуг максимальній кількості населення;

- горизонтальні відносини на місцевому рівні слід ввести у правове поле, вони лише частково формалізовані в рамках асоціацій органів місцевої і регіональної влади;

- забезпечити узгодженість дій та рекомендацій щодо пріоритетів проведення реформ, у тому числі регіональної політики між органами публічної влади всіх рівнів та консультативними органами та науковими інституціями, шляхом прийняття спільних рішень Радою регіонів при Президентові України та Комітетом економічних реформ.

Крім зазначеного, автор вважає, що є низка викликів, які прямо чи опосередковано впливають на формування та реалізацію державної регіональної політики, серед яких:

- відсутність законодавчо прийнятої національної довгострокової стратегії розвитку держави, яка мала б визначити стратегічні пріоритети розвитку України та її регіонів;

- гальмівні процеси у проведенні територіально-адміністративної реформи та реформи місцевого самоврядування, які, насамперед, мають розв'язати проблеми деконцентрації та децентралізації державних повноважень;

- нестабільність інституційної структури у сфері державної регіональної політики;

- нестабільність та неповнота владних повноважень головного органу центральної влади, на який покладено відповідальність за формування і реалізацію державної регіональної політики;

- значні перешкоди щодо взаємодії органів місцевих органів влади, місцевого самоврядування та бізнес-структур на принципах державно-приватного партнерства.

Водночас актуальним на регіональному та місцевому рівнях, для підвищення ефективності системи управління регіональним розвитком є поширення створення агенцій регіонального розвитку (АРР), які мають працювати як офіс з надання консультацій щодо розробки та забезпечення реалізації регіональної стратегії розвитку та плану заходів з її виконання, проведення моніторингу та оцінки ефективності їх реалізації; проведення моніторингу стану реалізації проєктів і програм, спрямованих на розвиток регіону та мережевих взаємодій, загалом сприяти підвищенню інвестиційної привабливості регіону, а також надання консультативно-методичної допомоги органам місцевого самоврядування з розробки стратегій розвитку міст, селищ, сіл та забезпечення їх реалізації; залучення та супроводження проєктів і програм міжнародної технічної допомоги, що реалізується в регіоні; забезпечення представлення регіону у міжнародних виставкових заходах; сприяння розвитку підприємництва і туризму в регіоні.

Займаючись діяльністю, спрямованою на місцевий розвиток, агенція заповнює суспільно-економічну нішу між владою, бізнесом та громадою. Агенції повинні брати на себе завдання, виконання яких не можуть забезпечити органи публічної влади з огляду на чинне законодавство. Обслуговування агенцією інвесторів полягає, передусім, у наданні інвесторам необхідної інформації (про

нормативно-правову базу, діючі податки, можливості купівлі, оренди земельних ділянок, будинків, приміщень, підприємств, обладнання, про можливості та умови отримання кредиту тощо), налагоджені чіткої співпраці між інвестором та органами місцевої влади. Найбільш розвинутою формою послуг для інвесторів, яку можуть надавати агенції, повинна бути підготовка та обслуговування інвестицій.

Слід зауважити, що доцільним є внесення змін до законодавства, які мають спростити процес створення агенцій регіонального розвитку та підвищити ефективність їхньої діяльності, зокрема щодо розширення кола засновників агенцій, визначення джерел фінансового та матеріально-технічного забезпечення діяльності агенції, можливості надавати платні послуги з питань, що належать до функцій агенцій, законодавчого визначення функцій агенцій у сфері державної регіональної політики [68].

Таким чином, інституційно-організаційне забезпечення формування та реалізації державної регіональної політики має відображати умови, в яких відбувається розвиток регіонів, віддзеркалених у змісті регіональної політики і трансформованих в адекватну інституційну модель формування та реалізації цієї політики [365, с. 263].

Отже, стратегічними детермінантами вдосконалення державної регіональної політики визначаємо:

- подальше проведення бюджетної децентралізації і децентралізації влади, з урахуванням оптимальності їх рівня та збалансованості;
- створення конституційної та законодавчої основи щодо реформування системи адміністративно-територіального устрою держави, засад управління об’єднаними територіальними громадами та їх матеріально-фінансового забезпечення;
- здійснення поступальних кроків щодо економічного зростання в Україні, в контексті реалізації нової Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2027 року, розробленої з урахуванням смарт-спеціалізації та основних завдань концепції інклюзивного розвитку;

- забезпечення в державі системності та підвищення ефективності стратегічного прогнозування та планування;
- удосконалення інституційно-організаційного забезпечення формування та реалізації державної регіональної політики.

Реалізація вище окреслених детермінант забезпечить можливість всестороннього удосконалення державної регіональної політики та фінансових механізмів її реалізації.

5.2. Концепція модернізації фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики

Модернізація фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики в сучасних умовах активізації глобалізаційних процесів у фінансовій сфері визначається як одне з найактуальніших питань, яке має забезпечити розв'язок дуже складних фінансових проблем у всіх соціальних і економічних сферах розвитку держави та її регіонів, водночас забезпечувати досягнення стратегічної мети – створення умов для динамічного, збалансованого розвитку України та її регіонів, забезпечення їх соціальної та економічної єдності, підвищення рівня життя населення, додержання гарантованих державою соціальних стандартів для кожного громадянина незалежно від його місця проживання.

Реалізація цілей, завдань та заходів державної регіональної політики прямо залежить від фінансових механізмів її забезпечення. Проте фінансове забезпечення розвитку регіонів України є складним завданням, яке багато років вирішували у напрямі часткової та вибіркової підтримки регіонів, за рахунок, у переважній більшості, бюджетних коштів, що суттєво не покращило ситуацію на місцях. У дослідженні вже йшлося про те, що збільшуються диспропорції соціально-економічного розвитку регіонів, залишається низькою інвестиційно-інноваційна діяльність та конкурентоспроможність, що призводить до поділу

регіонів за їх конкурентними перевагами, посилення протиріч між «центром» і регіонами та між регіонами, при цьому це дає поштовх до сепаратистських настроїв на Сході країни та послаблення ролі держави у спрямуванні та розв'язанні проблем регіонального розвитку.

Сукупність існуючих проблем поряд із новими викликами, що продиктовані сучасними реформами в країні, зумовлюють необхідність кардинальних змін у практиці управління фінансовими ресурсами на рівні держави, регіонів і територіальних громад, модернізації, оновленні існуючих фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики в напрямі посилення оптимальності її фіскального та стимуляційного ефектів, для збалансування інтересів центру і регіонів, усунення диспропорцій фінансової забезпеченості окремих територій.

Пропонуємо розглядати основні напрями і завдання модернізації фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики відповідно до концепції (рис. 5.1) з урахуванням бюджетного, інвестиційного і кредитного ресурсу.

Слід наголосити, що модернізації фінансових механізмів мають бути притаманні такі основні риси, які виходять із стратегічних детермінант, визначених у попередньому підрозділі:

- проведення важливих економічних та інституційних реформ, які формуватимуть надійну та ефективну базу забезпечення позитивної економічної, в тому числі фінансової динаміки і тим самим, стануть фундаментом забезпечення сталого та інклюзивного розвитку: високого рівня добробуту, соціальної і міжрегіональної злагоди та стабільності у державі;
- трансформація існуючого інституційного, нормативно-правового та інформаційного забезпечення для усунення негативних моментів у формуванні та реалізації державної регіональної політики.

Метою модернізації фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики, визначаємо вдосконалення та підвищення ефективності

Мета модернізації фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики: удосконалення та підвищення ефективності бюджетних, інвестиційних. кредитних механізмів фінансування взаємоузгоджених заходів органів публічної влади всіх рівнів для досягнення цілей і завдань регіонального розвитку в Україні.

Пріоритети модернізації фінансових механізмів: забезпечення диверсифікованого підходу до фінансового забезпечення ДРП; збільшення обсягів фінансових ресурсів для регіонального розвитку.

Принципи модернізації фінансових механізмів: законності, співробітництва, паритетності, відкритості, субсидіарності, координації, унітарності, сталого розвитку, об'єктивності, раціонального поєднання, синергії,системності, диверсифікації, плановості, інклюзивності

Напрями модернізації фінансових механізмів

Посилення інвестиційної спрямованості бюджетних механізмів

Завдання:
- запровадження системного підходу до надання державної фінансової підтримки;
- удосконалення нормативно-правового забезпечення функціонування бюджетних трансфертів;
- збільшення обсягів капітальних інвестицій державного і місцевих бюджетів;
- забезпечення узгоджених дій ЦОВВ для об'єднання та спрямування видатків на розв'язання найважливіших регіональних проблем;
- відновлення укладання та реалізації угод щодо регіонального розвитку;
- удосконалення механізму розподілу коштів ДФРР за критерієм регіонального людського розвитку та створення фондів регіонального розвитку в областях
- підвищення ефективності фінансового механізму бюджетної допомоги ЄС

Активізація небюджетних інвестиційних і кредитних механізмів

Завдання:
- стимулювання ефективного використання інвестиційного потенціалу на регіональному та локальному рівнях;
- забезпечення ефективності інвестиційної взаємодії на засадах ДПП;
- стимулювання банківського інвестиційного кредитування на рівні регіонів;
- активізація механізму залучення і використання фінансових ресурсів у рамках програм МФО та урядів іноземних держав;

Очікувані результати модернізації фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики

На державному рівні:
- - виконання основних завдань визначених у Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року;
- -забезпечення диверсифікованого підходу до фінансування реалізації ДРП
- створення обґрунтованої територіальної основи, здатної забезпечити доступність та якість публічних послуг;
- - здійснення бюджетної децентралізації, закріплення за кожною ланкою самоврядування стабільної дохідної бази;
- - створення належних фінансових умов для зміцнення економічної бази розвитку територіальних громад.

На регіональному та місцевому рівнях:
- - запровадження елементів ринкової моделі управління державними фінансами;
- -впровадження середньострокового і довгострокового планування бюджету;
- -закріплення за місцевими бюджетами частки національних податків;
- -зростання зацікавленості в ефективній реалізації податкового потенціалу регіону;
- -збільшення фінансової підтримки в рамках міжнародних програм та співпраці з міжнародними фінансовими інституціями
- збільшення обсягів фінансових ресурсів для регіонального розвитку

Рис. 5.1. Концепція модернізації фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики*

***Складено автором**

бюджетних, інвестиційних, кредитних механізмів фінансування взаємоузгоджених заходів органів публічної влади всіх рівнів для досягнення цілей і реалізації завдань регіонального розвитку в Україні, при цьому пріоритетами модернізації визначаємо, за наявності недостатнього бюджетного ресурсу, забезпечення диверсифікованого підходу до фінансового забезпечення реалізації державної регіональної політики, що має відповідно сприяти збільшенню обсягів фінансових ресурсів.

Серед завдань модернізації важливе місце займають бюджетні механізми реалізації державної регіональної політики. Насамперед визначаємо завдання щодо удосконалення механізму міжбюджетних трансфертів, адже запроваджені з 2015 року бюджетні та податкові новації кардинально не змінили ситуації, так частка трансфертів у доходах місцевих бюджетів з року в рік залишається понад 50 %, темпи зростання міжбюджетних трансфертів значно випереджають темпи зростання доходів місцевих бюджетів; удосконалення бюджетних механізмів розподілу коштів ДФРР, спрямованих на реалізацію інвестиційних проєктів і програм у регіонах та державну фінансову підтримку Державної стратегії регіонального розвитку та планів заходів з її реалізації; фінансування спільних заходів угод щодо регіонального розвитку, державних програм розвитку проблемних територій (депресивних), інших пріоритетних цільових на загальнонаціональному рівні програм і проєктів регіонального розвитку, визначених Кабінетом Міністрів України, а також підвищення ефективності бюджетного механізму фінансової підтримки ЄС.

Водночас, на нашу думку, не менш важливим є зміна ставлення до інвестиційних та кредитних механізмів, які при ефективному та повноцінному їх використанні, повинні суттєво вплинути на фінансове забезпечення досягнення цілей державної регіональної політики сучасного періоду: розкриття регіонами власного потенціалу та ефективного використання конкурентних переваг регіональної економіки; зупинення поглиблення регіональних диспропорцій у соціально-економічному розвитку; створення дієвих механізмів та інструментів державного управління регіональним розвитком.

Враховуючи багатоаспектність фінансових механізмів, основними принципами – положеннями, якими необхідно керуватись у процесі модернізації, доцільно визнати принципи визначені у Законі України «Про засади державної регіональної політики» (від 05.02.2015 №156), а саме законності, співробітництва, паритетності, відкритості, субсидіарності, координації, унітарності, сталого розвитку, об'єктивності. Окрім визначених на законодавчому рівні, на нашу думку, до принципів модернізації фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики необхідно віднести такі:

- раціонального поєднання як стимулів ринкового саморегулювання, так і стимулювання важелів державного регулювання;
- синергетичної взаємодії, як основи функціонування сучасної системи фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики;
- системності, що дає змогу структурувати фінансові потоки за джерелами формування та використання, формою їх виникнення, формування результатів, проведення моніторингу;
- диверсифікації, що передбачає можливість використання інвестиційних та кредитних механізмів забезпечення реалізації державної регіональної політики як на державному, регіональному так і на місцевому рівнях;
- плановості та цільового використання – забезпечується шляхом застосування програмно-цільового методу бюджетування в умовах децентралізації;
- інклюзивності – основи забезпечення високого рівня зайнятості, модернізації ринків праці і соціального захисту, зменшення рівня бідності.

Розглядаючи модернізацію фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики з позиції вдосконалення, передусім визначаємо її напрями: перший – посилення інвестиційної спрямованості бюджетних механізмів і другий – активізація небюджетних фінансових механізмів з використанням інвестиційних та кредитних ресурсів. Відповідно до напрямів модернізації за першим можна виокремити основні завдання, на наш погляд, такі.

Забезпечення сталого розвитку та інклюзивного зростання в державі та її

регіонах, зменшення міжрегіональної диференціації, як за основними виробничими показниками, так і за реальними доходами населення , що є не лише пріоритетними завданнями, а й ключовою стратегічною детермінантою удосконалення фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики.

Запровадження системного підходу до надання державної фінансової підтримки регіонального розвитку. Фінансові механізми реалізації державної регіональної політики з використанням бюджетного ресурсу, а саме: міжбюджетні трансферти (дотації, субвенції), капітальні інвестиції, механізми державного фонду регіонального розвитку та угоди щодо регіонального розвитку, на сьогодні недостатньо враховують принципи щодо відповідального і ефективного використання державної фінансової підтримки регіонального розвитку, яка має ґрунтуватися на:

- відповідності Державній стратегії регіонального розвитку України, відповідній регіональній стратегії розвитку, стратегіям соціально-економічного розвитку міст, селищ, сіл та планам заходів щодо їх реалізації;
- здатності об‘єктів, на фінансування яких залучаються бюджетні кошти, зокрема державного фонду регіонального розвитку, самостійно забезпечувати подальше власне фінансування або утримуватися за рахунок коштів місцевих бюджетів;
- відповідній фінансовій участі органів місцевого самоврядування, на території юрисдикції чи в інтересах яких реалізуються заходи, проєкти, програми соціального та економічного розвитку;
- забезпеченні сталого довготривалого ефекту, збереження отриманих позитивних результатів у довгостроковій перспективі.

Зазначені положення доцільно задекларувати шляхом внесення змін до чинного Закону України «Про засади державної регіональної політики».

Удосконалення нормативно-правового забезпечення функціонування міжбюджетних трансфертів. Внесені зміни до Бюджетного і Податкового кодексів України не змінили домінантної ролі міжбюджетних трансфертів у

формуванні дохідної частини місцевих бюджетів. Має місце значна трансфертна залежність місцевих бюджетів від державного бюджету. При цьому динаміка перерахування обсягів трансфертів – дотацій та субвенцій з державного бюджету має зростаючий характер (див. підрозділ 3.2.), при незначному зменшенні її частки. Тобто реального підвищення самодостатності місцевих бюджетів не досягнуто, а трансферти залишаються домінантним ресурсом для розвитку регіонів. Запроваджена система горизонтального вирівнювання податкоспроможності місцевих бюджетів, а саме приведення доходів місцевих бюджетів з податку на доходи фізичних осіб та податку на прибуток підприємств до середнього українського значення, не забезпечує скорочення значних відмінностей у дохідній спроможності місцевих бюджетів. Отже механізм вирівнювання є недосконалим і вимагає внесення змін до Бюджетного кодексу України в частині запровадження механізму бюджетного вирівнювання за медіанним значенням, що може забезпечити реальну збалансованість місцевих бюджетів.

Недосконалість і неповнота нормативно-правового забезпечення функціонування міжбюджетних трансфертів, із-за за відсутності чіткого і взаємовиключаючого переліку власних і делегованих органами виконавчої влади органам місцевого самоврядування повноважень за галузями бюджетної сфери та розмежування видатків на виконання власних повноважень органів місцевого самоврядування і делегованих їм державою, негативно впливає на перерозподіл видатків місцевих бюджетів між тими, які покриваються за рахунок трансфертів, і тими, що не покриваються ними.

У сучасних умовах видатки місцевих бюджетів, пов’язані з виконанням органами місцевого самоврядування своїх повноважень, найбільше залежать від рівня соціально-економічного розвитку територіальної одиниці, адже саме цей рівень впливає на акумулювання у місцевих бюджетах власних доходів.

Разом з тим обсяги міжбюджетних трансфертів з державного бюджету місцевим бюджетам перебувають в оберненій залежності від обсягів дохідної

бази (без трансфертів), тобто чим більша частка власних доходів місцевих бюджетів, тим менша частка трансфертів з державного бюджету.

Удосконалення механізму міжбюджетних трансфертів на засадах децентралізації і саморозвитку вимагає чіткого розподілу повноважень між органами місцевої влади і місцевого самоврядування та законодавчого їх закріплення.

Збільшення капітальних інвестицій державного і місцевого бюджетів на фінансування інвестиційних проєктів і програм. У результаті запровадження бюджетно-податкових новацій на регіональному та місцевому рівнях зростає їх бюджетна спроможність, що позначилось на зростанні обсягів капітальних інвестицій, особливо на місцевому рівні (див підрозділ 4.1.). Проте, розподіл видатків місцевих бюджетів свідчить про домінантне фінансування на місцях споживчих потреб та неспроможність органів місцевого самоврядування впливати на економічний розвиток, як територіальної громади, так і регіону в цілому. Таким чином, не забезпечується ефективне використання бюджетного механізму – капітальних інвестицій для реалізації завдань державної регіональної політики, зокрема, щодо зменшення регіональних диспропорцій у доступі населення, насамперед, до базових соціальних, комунальних, адміністративних, транспортних, інформаційних та інших послуг.

Враховуючи зазначене, необхідно на законодавчому рівні внести доповнення до документів, що визначають державну регіональну політику, положення щодо стратегій розвитку міст, селищ, сіл, які є об’єктами державної регіональної політики, з урахуванням інвестиційних завдань Державної стратегії регіонального розвитку та регіональних стратегій розвитку. Додамо, що розроблення регіональних стратегій розвитку здійснюється з урахуванням інтересів розвитку міст, селищ, сіл. Тим самим досягається узгодження інвестиційних завдань на всіх рівнях щодо соціально-економічного розвитку територій, що знаходить своє відображення у планах з реалізації стратегій та капітальних видатках на фінансування проєктів і програм регіонального розвитку.

Забезпечення узгоджених дій та ефективної координації політики профільних центральних органів виконавчої влади, які впливають на регіональний розвиток, та місцевих органів влади і місцевого самоврядування для об'єднання та спрямування видатків на розв'язання найважливіших регіональних проблем. Позитивним у цьому плані є досвід укладання угод щодо регіонального розвитку між Кабінетом Міністрів України і відповідною обласною радою. Важливо зазначити, що реалізацію угод з боку держави забезпечують міністерства і відомства шляхом фінансування спільних заходів цих угод. Кошти на них передбачені у державному бюджеті для визначених міністерств і відомств згідно з видатками програмної класифікації. З боку обласної ради фінансування спільних заходів забезпечують обласні державні адміністрації, місцеві органи влади та місцевого самоврядування, на території яких реалізуються ці спільні заходи. До реалізації заходів також залучаються кошти інвесторів. Отже, при розробленні, укладанні та реалізації зазначених спільних заходів відбувається об'єднання видатків для розв'язання найгостріших проблем для конкретної території і регіону загалом.

Узагальнюючи досвід укладання та функціонування угод щодо регіонального розвитку визначаємо напрями *підвищення результативності контрактної форми фінансового забезпечення* реалізації державної регіональної політики в Україні. Насамперед, це: встановлення порядку, визначення обсягу та розподілу коштів державного фонду регіонального розвитку на забезпечення виконання зобов'язань з боку держави щодо фінансування спільних заходів, у якому мають бути враховані щорічні обсяги фінансування за усіма угодами укладеними між державою і регіонами, відповідно до взятих зобов'язань державою, прогнозні обсяги фінансування на період дій угод, тобто на середньостроковий період. Загальний обсяг ДФРР має бути визначений державним бюджетом і розподілений на видатки для фінансування інвестиційних програм і проєктів розвитку регіонів та на видатки за зобов'язаннями держави щодо програм і проєктів регіонального розвитку, зокрема для фінансування спільних заходів угод. Такий підхід посилить

відповідальність центральних органів виконавчої влади за виконання взятих зобов'язань, що сприятиме підвищенню результативності виконання угод та ефективності використання інвестиційного ресурсу.

Другим напрямом є внесення змін і доповнень у статтю 3 «Порядок, обсяг та строки фінансування спільних заходів» постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку підготовки, укладання та виконання угоди щодо регіонального розвитку і відповідної типової угоди» від 23.05.2007 р. №751. Так, із пункту 3.3. необхідно вилучити слова «виходячи з реальних можливостей бюджетів» і викласти у редакції: «Обсяг фінансування спільних заходів щороку визначається у державному та місцевих бюджетах, відповідно до встановлених угодою обсягів, а також інших джерел, визначених у встановленому порядку відповідно до законодавства», тобто виключаємо залишковий принцип розподілу бюджетних коштів на реалізацію спільних заходів угод.

Запровадження на практиці відповідальності сторін за невиконання або неналежне виконання своїх зобов'язань за угодою, зокрема, фінансових відповідно до законодавства (ст. 5 «Порядку підготовки, укладання та виконання угоди щодо регіонального розвитку») є третім напрямом підвищення результативності фінансового забезпечення виконання угод щодо регіонального розвитку.

Слід зазначити, що результативність виконання угод значно зросте, якщо подолати:

- превалювання політичних підходів до взятих зобов'язань, зокрема фінансових, зафіксованих в угодах;
- відкладання розв'язку складних проблем, особливо фінансових, функціонування об'єктів державного сектору економіки, які мають вирішальний вплив на регіональний розвиток;
- хронічне недофінансування спільних заходів усіма учасниками угоди.

Окрім цього результативність виконання встановлених угодами завдань знижується через низький рівень вертикальної та горизонтальної координації

між центральними і місцевими органами влади та органами місцевого самоврядування, яка потребує також подальшого вдосконалення.

Відновлення укладання та реалізації спільних заходів угод щодо регіонального розвитку сприятиме ефективному використанню фінансового ресурсу, не лише бюджетних коштів, а також інвестиційних.

Підвищення ефективності використання цільової фінансової підтримки ЄС бюджетних коштів за Програмою підтримки секторальної політики – Підтримка регіональної політики України. Серед фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики новий механізм використання бюджетних коштів, що отримані від ЄС, є важливим для здійснення заходів щодо підтримки реалізації реформ у сфері регіонального розвитку і сприяння децентралізації влади, на які залучається 55 млн євро на фінансування програм «Загальноукраїнська солідарність», «Інноваційна економіка та інвестиції», «Розвиток людського потенціалу», «Сільський розвиток», «Розвиток туризму».

Проте реальна реалізації Угоди не відповідає визначеним термінам. Так, Угода набрала чинності з 31.12.2014 року, перший транш в обсязі 23 млн євро надійшов у 2016 році, а початковий Перелік проєктів-переможців конкурсного відбору був сформований станом на 27.12.2017 року. Оновлений Перелік проєктів-переможців (станом на 22.03.2018 року), не включає очікувані обсяги фінансування з державного бюджету (секторальна підтримка) визначених проєктів, не встановлено і терміни реалізації проєкту і що не менш важливо – очікувані результати за якими можна оцінити досягнення щодо підтримки регіональної політики України та ефективність використання передбачених у спеціальному фонді державного бюджету коштів, що отримані від ЄС. Водночас у зазначеному Переліку проєктів-переможців у 2018 році відсутні проєкти регіонального розвитку дев’яти регіонів, а також проєкти важливі для реалізації державної регіональної політики міністерств: економічного розвитку і торгівлі; охорони здоров’я, культури, соціальної політики, екології, інфраструктури.

До завдань другого напряму модернізації – активізація небюджетних фінансових механізмів з використанням інвестиційного і кредитного ресурсу

відносимо *стимулювання ефективного використання інвестиційного потенціалу*, як регіонів так і територіальних громад.

Інвестиційний потенціал – важливий фактор економічного саморозвитку територій. Економічний саморозвиток регіону та територіальної громади може бути забезпечений шляхом перерозподілу джерел фінансування (між місцевим та державним бюджетом), а також, активізації використання недостатньо використовуваних інвестиційних і кредитних джерел фінансування [79, стор. 324].

Активізація інвестиційних і кредитних механізмів реалізації державної регіональної політики є у прямій залежності від становлення та розвитку сучасної інфраструктури інвестиційного ринку, створення умов для розвитку системи консалтингових послуг та інформаційних технологій. Саме наявність інвестиційної інфраструктури (проєктних і будівельних організацій, виробництва будматеріалів, забезпеченість енергоресурсами та транспортна інфраструктура) створює умови для здійснення процесу інвестування і є одним з головних факторів, який враховують потенційні інвестори при прийнятті рішень щодо інвестування.

Підвищенню ефективності використання інвестиційного ресурсу на регіональному і місцевому рівнях також сприятиме: чітка визначеність пріоритетів розвитку територій, конкретизована потреба в інвестиційних ресурсах, що має бути відображено у стратегіях соціально-економічного розвитку регіонів, районів, міст, селищ і сіл; запровадження дієвих механізмів стимулювання внутрішнього і зовнішнього інвестора; розроблення відповідним чином інвестиційних пропозицій, що враховують інтереси територіальних громад (вільні виробничі площі, вільні земельні ділянки, потребу у створенні нових робочих місць) та інтереси потенційних інвесторів; розвиток інфраструктури підтримки інвестиційної діяльності, зокрема, інвестиційної ради, агенцій регіонального розвитку, служби інвестора на рівні регіонів, районів, міст, селищ, а також регіональної системи маркетингу, промоцій та інформаційного забезпечення інвестиційної діяльності.

Водночас дуже важливим для ефективного функціонування інвестиційного механізму є стабільне регуляторне і податкове законодавство, стабільні державні гарантії інвестиційної діяльності і захисту інвестицій, чітка, нескладна державна експертиза інвестиційних програм і проєктів, досконалий механізм захисту корпоративних прав, прав інтелектуальної власності та інших майнових прав інвесторів.

Забезпечення ефективної взаємодії між державними органами влади, органами місцевого самоврядування, приватними суб'єктами господарювання та інститутами громадянського суспільства на засадах державно-приватного партнерства для забезпечення успішної реалізації інвестиційних проєктів, спрямованих на розвиток регіональної та місцевої інфраструктури, поліпшення рівня і якості життя населення та покращення стану навколишнього природного середовища є важливим завданням активізації інвестиційних механізмів.

Високу ефективність державно-приватного партнерства як форми взаємодії держави та бізнесу доведено досвідом багатьох європейських країн. В Україні інвестиційний механізм державно-приватного партнерства є найменш впливовим у сучасних умовах розвитку держави та її регіонів. До такого висновку спонукає проведений аналіз співробітництва між органами державної влади, органами місцевого самоврядування, приватним сектором та інститутами громадянського суспільства в Україні. (див. підрозділ 4.2). Однак, враховуючи ресурсний потенціал державно-приватного партнерства, визначаємо цей механізм серед стратегічних пріоритетів фінансового забезпечення реалізації державної регіональної політики.

Враховуючи зазначене, для реалізації інвестиційних проєктів і програм регіонального розвитку необхідно вдосконалити механізм та методологію надання державної фінансової підтримки шляхом зміни підходів до розподілу 20 % коштів державного фонду регіонального розвитку, врахувавши фінансові потреби держави для застосування механізму державно-приватного партнерства. Водночас необхідно розширити можливості на місцевому рівні отримати державні гарантії для реалізації проєктів державно-приватного партнерства, які

цього вимагають. У свою чергу, для успішної реалізації інвестиційних проєктів ДПП місцевого рівня необхідним є визначення стратегічних пріоритетних напрямів розвитку конкретної території, сформоване інституційне середовище та фахова підготовка посадових осіб. З цією метою, як уже зазначалося, доцільним є створення на місцях, або на рівні регіону агенцій регіонального розвитку, співзасновниками яких, можуть бути районні, міські, селищні, сільські ради, адже однією з функцій цих агенцій може бути забезпечення взаємодії органів місцевого самоврядування та приватних суб'єктів господарювання на засадах ДПП.

Стимулювання банківського інвестиційного кредитування на рівні регіонів. Важливим завданням збільшення обсягів інвестиційних ресурсів для забезпечення регіонального розвитку в умовах недостатніх бюджетних ресурсів, також є стимулювання банківського інвестиційного кредитування, що дозволить реалізувати пріоритетні завдання стійкого збалансованого розвитку країни та її регіонів.

Визначення нових стратегічних цілей довгострокової кредитної політики розвитку банківської системи повинно, на нашу думку, синхронізуватися з позитивними положеннями Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 року, що реалізується НБУ, а також інтегруватися у загальну стратегію реформ, Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» [273], Державну стратегію регіонального розвитку на період до 2020 року та проєкти нових стратегічних документів. Для цього необхідним є прийняття на державному рівні програми стимулювання банківського кредитування, яка має бути спрямована на:

- посилення виконання банківською системою функцій головного кредитора для національної економіки, її структурної перебудови, інвестиційно-інноваційного розвитку держави та її регіонів;
- збільшення у структурі банківського ринку частки вітчизняних банків і в акумуляції ресурсів і в розміщенні їх в активах економіки держави і регіонів;

- зростання конкуренції вітчизняних банків на кредитному ринку для подолання негативних тенденцій, як от майже 75% кредитного портфеля десяти банків сконцентровано у 4-ох банках з російським капіталом, у 2-ох державних банках і у 2-ох приватних банках з українським капіталом;

- зниження вартості рефінансування НБУ, який здійснює продаж ресурсів за ціною, вищою за облікову ставку, що призводить до завищення відсотків за банківським кредитом;

- збільшення обсягу довгострокових ресурсів шляхом посилення спроможності банків акумулювати відповідні кредитні ресурси та обслуговувати інвестиційні проєкти;

- запровадження у всіх банках ефективних механізмів та інструментів управління ризиками інвестиційної діяльності, зокрема державного страхування інвестиційних вкладень банків, наданих підприємствам, діяльність яких пов'язана зі значними ризиками, надання державних гарантій банкам за інвестиціями, спрямованими у пріоритетні проєкти та галузі економіки держави та її регіонів.

Активізація механізму залучення і використання фінансових ресурсів міжнародних фінансових організацій та урядів іноземних держав, які залучаються в рамках національної економічної політики та дають змогу диверсифікувати джерела фінансування проєктів і програм модернізації та розвитку транспортної інфраструктури, енергетичного сектору, галузей освіти, охорони здоров'я, соціальної підтримки населення та розвитку міської інфраструктури, які дають мультиплікативний ефект для розвитку регіонів. Зокрема на їх конкурентоспроможність. Проте не достатньо кредитних коштів спрямовується на реалізацію проєктів регіонального розвитку в сфері житлово-комунального господарства. Динаміка використання коштів МФО за останні п'ять років засвідчила системне не виконання планових показників та незадовільний рівень їх використання.

Визнаючи важливу роль кредитних коштів міжнародних фінансових інституцій у розвитку економіки держави, важливо наголосити, що цей механізм

має дуже серйозні застереження, особливо в питаннях зниження системних ризиків. Без побудови чіткої системи захисту національних інтересів України, збільшення обсягів міжнародних позик веде до збільшення державного боргу і засвідчує зниження ступеня платоспроможності держави.

У результаті успішного проведення модернізації фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики очікується на центральному рівні виконання основних завдань, визначених у Державній стратегії регіонального розвитку, спрямованих на створення збалансованої і прозорої системи державних фінансів та ефективне управління бюджетними ресурсами, що забезпечить виконання Урядом покладених на нього функцій формування та реалізації державної регіональної політики, зокрема:

- створення обґрунтованої територіальної основи для діяльності органів виконавчої влади, здатної забезпечити доступність та якість публічних послуг, що надають такі органи;
- здійснення бюджетної децентралізації шляхом перерозподілу загальнодержавних податків, забезпечення гарантованої Конституцією України автономності місцевих бюджетів, закріплення за кожною ланкою самоврядування стабільної дохідної бази для реалізації їхніх функцій та стимулювання податкоспроможності громад;
- створення належних фінансових умов для зміцнення економічної бази розвитку територіальних громад.

На регіональному та місцевому рівнях:

- запровадження елементів ринкової моделі управління державними фінансами, зокрема, програмно-цільовий метод бюджетування, середньострокове бюджетне прогнозування, стратегічне планування діяльності головних розпорядників бюджетних коштів;
- впровадження середньострокового і довгострокового планування бюджету, спрямованого на розвиток території і, зокрема, на реалізацію інвестиційних програм, проєктів;

- закріплення за місцевими бюджетами частки національних податків, котра не підлягатиме врахуванню при розрахунку міжбюджетних трансфертів. Найефективнішим заходом (поділяємо думку О. О. Молдавана [185, с. 62]) є закріплення за місцевими бюджетами частини податку на прибуток підприємств, що сприятиме їхній зацікавленості в зростанні надходжень цього податку та поліпшенні умов ведення бізнесу;
- зростання зацікавленості у місцевих органів влади в ефективності реалізації податкового потенціалу регіону;
- збільшення фінансової підтримки регіонального розвитку в рамках міжнародних програм, зокрема Європейського Союзу та співпраці з міжнародними фінансовими інституціями.

Проте стверджувати, що запроваджені новації дадуть тільки позитивний результат, передчасно. Специфіка розвитку регіонів в Україні є неоднорідною, а бюджетна децентралізація, за оцінками експертів, – явище багатоаспектне та неоднозначне, та водночас її позитивний вплив на розвиток держави спостерігається у довгостроковій перспективі, бо є механізмом регулювання макроекономічної стабільності.

5.3. Напрями вдосконалення механізму розподілу коштів державного фонду регіонального розвитку

Проведений аналіз функціонування державного фонду регіонального розвитку (див. підрозділ 3.4) дає підстави стверджувати, що будучи вагомим бюджетним ресурсом для реалізації цілей і завдань державної регіональної політики, його фінансовий механізм не відповідає об’єктивному та ефективному розподілу бюджетних коштів на державну підтримку регіонального розвитку – підвищенню рівня конкурентоспроможності регіонів, територіальної соціально-економічної інтеграції і просторового розвитку, ефективного державного управління у сфері регіонального розвитку, а саме:

- проєктів і програм регіонального розвитку, які спрямовані на виконання завдань Державної стратегії регіонального розвитку, регіональних стратегій розвитку та стратегій розвитку міст, селищ, сіл;

- планів заходів з реалізації Державної стратегії регіонального розвитку, регіональних стратегій розвитку та стратегій розвитку міст, селищ, сіл;

- угод щодо регіонального розвитку;

- державних програм подолання депресивності територій. Слід зауважити, що з 2005 року лише одна територія, місто Токмак Запорізької області, отримала статус депресивної території. За роки реалізації Закону України «Про стимулювання розвитку регіонів» не затверджено жодної програми подолання депресивності територій;

- державних програм регіонального розвитку загальнонаціонального значення (цільових програм), які приймаються на урядовому рівні.

Враховуючи результати наших досліджень пропонуємо два основних напрями вдосконалення механізму розподілу коштів ДФРР, спрямованих на реалізацію державної регіональної політики: використання методики розподілу коштів ДФРР за критерієм регіонального людського розвитку та створення фондів регіонального розвитку в областях для фінансового забезпечення реалізації регіональної інвестиційної програми.

Одним з найважливіших завдань державної регіональної політики, які визначені в Законі України «Про засади державної регіональної політики» від 05.02.2015 №156-VIII, є зменшення міжрегіональних диспропорцій за індексом регіонального людського розвитку. Тому вважаємо цілком науково обгрунтованим та практично важливим застосування цього критерію в методиці розподілу фінансового ресурсу ДФРР.

Індекс регіонального людського розвитку (ІРЛР) є інтегральним показником, який охоплює за національною методикою, що була затверджена рішенням Президії НАН України та колегії Державної служби статистики України від 13.06.2012 року №123, вимірювання шести основних аспектів людського розвитку: відтворення населення, соціальне середовище, комфортне

життя, добробут, гідна праця, освіта, які характеризуються 33 показниками. ІРЛР забезпечує комплексний підхід до аналізу регіональних особливостей розвитку держави.

На нашу думку, застосування ІРЛР для розподілу коштів ДФРР дозволить перерозподілити фінансовий ресурс, який спрямовується на стимулювання соціально-економічного розвитку територій із тих регіонів, які характеризуються більшою кількістю та високим рівнем щільності проживання населення, у регіони, які дійсно мають проблеми із забезпеченням соціальних стандартів і дотримання вимог Конституції України щодо рівного доступу до соціальних послуг. Оскільки традиційно більші за чисельністю населення регіони в Україні характеризуються вищим рівнем економічного розвитку (через зосередження в них економічного потенціалу), існуючий розподіл не сприяє зниженню міжрегіональної диференціації за основними соціально-економічними показниками.

За методикою, яку ми пропонуємо, на відміну від запропонованого О.Шишком підходу за трьома методами застосування індексу регіонального людського розвитку [440], розподіл коштів ДФРР на плановий бюджетний рік відбувається більш рівномірно і залежить від багатьох факторів, які впливають на показники розвитку територій. Розподілу коштів для регіонів за ІРЛР підлягає 80 % коштів ДФРР.

Проведений розрахунок (див. підрозділ 3.4) розподілу коштів ДФРР за запропонованим методом свідчить, що регіонам з найменшою чисельністю населення та найменшим індексом РЛР буде спрямовано значно більше коштів. Використання методики розподілу коштів ДФРР за індексом регіонального людського розвитку оптимізує критерій надання фінансової підтримки та дає змогу вдосконалити фінансовий механізм розподілу коштів ДФРР для реалізації державної регіональної політики в Україні.

Решта – 20 % обсягу коштів ДФРР на плановий бюджетний рік, на відміну від існуючої методики, спрямовується на реалізацію загальнодержавних цілей у сфері регіонального розвитку, а саме: проєктів і програм, що забезпечують

виконання державою завдань Державної стратегії регіонального розвитку та планів заходів з її реалізації, фінансування спільних заходів угод щодо регіонального розвитку, інвестиційних проєктів державно-приватного партнерства, державних програм розвитку проблемних територій (депресивних), інших пріоритетних цільових на загальнонаціональному рівні програм і проєктів регіонального розвитку, визначених Кабінетом Міністрів України.

Враховуючи широкий спектр та значні обсяги необхідної державної підтримки регіонального розвитку за рахунок коштів ДФРР, вважаємо необхідним при складанні проєктів Державного бюджету України на плановий рік та прогнозу Державного бюджету України на наступні за планом два бюджетні періоди, ДФРР визначати в обсязі не менше 2 % обсягу загального фонду Державного бюджету України року, що передує плановому.

Важливо зазначити, що одним з дієвих інструментів розв’язання регіональних проблем та стимулювання економічного та соціального розвитку регіонів є розробка та реалізація регіональних інвестиційних програм.

Отже, другим напрямом удосконалення розподілу коштів ДФРР має стати створення фондів регіонального розвитку (ФРР) для фінансового забезпечення реалізації регіональних інвестиційних програм, на засадах спільного фінансування за рахунок таких джерел: коштів ДФРР та місцевих бюджетів (обласних, районних, міських, селищних, сільських та територіальних громад). Проте, як зазначає В. М. Опарін, основним фінансовим джерелом ФРР має стати, «Реформоване місцеве оподаткування та місцеві позики під фінансування інвестиційних проєктів. Без централізованих на місцевому рівні коштів розв’язати конкретні завдання регіонального розвитку неможливо» [202, с.38].

Для реалізації регіональних інвестиційних програм доцільним є залучення на засадах солідарної участі коштів місцевих позик, позик МФО, коштів секторальної фінансової допомоги ЄС і міжнародної технічної допомоги, інвестиційних коштів державно-приватного партнерства.

Таким чином, створення ФРР забезпечить концентрацію коштів для реалізації регіональної інвестиційної програми – важливого програмно-

проєктного інструментарію реалізації державної регіональної політики, досягнення найбільш ефективного їх використання у розв'язанні регіональних проблем та дисбалансів, підвищить відповідальність на місцях за відбором і формуванням узагальненого переліку інвестиційних проєктів щодо поліпшення доступу населення до базових соціальних, комунальних та інших послуг та проведенням оцінки відповідності цих проєктів удосконаленим вимогам законодавства, що сприятиме зменшенню незавершеного будівництва та завадить початку не обґрунтованого будівництва нових об'єктів, і що не менш важливо, дасть можливість спрямування коштів на економічний розвиток територій і зменшення міжрегіональних диспропорцій.

Слід зазначити, що відбір та фінансування проєктів та програм регіонального розвитку на рівні області за рахунок коштів ФРР відбувається відповідно до вимог визначених на державному рівні, зокрема цільове, раціональне використання коштів фонду, у разі порушення яких відповідальність несе обласна виконавча влада, при якій створюється ФРР.

Водночас затвердження регіональних інвестиційних програм за кошти фондів регіонального розвитку на сесіях обласних рад пришвидшить процес фінансування на місцях, тобто збільшить час ефективного їх освоєння. Існуючий механізм подачі пропозицій від регіонів, оцінки та відбору інвестиційних програм і проєктів у центральної органі виконавчої влади, що забезпечує формування і реалізацію державної регіональної політики та проходження конкурсного відбору за результатами якого приймається розпорядження Кабінету Міністрів України за погодженням з Комітетом Верховної Ради України з питань бюджету у тримісячний строк із дня набрання чинності Законом про Державний бюджет України, призводить до фактичних надходжень бюджетних коштів ДФРР до регіонів у IV кварталі поточного року і як наслідок неефективного їх використання, або повернення до державного бюджету.

Тому, ефективне функціонування ФРР буде дієвим кроком на шляху децентралізації управління та бюджетної децентралізації. В цьому плані заслуговує на увагу досвід Львівської області. Так, автор у працях [299, 296, 288]

висвітлює проблеми формування інвестиційних програм в областях та пропонує розроблену методологію відбору інвестиційних проєктів для формування інвестиційних програм на регіональному рівні.

Практичний досвід та дослідження показали, що у переважній більшості територій формування інвестиційних програм має серйозні недоліки:

1) методологія відбору інвестиційних проєктів є недостатньо прозорою, не враховує, у переважній більшості стратегічних цілей і завдань регіонального розвитку і незначною мірою враховує очікувані результати від упровадження проєктів (не повною мірою визначались переваги проєктів і затрати на їх реалізацію);
2) вирішальна роль при визначенні проєкту-переможця є за депутатами обласної ради та народними депутатами України, тобто не завжди враховується професійна думка спеціалістів профільних управлінь обласної державної адміністрації та місцевих органів влади, які намагаються дотримуватись критеріїв розподілу коштів державної підтримки;
3) відсутність чіткого зв’язку між інвестиційною програмою і стратегічними цілями розвитку території.

Отже є потреба розроблення чітких та прозорих умов відбору якісних інвестиційних проєктів регіонального розвитку, пріоритетності бюджетного фінансування інвестиційних програм будівництва об’єктів соціально-культурного та житлово-комунального господарства регіону та об’єктів, які сприятимуть саморозвитку території.

Для організації логічної послідовності формування регіональної інвестиційної програми, доцільно на середньостроковий період, нами розроблено алгоритм її формування (рис. 5.2.).

Відповідно до запропонованої методології відбору інвестиційних проєктів для досягнення поставлених перед регіоном (областю, містом, районом) стратегічних цілей розвитку території її складовими є:

- заявка на фінансування інвестиційного проєкту;

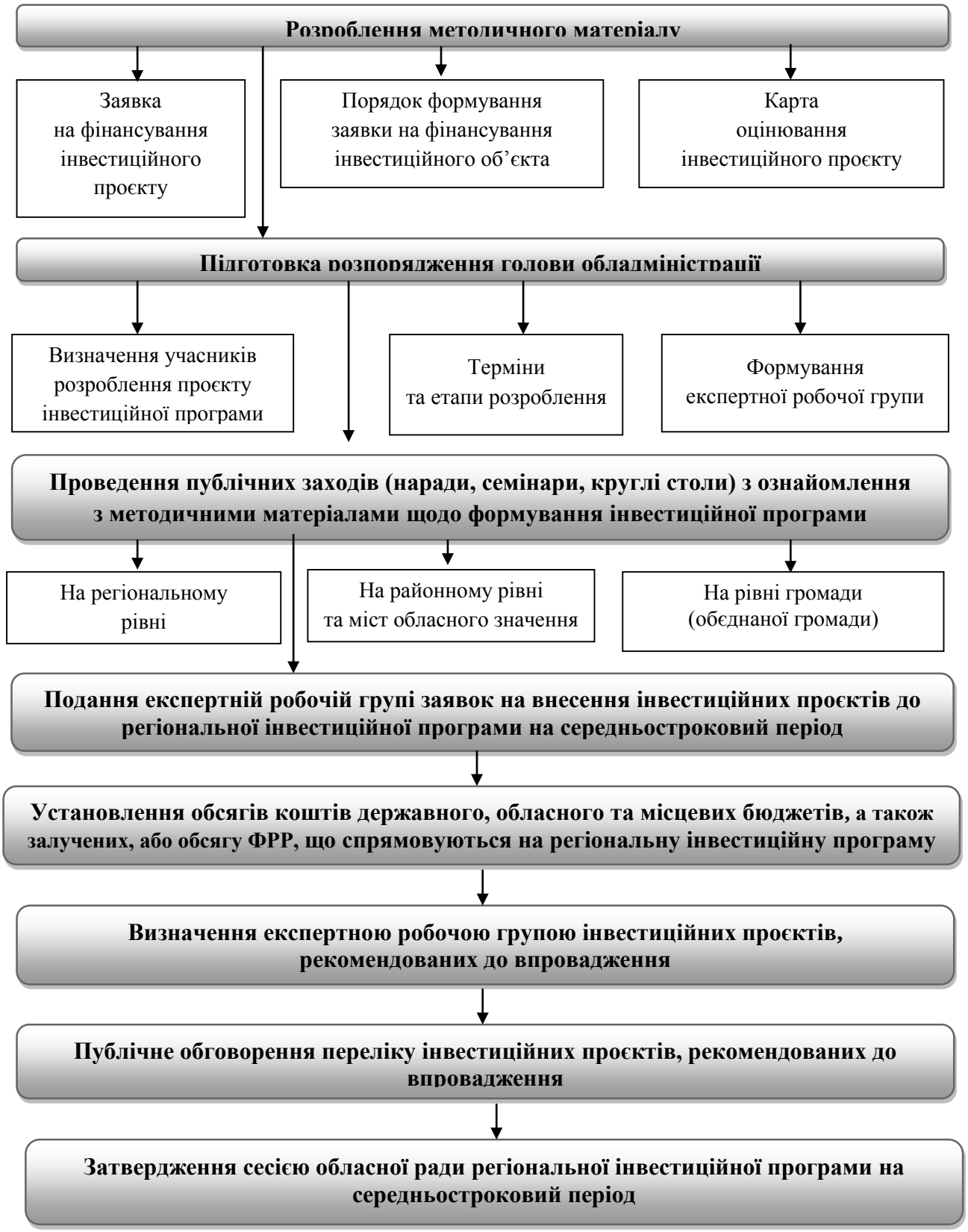

Рис. 5.2. Організаційна схема формування заявочним методом регіональної інвестиційної програми*

***Розроблено автором**

- встановлений порядок оформлення (заповнення) заявки на фінансування

інвестиційного проєкту;

- карта оцінювання інвестиційного проєкту.

Загалом, на нашу думку, процес відбору інвестиційних проєктів, які можуть реалізовуватися за бюджетні, інвестиційні, кредитні кошти, або за кошти ФРР за запропонованою методологією, для реалізації державної регіональної політики, має такі позитивні моменти:

- забезпечує впровадження чіткого і постійного зв'язку між стратегією розвитку відповідної території, її операційною інвестиційною програмою і процесами формування місцевих бюджетів;
- забезпечує прозорість процесу відбору інвестиційних проєктів;
- повніше враховує очікувані результати від упровадження проєктів;
- встановлені критерії відбору проєктів дозволяють визначити найвагоміші аргументи для обґрунтування їх вибору експертною робочою групою при обговоренні на засіданнях комісії з питань бюджету і соціально-економічного розвитку обласної (районної, міської) ради та ухваленні рішень сесією обласної (районної, міської) ради із затвердження регіональної інвестиційної програми.

Слід зауважити, що заявка (Додаток П) є першим кроком до встановлення зв'язку між інвестиційною програмою розвитку території, яка має бути середньостроковою, тобто формуватися на 3–5 років, і процесом формування бюджету на відповідний період та способом кардинального поліпшення прозорості самого відбору проєктів.

Інвестиційні проєкти, фінансування яких передбачено зреалізувати за рахунок бюджетних, інвестиційних, кредитних коштів фонду регіонального розвитку поширюються на будівництво, добудову, реконструкцію, ремонтно-реставраційні роботи об'єктів освіти, охорони здоров'я, соціального захисту і соціального забезпечення населення, житлово-комунального господарства, культури, збереження пам'яток архітектури та історичної спадщини, газифікації малих міст і сільських населених пунктів, а також об'єктів економічного значення.

З метою забезпечення високого рівня ефективності використання бюджетних, інвестиційних і кредитних коштів, тобто коштів ФРР фінансування об’єктів інвестиційної програми проводиться за таких умов:

- відповідність стратегічним цілям розвитку території;
- виділення коштів виключно на створення, нарощення або оновлення основних фондів комунальної власності або спільної власності територіальної громади;
- наявність затвердженої у встановленому законодавством порядку проєктно-кошторисної документації на виконання робіт на об’єкті;
- обов’язкове впровадження сучасних енергозберігаючих технологій.

Важливою умовою при формуванні інвестиційної програми має стати участь громади у співфінансуванні (в залежності від фінансових можливостей громади), відповідно до принципів ЄС.

Необхідною частиною методології відбору інвестиційних проєктів для досягнення визначених стратегічних цілей розвитку території та забезпечення повноти й ефективності використання фінансових ресурсів є оцінювання інвестиційного проєкту за такими критеріями:

- відповідність інвестиційного проєкту стратегічним цілям розвитку території;
- ступінь готовності об’єкта (30%, 50%, 70% і більше);
- кількість потенційних користувачів;
- джерела фінансування у загальній кошторисній вартості;
- час, потрібний для повного завершення проєкту;
- річне сальдо доходів і видатків, генерованих проєктом;
- проєктна ефективність заходів щодо економії енергоресурсів;
- оцінка результатів реалізації проєкту.

Кожен із критеріїв оцінюється відповідною кількістю балів, визначених експертною робочою групою.

Загальну схему рейтингування проєктів інвестиційної програми регіонального розвитку представлено на рис. 5.3.

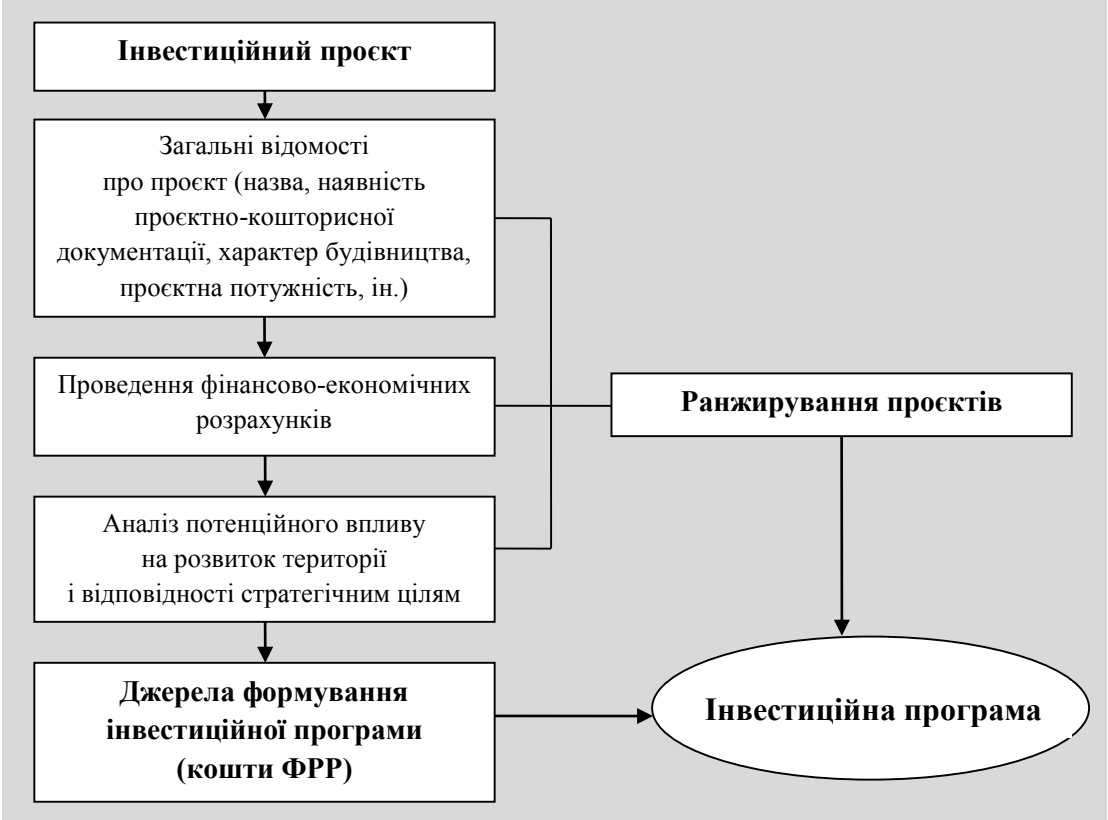

Рис. 5.3. Загальна схема рейтингування проєктів регіональної інвестиційної програми*

***Розроблено автором**

Отже, пропонуємо:

1. Для організаційного забезпечення формування регіональної інвестиційної програми необхідно створити незалежну експертну робочу групу, до складу якої повинні увійти представники органів влади відповідного рівня, профільні фахівці, представники громадськості та громад.

Склад експертної робочої групи має затвердити своїм рішенням сесія відповідної ради.

Згідно з розробленою методологією експертна робоча група опрацьовує заявки інвестиційних проєктів, заповнює карти оцінювання, рейтингує запропоновані об’єкти, визначає перелік пріоритетних об’єктів регіонального розвитку, які забезпечать виконання завдань, визначених у регіональних стратегія розвитку.

2. Фінансове забезпечення реалізації регіональної інвестиційної програми доцільно здійснювати шляхом залучення коштів державного та місцевих

бюджетів, фондів та коштів цільових спонсорів, коштів громади, або коштів створених фондів регіонального розвитку.

3. Для більш повного та ефективного використання фінансових ресурсів фондів регіонального розвитку доцільно запровадити при формуванні регіональних інвестиційних програм будівництва соціально-культурних та житлово-комунальних об’єктів методологію заявочного принципу не лише в окремому регіоні, а й на рівні міст, селищ, сіл, що забезпечить узгодженість економічних інтересів у регіоні та сприятиме виконанню завдань реалізації регіональної політики.

Підбиваючи підсумки, варто зазначити, що для досягнення цілей державної регіональної політики, а саме – підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів, територіальної соціально-економічної інтеграції і просторового розвитку, ефективного державного управління у сфері регіонального розвитку із залученням ресурсу ДФРР та інвестиційних і кредитних ресурсів, потрібно:

- на державному рівні забезпечити додержання встановлених Бюджетним кодексом України щорічних обсягів ДФРР – не менше ніж 1% (наша пропозиція – 2 %) прогнозованого обсягу доходів загального фонду Державного бюджету України на відповідний бюджетний період;
- змінити критерії розподілу коштів ДФРР між регіонами за критерієм регіонального людського розвитку кожного регіону;
- надати можливість регіонам, шляхом створення фондів регіонального розвитку в областях у межах розподілених коштів ДФРР та акумульованих коштів на місцях, відповідно до законодавчо встановлених порядків підготовки, оцінки та відбору інвестиційних програм і проєктів, вносити на затвердження відповідної ради проєкт інвестиційної регіональної програми, що посилить відповідальність територій за використання коштів та зменшить організаційний період і збільшить час ефективного їх освоєння на конкретних інвестиційних проєктах.

Висновки до розділу 5

1. Враховуючи сучасні трансформаційні процеси в Україні, серед стратегічних детермінант удосконалення державної регіональної політики визначаємо: подальше проведення бюджетної децентралізації і децентралізації влади, з урахуванням оптимальності їх рівня та збалансованості; створення конституційної та законодавчої основи щодо реформування системи адміністративно-територіального устрою держави, засад управління об'єднаними територіальними громадами та їх матеріально-фінансового забезпечення; сталого розвитку та інклюзивного зростання національної економіки і добробуту всього суспільства; забезпечення в державі системності та підвищення ефективності стратегічного прогнозування та планування; удосконалення інституційно-організаційного забезпечення державної регіональної політики.

2. Запропоновано концепцію модернізації фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики, яка визначає мету, пріоритети, принципи, напрями та завдання, серед яких виділяємо: запровадження системного підходу до надання державної фінансової підтримки; вдосконалення міжбюджетних трансфертів; збільшення капітальних інвестицій державного і місцевих бюджетів; забезпечення узгоджених дій для об'єднання та спрямування видатків на розв'язання найважливіших регіональних проблем; стимулювання ефективного використання інвестиційного потенціалу; забезпечення ефективності взаємодії на засадах ДПП; стимулювання банківського інвестиційного кредитування; удосконалення механізму залучення і використання фінансових ресурсів у рамках програм допомоги ЄС, МФО, урядів іноземних держав.

3. У сучасних умовах формування об'єднаних територіальних громад та проведення бюджетної децентралізації, необхідно змінити механізм визначення обсягів державного фонду регіонального розвитку, виходячи з рівня забезпеченості об'єктами соціальної та інженерної інфраструктури на місцях та

оцінки інвестиційних програм і проєктів регіонального розвитку. Розподіл коштів фонду має враховувати територіальну диференціацію за критерієм регіонального людського розвитку та бути спрямованим на її зменшення, що забезпечить дотримання принципів соціально орієнтованого, інклюзивного розвитку. Такий підхід забезпечить спрямування 80 % коштів державного фонду регіонального розвитку на інвестиційно-інноваційний розвиток з урахуванням існування значного дисбалансу соціально-економічного розвитку за територіальною ознакою, диспропорцією рівня та якості життя, стану функціонування системи державних соціальних стандартів і гарантій, 20 % – на забезпечення виконання державою завдань Державної стратегії регіонального розвитку, фінансування спільних заходів угод щодо регіонального розвитку, співфінансування інвестиційних проєктів державно-приватного партнерства, державних програм розвитку проблемних (депресивних) територій, інших цільових на загальнодержавному рівні програм і проєктів регіонального розвитку.

4. Одним з дієвих інструментів розв’язання регіональних проблем та стимулювання економічного та соціального розвитку регіонів є розробка та реалізація регіональних інвестиційних програм. У роботі акцентується увага на доцільності створення фондів регіонального розвитку на рівні областей для фінансового забезпечення їх впровадження за рахунок таких джерел: коштів державного фонду регіонального розвитку, обласного та місцевих бюджетів, бюджетів територіальних громад. Для реалізації регіональних інвестиційних програм доцільним є залучення на засадах солідарної участі коштів місцевих позик, позик МФО, коштів секторальної фінансової допомоги ЄС і міжнародної технічної допомоги, інвестиційних коштів державно-приватного партнерства. Створення фондів регіонального розвитку забезпечить координацію інвестиційного процесу та концентрацію коштів для розв’язання регіональних проблем і дисбалансів на місцевому рівні, а також кардинально підвищить результативність впровадження децентралізації.

Основні результати наукового дослідження, що отримані у даному розділі опубліковані автором у наукових працях [282, 286, 288, 291, 299, 314, 477].

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення важливої науково-прикладної проблеми, що полягає у розробленні теоретико-методологічних засад і формуванні науково-прикладних аспектів функціонування фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики в Україні та обґрунтуванні рекомендацій щодо їх вдосконалення.

Висновки концептуального, теоретико-методологічного та науково-прикладного характеру зводяться до такого:

1. Узагальнення теоретичних основ дослідження дає підстави констатувати, що базові засади регіонального розвитку слід розглядати у нерозривній єдності з об’єктивними законами розвитку економіки, що функціонують на соціально-орієнтованих ринкових засадах. Підхід до інклюзивного економічного зростання, який методологічно базується на неоінституціоналізмі, найбільш реалістично відображає сучасні процеси у світовій та національній економіках. Використання на цій основі концепції інклюзивного зростання дає можливість усвідомити його вплив на формування сучасного підґрунтя розвитку держави та її регіонів, а відповідно і на формування державної регіональної політики.

2. Теоретичні узагальнення наукових підходів до формування та реалізації державної регіональної політики дають підстави стверджувати, що сутність її полягає у досягненні взаємоузгоджуваності управлінських рішень органів публічної влади всіх рівнів, спрямованих на забезпечення соціально-економічного розвитку держави, регіонів, територіальних громад. В Україні впроваджується інтегрований підхід до її формування та реалізації, суть якого полягає у синергії розвитку секторальної, територіальної та управлінської складових, що передбачає зміцнення конкурентоспроможності регіонів на основі диверсифікації структури економіки за рахунок її оптимізації шляхом пріоритетного використання власних ресурсів для ефективної смарт-

спеціалізації регіонів; забезпечення сталого та інклюзивного розвитку регіонів; зменшення рівня соціально-економічних диспропорцій між територіями; застосування єдиних на всіх рівнях підходів до формування ефективних прозорих фінансових механізмів забезпечення регіонального розвитку.

3. Обгрунтовано, що децентралізація – це складний системний механізм державного управління, який здійснюється державою за встановленими нею правилами і спрямований на розподіл повноважень, фінансів, кадрів за різними територіальними рівнями влади та є ключовим чинником формування і реалізації державної регіональної політики. Процеси впровадження децентралізації вимагають, з метою подолання ризиків послаблення державного впливу на проблеми стратегічного розвитку держави, регіонів, територіальних громад, розроблення та впровадження нормативно-правових засад, з конкретним визначенням механізмів і управлінських рішень в частині: чіткого встановлення на законодавчому рівні джерел фінансування заходів з реалізації власних і делегованих повноважень; подолання зростаючих асиметрій за рівнем фінансової спроможності та поглиблення диспропорцій внутрішньорегіональних і міжрегіональних асиметрій соціально-економічного розвитку територій; удосконалення методичного, інформаційного, аналітичного забезпечення та вирішення кадрових проблем, що дозволить уникнути формування локальних споживацьких пріоритетів та інтересів у об’єднаних територіальних громад.

4. Системне осмислення сутності фінансового механізму дало змогу визначити його функціональні складові та дослідити їх в аспекті взаємодії методів, інструментів, важелів та нормативного, правового і інформаційного забезпечення за допомогою яких встановлюються оптимальні параметри формування та ефективного використання фінансових ресурсів незалежно від їх джерел, що дає змогу виконання державою функцій забезпечення і регулювання та сформувати його структурну схему. Систематизація сучасних фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики за джерелами ресурсу

дозволила встановити, що вони функціонують на основі використання коштів державного і місцевих бюджетів, коштів бюджетної підтримки Європейського Союзу та на основі інвестиційних і кредитних ресурсів, а саме: прямих інвестицій вітчизняних суб'єктів господарювання, прямих іноземних інвестицій, внутрішніх кредитів та міжнародних запозичень, а також державно-приватного партнерства. На цих засадах запропоновано авторський підхід до визначення фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики з акцентом на включенні небюджетних інвестиційних і кредитних механізмів до системи фінансових механізмів, які використовуються у діяльності держави. Такий підхід, на відміну від існуючих, забезпечуватиме диверсифікацію фінансового забезпечення реалізації цілей і завдань державної регіональної політики.

5. Проведені дослідження дають підстави для висновку щодо відсутності єдиної методики аналізу фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики. Запропоновано методологічний підхід до їх дослідження, який визначає основні наукові економічні методи, з окресленням п'яти напрямів (теоретичного, методологічного, оціночного, науково-експериментального, прогностичного) та встановлених відповідно до напрямів завдань дослідження. Застосування запропонованого методологічного підходу дозволило здійснити комплексний аналіз фінансових механізмів, враховуючи їх бюджетний, інвестиційний, кредитний ресурс та охарактеризувати ефективність механізмів з позиції їх впливу на досягнення цілей і завдань державної регіональної політики, визначених стратегічними документами розвитку країни.

6. Потреба запровадження більш повного і об'єктивного індикатора, який характеризує реальний рівень життя людей та рівень асиметрії в соціально-економічному розвитку регіонів, дозволила запропонувати авторський підхід до запровадження в Україні на рівні регіонів показника «Індекс інклюзивного розвитку регіону» за аналогією до показника, встановленого на міжнародному рівні «Inclusive Development Index», який дозволяє більш повно відображати зростання (падіння) добробуту населення в регіоні, адже охоплює не лише

виробничі показники, а й зосереджує увагу на проблемах розвитку людського капіталу, соціального захисту населення, екологічній безпеці територій та можливість приймати конструктивні управлінські рішення щодо подолання негативних тенденцій та проводити ефективну державну регіональну політику, спрямовану на досягнення європейських стандартів якості життя, які відповідають принципам інклюзивного розвитку.

7. Оцінка ролі угод щодо регіонального розвитку між Кабінетом Міністрів України та обласними радами окремих регіонів, яка базується на результатах реалізації зазначених угод, засвідчила наявність загальної тенденції до стабільності у відносинах між центральною, регіональною і місцевою владою, спільного фінансування на засадах програмно-цільового підходу, визначених сторонами учасниками угоди проблем і завдань розвитку регіону, залучення до фінансування спільних заходів коштів приватних партнерів з метою досягнення ефективного їх використання для цілей розвитку територій. Пропоновані у дослідженні основні напрями вдосконалення фінансового механізму угод передбачають: забезпечення гарантованого фінансування спільних заходів та виключення залишкового принципу розподілу державних бюджетних коштів на їх реалізацію. Водночас значимість угод значно зросте, якщо подолати домінування політичного підходу при визначенні зобов'язань, зокрема фінансових; узгодження державних і регіональних інтересів у сфері реалізації секторальних політик, які мають вирішальний вплив на регіональний розвиток; постійне недофінансування спільних заходів усіма учасниками угоди.

8. Формування підходів до вдосконалення бюджетних механізмів реалізації державної регіональної політики передбачає необхідність змін механізму визначення та розподілу обсягів державного фонду регіонального розвитку. Запропоновано його обсяг встановлювати виходячи з рівня забезпеченості об’єктами соціальної та інженерної інфраструктури. Розподіл коштів фонду має враховувати територіальну диференціацію за індексом регіонального людського розвитку та бути спрямованим на її зменшення, що

сприятиме дотриманню принципів соціально-орієнтованого, інклюзивного розвитку. Відповідно до цього критерію 80 % коштів державного фонду регіонального розвитку пропонується спрямовувати на інвестиційно-інноваційне забезпечення розвитку регіонів, 20 % обсягу коштів фонду – на державну фінансову підтримку регіонального розвитку, а саме: проєктів і програм, що забезпечують виконання завдань Державної стратегії регіонального розвитку та планів заходів з її реалізації.

9. Проведений аналіз залучення капітальних інвестицій, довів, що за результатами впровадження бюджетно-податкових змін у процесі децентралізації має місце позитивна динаміка збільшення обсягів і частки капітальних інвестицій за рахунок коштів місцевих бюджетів, які спрямовуються на економічний розвиток на локальному рівні. На основі порівняння показників освоєння державних капітальних інвестицій у розвитку регіонів, доведено існування негативних тенденцій: значна міжрегіональна неоднорідність освоєння капітальних інвестицій; асиметрія показника освоєння капітальних інвестицій за рахунок коштів державного бюджету між столицею та регіонами; всі регіони і країна загалом за останні роки суттєво скоротили обсяги залучених іноземних інвестицій.

10. Доведено, що в державі закладені законодавчі основи для співпраці між державою і приватним бізнесом, проте інвестиційний механізм державно-приватного партнерства в Україні не достатньо задіяний у розв’язання завдань регіонального розвитку: підвищення конкурентоспроможності регіонів; розвитку інфраструктури міст, селищ, сіл; покращення транспортної доступності в межах регіону; використання потенціалу розвитку сільських територій. Лише у 60% від загальної кількості регіонів реалізовуються інвестиційні проєкти державно-приватного партнерства. З огляду на це, державно-приватне партнерство в Україні на сучасному етапі привертає особливу увагу, а державна регіональна політика – нових пріоритетів та механізмів її реалізації.

11. Проведене дослідження банківського інвестиційного кредитування в

системі фінансування регіонального розвитку засвідчило низький рівень кредитного ресурсу в структурі джерел фінансування інвестиційних проєктів на регіональному рівні, надмірну міжрегіональну диференціацію і поляризацію за своїми обсягами та цільовим спрямуванням. За цих обставин об'єктивне зростання вагомості банківського інвестиційного кредитування проєктів регіонального розвитку доводить необхідність запровадження дієвих механізмів держави щодо стимулювання банківської інвестиційної діяльності, спрямованої на підвищення конкурентоспроможності регіонів.

12. За результатами проведеного аналізу кредитів міжнародних інституцій встановлено, що таким видом міжнародної підтримки охоплені інвестиційні проєкти-мультиплікатори, які прямо або опосередковано впливають на регіональний розвиток, а саме: розвиток автомагістралей та реформування дорожнього сектору, підвищення енергоефективності, розвиток міської інфраструктури, а відтак, підвищення рівня конкурентоспроможності та просторового розвитку регіонів.

13. За умови обмеженості фінансових ресурсів держаного і місцевих бюджетів, для здійснення заходів щодо підтримки реалізації реформ у сфері регіонального розвитку і сприяння децентралізації влади важливим новим фінансовим механізмом реалізації державної регіональної політики є механізм використання передбачених у спеціальному фонді державного бюджету коштів, що отримані від Європейського Союзу у рамках виконання Угоди про фінансування Програми підтримки секторальної політики – Підтримка регіональної політики України. Фінансова підтримка, отримана від Європейського Союзу, стає вагомим додатковим ресурсом для реалізації державної регіональної політики.

14. Враховуючи сучасні трансформаційні процеси в Україні, серед стратегічних детермінант удосконалення державної регіональної політики визначаємо: з урахуванням оптимальності рівня та збалансованості, подальше проведення бюджетної децентралізації і децентралізації влади; створення

конституційної та законодавчої основи щодо реформування системи адміністративно-територіального устрою держави, засад управління об'єднаними територіальними громадами та їх матеріально-фінансового забезпечення; здійснення поступальних кроків щодо економічного зростання в Україні в контексті реалізації нової Державної стратегії регіонального розвитку, розробленої з урахуванням смарт-спеціалізації та основних завдань концепції інклюзивного розвитку, забезпечення в державі системності та підвищення ефективності стратегічного прогнозування та планування.

15. У роботі запропоновано концепцію модернізації фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики, яка визначає мету, пріоритети, принципи, основні напрями, а саме: посилення інвестиційної спрямованості бюджетних механізмів та максимальну активізацію небюджетних інвестиційних і кредитних механізмів та відповідні завдання, серед яких виділяємо: запровадження системного підходу до надання державної фінансової підтримки; удосконалення нормативно-правового забезпечення функціонування бюджетних трансфертів; збільшення обсягів капітальних інвестицій державного і місцевих бюджетів; забезпечення узгоджених дій центральних органів виконавчої влади для об'єднання та спрямування видатків на розв'язання найважливіших регіональних проблем; відновлення (з 2012 року призупинено) укладання та реалізації угод щодо регіонального розвитку; удосконалення механізму розподілу коштів державного фонду регіонального розвитку та створення фондів регіонального розвитку в областях; підвищення ефективності фінансового механізму бюджетної допомоги Європейського Союзу; стимулювання ефективного використання інвестиційного потенціалу на регіональному та локальному рівнях; забезпечення ефективності інвестиційної взаємодії на засадах державно-приватного партнерства; стимулювання банківського інвестиційного кредитування на рівні регіонів; активізація механізму залучення і використання фінансових ресурсів у рамках програм міжнародних фінансових організацій та урядів іноземних держав.

16. Перспективним напрямом удосконалення фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики є створення фондів регіонального розвитку для реалізації регіональних інвестиційних програм, які повинні забезпечити координацію інвестиційного процесу та концентрацію коштів з метою розв’язання регіональних проблем і дисбалансів на місцевому рівні, а також кардинально підвищити результативність впровадження децентралізації. Запровадження фондів регіонального розвитку на рівні областей передбачає акумуляцію та використання фінансових ресурсів державного фонду регіонального розвитку, коштів обласного і місцевих бюджетів, коштів недержавного сектору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аджемоглу Д., Робинсон Д. Почему одни страны богатые, а другие бедные. Происхождение власти, процветания и нищеты. Москва, АСТ, 2015. 693 с.

2. Айвазовський В. В. Принципи податкової системи, спрямованої на інклюзивне економічне зростання. Вісник інституту економіки та прогнозування. 2016. №1. С. 2-5.

3. Азаренкова Г. М., Семенова М. В. Фінансове забезпечення сталого економічного зростання підприємства. Вісник Університету банківської справи. 2015. № 2. С. 80–83.

4. Алексеев И. В. Финансовые потоки, фонды и фискальная политика. Бизнес Информ. Харьков : Изд. Дом «Инжэк», 2009. № 4 (2). С. 35–38.

5. Алле М. Условия эффективности в экономике: пер. с франц. М.: Науч. Изд. Центр «Наука для общества», 1988.

6. Базилевич В. Д., Баластрик Л. О. Макроекономіка : підручник / за ред. В. Д. Базилевича. К. : Знання, 2004. 851 с.

7. Базилюк А.В., Жулин О.В. Інклюзивне зростання як основа економічного розвитку. Економіка та управління на транспорті. 2015. Вип.1. С.19-29. URL: http: // nbuv.gow.ua/USRN/eut_2015_1_5.

8. Базилюк Я. Б. Пріоритетні напрями підвищення результативності співробітництва України з міжнародними фінансовими організаціями. Фінанси України. 2014. № 1. С. 54–66.

9. Балацький Є. О. Мінімізація ризиків інвестування в облігації місцевих позик як основа розвитку муніципальних запозичень в Україні. Механізм регулювання економіки. 2011. № 3 (53).

10. Барановський О. І. Сутність трансформаційних процесів у фінансовому секторі національної економіки. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2017. № 2. С. 346-360

11. Богдан І. В. Переваги та ризики участі іноземних інвесторів у проєктах публічно-приватного партнерства. Економіка і прогнозування. 2013. № 2. С. 43–54.

12. Богомолов В. А. Экономическая безопасность : учеб. Пособие. М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2006. 303 с.

13. Богорад О. Д., Нєвєлєв О. М., Падалка В. М., Підмогильний М. В. Регіональна економіка : словник-довідник. К. : Наук.-дослід. ін-т соц.-екон. пробл. міста, 2004. 346 с.

14. Бондарук Т. Г. Місцеве самоврядування та його фінансове забезпечення в Україні : монографія. НАН України. Ін-т екон. та прогнозув. К. : [б. в.], 2009. 608 с.

15. Бречко О. В. Державний механізм фінансового регулювання економіки регіону : автореф. дис. … к. е. н. за спец. 08.02.03. К., 2004. 20 с.

16. Брода М., Гінкул А., Рубановський К. Методи та механізми фінансування місцевого економічного розвитку : звіт Центру громадської експертизи. К. : Проєкт МЕРМ, 2012. 106 с.

17. Буряченко А. Є. Функціональна децентралізація та вдосконалення системи бюджетних відносин. Фінанси України. 2014. № 3. С. 25.

18. Бутко М. П. Державне регулювання регіонального розвитку, як чинник підвищення конкурентоспроможності територіальних утворень у контексті євроінтеграції. Культура народов Причерноморья. 2010. № 102. С. 7–9.

19. Бутко М. П., Хомик О. Д. Методологічні засади формування сучасної парадигми політики регіонального розвитку. Регіональна економіка. 2014. №2. С. 7–16.

20. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. №2456-VI (зі змінами та доповненнями). Відомості Верховної Ради (ВВР). 2010. № 50–51. URL: http//zakon4.rada.gov.ua/Laws/show/2456-17.

21. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за 2015 рік / В. В. Зубенко, І. В. Самчинська, А. Ю. Рудик та ін. 1БСЕД, Проєкт «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-ІІ) впровадження», USAID. К. : ФОП Клименко Ю. Я., 2016. 80 с.

22. Варналій З. С., Білик Р. Р. Інституційні засади та організаційні механізми політики регіонального розвитку: завдання реформ європейського зразка. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Регіональна політика в Україні: сучасний стан та шляхи активізації : зб. наук. пр. НАН України. Ін-т регіональних досліджень ; редкол. : В. С. Кравців (відп. ред.). Львів, 2014. Вип. 3 (307). С. 3–11.

23. Варналій З. С. Сутність державної регіональної політики. URL :

http://old.niss.gov.ua/book/Varnalij/01.pdf.

24. Васечко Л. І. Співвідношення понять «фінансовий механізм», «механізм фінансування», «фінансове забезпечення» та «фінансове регулювання». Вісник Львів ун-ту. 2009. Вип. 41. С. 103–107. (Сер. «Економіка»).

25. Василик О. Д. Теорія фінансів. К. : НІОС, 2000. 416 с.

26. Вахович І. М., Камінська І. М. Фінансова спроможність регіону: діагностика та механізми забезпечення : монографія.Луцьк :Надстир'я, 2009. 400 с.

27. Веклич О. О. Перші підсумки фінансово-бюджетної децентралізації екологічного оподаткування. Економіка України. 2016. № 3 (652). С. 60–74.

28. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К. ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.

29. Верховна Рада України VIII скликання. Коаліційна угода (проєкт). 2014. URL:http://samopomich.ua/wp-content/uploads/2014/11/Koaliciyna_uhoda_parafovana_20.11.pdf.

30. Витрати і ресурси домогосподарств України (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України) : статистичний збірник / Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u /2017/zb/07/zb_vrdu2016pdf.zip.

31. Власюк О. С., Базилюк Я. Б., Давиденко С. В., Венковський Д. Ю. Стан та проблеми співробітництва України з міжнародними фінансовими організаціями. Фінанси України. 2013. № 11. С. 7–22.

32. Власюк О. С. Шляхом децентралізації: виклики, ризики та пріоритети реформування регіонального розвитку в Україні. Регіональна економіка. 2015. №1. С. 5–8.

33. Вознюк М. А. Регіональна інвестиційна політика енергозабезпечення : монографія. Львів : ДУ «Ін-т регіон. досл. ім. М. І. Долішнього НАН України», 2015. 416 с.

34. Возняк Г. В. Бюджетна політика розвитку регіонів України: сучасна парадигма та орієнтири подальших реформ : монографія. Львів: ДУ «Ін-т регіон. досл. ім.М.І.Долішнього НАН України», 2016. 520 с.

35. Возняк Г. В. Бюджетні механізми підтримки розвитку регіонів в умовах модернізації економіки України. Регіональна економіка. 2014. № 3. С. 205–216.

36. Вовчак О. Д., Рудевська В. І. Консолідація у банківському секторі: теорія і досвід: монографія. Київ: ДВНЗ «Унівесритет банківської справи », 2017. 222с.

37. Воробьёв Ю. Н., Усков И. В. Межбюджетные отношения в Украине. Симферополь : Ареал, 2010. 276 с.

38. Всемирный банк предпринял попытку раскрытия стратегий роста быстро развивающихся стран / Центр гуманитарных технологий. 25.05.2008. URL: http://gtmarket.ru/news/state/2008/05/25/1686. Доклад о росте. Стратегии устойчивого роста и инклюзивного развития (The Growth Report. Strategies for Sustained Growth and Inclusive Development).

39. Габбард Р. Глен. Гроші, фінансова система та економіка : підручник / наук. ред. пер. М. Савлук, Д. Олексевич. К. : КНЕУ, 2004. 889 с.

40. Гаджиев Ю. Зарубежные теории регионального экономического роста и развития. Экономика региона. 2009. № 2. С. 45–62.

41. Гайдай Т. В. Інституція як інструмент інституційного економічного аналізу. Економічна теорія. 2006. № 2. С. 53–65.

42. Гальчинський А. Теорія грошей. К. : Основи, 1998. 413 с.

43. Ганущак Ю. І. Реформа територіальної організації влади. Швейцарсько-український проєкт «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO». К. : Софія-А, 2013. 159 с.

44. Геєць В. М., Семиноженко В. Н. Інноваційні перспективи України : монографія. Харків : Константа, 2006. 272 с.

45. Геєць В. М., Гриценко А. А. Політичні й інституціональні засади справедливості та усталеності соціально-економічного розвитку. Європейський вектор економічного розвитку. 2012. №2 (13). С. 43-57.

46. Головченко О. М. Формування механізмів стабільного розвитку регіону : монографія. Одеса : Фенікс, 2009. 422 с.

47. Гонта О. І. Політика транснаціоналізації економіки регіонів: теорія, методологія, практика : монографія. Чернігів : Чернігівський ЦНТЕІ, 2009. 496 с.

48. Горбачевська О. В., Хмелярчук М. І., Стасишин А. В. Історія економіки та економічної думки у логічних схемах: навч.посібник / за ред. канд. екон. наук, доц. О. В. Горбачевської. К. : УБС НБУ, 2013. 526 с.

49. Гранберг А .Г. Основы региональной экономики. М.:Изд. Дом ГУ ВШЭ,

2006.

50. Гриценко А. А. Економіка України на шляху інклюзивного розвитку. Економіка і прогнозування. 2016. №2. С. 9-23.

51. Громадський моніторинг бюджетів міст обласного значення Львівської області : інформаційно-аналітичне видання. Львів, 2014. С. 87–88.

52. Давимука С. А., Федулова Л. І. Передумови формування і розвитку креативної економіки регіонів. Регіональна економіка. 2016. № 1. С. 12-22.

53. Данилишин Б. М. Децентралізація управління в Україні: з чого почати? URL : http://kontrakty.ua/article/82116.

54. Данилишин Б. М., Чернюк Л. Г., Фащевський М. І. Соціально-економічні проблеми розвитку регіонів: методологія і практика / за ред. проф. Б.М.Данилишина. Черкаси : ЧДТУ, 2006. 315 с.

55. Дацишин М., Керецман В. Інституційне забезпечення регіональної політики та практика взаємодії органів влади в Україні. К. : К. І. С., 2007. 102 с.

56. Дегтярьова І. Теорії регіонального розвитку та їх еволюція як основа сучасного регіонального управління. Вісник НАДУ. 2010. №4. С. 141-148.

57. Декларация тысячелетия Организации Объединенных Нации, утверждена резолюцией 55/2 Генеральной Ассамблеи от 8 сентября 2000 года. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_621.

58. Демків О. І. Вплив фінансової кризи на бюджети органів місцевого самоврядування (на прикладі Львівської області). Фінанси України. 2011. №8. С. 76–89.

59. Демків О. І. Напрями поглиблення бюджетної реформи в Україні. Фінанси України. 2009. № 3. С. 46–55.

60. Демографічний щоденник населення України за 2013 рік : стат. збірник / за ред. О. Г. Осауленка ; Державна служба статистики України. К., 2014. 465 с.

61. Державна казначейська служба України. URL : http://www.treasury.gov.ua/main/uk/publish/category/22813.

62. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети : монографія / за ред. З. С. Варналія. К. : НІС, 2007. 768 с.

63. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року : постанова Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 р. № 385 URL :

http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%DO%BF.

64. Державна стратегія регіонального розвитку України на період до 2015 року: постанова Кабінету Міністрів України від 21.07.2006 р. № 1001. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1001-2006-п.

65. Державне управління регіональним розвитком України : монографія / за ред. В. Є. Вороніна, Я. А. Жаліла. К. : НІСД, 2010. 288 с.

66. Державно-приватне партнерство як механізм реалізації нової регіональної політики: можливості застосування та практичні аспекти підготовки і впровадження інвестиційних проєктів. – Режим доступу: http://rdpa.regionet.org.ua/images/129/PPP_report_U-LEAD_30_10_2017.pdf.

67. Деякі питання державного фонду регіонального розвитку : постанова Кабінету Міністрів України від 18.03.2015 р. № 196 URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/196-2015-п.

68. Для кожної області ефективна агенція регіонального розвитку – це вже необхідність. URL: http://www.minregion.gov.ua/press/news/dlya-kozhnoyi-oblasti-efektivna-agentsiya-regionalnogo-rozvitkutse-vzhe-neobhidnist-v-yacheslav-negoda/

69. Довідка щодо стану виконання місцевих бюджетів за січень-грудень 2017 року. URL : https://www.minfin.gov.ua/news/view/vykonannia-dokhodiv-mistsevykh-biudzhetiv-?category=bjudzhet&subcategory=zatverdezhnnnia-mistsevykh-biudzhetiv.

70. Досвід об’єднання територіальних громад на Сході України: економіко-правові аспекти. Колективна монографія. За наук. ред. В.А.Устименка та І.В.Заблодською. НАН України. Інститут економіко-правових досліджень. К.:ТОВ «ВІСТКА», 2017. 209 с.

71. Долішній М. І. Регіональна політика на рубежі XX–XXI століть: нові пріоритети. НАН України. Ін-т регіон.досліджень. Київ : Наукова думка, 2006.511с.

72. Дробозина Л. А. Финансы : учебник для вузов / под ред. проф. Л. А. Дробозиной. М. : Финансы, ЮНИТИ, 1999. 527 с.

73. Економічна енциклопедія : у 3 т. / Т. 1 (А–К). К. : Академія, 2000. 630 с.

74. Економічна енциклопедія : у 3 т. / Т. 3 (П–Я). К. : Академія, 2000. 952 с.

75. Економічна енциклопедія : у 3 т. / Том 1 / редкол. : Б. Д. Гаврилишин, С.В.Мочерний, О. А. Устенко, О. І. Амоша та ін. К. : Академія, 2000. 864 с.

76. Енциклопедія банківської справи України / НБУ, Ін-т незалежних

експертів; ред. В. С. Стельмах. К. : Молодь: Ін Юре, 2001. 680 с.

77. Енциклопедія для банкіра : у 2 т. / Том 1 (теоретична та історична частина) / авт. кол. ; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. Т. Смовженко, канд. екон. наук, доц. Г.Стеблій, д-ра філос. наук, проф. З.Скринник. К.: УБС НБУ, 2012.483 с.

78. Жаліло Я. Чи з іскри полум'я займеться, або Сім викликів для нового етапу децентралізації. ZN №1216. 2018. 3 листопада – 9 листопада.

79. Жовнірчик Я. Ф. Формування самодостатніх територіальних громад і стратегія їх економічного розвитку. Університетські наукові записки. 2005. № 1-1 (13–14). С. 327. URL : http://www.univer.km.ua/visnyk/773.pdf.

80. Жук В. І. Підвищення ефективності реалізації угод щодо регіонального розвитку між Кабінетом Міністрів України та обласними радами. URL : http:old.niss.gov.ua/monitor/september09/18.htm.

81. Жук М. Регіональна економіка. К. : Академія, 2008. 416 с.

82. Заблодська І.В., Рогозян Ю.С., Плетньов М.В. Обгрунтування бюджетних витрат для фінансового забезпечення реалізації пілотного проєкту з розвитку підприємництва в регіонах України. Вісник Східно-українського університету імені Володимира Даля. Сєвєродонецк: вид-во СНУ ім. В.Даля, 2016. №3 (227). С.35-40.

83. Заблодська І.В. Сучасні інструменти державної регіональної політики в контексті децентралізації. Збірник наукових праць Донецького державного університету управління. Серія «Економіка». 2019. № 1

84. Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» від 5.07.2012 р. № 5073. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5073-17.

85. Закон України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України та деяких інших законодавчих актів України» від 12.01.12 р. №4318-VI. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4318-17.

86. Закон України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин» від 28.12.2014 р. № 79-VIII. URL : http//zakon2.rada.gov.ua/Laws/show/79-19.

87. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо усунення регуляторних бар'єрів для розвитку державно-приватного партнерства та стимулювання інвестицій в Україну» від 24.11.2015 р. № 817-VIII. URL :

http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/817-19.

88. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 17.05.2012 р. № 4731-VI. URL : http://www.document.ua/pro-vnesennja-zmin-do-dejakih-zakonodavchih-aktiv-ukrayini-doc100100.html.

89. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» від 28.12.2014р. № 71-VIII. URL : http//zakon2.rada.gov.ua/Laws/show/71-19.

90. Закон України «Про Державний бюджет України на 2012 рік» від 22.11.2011р. № 4282-VI. URL : http: // zakon2. rada.gov.ua/laws/show/4282-17.

91. Закон України «Про Державний бюджет України на 2013 рік» від 06.12.2012р. № 5515-VI. URL : http: // zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5515-17.

92. Закон України «Про Державний бюджет України на 2014 рік» від 16.01.2014р. за № 719-VII. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/719-18.

93. Закон України «Про Державний бюджет України на 2015 рік» від 28.12.2014р. за № 80-VIII. URL : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/80-19.

94. Закон України «Про Державний бюджет України на 2016 рік» від 25.12.2015р. за № 928-VIII. URL : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/928-19/page.

95. Закон України «Про Державний бюджет України на 2017 рік» від 21.12.2016р. за № 1801-VIII. URL : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T161801.html.

96. Закон України «Про Державний бюджет України на 2018 рік» від 7.12.2017р. № 2246-VIII. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2246-19.

97. Закон України «Про державні цільові програми» від 18.03.2004 р. № 1621-IV. URL : http://search.Lig zakon. Ua/L_doc2. ns/tink1/T041621 htnl.

98. Закон України «Про державно-приватне партнерство» від 01.07.2010 р. № 2404-VI. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show.

99. Закон України «Про Державний бюджет України на 2019 рік» від 23.112018р. № 2629-VIII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2629-19.

100. Закон України «Про добровільне об’єднання територіальних громад» від 5.02.2015 р. № 157-VIII. URL : http//zakon2.rada.gov.ua/Laws/show/157-19.

101. Закон України «Про засади державної регіональної політики» від 05.02.2015 р. № 156-VIII. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/156.

102. Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 р. № 1560-XII. URL : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1560-12.

103. Закон України «Про концесії» від 16.07.1999 р. № 997-XIV. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997-14.

104. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997р. № 280. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/Laws/show/280/97-%ДО%В2%Д1%80.

105. Закон України «Про місцеві державні адміністрації» від 9.04.1999 р. № 586-XIV. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/Laws/show/586-14.

106. Закон України «Про режим іноземного інвестування» від 19.03.1996 р. № 93/96-ВР. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93/96-вр.

107. Закон України «Про співробітництво територіальних громад» від 17.06.2014р. № 1508-VII. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/Laws/show/1508-18/card6#Public.

108. Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» від 08.09.2005 р. № 2850. // Офіц. вісн. України. 2005. № 40. С. 25–29.

109. Закон України «Про центральні органи виконавчої влади» від 17.03.2011 р № 3166-IV. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/Laws/show/3166-17.

110. Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава : Програма економічних реформ на 2010–2014 роки. Електронний ресурс / Офіційне представництво Президента України. URL : http://www.president.gov.ua.

111. Запатріна І. В. Публічно-приватне партнерство в Україні: перспективи застосування для реалізації інфраструктурних проєктів і надання публічних послуг. Економіка і прогнозування. 2010. № 4. С. 62–86.

112. Запатріна І. В. Розвиток державної підтримки публічно-приватного партнерства в Україні. Економіка і прогнозування. 2011. № 3. С. 9–24.

113. Затонацька Т.Г. Фінансове забезпечення інклюзивного зростання та подолання бідності в Україні: існуюча практика та перспективи. Теоретичні та прикладні питання з економіки. 2014. Вип.1 (28), Т.2. С. 102-112.

114. Захарченко В.І. Історико-економічний аналіз теорії розміщення промисловості : мікроекономічний рівень. Вісник 2015. №3(28). С.37-43.

115. Звіт за результатами проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики в Україні. URL:

http://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2016/05/Zvit-za-rezultatami-realizatsiyi-derzhavnoyi-regionalnoyi-politiki-v-Ukrayini-u-2015-rotsi3.pdf.

116. Звіт Рахункової палати про результати аналізу стану залучення та використання позик міжнародних фінансових організацій. URL : www.acrada.gov.ua/doccatalog/document/16753343/Zvit_197_2017.pdf?suboal=main.

117. Звіт Рахункової палати про результати аналізу формування та використання міжбюджетних трансфертів з Державного бюджету України місцевим бюджетам у 2016–2017 роках. URL : http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16756589/Zvit_11-1_2018.pdf?subportal=main.

118. Звіт Рахункової палати України за 2013 рік. К., 2014.

119. Звіт Світового банку: Консультативна підтримка реформи місцевих бюджетів QCBS-2. URL : http://www.minfin.gov.ua.

120. Зені Мінтон Бедос. Для багатших і для бідніших. Зростання нерівності – одна з найбільших соціально-економічних і політичних проблем сучасності. URL: http://tyzhden.ua/World/62625.

121. Зінчук Т.О. На початку пошуку стратегії інклюзивного зростання сільської економіки: світовий та європейський підхід. Вісник Сумського національного аграрного університету, серія «Економіка і менеджмент». 2016. Вип.4 (68). С.132-136.

122. Іванова О. Ю., Лаптєв В. І. Механізм саморозвитку регіонів в умовах проблемно-орієнтованого управління *Бізнес Інформ*. 2017. № 1. С. 121-126.

123. Иностранные инвестиции в регионы Украины: монография / А.М.Бандурка, С.И. Лекарь, О.В. Носова. Харьков: Золотая миля, 2013. 340 с.

124. Індекс інклюзивності економічного розвитку: Україна посіла 49-е місце. URL : https://www.radiosvoboda.org/a/news/28989555.html.

125. Індекс людського розвитку: Україна посіла 88 позицію серед 189 країн. URL:http://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/presscenter/pressreleases/2018/human-development-indices--where-does-ukraine-rank--.html

126. Інтелектуально-інноваційний розвиток регіону в контексті євроінтеграції: монографія НАН України Інститут регіональних досліджень. / відп. ред. Л. К. Семів. Львів, 2009. 486 с.

127. Інформаційно аналітична довідка про стан співробітництва України з

Міжнародним банком реконструкції та розвитку. URL: http://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=5091a0d5-dccb-47c9-a0ce-884cb4c16f02.

128. Інформаційно-довідкові матеріали щодо співробітництва з МФО. Стратегія партнерства з Україною на період 2012–2016 фінансових років МБРР. URL : http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=Informatsiino-dovidkoviMaterialiSchodoSpivrobitnitstvaZMfo.

129. Іртищева І. О. Інвестиційна привабливість економіки: міжрегіональні асиметрії. Регіональна економіка. 2014. № 2. С. 84–94.

130. Іщук С. І., Гладкий О. В. Регіональна економіка: Теорія. Методи. Практика : підручник. Київ, нац.ун –т.ім. Т. Шевченка. К.: Знання, 2013. 447с.

131. Карпатський регіон: актуальні проблеми та перспективи розвитку. монографія у 8 т. / НАН України. Ін-т регіон. досл. / наук. ред. В. С. Кравців. – Том 6. Фінансовий потенціал/відп. ред. І.З.Сторонянська. Львів, 2013. 300с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).

132. Карчева Г. Т., Смовженко Т. С., Міщенко В. І. та ін. Ефективність та конкурентоспроможність банківської системи України : монографія / за заг. ред. д-ра екон. наук Г. Т. Карчевої. Київ : ДВНЗ «Університет банківської справи», 2016. 279 с.

133. Карчева Г. Т. Системний аналіз ефективності діяльності банків України. Вісник НБУ. 2006. № 11 (129). С. 12–17.

134. Кизим М. О. Гейман О. А., Єпітова М. О. Зарубіжні стандарти й практика розробки стратегій соціально-економічного розвитку країн світу. Соціально-економічний розвиток регіонів України: проблеми науки і практики : монографія. Харків : ІНЖЕК, 2007. 128 с.

135. Кириленко О. П. Досягнення стратегічних орієнтирів удосконалення міжбюджетних відносин в Україні. Фінанси України. 2013. № 2. С. 19.

136. Кириленко О. П. Фінанси (теорія та вітчизняна практика): навч. посібник. Тернопіль : ТОВ ЦМДС, 1998. С. 34.

137. Китинг М. Новый регионализм в Западной Европе. Логос. 2003. №6 (40). С. 67-116.

138. Кноглер М., Сєкарєв О. Ринкова реформа і регіональна політика.

Економіка України. 1995. № 1. С. 65.

139. Коваленко Ю. Зміст категорії «інституція» в інституційному економічному аналізі. Вісник ТНЕУ. 2010. № 4. С. 19–31.

140. Ковалюк О. М. Фінансовий механізм організації економіки України (проблеми теорії і практики) : монографія. Львів : Вид. центр Львів. нац. ун-ту ім. Івана Франка, 2002. 396 с.

141. Ковальчук О. Д. Агробізнес як складова інклюзивного розвитку сільських територій. Інноваційна економіка. 2017. №3-4 (68). С.118-122.

142. Ковальчук С. В., Форкун І. В. Фінанси: навч. посібник. Львів: «Новий Світ – 2000», 2009. 568 с.

143. Козоріз М. А., Сторонянська І. З. Концептуальні засади управління фінансовим потенціалом регіону. Економіст. 2011. № 5. С. 24–27.

144. Козоріз М. А. Напрями модернізації механізмів реалізації державної політики регіонального розвитку в Україні. Регіональна економіка. 2013. №2. С. 52–61.

145. Колосова В. П., Іванова І. М. Співробітництво України з міжнародними фінансовими організаціями: сучасний стан та перспективи розширення. Фінанси України. 2014. № 11. С. 33–45.

146. Конституція України. URL : http://zakon3.rada.gow.ua/Laws/show/254k/96-BP.

147. Концепция долгосрочного социально-экономического развития Российской Федерации на период до 2020 года : Распоряжение Правительства Российской Федерации от 17 ноября 2008 г. № 1662-р. Электронний ресурс. – Режим доступа : www.ifap.ru/ofdoc.

148. Концепція державної регіональної політики України : затверджена Кабінетом Міністрів України 02.07.2008р. URL : http://gua.convdocs.org/docs/822/index-34352.html.

149. Концепція партнерства Світового Банку з Україною на 2017-2021 рр. URL : http://www.worldbank.org/uk/news/infographic/2017/06/20/country-partnership-framework-for-ukraine-2017-2021.

150. Концепція розвитку державно-приватного партнерства в Україні на 2013–2018 роки» : розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.08.2013 р.

№739-р. URL : http:// http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/739-2013-%D1%80.

151. Корнелюк Р. В. Наслідки експансії іноземних банків у національній банківській системі. Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : Зб. Наук. Пр. Суми : ДВНЗ «Українська академіябанківської справи Національного банку України». 2010. Вип. 28 С. 148-155.

152. Корпоративна соціальна відповідальність : підручник / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Т. С. Смовженко, д-ра екон. наук, проф. А. Я. Кузнєцової. К. : УБС НБУ, 2009. 258 с.

153. Крауліх П. Вайланд Г. Програмно-цільовий метод бюджетування у Федеральній землі Гессен, Німеччина. Фінанси України. 2014. № 11. С. 7–16.

154. Кредісов А. І., Білоус А. О. Державно-приватне партнерство: світовий досвід та його використання в Україні. Економіка України.2016. № 2 (651). С. 4-15.

155. Криниця С. О. Етапізація розвитку фінансового посередництва банків в Україні. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду в Україні : зб. наук. пр. / ДУ «Ін-т регіон. досл. ім. М. І. Долішнього НАН України». 2015. Вип. 2 (112). С.62–65.

156. Криховецька З. М. Кредитний механізм та його вплив на інвестиційні процеси в Україні. URL : http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/28025.4tml.

157. Кульчицький М. І., Крупка М. І., Коваленко В. М. Трансформація ролі доходів місцевих бюджетів як інструменту бюджетного механізму в контексті децентралізації. Світ фінансів. 2018. Вип. 3. С. 7-18. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/svitfin_2018_3_3.

158. Куйбіда В. С. та ін. Нова державна регіональна політика в Україні. Зб. наук.-аналіт. матеріалів, нормат.-прав. актів та навч.-метод. док. у галузі регіон. розв. К. : Крамар, 2009. 232 с.

159. Левандівський О. Т. Фінансова політика держави у природокористуванні. Електронний ресурс. Економічні науки. 2010. Вип. 7 (25). Ч. 5. (Сер. «Облік і фінанси»). URL:http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/En_oif/2010_7_5/2.pdf.

160. Лексин В. Н., Шведов А. Н. Государство и регион. Теория и практика государственного регулирования территориального развития. М. : Эдиторная УРСС, 2003. С. 368.

161. Лисяк Л. В., Олійник В. Я., Дем'яненко В. Є. Міжбюджетні відносини: сутність, рольові функції та фінансове регулювання. Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. 2011. Вип. 2(14). С.130-133.

162. Лободіна З. Трансформація видатків місцевих бюджетів у контексті бюджетної децентралізації. Світ фінансів. 2015. № 1. С. 69–82.

163. Луцків О. М. Сутність та цілі регіональної структурної політики. URL : http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=65662.

164. Лукінов І. І. Інвестиційна політика сталого економічного розвитку. Економіка України, 2004. №10.

165. Луніна І. О. Формування місцевих бюджетів та основи принципу еквівалентності: шлях до ефективної бюджетної системи України. Фінанси України. 2010. № 9. С. 3–12.

166. Людський розвиток в Україні. Модернізація соціальної політики: регіональний аспект : колективна монографія / за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. Е. М. Лібанової. К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В.Птухи НАН України, 2015. 356 с.

167. Людський розвиток в Україні: соціальні та демографічні чинники модернізації національної економіки : монографія / Е. М. Лібанова, О. В. Макарова, І. О. Курило та ін. ; за ред. Е. М. Лібанової. К. : Ін-т демографії та соц. досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2012. 320 с.

168. Магас В.М. Детермінанти розвитку сільської економіки у сучасних умовах. Територіальний розвиток і регіональна політика в Україні: виклики та пріоритети сталого ендогенного зростання регіонів України в умовах сучасних реформ: наукова доповідь. ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долішнього НАН України». Львів, 2018. С. 47-58.

169. Майорова Т., Урванцева С. Підвищення ролі банківсько-інвестиційного кредиту в інноваційному розвитку економіки України. Вісник Національного банку України. 2014. №3. С.30-35.

170. Макконнелл К. Р., Брю С. Л. Экономикс: принципы, проблемы и политика: В 2-х т. Т.1: Пер. с 13-го англ. Изд. М.: ИНФРА-М, 2001. XXVI, 486 с.

171. Макроекономічне районування України: історичні витоки, сучасність та перспективи: монографія. НАН України Інститут регіональних досліджень /

відп.ред.С.Л.Шульц. Львів, 2011. 268 с.

172. Мальський М. З. Реформа адміністративно-територіального устрою в Польщі: досвід та уроки для України. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Економічний простір України: регіоналізація та інтеграція в умовах суспільних трансформацій : зб. наук. пр. / НАН України. Ін-т регіон. досл. ; редкол. : Є. І. Бойко (відп. ред.). Львів, 2011. Вип. 1 (87). 506 с.

173. Марковський С. С. Фінансове забезпечення регіональної політики ЄС. Науковий вісник Академії муніципального управління. 2010. № 2. С. 414–422. (Серія «Управління»).

174. Маршалл А. Принципы экономической науки: В 3 т. М.:Прогресс, 1993г.

175. Матеріали проєктів технічної допомоги Міністерства економіки : Ж. Марку. Інформація про впровадження контрактів на різних рівнях урядування з метою покращення територіального розвитку. б. м., 2004. 24 с.

176. Механізми забезпечення ефективності та конкурентоспроможності банківської системи та економіки України : монографія / за заг. ред. Г. Т. Карчевої. Київ : ДВНЗ «Університет банківської справи», 2019. 494 с.

177. Механізми реалізації регіональної політики: оцінка ефективності та напрями удосконалення: монографія / наук.ред. д.е.н., проф. С.Л. Шульц; ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України». Львів, 2018. 221 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).

178. Мирончук О. Б. Концептуальні аспекти інвестиційного забезпечення розвитку національної агросфери. Вісник Харк. нац. аграрного ун-ту. 2012. Вип. 10. С. 181–187.

179. Мишкін Ф. Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків URL:http://pidruchniki.ws/1992051335090/finansi/ekonomika_groshey_bankiwskoyi_spravi_i_fanansovih_rinkiv_-_mishkin_fs.

180. Мікловда В. П., Пітюлич М. І. Формування економічних пріоритетів в умовах децентралізації управління регіональним розвитком. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Регіональна політика в Україні : зб. наук. пр. / НАН України. Ін-т регіон. досл.; ред. кол.: В.С.Кравців (відп. ред.). Львів, 2014. Вип. 3 (107). 570 с.

181. Місцеві фінанси : підручник / за ред. О. П. Кириленко. К. : Знання, 2006.

677с.

182. Міщенко В. І., Науменкова С. В. Банківська система України: проблеми становлення та розвитку. Фінанси України. 2016. № 56. С. 7–33.

183. Міщенко В. І., Жупанін В. Проблеми збалансованості внутрішніх заощаджень та зовнішніх запозичень банків в умовах нестабільності фінансових ринків. Вісник Національного банку України. 2008. № 7. С. 8–12.

184. Модернізація України – наш стратегічний вибір : Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. К. : НІСД, 2011. 432 с.

185. Молдаван О. О. Новий етап реформи системи державних фінансів України: ключові пріоритети та завдання. Фінанси України. 2014. № 8. С. 57–69.

186. Мусис Н. Усе про спільні політики Європейського Союзу. К. : К.І.С., 2005. 466 с.

187. Мюрдаль Г. Современные проблемы «третьего мира» Драма Азии: пер. с англ./ Г. Мюрдаль: под. общ. ред. д.э.н., проф. Р.А. Ульяновского. М.: Прогресс, 1972. 767 с.

188. Мярковський А. І. Перспективи вдосконалення фінансового регулювання в Україні: глобальні виклики. Фінанси України. 2014. № 5. С. 7–19.

189. Напрями перспективного розвитку Львівської області на 2019-2021 роки (проєкт). URL : https://dyvys.info/2018/11/26/na-zasidanni-rady-regionalnogo-rozvytku-predstavyly-plan-rozvytku-lvivshhyny-na-2019-2021-roky-foto/

190. Наукові основи національної стратегії сталого розвитку України : монографія / за заг. ред. акад. НАН України, д. е. н., проф. М. А. Хвесика. К. : ДУ ІЕПСР НАН України, 2013. 268 с.

191. Наумова Л. Ю. Бюджетний механізм фінансової стабільності економіки. Фінанси України. 2003. № 4. С. 19–28.

192. Національна парадигма сталого розвитку України / за заг. ред. акад. НАН України, д. т. н., проф., засл. діяча науки і техніки України Б. Є. Патона. К. : ДУ «Ін-т економіки природокористування та сталого розвитку Нац. академії наук України», 2012. 72 с.

193. Національна стратегія «Україна-2015». К. : НАН України, 2009. 161 с.

194. Нейсбит Дж. Мегатренды: десять новых тенденций, трансформирующих нашу жизнь. 1982.

195. Нехайчук Д. Складові фінансового забезпечення розвитку регіону. Економічний аналіз : зб. наук. пр. / Терноп. нац. економ. ун-т ; редкол. : С. І. Шкарабан (гол. ред.) та ін. Тернопіль : Економічна думка, 2011. Вип. 9. Ч. 1.

196. Ніжнянські В., Потканські Т., Сегварі П. Формування політики регіонального розвитку. Досвід країн Центральної та Східної Європи в контексті вступу до ЄС. Братислава, Будапешт, Варшава. Київ : К.І.С., 2007. 166 с.

197. Нова державна регіональна політика в Україні / за заг. ред. д-ра наук з питань держ. управління, проф. В. С. Куйбіди. К. : Крамар, 2009. 232 с.

198. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки. К., 2000. 120 с.

199. Нуреев Р. Теория развития: новые модели экономического роста (вклад человеческого капитала). Вопросы экономики. 2000. С. 140-141.

200. Об’єднання територіальних громад: як під впливом децентралізації узурпують владу. URL : https://terhromady.info/yak-pid-vyhliadom-detsentralizatsii-uzurpuiut-vladu.

201. Одновекторність використання субвенцій в регіонах. URL : http://www.ukrbizn.com/vlast_biznes/521-odnovektornst-vikoristannya-subvencyi-v-regonah.html.

202. Опарін В. М. Домінанти та пріоритети фінансового вирівнювання в Україні. Фінанси України. 2015. № 6. С. 29–43.

203. Опарін В. М. Фінанси (загальна теорія) : навч. посібник. 2-ге вид., допов. і переробл. К. : КНЕУ, 2005. 240 с.

204. ОСЕР [Електронний ресурс] – Режим доступу : www.oecd.org/regional.

205. Основи регіональн ого управління в Україні : підручник / за заг. ред. В. М. Вакуленка, М. К. Орлатого. К. : НАДУ, 2012. 576 с.

206. Офіційний сайт Асоціації банків України. URL: http://aub.org.ua.

207. Офіційний сайт Державної казначейської служби України. URL: http://www.treasury.gov.ua/main/uk/index.

208. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL : http://ukrstat.gov.ua.

209. Офіційний сайт Європейської комісії. URL : http://ec.europa.eu/index_en.htm.

210. Офіційний сайт Євростату. URL : http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eutostat/home.

211. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. URL : http: // www.me.gov.ua.

212. Офіційний сайт Міністерства регіонального розвитку будівництва та житлово-комунального господарства України. URL : http://www.minregion.gov.ua.

213. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL : http:// www.minfin.gov.ua.

214. Офіційний сайт Національного банку України. : http://www.bank.gov.ua.

215. Офіційний сайт Північної Екологічної Фінансової корпорації (НЕФКО). URL:htpp://www.nefko.org.

216. Офіційний сайт Світового банку. URL : http://www.worldbank.org.

217. Офіційні повідомлення Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. URL : http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=InformatsiinoDovidkoviMaterialiSchodoSpivrobitnitstvaZMfo.

218. Павлов В. Міжбюджетні відносини в системі реалізації соціальних гарантій держави. Фінансово-кредитна система: вектор розвитку для України : зб. матеріалів І Міжнар. науково-практ. конф. (м. Ужгород, 23–25 квітня 2015 р.). Ужгород : Закарпаття, 2015. 694 с.

219. Павлюк А. П. Формування об’єднаних територіальних громад у контексті адміністративно-територіальної реформи. URL: https://www.niss.gov.ua/content/articles/files/1_Pavliuk-c009a.pdf

220. Павлюк К. В. Бюджет, бюджетний процес в умовах транзитивної економіки України : монографія. К. : НДФІ, 2006. – 584 с.

221. Паламарчук М. Регіональні дослідження: завдання і наукові підходи. Регіон. економіка. 1996. № 1–3. С. 32–39.

222. Панасенко А. А. Банковский сектор как фактор экономического роста и сглаживания финансовых колебаний в условиях кризиса. Електронний ресурс. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики : зб. наук. пр. 2011. №2 (11). URL : http://www.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Fkd/2011_2/part1/3.pdf.

223. Панова Т. В. Становление государственно-частного партнёрства в России: содержание и формы. Экономические науки. 2014. № 6 (115). С. 22–25.

224. Пилипів В. Управлінські аспекти децентралізації в контексті адміністративно-територіальної реформи в Україні. Економіка України. 2008. № 3. С. 12–19.

225. Писаренко С. М. Регулювання регіонального розвитку в країнах ЄС. Регіональна політика та механізми її реалізації. К. : Наукова думка, 2003. 370с.

226. Післякризовий розвиток економіки України: засади стратегії модернізації. К. : НІСД, 2011.66 с.

227. Піхоцький В. Ф. Стабільність фінансової системи через ефективне використання бюджетних коштів. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України : зб. наук. пр. / Ін-т регіон. досл. НАН України. 2014. Вип. 3 (107). С. 332–338.

228. Положення про Міністерство регіонального розвитку та будівництва України: постанова Кабінету Міністрів України від 16.05.2007 № 750 URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/750-2007-%D0%BF.

229. Положення про Міністерство економіки України: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.05.2007 р. № 777. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/777-2007-%D0%BF.

230. Полякова Ю.В. Пріоритети забезпечення конкурентоспроможності регіонів України: монографія. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І.Долішнього НАН України», 2018. 336 с.

231. Поповкін В. А. До концепції державної регіональної політики. К. : Нац. ін-т стратегічних досліджень, 1995. Вип. 37. – 64 с.

232. Портер М. Международная конкуренция: конкурентные преимущества стран. пер. с англ. М.: Международные отношения, 1993. 896 с.

233. Постанова Верховної Ради України «Про попереднє схвалення законопроєкту про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)» від 31.08.2015 р. № 656-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/656-19.

234. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання фінансування програм та проєктів регіонального розвитку» від 16.11.2016 р. № 827. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/827-2016-%D0%BF.

235. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання організації здійснення державно-приватного партнерства» від 11.04.2011 р. № 384. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/384-2011-%D0%BF.

236. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання реалізації у 2018-2020 роках Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року» від 12.09.2018 р. №733. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/733-2018-п

237. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання розподілу обсягу міжбюджетних трансфертів» від 08.12.2010 р. № 1149. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1149-2010-%D0%BF.

238. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання державного фонду регіонального розвитку» від 18.03.2015 р. № 196. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/196-2015-%D0%BF.

239. Про затвердження Порядку розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених регіональних стратегій і планів заходів: постанова Кабінету Міністрів України від 16.11.2015 р. № 932. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/932-2015-%D0%BF/print.

240. Про внесення змін до Порядку надання приватним партнером державному партнеру інформації про виконання договору, укладеного в рамках державно-приватного партнерства: постанова Кабінету Міністрів України від 02.09.2015 р. №746. URL : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/81-2011-%D0%BF.

241. Про внесення змін до порядків, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 11.04.2011 р. № 384: постанова Кабінету Міністрів України від 16.11.2016 р. № 815. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/815-2016-%D0%BF.

242. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 16.02.2011р. - №232: постанова Кабінету Міністрів України від 16.09.2015 р. №713. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/713-2015-%D0%BF.

243. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 12 квітня 2000 р. № 639: постанова Кабінету Міністрів України від 04.02.2016 р. № 130. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/639-2000-%D0%BF.

244. Про внесення змін до пункту 5 Порядку підготовки, оцінки та відбору інвестиційних програм (проєктів), що можуть реалізуватися за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку: постанова Кабінету Міністрів України від 23.01.2013 р. № 30. URL : http://zakon4rada.gov.ua/laws/show/30-2013-п/paran2#n2.

245. Про внесення змін до Порядку перерахування міжбюджетних трансфертів: постанова Кабінету Міністрів України від 23.01.2015 р. № 12. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/12-2015-%D0%BF.

246. Про запровадження оцінки ефективності здійснення спільних заходів, передбачених Угодою щодо регіонального розвитку: постанова Кабінету Міністрів України від 16.11.2011 р. № 1187. URL: http: //zakon4rada.gov.ua/laws/show/1187-2011-%DO%BF.

247. Про затвердження Порядку розроблення Державної стратегії регіонального розвитку України і плану заходів з її реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених Стратегії і плану заходів: постанова Кабінету Міністрів України від 11.11.2015 р. №931. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/931-2015-%D0%BF.

248. Про затвердження Державної цільової програми підтримки соціально-економічного розвитку малих міст на 2011–2015 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 29.11.2010 р. № 1090. URL : http://zakon4rada.gov.ua/laws/show/1090-2010-%DO%BF.

249. Про затвердження Методики виявлення ризиків, пов’язаних з державно-приватним партнерством, їх оцінки та визначення форми управління ними: постанова Кабінету Міністрів України від 16.02.2011 р. № 232. URL : http://zakon4 rada.gov.ua/laws/show/232-2011%DO%BF.

250. Про затвердження Положення про Міністерство економіки України: постанова Кабінету Міністрів України від 20.11.1991 р. №322. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-91-п.

251. Про затвердження Положення про Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України: постанова Кабінету Міністрів України від 30.04.2014 р. № 197. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/197-2014-п.

252. Про затвердження Порядку використання у 2012 році коштів державного фонду регіонального розвитку: постанова Кабінету Міністрів України від 21.03.2012 р. № 312. URL : http: // zakon2 rada.gov.ua/laws/show/312-2012%DO%BF.

253. Про затвердження Порядку здійснення моніторингу соціально-економічних показників розвитку регіонів, районів та міст обласного, республіканського в Автономній Республіці Крим значення для визначення територій депресивними: постанова Кабінету Міністрів України від 2.03.2010 р. № 235. URL: http: // zakon2 rada.gov.ua/laws/show/235-2010%DO%BF.

254. Про затвердження Порядку надання державної підтримки здійсненню державно-приватного парнерства: постанова Кабінету Міністрів України від 17.03.2011 р. № 279. URL : http://zakon4rada.gov.ua/laws/show/279-2011%DO%BF.

255. Про затвердження Порядку надання приватним партнером державному партнеру інформації про виконання договору, укладеного в рамках державно-приватного парнерства: постанова Кабінету Міністрів України від 9.02.2011р. №81. URL:http://zakon4 rada.gov.ua/laws/show/81-2011-%DO%BF.

256. Про затвердження Порядку перерахування деяких субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам на надання пільг, субсидій та компенсацій: постанова Кабінету Міністрів України від 11.01.2005 р. № 20. URL : http://www.zakon2. rada.gov.ua/laws/show//20-2005-%D0%BF.

257. Про затвердження Порядку перерахування до загального фонду місцевих бюджетів: постанова Кабінету Міністрів України від 10.08.2011 р. № 860. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/860-2011-%D0%BF.

258. Про затвердження Порядку перерахування міжбюджетних трансфертів: постанова Кабінету Міністрів України від 15.12.2010 р. № 1132. URL: http:/zakon4. rada.gov.ua/laws/show//1132-2010-%D0%BF.

259. Про затвердження Порядку підготовки, укладання та виконання Угоди щодо регіонального розвитку і відповідної типової Угоди: постанова Кабінету Міністрів України від 23.05.2007 р. № 751. URL : http://zakon4rada.gov.ua/laws/show/751-2007-%DO%BF.

260. Про затвердження Порядку розміщення тимчасово вільних коштів місцевих бюджетів на вкладних (депозитних) рахунках у банках: постанова

Кабінету Міністрів України від 12.01.2011 р. № 6. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show//6-2011-%D0%BF.

261. Про затвердження Порядку розроблення, проведення моніторингу та оцінки реалізації регіональних стратегій розвитку: постанова Кабінету Міністрів України від 16.11.2011 р. № 1186. URL : http://zakon4rada.gov.ua/laws/show/1186-2011%DO%BF.

262. Про затвердження Порядку та умов надання субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам на здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку окремих територій: постанова Кабінету Міністрів України від 6.02.2012 р. № 106. URL : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show//106-2012-%D0%BF.

263. Про методику формування спроможних територіальних громад: постанова Кабінету Міністрів України від 8.04.2015 р. № 214. URL : http://document.ua/pro-zatverdzhennja-metodiki-formuvannja-spromozhnih-teritori-doc226247.html.

264. Про питання державного фонду регіонального розвитку: постанова Кабінету Міністрів України від 04.07.2012 р. № 656. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/656-2012-%D0%BF.

265. Про порядок підготовки, реалізації, проведення моніторингу та завершення реалізації проєктів економічного і соціального розвитку України, що підтримуються міжнародними фінансовими організаціями: постанова Кабінету Міністрів України від 27.01.2016 р. №70. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/70-2016-%D0%BF.

266. Про утворення Міжвідомчої координаційної комісії з питань регіонального розвитку: постанова Кабінету Міністрів України від 5.09.2012 р. № 827. URL: http://zakon2 rada.gov.ua/laws/show/827-2012-n.

267. Про утворення Міністерства регіонального розвитку та будівництва України і Міністерства з питань житлово-комунального господарства України: постанова Кабінету Міністрів України від 01.03.2007 р. №323. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/323-2007-п.

268. Порівняльна таблиця до проєкту постанови «Про внесення змін у «Порядок підготовки, оцінки та відбору інвестиційних програм і проєктів регіонального розвитку, що можуть реалізовуватися за рахунок коштів

державного фонду регіонального розвитку» затверджений Постановою Кабінету Міністрів України №196 від 18.032015 р. URL : https://www.csi.org.ua/law_writing/proekti_npa/porivnyalna-tablytsya-do-proektu-postanovy-pro-vnesennya-zmin-u-poryadok-pidgotovky/.

269. Про затвердження Положення про Державний плановий комітет Української РСР (Держплан УРСР): постанова Ради Міністрів УРСР від 16.11.1982 р. № 552. URL : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/552-82-%D0%BF.

270. Пояснювальна записка до звіту про виконання Державного бюджету України за 2014 р. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=54609&pf35401=33626.

271. Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади): Проєкт Закону України від 15.07.2015 р. URL: www.rada.gow.ua.

272. Проєкти державно-приватного партнерства. URL : https://www.google.com/maps/d/viewer?mid=11AaeSTRvxqMGBq3ONwRqqvcUae0nF1bS&ll=48.39169147726942%2C30.16570522209838&z=7.

273. Про Стратегію сталого розвитку «Україна-2020» : Указ Президента України від 12.01.2015 р. за № 5/2015. URL : http://www.president.gov.ua/documents/18688.html.

274. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 р. № 333-р. URL: .http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D%80/print1391002642718171.

275. Прогнімак О. Д. Інклюзивний розвиток України: перешкоди VS перспективи. Економічний вісник Донбасу. 2018. №1 (51). С. 187-197.

276. Прокопюк А. Структурні трансформації економіки регіонів в умовах євроінтеграції: досвід Польщі та перспективи його використання в Україні: монографія. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України, 2016. 375 с.

277. Пухир С.Т. Індекс інклюзивного розвитку регіону – новий підхід до оцінювання рівня соціально-економічного розвитку територій. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Збірник наукових праць.* ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України». 2019.

№ 5 (139). С. 14-21.

278. Пухир С. Т., Данилевич Х. В. Аналіз функціонування трансфертів між державним бюджетом України та місцевими бюджетами у 2015-2018 роках. Вісник УБС. №3 (33) 2018.С. 25-32.

279. Пухир С. Т. Аналіз чинного нормативно-правового забезпечення реформування державної регіональної політики. Стратегічні пріоритети 2016. №2 (39). С. 75-81.

280. Пухир С. Т., Сторонянська І. З. Банківський сектор в системі соціально-економічного розвитку регіонів. Світ фінансів №4 (49). 2016. С. 120-128.

281. Пухир С. Т. Бюджетна децентралізація на місцевому рівні: ефективність реформи. Проблеми та перспективи розвитку фінансів у сучасному світі: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Полтава, 22-23 жовтня 2015 р.). Полтава: ПУЕТ, 2015. С. 60-61.

282. Пухир С. Т. Бюджетные инвестиционные программы регионального уровня: алгоритмы формирования и финансирования. Экономическое возроджение России,№ 3 (37)2013.Периодическое научное издание.Санкт-Петербург.С.108- 114.

283. Пухир С. Т. Генезис інституційного забезпечення становлення та впровадження регіональної політики в Україні. Сучасні економічні системи. Збірник наукових праць економічні науки. Хмельницький: Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут. 2014. № 8. С. 335–345.

284. Пухир С. Т. Дискурс адміністративно-територіальної реформи в Україні та її вплив на формування державної регіональної політики. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Економічний простір України: регіоналізація та інтеграція в умовах суспільних трансформацій: збірник наукових праць / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; редкол.: відп.ред.Є.І.Бойко. Львів, 2011.- Вип.1 (87). С. 67 – 74.

285. Пухир С. Т. Державна стратегія розвитку гірських територій Карпат як необхідна умова розв’язання регіональних проблем сталого розвитку. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України: збірник наукових праць. Випуск 6 (98). Інститут регіональних досліджень НАН України, 2012.С. 107-114.

286. Пухир С. Т. Державний фонд регіонального розвитку: проблеми та шляхи удосконалення функціонування. Облік і фінанси. 2016. № 3 (73). С. 159-166.

287. Пухир С. Т. Дотація вирівнювання як бюджетний механізм фінансування місцевого розвитку. Фінансово-економічний збалансований розвиток України: проблеми та шляхи їх подолання: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпропетровськ, 12 – 13 вересня 2014 р.). Національний гірничий університет. Дніпропетровськ: Видавничий дім «Гельветика», 2014. С. 157–161.

288. Пухир С. Т. Заявочний метод формування регіональної інвестиційної програми: науково-прикладний аспект. Модернізація та суспільний розвиток економіки країни: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Сімферополь, 25 – 26 січня 2013 року). Наукове об’єднання «Economics». Сімферополь: НО «Economics», 2013. С. 78 – 81.

289. Пухир С. Т. Інституційне забезпечення формування та реалізації державної регіональної політики в Україні. Регіональна економіка. 2014. № 2. С. 17–26.

290. Пухир С. Т. Капітальні видатки державного бюджету - механізм фінансування регіонального розвитку. Інтеграція України в європейський і світовий фінансовий простір: збірник тез XI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 19-20 травня 2016 року). Львівський навчально-науковий інститут ДВНЗ «Університет банківської справи». Львів, 2016. С.23-25

291. Пухир С. Т. Концептуальні засади модернізації фінансового забезпечення реалізації державної регіональної політики. Проблеми та перспективи розвитку підприємництва: збірник наукових праць Харківського національного автомобільно-дорожнього університету. №2 (13), том1 2016. Харків: ХНАДУ, 2016. С. 42-48.

292. Пухир С. Т. Кредити міжнародних фінансових організацій як механізм фінансування державної регіональної політики. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України: збірник наукових праць. Випуск 2 (112) ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І.Долішнього НАН України», 2015. С. 46-49.

293. Пухир С. Т. Напрямки удосконалення нормативно-правового забезпечення реалізації державної регіональної політики. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України: збірник наукових праць. Випуск 3 (107) Інститут регіональних досліджень НАН України, 2014.С. 77-85.

294. Пухир С. Т., Курчаба С. В. Нова система оцінки розвитку регіонів – індекс інклюзивного розвитку регіону. Інтеграція України в європейський і світовий фінансовий простір: збірник тез XIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 18-19 травня 2018 року). Львівський навчально-науковий інститут ДВНЗ «Університет банківської справи». Львів, 2018. С. 25-27.

295. Пухир С. Т. Новий механізм фінансування державної регіональної політики: угода щодо регіонального розвитку. Фінансовий простір, 2014. №3. С. 177 – 182.

296. Пухир С. Т. Нові організаційні механізми формування бюджетних інвестиційних програм на регіональному рівні. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Модернізація економічного розвитку регіону : зб. наук, пр. / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; редкол. В. С. Кравців (відп. ред.). Львів, 2012. Вип. 4 (96) С.142-148.

297. Пухир С. Т. Нормативно-методичне забезпечення розробки національної та регіональної стратегій економічного і соціального розвитку України. Стан та шляхи вдосконалення. Збірник наукових праць. Економічні науки. Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут. Хмельницький. 2012. №3. С. 93-103.

298. Пухир С. Т. Огляд основних бюджетних механізмів реалізації державної регіональної політики. Актуальні проблеми економіки та управління сучасної України: матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м.Ужгород, 16 – 17 травня 2014 р.) / За заг.ред.: М. М. Палінчак, В. П. Приходько. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика». 2014 С. 271 – 272.

299. Пухир С. Т. Опыт финансирования местного хозяйства во Львовской области. Материалы Конференции для служащих местного самоуправления «Роль местного самоуправления для местного развития», (г. Августов , 11-12 сентября 2006 г.). Польша. Биелосток, 2006. С. 140-148.

300. Пухир С. Т. Особливості організації системи стратегічного прогнозування і програмування економічного та соціального розвитку в Україні. Вісник Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ). 2011. №3 (№12). С. 35-40.

301. Пухир С. Т. Особливості фінансової підтримки ЄС для реалізації

державної регіональної політики в Україні. Вісник Кам'янець-Подільського національного університеті імені Івана Огієнка. Економічні науки. Випуск 14 / за ред. Ящишиної І. В. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2019. С. 103-113.

302. Пухир С. Т. Проблеми фінансового забезпечення місцевого самоврядування. Вісник УБС НБУ. К.: 2014. № 1 (19). С. 102 – 107.

303. Пухир С. Т., П'ятак В. А. Регіональні особливості міграційних процесів у Львівській області. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Міграційні процеси в умовах політичного середовища регіону: збірник наукових праць. НАН України. Інститут регіональних досліджень; редкол.: відп. ред. Є. І. Бойко Львів, 2009. Вип. 6(80). С. 432-437.

304. Пухир С. Т. Розвиток економіки та банківська діяльність на регіональному рівні. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Посткризовий розвиток фінансової системи України: проблеми та перспективи: збірник наукових праць НАН України. Ін-т регіональних досліджень; редкол.: відп.ред.Є.І.Бойко. Львів, 2011. Вип.2 (88). С. 552 – 559.

305. Пухир С. Т., Луцків О. М. Роль міграції капіталу в процесах інтеграції України у глобальний економічний простір. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Міграційні процеси в умовах політичного середовища регіону: збірник наукових праць. НАН України. Інститут регіональних досліджень; Редкол.: відп. ред. Є. І. Бойко Львів, 2009. Вип. 6(80). С. 127-134.

306. Пухир С. Т. Роль небюджетних механізмів у системі реалізації державної регіональної політики. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Проблеми інтеграції України у світовий фінансовий простір: збірник наукових праць НАН України. Ін-т регіональних досліджень; редкол.: відп.ред. В.С.Кравців. Львів, 2014. Вип. 1 (105). С. 36 – 43.

307. Пухир С. Т. Світовий досвід фінансового забезпечення регіональної політики. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». Випуск 5/2014. С. 113 – 116.

308. Пухир С. Т. Стратегія економічного і соціального розвитку регіону: нормативно-методичне забезпечення. Економіка і управління: виклики та перспективи: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Дніпропетровськ, 4-5 лютого 2013 року). Дніпропетровськ:

«Герда», 2013. С. 250-252.

309. Пухир С. Т. Сучасні механізми фінансового забезпечення реалізації державної регіональної політики в Україні. Wspolpraca Europejska, Warszawa, 2016. №4 (11). С.19-30.

310. Пухир С. Т. Сучасні підходи у формуванні та реалізації державної політики регіонального розвитку. Регіональна економіка. 2016. №3. С.26-34.

311. Пухир С. Т. Угода щодо регіонального розвитку – один з механізмів реалізації державної політики (з досвіду Львівської області). Регіональна економіка. 2008. № 1. С.242-246.

312. Пухир С. Т. Фінансове забезпечення регіонального розвитку: європейський досвід. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики: матеріали І Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 26-27 вересня 2013 р.). Х. : ХІБС УБС НБУ, 2013.

313. Пухир С. Т. Фінансові механізми реалізації державної регіональної політики: сутність та складові. Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, 2015. Вип. 11. С. 280–286.

314. Пухир С. Т. Фінансові механізми реалізації державної регіональної політики: сучасний стан та пріоритети вдосконалення: монографія. Київ: Державний вищий навчальний заклад«Університет банківської справи»,2017, 374с.

315. Пшик Б. І. Інвестування підприємницької діяльності. Регіональний аспект дослідження : монографія . Львів : ЛБІ УБС, 2005. 275 с.

316. Пшик Б. І. Фінансово-кредитні відносини в Україні: становлення, розвиток, напрями вдосконалення : монографія. Ін-т регіонал. досл. НАН України. К. : УБС НБУ, 2011. 551 с.

317. Райнерт Э.С. Как богатые страны стали богатыми и почему бедные страны остаются бедными / пер. с англ. Н. Автономовой. Москва: Изд. дом Гос. ун-та Высшей школы экономики, 2011. С. 153.

318. Реалізація проєктів держано-приватного партнерства в Україні. Практичний посібник. Режим доступу: https://mtu.gov.ua/files/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D

0%B8%D0%BA%20%D0%A0%D0%B5%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D0%94%D0%9F%D0%9F%20%D0%B2%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96.pdf.

319. Региональные банковские процессы и инвестиционные процессы / Консорциум по вопр. прикл. экон. исслед., Канадск. агентство по междунар. развитию [и др.]. М. : ИЭПП, 2007. 134 с.

320. Регіональна економіка: підручник / за ред. Є.П. Качана. К. : Знання, 2011. 670 с.

321. Регіональна політика в країнах Європи. Уроки для України / за ред. С. Максименка. К. : Логос, 2000. С. 62–98.

322. Регіональна політика: методологія, методи, практика / НАН України. Ін-т регіон. досл. ; відп. ред. М. І. Долішній. Львів, 2001. 700 с.

323. Регіональна політика фінансової стабілізації в умовах структурної модернізації економіки: монографія / за ред. І. М. Вахович. Луцьк: Волиньполіграф, 2017.

324. Регіональний людський розвиток: статистичний бюлетень / за ред. О. Г. Осауленка ; Держ. служба статистики України. К., 2014. 60 с.

325. Регіональна структурна політика: сучасні тенденції та нові виклики: монографія / ДУ інститут регіональних досліджень імені М.І.Долішнього НАН України: наук. ред. С.Л. Шульц. Львів. 2016. 328 с.

326. Регіональні суспільні системи : монографія / за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. Л. К. Семів. Львів : НАН України. Ін-т регіон. досл., 2007. 496 с.

327. Регіонально-просторові економічні системи України: методологія і сучасна практика формування: монографія / Л. Т. Чернюк, М. І. Фащевський, Т. В. Пепа та інші. Черкаси: ЧДТУ, 2011. 423 с.

328. Реформа адміністративно-територіального устрою України: модель для Львівської області : матеріали круглого столу (м. Львів, 19 травня 2015 р.). ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України», м. Львів. URL : http://ird.gov.ua.

329. Реформа публічного управління в Україні: виклики, стратегії, майбутнє: монографія. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; відп. редактор І. А. Грицяк. Київ. : «К.І.С.», 2009. 240 с.

330. Рилач Н. М. Формування інноваційної парадигми: ретроспектива і сучасність. Actual problems of international relations. Release 127 (part I). 2016. С. 138-148.

331. Римар М. В., Попівняк О. М., Филипів Р. С. Фінансові механізми забезпечення розвитку депресивних територій: теорія і методи : монографія. Львів : Панорама, 2014. 260 с.

332. Рихтер С. Общее заключение. Бюллетень о странах Европы и СНГ. Бюджет ЕС на 2014–2020 гг.: Взгляд из европейских столиц. Режим доступу : www.ipris.org/php/download.php?fid=759.

333. Річний звіт про виконання Державного бюджету України за 2017 рік. URL: http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=400657.

334. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до переліку об’єктів і заходів, що фінансуються у 2012 році за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку» від 25.06.2012 р. № 461-р. URL: http: // zakon4 rada.gov.ua/laws/show/461-2012-р-%D1%80.

335. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до переліку об’єктів і заходів, що фінансуються у 2012 році за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку» від 23.07.2012 р. № 551-р. URL : http: // zakon4 rada.gov.ua/laws/show/551-2012-р-%D1%80.

336. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до переліку об’єктів і заходів, що фінансуються у 2012 році за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку» від 15.08.2012 р. № 660-р. URL: http: // zakon4 rada.gov.ua/laws/show/660-2012-р-%D1%80.

337. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до переліку об’єктів і заходів, що фінансуються у 2012 році за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку» від 1.10.2012 р. № 752-р. URL: http: // zakon4 rada.gov.ua/laws/show/752-2012-р-%D1%80.

338. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до переліку об’єктів і заходів, що фінансуються у 2012 році за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку» від 17.10.2012 р. № 798-р. URL : http: // zakon4 rada.gov.ua/laws/show/798-2012-р-%D1%80.

339. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до

переліку об’єктів і заходів, що фінансуються у 2012 році за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку» від 7.11.2012 р. № 869-р. URL : http: // zakon4 rada.gov.ua/laws/show/869-2012-р-%D1%80.

340. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до переліку об’єктів і заходів, що фінансуються у 2012 році за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку» від 5.12.2012 р. № 989-р. URL : http: // zakon4 rada.gov.ua/laws/show/989-2012-р-%D1%80.

341. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження Концепції реформування місцевих бюджетів» від 23.05.2007 р. № 308-р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/308-2007-%D1%80.

342. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо реалізації концепції державної регіональної політики» від 13.05.2001 р. № 437-р. URL : http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1072.4045.0.

343. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про інвестиційні програми і проєкти регіонального розвитку, що можуть реалізовуватися у 2018 році за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку» від 23.05.2018 р. № 372-р. із змінами і доповненнями розпорядженнями Кабінету Міністрів України від 11.07.2018 р. № 479-р, від 14.11.2018 р. № 871-р, від 5.12.2018 р. № 926-р. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KR180372.html

344. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про інвестиційні програми і проєкти регіонального розвитку, що можуть реалізовуватися у 2019 році за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку» від 15.05.2019 р. № 351-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/351-2019-%D1%80.

345. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції планування, залучення, ефективного використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги і співробітництва з міжнародними фінансовими організаціями» від 20.10.2011 р. № 1075-р. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1075-2011-%D1%80.

346. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення проєкту Додаткової угоди до Угоди щодо регіонального розвитку Донецької області між Кабінетом Міністрів України та Донецькою обласною радою» від 11.10.2010 р. №1980-р. URL: http://zakon2 rada.gov.ua/laws/show/1980-2010-р.

347. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення проєкту Угоди щодо регіонального розвитку Донецької області між Кабінетом Міністрів України та Донецькою обласною радою» від 11.09.2007 р. № 736-р. URL: http://zakon2 rada.gov.ua/laws/show/736-2007-р.

348. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Деякі питання розподілу у 2019 році субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку окремих територій» від 05.06.2019 р. № 365-р. URL: https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/deyaki-pitannya-rozpodilu-u-2019-roci-subvenciyi-.

349. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги і співробітництва з міжнародними фінансовими організаціями на 2013–2016 рр.» від 11.09.2013 р. № 697-р. Урядовий кур'єр. 2013. № 180.

350. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Угоди щодо регіонального розвитку Івано-Франківської області між Кабінетом Міністрів України та Івано-Франківською обласною радою» від 15.09.2010 р.№ 1839-р. URL : http: // zakon2 rada.gov.ua/laws/show/1839-2010-р.

351. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Угоди щодо регіонального розвитку Херсонської області між Кабінетом Міністрів України та Херсонською обласною радою» від 18.10.2010 р. № 2013-р. URL: http://zakon2 rada.gov.ua/laws/show/2013-2010-р.

352. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Угоди щодо регіонального розвитку Вінницькою області між Кабінетом Міністрів України та Вінницькою обласною радою» від 27.01.2010 р. № 319-р. URL: http://zakon2 rada.gov.ua/laws/show/319-2010-р.

353. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Угоди щодо регіонального розвитку Волинської області між Кабінетом Міністрів України та Волинською обласною радою» від 13.01.2010 р. № 300-р. URL : http://zakon2 rada.gov.ua/laws/show/300-2010-р.

354. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про укладання Угоди щодо соціально-економічного розвитку Львівської області між Кабінетом Міністрів України та Львівською обласною радою» від 17.06.2009р.№ 681-р. URL

: http: // zakon2 rada.gov.ua/laws/show/681-2009-р.

355. Розпорядження Кабінету Міністрів України про «Концепцію розвитку державно-приватного партнерства в Україні на 2013-2018 роки» від 14.08.2013 р. №739-р. URL: http://www.zakon1.rada.gov.ua/laws//show/739-2013-%D1%80.

356. Романюк С. А. Аналіз динаміки регіональних факторів економічного розвитку із застосуванням декомпозиційної моделі. Формування ринк. відносин в Україні. 2012. № 12. С. 230–232.

357. Романюк С. А. Аналіз сучасних підходів до формування державної політики регіонального розвитку. Економіка харч. промисловості. 2013. № 1 (17). С. 9–13.

358. Романюк С. А. Державна регіональна політика: наслідки та необхідні зміни: зб. наук. пр. / відп. ред. д. е. н. В. Є. Новицький. К. : Ін-т світової економіки і міжнар. відносин НАН України, 2000. Вип. 27. 234 с.

359. Романюк С. А. Еволюція підходів до підтримки регіонального розвитку в країнах світу. Ефект. економіка. 2013. № 2.

360. Романюк С. А. Основні вимоги до інституційного забезпечення регіональної політики. Вісн. СумДУ. 2013. № 1. С. 45–50. (Серія «Економіка»).

361. Романюк С. А. Основні напрями трансформації регіональної політики ЄС. Экономика и упр. 2013. № 2. С. 76–82.

362. Романюк С. А. Політика регіонального розвитку в Україні: сучасний стан і нові можливості. Регіональне дослідження : монографія. К. : Вид-во УАДУ, 2001. 112 с.

363. Романюк С. А. Прогноз соціально-економічних наслідків реформування адміністративно-територіального устрою. Реформа для людини : зб. матеріалів про шляхи реалізації адміністративно-територіальної реформи в Україні / Секретаріат Кабінету Міністрів України. К., 2005. С. 131–136.

364. Романюк С. А. Регіональний розвиток і децентралізація: теоретичні та практичні аспекти. Регіональна економіка. 2016. № 3. С. 10–18.

365. Романюк С. А. Розвиток регіонів у відкритій економіці: теорія, політика, практика : монографія. К. : НАДУ, 2013. 408 с.

366. Романюк С. А. Система планування розвитку як інструмент регіональної політики держави. Економіка та держава. 2013. № 4. С. 18–21.

367. Романюк С. А. Стратегічне планування регіонального розвитку та просторовий розвиток України. Зб. наук. пр. ЧДТУ. 2008. Вип. 20. С.230–237.

368. Романюк С. А. Сучасні детермінанти регіонального розвитку. Інвестиції: практика та досвід. 2012. № 5. С. 54–56.

369. Романюк С. А. Угоди щодо регіонального розвитку як інструмент державної політики. Економіка і регіон. 2013. № 6 (37). С. 18–24.

370. Романюк С. А. Удосконалення оцінки впливу державної політики на регіональний розвиток. Економіка і регіон. 2013. № 5 (36). С. 42–47.

371. Романюк С. А. Функціональна інституціалізація державного регулювання регіонального розвитку. Формування ринк. відносин в Україні. 2012. № 9. С.225–227.

372. Романюк С. А. Шляхи удосконалення виміру регіонального розвитку. Формування ринк. відносин в Україні. 2011. № 12 (127). С. 215–219.

373. Романюк С. А. Децентралізація: теорія і практика застосування: монографія. Київ: НАДУ, 2018. 216 с.

374. Сайт Міністерства економічного розвитку та торгівлі. URL : http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=62a9b6fb-27ff-462a-b351-eeeadfb26b6f&title=StanZdiisnenniaDppVUkraini.

375. Сапун К. В., Селезньова Р. В. Концепція інклюзивного зростання в економіці. Вісник Студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса, Випуск 10.

376. Світлана Пухир. Співробітництво України з міжнародними фінансовими організаціями: регіональний аспект. Фінансово-кредитна система: вектор розвитку для України: збірник матеріалів І Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 23 – 25 квітня 2015 р.). Ужгород: ПРАТ «Видавництво «Закарпаття», 2015. С. 574 – 578.

377. Світлана Пухир. Стратегічні пріоритети вдосконалення фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики. Вісник Національного банку України, червень 2015. С. 22-27.

378. Семенова О. Ю. Механізми державного управління міжбюджетними відносинами в країні : дис. … канд. наук з держ. управл. : 25.00.02 / О. Ю. Семенова. З., 2011. 183 с.

379. Сенчагов В. К. Экономика, финансы, цены: эволюция, трансформация, безопасность / науч. ред. В. И. Осипов. М. : Анкил, 2010. 1120 с.

380. Сеньо П.С. Теорія ймовірностей та математична статистика: підручник. 2-ге вид.,перероб. і доп. К.: Знання, 2007. С.313

381. Серебрянська Д. Фінансове забезпечення функцій в системі органів місцевого самоврядування в Україні. Світ фінансів. 2015. № 1. С. 94–106.

382. Сильва де К., Мигара О., Курлендская Г. В. Межбюджетные отношения в России: тенденции, прпотиворечия, пути реформирования. Экономика развития региона: проблемы, поиски, перспективы. 2006. Т.2, вип. 7. С.9-20.

383. Симоненко В. Регіональна політика : системний підхід. Економіка України. 1996. № 6. С. 31–37.

384. Сірик З. О. Економічний розвиток і співробітництво територіальних громад. Регіональна економіка. 2016. № 3 (81). С. 34–42.

385. Стадницький Ю. І., Комарницький І. М. Просторова організація соціально-економічних систем: словник-довідник. Хмельницький: ПП «Медобори – 2006», 2012. 376 с.

386. Стиглиц Дж. Е. Крутое пике: Америка и новый экономический порядок после глобального кризиса. М. : Эксмо, 2011. 512 с.

387. Сторонянська І. З., Беновська Л. Я. Бюджети розвитку місцевих бюджетів: проблеми формування та використання в контексті поглиблення фінансової децентралізації. Фінанси України. 2016. № 5. С. 34–46.

388. Сторонянська І. З. Бюджетна політика в умовах формування моделі конвергентного регіонального розвитку в Україні. Економіка України. 2010. № 3. С. 43–52.

389. Сторонянська І. З., Шульц С. Міжрегіональна інтеграція в Україні : монографія. Львів : Арал, 2007. 298 с.

390. Сторонянська І. З. Регіональний розвиток України: проблеми інтеграції та конвергенції: монографія. Львів : ІРД НАН України, 2010. 324 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).

391. Сторонянська І. З., Беновська Л. Я. Фінансова спроможність регіонів у контексті бюджетно-податкової децентралізації. Фінанси України. 2015. № 6. С. 44–57.

392. Сторонянська І. З. Особливості бюджетного вирівнювання розвитку територій в умовах фінансової децентралізації. Територіальний розвиток і регіональна політика в Україні: виклики та пріоритети сталого ендогенного зростання регіонів України в умовах сучасних реформ: наукова доповідь. ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долішнього НАН України». Львів, 2018. С. 91-104.

393. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004–2005 роки) «Шляхом Європейської інтеграції». К., 2004. С. 331–332.

394. Стратегія розвитку банківської ситеми 2016-2020: Синергія розвитку банків та індустріалізації економіки». URL : https://kneu.edu.ua/userfiles/Credit_Economics_Department/afedra+bankspravi/proekt_strategi.pdf.

395. Стратегія розвитку Європи до 2020 року. URL : http://aei.pitt.edu/42633/1/com2010_2020en01_straetry.pdf.

396. Стратегія сталого розвитку України до 2030 року (проєкт). URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=64508.

397. Стратегія та механізми зміцнення просторово-структурної конкурентоспроможності регіону: монографія / за ред.. А. І. Мокія, Г. Васильціва. Львів: Ліга Прес, 2010. 488 с.

398. Сунцова О. О. Місцеві фінанси : навч. посібник. К. : ЦНЛ, 2005. 383 с.

399. Сущность кредитного механизма и его роль в системе рыночных отношений. URL: http://www.bumerang-nsk.ru/credit1r3part1.htm1.

400. Тарангул Л. Л., Коляда Т. А. Особливості формування міжбюджетних фінансових потоків в умовах запровадження в Україні бюджетної децентралізації. Фінанси України. 2015. № 3. С. 30–44.

401. Тараненко І.В. Модифікація глобально-інноваційної моделі світової економіки на засадах сталого розвитку: нові виміри конкурентоспроможності. Європейський вектор економічного розвитку: зб.наук.пр. Дніпропетровськ: Дн. Ун-т ім. Альфреда Нобеля, 2013. Вип.1 (12). С.172-185.

402. Територіальний розвиток і регіональна політика в Україні: виклики та пріоритети сталого ендогенного зростання регіонів України в умовах сучасних реформ: наукова доповідь. ДУ «Інститут регіональних досліджень ім.

М.І.Долішнього НАН України». Львів, 2018. 159 с.

403. Територіальний розвиток та регіональна політика в Україні : наук. доповідь / НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України» ; за наук. ред. В. С. Кравціва. Львів, 2015. 204 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).

404. Територіальний розвиток і регіональна політика: Регіональні економічні тренди та детермінанти регіональної політики: наукова доповідь / НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України»; наук. ред. Сторонянська І.З. Львів, 2019. 92 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»). URL : http://ird.gov.ua/irdp/p20190033.pdf

405. Ткачук А. Про експеримент у сфері адміністративно-територіального устрою. URL : http://www.csi.org.ua/www/?p=2663.

406. Тринчук С. В. Державно-приватне партнерство – теоретичне осмислення феномену. Економіка та держава. 2009. № 11. С. 208–210.

407. Угода між урядом України і Програмою розвитку Організації Об’єднаних націй : Двостороння угода від 18.06.1993 р. URL : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU9327U.html.

408. Угода про фінансування Програми підтримки секторальної політики - Підтримка регіональної політики України (Контракт на реформу сектора). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_019.

409. Указ Президента України «Про Раду регіонального розвитку» від 21.04.2015 р. № 224/2015. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/224/2015.

410. Указ Президента України «Питання оптимізації системи центральних органів виконавчої влади» від 6.04.2011 р. № 370/2011. URL : http://www.president.gov.ua/documents/13340.html.

411. Указ Президента України «Про затвердження Положення про Міністерство регіонального розвитку, будівництво та житлово-комунального господарства України» від 31.05.2011 р. № 633/2011. URL : http://www.president.gov.ua/documents/13647.html.

412. Указ Президента України «Про Концепцію державної регіональної політики» від 25.05.2001 р. № 341 / Офіц. вісн. України. 2001. № 21. С. 983.

413. Указ Президента України «Про Міністерство економічного розвитку і

торгівлі України» від 31.05.2011 р. № 634. URL : http://http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/634/2011.

414. Указ Президента України «Про Національний план дій на 2013 рік щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» від 12.03.2013 р. № 128/2013. URL : http://www.president.gov.ua/documents/15521.html.

415. Указ Президента України «Про раду регіонів» від 8 квіт. 2010 р. № 533/2010. URL : http: // www.president.gov.ua/documents/10849.html.

416. Указ Президента України «Про стратегію економічного та соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції» на 2004–2015 роки» від 28.04.2004 р. № 493/2004. URL : http://zakon4 rada.gov.ua/laws/show/493/2004.

417. Україна. Цілі розвитку тисячоліття 2000+5 / Міністерство економіки України. Видавництво «Дія», К. 2005. 45 с.

418. Уманець Т.В., Шаталова Л.С. Передумови формування механізму забезпечення економічної самодостатності регіону. Бізнес Інформ. 2015. №2. С. 92-96. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2015_2_16

419. Управління фінансовими ресурсами місцевих бюджетів Львівщини: проблеми та напрями підвищення ефективності / І. З. Сторонянська, М. А. Козоріз, С. А. Давимука, Г. В. Возняк та ін. / НАН України. Інститут регіональних досліджень ; за ред. д. е. н., проф. І. З. Сторонянської. Львів, 2013. 93 с.

420. Урядовий портал. URL : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249115435.

421. Фактори і механізми забезпечення конкурентоспроможності регіону : наук. доповідь / НАН України, Інститут регіональних досліджень ; наук. ред. д. е. н. проф. П. Ю. Бєлєнький. Львів, 2005. 145 с.

422. Федосов В. М., Буряк Л. Д., Бутаков Д. Д. Государственные финансы. К. : Лыбидь, 1991. 276 с.

423. Федулова Л. І., Буга Н. Ю. Проблемність регіонів: особливості регіональної політики в умовах нової економіки. Регіональна економіка. 2008. № 3. С. 31-41.

424. Федулова Л. І. та інші. Технологічний імператив стратегії соціально-економічного розвитку України: монографія / за ред. Л. І.Федулової. НАН України:

інституту економіки та прогнозування. К., 2011. 456 с.

425. Фінанси регіону: теорія, проблеми, практика : монографія / М. А. Козоріз, А. Я. Кузнєцова, І. З. Сторонянська, Г. В. Возняк. К. : УБС НБУ, 2010. 271с.

426. Фінансовий потенціал регіону: механізми формування та використання : монографія / НАН України. Інститут регіональних досліджень ; за наук. ред. д. е. н., проф. М. А. Козоріз. Львів, 2012. 307 с.

427. Фінансові механізми формування конвергентної моделі регіонального розвитку: монографія НАН України, ДУ Інститут регіональних досліджень імені М.І.Долішнього НАН України / За наук. ред. Сторонянської І.З. Львів, 2014. 438с.

428. Фридман Т. Плоский мир. Краткая история XXI века. М. : Хранитель, 2006.

429. Хлобистов Є. Фінансові механізми управління охороною довкілля та природокористуванням в Україні. URL : http://www.mama-86.org.ua/archive/ecodemocracy/experts-khlobystov_u.htm.

430. Хмелярчук М. І. Кредитний механізм стимулювання соціально-економічного розвитку : теорія, методологія, практика : монографія. К. : УБС НБУ, 2014. 395 с.

431. Цілі сталого розвитку для України: регіональний вимір: аналітична доповідь. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І.Долішнього НАН України». Львів, 2018. 90 с.

432. Цілі Сталого Розвитку: Україна. Національна доповідь 2017. URL : http://un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf.

433. Ціна держави. URL: http://cost.ua/budget/revenue/#1

434. Чужиков В. І. Глобальна регіоналістика: історія та сучасна методологія : монографія. К. : КНЕУ, 2008. 272 с.

435. Чумаченко М. Регіональна політика в Україні. Проблеми економічної інтеграції України в Європейський Союз: регіональні і соціально-економічні аспекти : матеріали Третьої міжнар. наук. конф. (Ялта – Форос, 14–16 верес. 1998 р.). Ялта – Форос. [б. м.], 1998.

436. Чумаченко Н. Г. Теоретичні основи регіональної економіки. К., 1997. 256 с.

437. Шелудько Н. М. Банківська система України в умовах глобалізації

фінансових ринків: Дис…д-ра екон. наук. К., 2008.

438. Шешьцило Давід. Посилення фіскальної спроможності для фінансування державних інвестицій на регіональному та місцевому рівнях. Приклад Польщі. URL: http://david.szescilo@uw.edu.pl.

439. Шилепницький П. Г. Державно-приватне партнерство: теорія і практика : монографія. Ін-т регіон. досл. НАН України. Чернівці, 2011. 455 с.

440. Шишко О. Державний фонд регіонального розвитку. URL : n-auditor.com.ua/uk/component/na_archive/319?view=material.

441. Экономическая территория. [Электронный ресурс] / Под ред. А.И. Добринина, Л. С. Тарасевича. Режим доступа: http // knidi-uchebniki.com/ekonomicheskaya-teoriya…781/213-kreditnyiy-mechanism-s.

442. Яценко Ю. О. Механізми фінансового вирівнювання в системі державного регулювання економіки України : автореф. дис. … к. е. н. за спец. 08.00.08 / Ю. О. Яценко. Донецьк, 2012. 24 с.

443. Bacro R. Economic Growth and Convergence Across the United States / R. Barro, X. Sala-i-Martin // NBER Working paper. 1990.

444. Banerjee, Abhijit V., Ester Duflo (2011). Poor Economics: A Radical Rethinking of the Way to Fight Global Poverty. New York: Public Affairs.

445. Blanchard O. Rethinking macroeconomic policy: Getting granular / O. Blanchard, G. Dell'Ariccia, P. Mauro. 31 May 2013. URL : http://www.voxeu.org/article/rethinking-macroeconomic-policy-getting-granular.

446. Bradlow D. D. A critical assessment of the strategy and tactics for reforming global financial governance / D. D. Bradlow. 6 September 2011. URL : http://www.voxeu.org/article/reformers-need-reform-critical-assessment-global-financial-governance.

447. Conceptualizing Decentralization and its Dimension. University Kebangsaan Malaysia. International Business Management 10 (6): Medwell Journal, 2016.pp. 692-701.

448. Czubochak. Finansowanie polityki regionalnej Unii Europejskiej a wyzwania XXI wieku // URL: http:// www.e-dinanse.com/artykuly55.pdf.

449. Darvas Zsolt An anatomy of inclusive growth in Europe [Electronic resours] / Zsolt Darvas, Guntram B. Wolf//Bruegel 2016. Pp. 106. Mode of acces:

450. EC/Cohesion policy 2007–2013. Luxembourg, 2007. 78 p. URL: http://ec.europa.eu/regional_policy/glossary/glos5_en.htm.

451. Ending Poverty and Sharing Prosperity. Global Monitoring Report 2014/15. Washington DC: International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, 2015. 240 p. URL : http://www.worldbank.org/en/publication/global-monitoring-report.

452. Europe 2020/ A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. Brussels, EC, 2010. 34 p. URL : http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm

453. Financial mechanism definition. URL: http://www.businessdictionary.com/defimition/financial-mechanism.html.

454. Fiscal Federalism and Political Decentralization. Lessons from Spain, Germany and Canada. Edited by N.Bosch, J.M. Duran. 2008. Edward Elgar Publishing Limited, UK.

455. Fredmann J. Urbanization Planning and National Development / J. Fredmann. Beverly Hills, London, 1973. 345 p.

456. Fujita M. 1999. The Spatial Economy: Cities, Regions and International trade / M. Fujita, P. Krugman and A. Venables. Cambridge, MA: MIT Press.

457. Hall R. Why Do Some Countries Produce So Much More Output per Worker than Others? / R. Hall. Ch. Jones // Quarterly Journal of Economics. 1999. CXIXY. P.83-116.

458. Hirshman A. The Strategy of Economic Development / A. Hirshman, Yale University Press. New Haven, 1958.

459. Human Development Report 2013. The Rise of the South: Human progress in a Diverse World. URL : http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/14/hdr 2013_en_complete.pdf.

460. Kozak M. Polityka regionalna UE: aspekty analizy // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lmarkoz.Webpark.pl/polityka_strukturalna_ue_presentacja_06.pdf.

461. Krugman P. Geography and Trade / P. Krugman. MIT Press, 1991.

462. Launhardt W. Die Bestimmung des zweckmässigsten Standortes einer gewerblichen Anlage. Zeitschrift des Vereines deutscher Ingenieure. v.26 (Mar), 1882 pp. 106—115

463. Linking Regions and Central Governments: contracts for Regional Development. Paris : OECD Publishing, 2007. 196 p.

464. Lucas R. On the Mechanics of Economic Development. // Journal of Monetary Economics. 1988. № 22 (1). P. 3–42.

465. Malinvaud, E.. «Decentralization». In: Eatwell, J., M. Milgate and P. Newman(eds.), The New Palgrave. A Dictionary of Economics, 1998.Vol. 1: A-D. London and Basingstoke. P.751.

466. Mankiw G. Contribution to the Empirics of Economic Growth / G. Mankiw, D.Rower, D.Weil// Quarterly Journal of Economics. 1992. Vol. 107. P.407-438.

467. Marcou, G. Regionalisation, Local Self-government, and Governability in: Centralization versus Decentralization Debate Revisited:Challenges to Local and Regional Governance in Turkey and Europe. November 2013. Istambul. Edited by Korel Goymen, Onur Sazak. 2014.

468. Oates W. An. Essay on Fiskal Federalism. Journal of Economic Literature / W. Oates. 1999/ №37(3). P.1120-1149.

469. Oates, W. E., Fiscal decentralisation and economic development. National Tax Journal. 1993 N.46(2), pp. 237-243.

470. Perrux F. Note sur la notion de pole de croissannce / F. Perrux. 1955. P.308.

471. Peters J. Globalization Unmasked: Imperialism in the 21 / J. Peters, H. Weltmeyer. Halifax (Nova Scotia) : Firewood Publishing, 2002.

472. Pike A. Local and Regional Development / A. Pike, A. Rodriquez-Pose, J. Tomaney. London : Taylor Francis Ltd, 2006. 310 p.

473. Podesta J. Inclusive Economic Growth: Increasing Connectivity, Expanding Opportunity, and Reducing Vulnerability URL : https://www.americanprogress.org/issues/economy/report/2013/02/07.

474. Pukhyr S. T. Current funding mechanisms for regional development (from experience of Lviv region of Ukraine). // Management and Development of Financial Systems in Eastern European Countries Current State and Problems. Cracow : University of Economics, 2013. P. 259–264.

475. Pukhyr S. T. External sources and mechanisms of financial support for local economic development. // Modern problems of regional development : Collection of scientific articles. Plovdiv (Bulgaria) : Academic Publishing House of the Agricultural

University Plovdiv, 2014. Vol 2. P. 55–58.

476. Pukhyr S. T. Legal provision of transformational processes in managing lokal development. Economics and management: theory and practice : Collection of scientific articles. Nürnberg (Deutschland) : Verlag SWG imex GmbH, 2014. Vol. 2. P. 46–51.

477. Pukhyr S. T. Modernization of the financial mechanisms in Ukraine. // Financial Systems Stability in Ukraine and Poland. Conference Materials / edited by Grazyna Wozniewska. Wroclaw : Publishing House of Wroclaw University of Economics, 2014. P. 27–31.

478. Pukhyr S. T. Non-budgetary resources and mechanisms within the system of financial support of regional development in Ukraine. // Institutionelle Grundlagen für die Funktionierung der Ökonomik unter den Bedingungen der Transformation : Sammelwerk der wissenschaftlichen Artikel. Nürnberg (Deutschland) : Verlag SWG imex GmbH, 2014. Vol. 2. P. 108–111.

479. Pukhyr S. T. Normative base in the system of providing reforms of local self-government. // Economics, Management, Law: Problems and Prospects : Collection of scientific articles. United Kingdom :Agenda Publishing House, 2015. Vol. 2. P. 160–163.

480. Pukhyr S. The system of intergovernmental relations in Ukraine: tendencies of reforming // Proceedings of the 1st International Academic Congress «Fundamental and Applied Studies in the Pacific and Atlantic Oceans Countries» (Japan, Tokyo, 25 October 2014). Tokyo : Tokyo University Press, 2014. Vol. I. P 150–153.

481. Regional Policies in OECD Countries. Paris : OECD Publishing, 2010. 384 p.

482. Roberts M. On the Road to Prosperity? The Economic Geography of China's National Expressway Network / M. Roberts, U. Deichmann, B. Fingleton and T. Shi // Word Bank Policy Research Series WPS5479. 2010.

483. Robinson, M. Does Decentralization Improve Equity and Efficiency in Public Service Delivery Provision? IDS Bulletin Volume 38 N1 January 2007. Institute of Development Studies. pp.7-32.

484. Romer P. Increasing Returns and long – Run Growth. // Journal of Economic Respective. 1986. V. 8 (1). P. 3-22.

485. Rondinelli D., «Decentralization, Territirial Power, and the State: A Critical Response». Development and Change, 1990. №21, 3. Pp. 491-500.

486. Saskia Hollander, Rojan Bolling. Practice, don't preach: getting serious about

inclusive development URL: http://www.thebrokeronline.eu/

487. Shap A/ Local budgeting/Anvar Shah. Washington, 2007. 381 p.

488. Siebert H. Regional Economic Growth Theory and Policy/ H. Siebert.- Scranton, 1969.

489. Skott P. Mythical ages and methodological strictures – Joan Robinson's contributions to the theory of economic growth // Working Paper, University of Massachusetts, № 2004-09. URL : http://www.umass.edu/economics/publications/2004-09.pdf.

490. Solow R. Contribution to Theory Economic Growth. // Quarterly Journal Economics. 1956.- №70. P.65-94.

491. Stiglitz J. E., 2010, Risk and Global Economic Architecture: Why Full Financial Integration May Be Undesirable / J. E. Stiglitz. URL : http://academiccommons.columbia.edu/catalog/ac:158158.

492. The Inclusive Growth and Development Report 2017 [Electronic resours] / Insight Report the World Economic Forum. January 2017. Mode of acces:

493. Thiessen U. Fiskal Desentratization and Economic Growth in High Income OECD Countries. // Fiscal Studies. 2003. №24. P. 327-274.

494. What is Decentralization? URL : www.worldbank.org.

495. Yuill D. New Policy Developments, New Policy Approaches: Recent Regional Policy Developments in the EU and Norway [Електронний ресурс] / D. Yuill, M. Ferry, H. Vironen, I. McMaster and K. Mirwalat // EPRC. University of Strathclyde, EoRPA paper № 08/1. 2008. URL : http://www.epre.strath.ac.uk/eorpa/Documents/EoRPa_08_Papers/EoRPA_08-1.pdf.

ДОДАТКИ

Додаток А

Порівняльний аналіз функцій і завдань Міністерства регіонального розвитку і будівництва України і Міністерства економіки щодо державної регіональної політики

Функції міністерств	
Міністерство регіонального розвитку і будівництва (постанова КМУ від 16.05.2007р. №750)	**Міністерство економіки (постанова КМУ від 26.05.2007 р. №777)**
Головний (провідний) орган у системі центральних органів виконавчої влади з питань забезпечення реалізації державної регіональної політики і політики у сфері будівництва, архітектури та містобудування, удосконалення адміністративно-територіального устрою України	Головним (провідний) орган у системі центральних органів виконавчої влади із забезпечення реалізації державної економічної, цінової, інвестиційної та зовнішньоекономічної політики, а також міжвідомчої координації з питань економічного і соціального співробітництва України з Європейським Союзом.
Основні завдання міністерств	
• участь у формуванні та забезпечення реалізації державної регіональної політики; • сприяння ефективному використанню економічного, наукового і трудового потенціалу, природних та інших ресурсів, а також особливостей регіонів, досягненню на цій основі підвищення рівня життя людей, оптимальної спеціалізації регіонів у виробництві товарів та послуг; • підготовку і внесення пропозицій щодо деконцентрації та децентралізації повноважень центральних і місцевих органів виконавчої влади, оптимізації структури місцевих органів виконавчої влади, удосконалення механізму регулювання відносин «центр – регіони», адміністративно-територіального устрою України, правових, економічних, організаційних та інших засад розвитку державного управління і місцевого самоврядування, поліпшення роботи з надання місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування адміністративних послуг населенню; • участь у розробленні та впровадженні правового, економічного й організаційного механізму вирівнювання і стимулювання сталого розвитку регіонів, їхнього співробітництва, здійсненні відповідно до законодавства заходів щодо подолання депресивності окремих територій, забезпечення функціонування спеціальних (вільних) економічних зон і територій пріоритетного розвитку.	• розроблення в межах повноважень та забезпечення відповідно до законодавства реалізації державної регіональної політики, організацію роботи, пов’язаної зі створенням умов для динамічного збалансованого соціально-економічного розвитку країни та її регіонів; • аналізує стан і тенденції економічного й соціального розвитку України, її адміністративно-територіальних одиниць, розробляє пропозиції щодо пріоритетних напрямів розвитку та реформування економіки, ураховуючи принципи сталого розвитку; • здійснює організаційно-методичне керівництво та координацію роботи з підготовки прогнозів економічного і соціального розвитку Автономної Республіки Крим, областей, районів і міст на середньо- та короткостроковий періоди; • бере участь у межах своїх повноважень у реалізації державної регіональної політики, розробляє в межах своїх повноважень проєкти нормативно-правових актів з питань регіональної політики і місцевого самоврядування, пропозиції щодо розв’язання актуальних проблем у цій сфері; • вживає у межах своїх повноважень заходів щодо формування економічно достатніх територіальних громад, зміцнення їхньої матеріально-фінансової бази, сприяє комплексному соціально-економічному розвитку територій; • бере участь у розробленні і здійсненні заходів, спрямованих на розбудову інфраструктури регіонів, розвиток міжрегіонального економічного співробітництва.

Примітка. Складено автором на основі нормативно-правових актів.

Додаток Б

Динаміка валового внутрішнього продукту (За методологією СНР 2008)

Роки	У фактичних цінах		У цінах попереднього року		Індекси фізичного обсягу			Індекси-дефлятори
	валовий внутрішній продукт, млнгрн	валовий внутрішній продукт у розрахунку на одну особу, грн	валовий внутрішній продукт, млнгрн	валовий внутрішній продукт у розрахунку на одну особу, грн	валовий внутрішній продукт, відс. до попереднього року	валовий внутрішній продукт у розрахунку на одну особу, відс. до попереднього року	валовий внутрішній продукт, відсотків до 2010 р.	валовий внутрішній продукт, відсотків до попереднього року
2010	1079346	24798	949619	21817	104,1	104,5	100,0	113,7
2011	1299991	29980	1138338	26252	105,5	105,9	105,5	114,2
2012	1404669	32480	1303094	30132	100,2	100,5	105,7	107,8
2013	1465198	33965	1404293	32553	100,0	100,2	105,7	104,3
2014	1586915	36904	1369190	31841	93,4	93,7	98,8	115,9
2015	1988544	46413	1431826	33419	90,2	90,6	89,1	138,9
2016	2385367	55899	2037084	47738	102,4	102,9	91,3	117,1
2017	2983882	70233	2444191	57530	102,5	102,9	93,5	122,1

Примітка. Складено автором на основі даних Державної служби статистики України.
Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м.Севастополя та з 2014 року – також без частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях

Додаток В

Обсяги валового регіонального продукту в розрахунку на 1 особу у фактичних цінах

(грн)

Регіон	Роки					Відхилення від сереньоукраїнського значення, 2017 р.
	2010	2014	2015	2016	2017	
Україна	23 600	36 904	46413	55899	70233	–
Автономна Республіка Крим	16 507	…	…	…	…	…
Вінницька	14 332	27 249	37270	46615	58384	-11849
Волинська	13 916	23 218	30387	34310	49987	-20246
Дніпропетровська	34 709	53 749	65897	75396	97137	+26904
Донецька	28 986	27 771	26864	32318	39411	-30822
Житомирська	14 616	23 678	30698	38520	49737	-20496
Закарпатська	12 278	19 170	22989	25727	34202	-36031
Запорізька	23 657	37 251	50609	59729	75306	+5073
Івано-Франківська	14 814	27 232	33170	37220	46312	-23921
Київська	26 140	46 058	60109	74216	90027	+19794
Кіровоградська	15 533	29 223	39356	47469	55183	-15050
Луганська	19 788	14 079	10778	14251	13888	-56350
Львівська	16 353	28 731	37338	45319	59221	-12012
Миколаївська	20 276	30 357	41501	50091	60549	-9684
Одеська	22 544	31 268	41682	50159	62701	-7532
Полтавська	29 652	48 040	66390	81145	106246	+35015
Рівненська	13 785	24 762	30350	33958	42038	-28195
Сумська	15 711	26 943	37170	41741	51419	-18814
Тернопільська	11 713	20 228	24963	29247	38593	-31640
Харківська	23 639	35 328	45816	57150	69489	-744
Херсонська	14 346	21 725	30246	36585	45532	-24701
Хмельницька	13 602	24 662	31660	37881	49916	-20317
Черкаська	17 325	30 628	40759	48025	59697	-10536
Чернівецька	10 939	16 552	20338	23365	31509	-38724
Чернігівська	15 406	26 530	35196	41726	55198	-15035
м. Київ	70 424	124163	155904	191736	238622	+168389
м. Севастополь	20 455	…	…	…	…	…

Примітка. Складено автором за даними Державної служби статистики України.

Дані наведено без врахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Додаток Г

Зміна індексів фізичного обсягу валового регіонального продукту

(у цінах попереднього року, %)

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Україна	**100,2**	**100,0**	**93,4**	**90,2**	**102,4**	**102,5**
Автономна Республіка Крим	98,8	101,0	…	…	…	…
Вінницька	103,7	104,8	104,6	97,1	106,5	101,2
Волинська	104,8	99,3	101,1	95,3	108,2	103,3
Дніпропетровська	97,5	99,3	95,1	90,3	98,4	103,1
Донецька	97,1	94,7	67,1	61,3	99,1	92,5
Житомирська	109,4	101,9	103,6	98,1	105,2	102,7
Закарпатська	103,0	100,6	102,8	93,5	97,3	99,4
Запорізька	97,8	99,3	100,4	94,7	99,7	104,7
Івано-Франківська	103,3	97,7	97,6	92,0	99,0	106,3
Київська	101,9	93,4	99,4	94,0	105,7	105,2
Кіровоградська	100,7	109,5	100,6	91,7	105,0	95,2
Луганська	99,1	92,2	61,0	47,7	118,0	86,4
Львівська	102,0	98,8	100,9	95,2	99,3	101,5
Миколаївська	96,1	104,4	98,4	95,3	105,6	98,6
Одеська	96,8	105,7	98,3	95,8	104,2	106,6
Полтавська	97,8	94,4	96,0	93,8	97,9	95,8
Рівненська	103,3	96,9	102,6	93,4	100,3	100,5
Сумська	101,7	102,7	100,4	96,7	96,6	103,7
Тернопільська	109,0	96,6	108,0	93,7	98,5	103,6
Харківська	98,4	98,8	97,9	90,9	102,1	99,8
Херсонська	100,2	101,1	99,7	98,7	102,8	100,5
Хмельницька	109,0	96,9	102,3	92,2	104,7	109,0
Черкаська	100,9	100,7	98,9	95,0	101,8	98,0
Чернівецька	106,1	101,5	98,3	94,7	99,4	100,3
Чернігівська	104,0	95,8	100,5	93,4	100,6	99,7
м.Київ	101,9	106,4	96,1	93,3	105,5	107,4
м.Севастополь	88,4	106,0	…	…	…	…

Примітка. Складено автором за даними Державної служби статистики України.

Дані наведено без врахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Додаток Д

Таблиця Д.1

Розрахунок
зведеного індексу по блоку 1 «Економічний розвиток»
2016 рік

Регіони	ВРП на 1 особу		ВРП на 1 найманого працівника		Рівень зайнятості населення		Зведений індекс по блоку 1
	тис грн	розрахунк. індекс	тис грн	розрахунк. індекс	рівень, %	розрахунк. індекс	
АР Крим	…	…	…	…	…	…	…
Вінницька	46,62	1,83	217,1	2,03	56,60	3,97	2,61
Волинська	34,31	1,39	166,6	1,04	51,00	1,00	1,14
Дніпропетровська	75,40	2,85	266,5	2,82	59,10	5,30	3,66
Донецька	32,32	1,32	267,5	2,84	50,00	...	…
Житомирська	38,52	1,54	172,2	1,30	55,90	3,60	2,13
Закарпатська	25,73	1,08	165,3	1,19	54,80	3,02	1,76
Запорізька	59,73	2,30	242,7	2,44	56,00	3,65	2,80
Івано-Франківська	37,22	1,49	214,3	1,98	54,70	2,96	2,14
Київська	74,22	2,81	217,8	2,03	57,80	4,62	3,15
Кіровоградська	47,47	1,86	219,3	2,06	52,90	2,01	1,98
Луганська	14,25	…	181,4	1,45	55,60	3,44	…
Львівська	45,32	1,78	201,8	1,78	55,90	3,60	2,39
Миколаївська	50,09	1,95	235,3	2,32	57,50	4,45	2,91
Одеська	50,16	1,95	224,5	2,15	56,70	4,03	2,71
Полтавська	81,15	3,06	330,2	3,85	53,30	2,22	3,04
Рівненська	33,96	1,38	174,3	1,33	56,90	4,13	2,28
Сумська	41,74	1,65	179,4	1,42	56,80	4,08	2,38
Тернопільська	29,25	1,21	169,3	1,26	52,00	1,53	1,33
Харківська	57,15	2,20	231,5	2,26	59,70	5,61	2,67
Херсонська	36,59	1,47	195,0	1,67	55,80	3,55	2,23
Хмельницька	37,88	1,52	186,5	1,53	53,90	2,54	1,86
Черкаська	48,03	1,88	213,6	1,97	56,20	3,76	2,54
Чернівецька	23,37	1,00	153,5	1,00	56,20	3,76	1,92
Чернігівська	41,73	1,65	177,4	1,39	55,60	3,44	2,16
м. Київ	191,74	7,00	525,4	7,00	62,30	7,00	7,00
м. Севастополь	...	...	...	...	...	...	...

Примітка. Власні розрахунки автора.

Таблиця Д.2

Розрахунок зведеного індексу по блоку 2 «Інклюзивний розвиток», 2016 рік

Регіони	Наявний дохід на 1 особу		Середня очікувана тривалість життя		Рівень бідності за відносним критерієм		Зведений індекс по блоку 2
	тис грн	розрахунк. індекс	роки	розрахунк. індекс	рівень, %	розрахунк. індекс	
АР Крим	...	...	...	...	...	...	...
Вінницька	33,59	1,74	72,47	4,43	38,6	6,84	4,34
Волинська	2868	1,30	71,76	3,39	57,0	2,74	2,48
Дніпропетровська	43,20	2,61	70,19	1,07	53,9	3,43	2,37
Донецька	19,52	...	…	...	51,7	3,25	…
Житомирська	31,61	1,56	70,14	1,00	63,0	1,40	1,32
Закарпатська	25,40	1,00	70,92	2,15	47,1	4,95	2,70
Запорізька	42,14	2,52	71,26	2,65	55,1	3,16	2,78
Івано-Франківська	30,37	1,45	73,72	6,28	40,4	6,44	4,72
Київська	38,71	2,21	70,23	1,13	56,7	2,81	2,05
Кіровоградська	31,32	1,54	70,3	1,19	53,1	3,61	2,11
Луганська	12,35	...	…	...	57,8	2,56	…
Львівська	33,98	1,78	73,55	6,03	47,3	4,90	2,98
Миколаївська	33,64	1,75	70,67	1,78	47,1	4,95	2,83
Одеська	37,91	2,13	70,83	2,02	39,7	6,60	3,58
Полтавська	36,53	2,00	71,33	2,75	51,2	4,03	2,93
Рівненська	29,93	1,41	71,56	3,09	64,8	1,00	1,83
Сумська	34,70	1,84	71,68	3,27	53,9	3,43	2,85
Тернопільська	26,82	1,13	73,69	6,23	51,8	3,90	3,75
Харківська	36,88	2,04	71,46	2,95	58,9	2,32	2,44
Херсонська	31,61	1,56	70,16	1,05	55,9	3,00	1,87
Хмельницька	33,04	1,69	72,31	4,20	58,0	2,52	2,80
Черкаська	30,97	1,50	72,07	3,85	60,3	2,00	2,45
Чернівецька	27,06	1,15	73,34	5,72	43,3	5,80	4,22
Чернігівська	31,90	1,59	70,65	1,76	46,9	5,00	2,78
м. Київ	91,53	7,00	74,21	7	37,9	7,00	7,00
м. Севастополь	...	...	...	...	…	...	...

Примітка. Власні розрахунки автора.

Таблиця Д.3

Розрахунок зведеного індексу по блоку 3 «Соціоекологічний розвиток», 2016 рік

Регіони	Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря		Співвідношення населення працездатного віку до загальної кількості населення		Рівень охоплення загальною середньою освітою дітей шкільного віку		Зведений індекс по блоку 3
	тис тон	розрахунк. індекс	частка	розрахунк. індекс	рівень, %	розрахунк. індекс	
АР Крим	…	...	...	...	...	...	...
Вінницька	119,80	6,28	0,46	4,33	82,2	1,00	3,87
Волинська	4,70	6,99	0,41	1,00	85,7	2,43	3,47
Дніпропетровська	833,00	1,91	0,48	5,67	86,7	2,84	3,47
Донецька	981,40	1,00	0,21	...	…	…	…
Житомирська	9,30	6,96	0,46	4,33	84,1	1,78	4,36
Закарпатська	4,90	6,99	0,45	3,67	86,3	2,67	4,44
Запорізька	167,00	5,99	0,47	5,00	85,7	2,43	4,47
Івано-Франківська	196,70	5,81	0,44	3,00	82,3	1,04	3,28
Київська	98,20	6,42	0,46	4,33	96,9	7,00	5,92
Кіровоградська	11,80	6,95	0,44	3,00	84,2	1,82	3,92
Луганська	155,50	6,06	0,16	...	…	…	…
Львівська	103,10	6,39	0,45	3,67	84,9	2,10	4,05
Миколаївська	13,90	6,93	0,48	5,67	83,1	1,37	4,66
Одеська	26,40	6,86	0,45	3,67	87,3	3,08	4,54
Полтавська	56,20	6,67	0,46	4,33	85,4	2,31	4,44
Рівненська	9,10	6,96	0,46	4,33	85,9	2,51	4,60
Сумська	19,80	6,90	0,48	5,67	82,3	1,04	4,54
Тернопільська	9,00	6,96	0,43	2,33	80,5	0,31	3,20
Харківська	100,20	6,40	0,49	6,33	86,2	2,63	5,12
Херсонська	9,70	6,96	0,47	5,00	84,2	1,82	4,59
Хмельницька	21,70	6,89	0,44	3,00	84,2	1,82	3,90
Черкаська	52,30	6,70	0,47	5,00	84,3	1,86	4,52
Чернівецька	3,00	7,00	0,45	3,67	83,4	1,49	4,05
Чернігівська	37,10	6,79	0,46	4,33	86,7	2,84	4,65
м. Київ	34,30	6,81	0,50	7,00	88,9	3,73	5,85
м. Севастополь	…	...	...	...	...	...	...

Примітка. Власні розрахунки автора.

Таблиця Д.4

Розрахункова таблиця «Індексу інклюзивного розвитку регіону» 2016 рік

Регіони	Зведений індекс по блоку 1 «Економічний розвиток»	Зведений індекс по блоку 2 «Інклюзивний розвиток»	Зведений індекс по блоку 3 «Соціо-екологічний розвиток»	Індекс інклюзивного розвитку регіону
АР Крим	…	...	...	...
Вінницька	2,61	4,34	3,87	3,61
Волинська	1,14	2,48	3,47	2,36
Дніпропетровська	3,66	2,37	3,47	3,17
Донецька	…	…	…	…
Житомирська	2,13	1,32	4,36	2,61
Закарпатська	1,76	2,70	4,44	2,97
Запорізька	2,80	2,78	4,47	3,35
Івано-Франківська	2,14	4,72	3,28	3,38
Київська	3,15	2,05	5,92	3,71
Кіровоградська	1,98	2,11	3,92	2,61
Луганська	…	…	…	…
Львівська	2,39	2,98	4,05	3,14
Миколаївська	2,91	2,83	4,66	3,47
Одеська	2,71	3,58	4,54	3,61
Полтавська	3,04	2,93	4,44	3,47
Рівненська	2,28	1,83	4,60	2,90
Сумська	2,38	2,85	4,54	3,26
Тернопільська	1,33	3,75	3,20	2,76
Харківська	2,67	2,44	5,12	3,41
Херсонська	2,23	1,87	4,59	2,90
Хмельницька	1,86	2,80	3,90	2,85
Черкаська	2,54	2,45	4,52	3,17
Чернівецька	1,92	4,22	4,05	3,40
Чернігівська	2,16	2,78	4,65	3,20
м. Київ	7,00	7,00	5,85	6,62
м. Севастополь	...	...	...	...

Примітка. Власні розрахунки автора.

Таблиця Д.5

Розрахунок
зведеного індексу по блоку 1 «Економічний розвиток»
2017 рік

Регіони	ВРП на 1 особу		ВРП на 1 найманого працівника		Рівень зайнятості населення		Зведений індекс по блоку 1
	тис грн	розрахунк. індекс	тис грн	розрахунк. індекс	Рівень, %	розрахунк. індекс	
АР Крим	…	…	…	…	…	…	…
Вінницька	58,38	1,78	273,7	1,85	55,3	4,00	2,54
Волинська	49,99	1,34	243,8	1,43	48,8	1,00	1,26
Дніпропетровська	97,14	2,90	348,0	2,79	58,0	5,25	3,65
Донецька	39,41	1,23	356,9	2,91	49,4	1,28	1,81
Житомирська	49,74	1,53	228,3	1,22	56,4	4,51	2,42
Закарпатська	34,20	1,08	225,2	1,18	53,8	4,31	2,19
Запорізька	75,31	2,27	305,7	2,10	55,2	3,95	2,77
Івано-Франківська	46,31	1,43	272,2	1,80	55,0	3,86	2,36
Київська	90,03	2,69	267,5	1,74	58,0	5,25	3,23
Кіровоградська	55,18	1,69	255,6	1,09	53,3	3,08	1,95
Луганська	13,88	…	200,6	…	54,7	3,72	…
Львівська	58,22	1,77	263,2	1,68	56,2	4,42	2,62
Миколаївська	60,55	1,84	290,4	2,04	56,8	4,69	2,86
Одеська	62,70	1,90	279,0	1,89	56,1	4,36	2,72
Полтавська	106,25	3,16	435,9	3,95	54,0	3,40	3,50
Рівненська	42,04	1,30	211,2	1,00	55,1	3,91	2,07
Сумська	51,42	1,58	226,1	1,20	57,4	4,97	2,57
Тернопільська	38,59	1,20	224,3	1,17	51,0	2,01	1,46
Харківська	69,49	2,10	289,3	2,02	60,6	6,45	3,52
Херсонська	45,53	1,40	246,6	1,46	56,2	4,42	2,43
Хмельницька	49,92	1,53	251,6	1,53	54,7	3,72	2,26
Черкаська	59,70	1,82	263,6	1,69	56,7	4,65	2,72
Чернівецька	31,51	1,00	211,5	1,00	56,6	4,60	2,20
Чернігівська	55,20	1,69	237,0	1,34	56,1	4,36	2,46
м. Київ	238,62	7,00	668,9	7,00	61,8	7,00	7,00
м. Севастополь	...	...	...	...	...	...	...

Примітка. Власні розрахунки автора.

Таблиця Д.6

Розрахунок зведеного індексу по блоку 2 «Інклюзивний розвиток», 2017 рік

Регіони	Наявний дохід на 1 особу		Середня очікувана тривалість життя		Рівень бідності за відносним критерієм		Зведений індекс по блоку 2
	тис грн	розрахунк. індекс	роки	розрахунк. індекс	рівень, %	розрахунк. індекс	
АР Крим	...	...	...	...	...	...	...
Вінницька	41,41	1,78	72,70	4,49	28,2	5,02	3,76
Волинська	35,71	1,35	71,94	3,34	37,6	3,06	2,58
Дніпропетровська	52,17	2,58	70,91	1,77	35,8	3,44	2,60
Донецька	22,60	…	…	…	44,6	1,60	…
Житомирська	39,45	1,63	70,40	1,00	40,3	2,50	1,71
Закарпатська	30,93	1,00	71,31	2,38	31,5	4,33	2,57
Запорізька	50,52	2,38	71,49	2,65	38,7	2,83	2,62
Івано-Франківська	36,99	1,45	73,78	6,13	18,7	7,00	5,34
Київська	48,03	2,27	70,46	1,09	47,5	1,00	1,45
Кіровоградська	38,58	1,56	70,50	1,15	33,6	3,90	2,20
Луганська	14,08	…	…	…	31,9	4,25	…
Львівська	41,91	1,82	73,49	5,69	31,1	4,42	3,98
Миколаївська	41,61	1,79	71,33	2,41	43,9	1,75	1,98
Одеська	46,48	2,15	71,09	2,07	35,7	3,46	2,56
Полтавська	44,82	2,03	72,07	3,54	23,5	6,00	3,86
Рівненська	36,54	1,42	71,62	2,85	44,6	1,60	1,96
Сумська	42,00	1,82	72,30	3,89	38,1	2,96	2,89
Тернопільська	32,90	1,15	73,58	5,83	32,7	4,08	3,69
Харківська	44,66	1,95	71,88	3,25	34,4	3,73	2,98
Херсонська	38,00	1,52	70,80	1,60	45,0	1,52	1,55
Хмельницька	40,02	1,67	72,18	3,70	38,6	2,85	2,74
Черкаська	38,30	1,55	72,20	3,73	35,9	3,42	2,90
Чернівецька	33,10	1,16	73,71	6,02	39,4	2,69	3,29
Чернігівська	38,98	1,60	71,18	2,18	31,1	4,42	2,73
м. Київ	111,74	7,00	74,35	7,00	22,9	6,13	6,71
м. Севастополь	...	...	...	...	…	...	...

Примітка. Власні розрахунки автора.

Таблиця Д.7

Розрахунок зведеного індексу по блоку 3 «Соціоекологічний розвиток», 2017 рік

Регіони	Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря		Співвідношення населення працездатного віку до загальної кількості населення		Рівень охоплення загальною середньою освітою дітей шкільного віку		Зведений індекс по блоку 3
	тис тон	розрахунк. індекс	частка	розрахунк. індекс	рівень, %	розрахунк. індекс	
АР Крим	…	...	...	...	...	...	...
Вінницька	155,8	5,83	0,46	4,6	83,2	1,70	4,04
Волинська	5,1	6,99	0,40	1,0	86,1	2,76	3,58
Дніпропетровська	657,3	1,98	0,47	5,2	86,7	2,96	3,38
Донецька	784,8	1,00	…	…	…	…	…
Житомирська	10,3	6,95	0,46	4,6	84,3	2,10	4,55
Закарпатська	3,2	7,00	0,44	3,4	85,7	2,61	4,34
Запорізька	180,9	5,64	0,47	5,2	85,4	2,50	3,45
Івано-Франківська	198,3	5,50	0,44	3,4	83,0	1,62	3,51
Київська	48,2	6,65	0,45	4,0	97,7	7,00	5,88
Кіровоградська	12,2	6,93	0,45	4,0	83,7	1,88	4,27
Луганська	75,1	4,70	…	…	…	…	…
Львівська	109,1	6,19	0,45	4,0	85,9	2,68	4,29
Миколаївська	14,2	6,92	0,48	5,8	83,4	1,13	4,62
Одеська	29,6	6,80	0,45	4,0	87,7	3,34	4,71
Полтавська	55,9	6,60	0,46	4,6	85,9	2,68	4,62
Рівненська	9,6	6,95	0,45	4,0	86,6	2,94	4,63
Сумська	20,3	6,87	0,48	5,8	82,9	1,59	4,75
Тернопільська	10,6	6,94	0,43	2,8	81,3	1,00	3,58
Харківська	45,0	6,68	0,50	7,0	87,5	3,29	5,66
Херсонська	9,6	6,95	0,48	5,8	84,1	2,02	4,92
Хмельницька	21,1	6,86	0,44	3,4	84,6	2,21	4,16
Черкаська	48,3	6,65	0,47	5,2	84,9	2,32	4,72
Чернівецька	3,3	7,00	0,46	4,6	84,7	2,24	4,61
Чернігівська	31,6	6,78	0,47	5,2	86,6	2,94	4,97
м. Київ	45,5	6,68	0,50	7,0	89,2	3,89	5,86
м. Севастополь	…	...	...	...	...	...	...

Примітка. Власні розрахунки автора.

Таблиця Д.8

Розрахункова таблиця «Індексу інклюзивного розвитку регіону» 2017 рік

Регіони	Зведений індекс по блоку 1 «Економічний розвиток»	Зведений індекс по блоку 2 «Інклюзивний розвиток»	Зведений індекс по блоку 3 «Соціо-екологічний розвиток»	Індекс інклюзивного розвитку регіону
АР Крим	…	...	...	...
Вінницька	2,54	3,76	4,04	3,45
Волинська	1,26	2,58	3,58	2,47
Дніпропетровська	3,65	2,60	3,38	3,21
Донецька	1,81	…	…	…
Житомирська	2,42	1,71	4,55	2,89
Закарпатська	2,19	2,57	4,34	3,03
Запорізька	2,77	2,62	3,45	3,28
Івано-Франківська	2,36	5,34	3,51	3,74
Київська	3,23	1,45	5,88	3,52
Кіровоградська	1,95	2,20	4,27	2,81
Луганська	…	…	…	…
Львівська	2,62	3,98	4,29	3,63
Миколаївська	2,86	1,98	4,62	3,15
Одеська	2,72	2,56	4,71	3,33
Полтавська	3,50	3,86	4,62	3,99
Рівненська	2,07	1,96	4,63	2,89
Сумська	2,57	2,89	4,75	3,41
Тернопільська	1,46	3,69	3,58	2,91
Харківська	3,52	2,98	5,66	4,05
Херсонська	2,43	1,55	4,92	2,97
Хмельницька	2,26	2,74	4,16	3,05
Черкаська	2,72	2,90	4,72	3,45
Чернівецька	2,20	3,29	4,61	3,37
Чернігівська	2,46	2,73	4,97	3,39
м. Київ	7,00	6,71	5,86	6,52
м. Севастополь	...	...	...	...

Примітка. Власні розрахунки автора.

Додаток Е

Динаміка вилучення доходів (реверсна дотація) з місцевих бюджетів, 2013-2018 рр.

(тис грн)

Назва території	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Вінницька	6 337,0	1 800,0	53 273,5	71 603	84 956,1	149 569,9
Волинська	-	-	10 595,8	15 329	31 903,6	78 104,5
Дніпропетровська	182 717,5	65 802,6	837 431,9	993 560	1 221 776,2	1 329 120,5
Донецька	306 574,7	226 926,3	1 074 766,9	213 522	273 684,0	258 11 1,9
Житомирська	-	-	22 650,8	38 954	56 016,3	94 367,5
Закарпатська	-	-	30 028,6	38 689	53 710,2	94 455,0
Запорізька	278 840,4	121 701,9	223 463,4	288 722	381 717,0	661 849,3
Івано-Франківська	-	-	24 072,3	28 596	32 017,3	69 708,4
Київська	152 164,6	140 074,4	263 995,9	301 388	382 768,5	600 213,9
Кіровоградська	20 076,8	25 489,7	21 966,2	42218	40 849,2	75 206,1
Луганська	73 247,2	12 672,3	113 621,7	-	26 823,1	17 798,8
Львівська	91 147,9	-	151 202,8	180 977	233 742,7	365 119,0
Миколаївська	42 313,4	59 464,6	45 899,0	70 835	101 454,3	167 922,4
Одеська	99 799,3	85 982,5	159 225,7	193 653	255 781,1	405 119,0
Полтавська	161 008,2	45 669,9	251 471,2	194 313	242 416,3	373 830,7
Рівненська	34 543,6	49 903,5	53 037,5	58 666	67 089,4	97 546,6
Сумська	27 162,6	-	55 480,9	58 304	69 735,6	99 549,7
Тернопільська	-	-	12 378,3	22 552	32 675,9	47 621,2
Харківська	71 660,5	-	172 879,4	208 728	222 472,7	247 223,4
Херсонська	-	-	-	-	334,1	5 155,4
Хмельницька	21 598,1	27 193,1	25 103,1	40 930	39 731,5	62 580,9
Черкаська	-	-	27 061,7	35 107	37 861,2	63 391,3
Чернівецька	-	-	1 251,1	1 797	1 067,3	1 631,2
Чернігівська	-	-	13 312,2	16 436	32 298,9	41 303,3
м.Київ	-	1 140 481,4	-	-	-	-
м.Севастополь	-	-	-	-	-	-
АР Крим	16 225,2	-	-	-	-	-
Всього	**1 569 191,8**	**2 003 162,2**	**3 644 169,9**	**3 114 876,5**	**3 922 882,5**	**5 406 499,9**

Примітка. Складено за даними Міністерства фінансів України

Додаток Ж
Узагальнені показники
оцінки ефективності здійснення спільних заходів, передбачених Угодою щодо соціально-економічного розвитку Львівської області між Кабінетом Міністрів України та Львівською обласною радою

№ п/п	Найменування показника	Одиниця виміру	Значення показника
Економічна та бюджетна ефективність			
1.	Обсяг інвестицій, залучених до здійснення спільних заходів Угоди	тис гривень	1974493,0
2.	Перераховано платежів і податків до бюджетів усіх рівнів і державних цільових фондів, усього:	тис гривень	20435,5
	у тому числі		
	податок на прибуток підприємств		3,0
	податок з доходів фізичних осіб		4268,6
	податок на додану вартість		2178,3
	плата за землю		1070,0
	єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування		8343,1
	платежі до Пенсійного фонду України		4276,5
	інші податки і збори		296,0
3.	Збільшення фонду заробітної плати за рахунок реалізації спільних заходів Угоди	тис гривень	8839,5
Соціальна ефективність			
5.	Чисельність працівників, залучених до реалізації спільних заходів Угоди	осіб	168
7.	Введення в експлуатацію об'єктів соціальної інфраструктури, у тому числі:	місць	
	закладів освіти		270
	закладів охорони здоров'я		40
8.	Будівництво і ремонт автомобільних доріг	км	228,1
9.	Поліпшення якості надання житлово-комунальних послуг, зокрема забезпечення якісною питною водою населення		
9.1.	реконструйовано водо-насосні станції у м. Львові	шт.	3
9.2	побудовано каналізаційно-насосні станції (КНС) у м. Львові	шт.	1
9.3.	замінено водогонів та побудовано нових водогонів у м. Львові	км	49,26

Продовження Додатку Ж

№ п/п	Найменування показника	Одиниця виміру	Значення показника
9.4.	проведено реконструкцію центральних теплових пунктів (ЦТП) у м. Львові	шт.	98
9.5.	проведено реконструкцію каналізаційних колекторів та побудовано нові каналізаційні колектори у м. Львові	км	4,145
9.6.	проведено реконструкцію свердловин води у м. Львові	шт.	7
9.7.	зменшення втрат води в результаті забезпечення цілодобового водопостачання міста Львова (середнє)	%	5
9.8.	оновлено рухомий склад електротранспорту м. Львова (трамваї)	од.	1
9.9.	проведено реконструкцію тролейбусних ліній у м. Львові	км.	6,1
9.10.	будівництво і ремонт автомобільних доріг комунальної власності у м. Львові	тис м ^{2}	1829,3
10.	Інші результати, що мали позитивний соціальний ефект, які не вимірюються в грошовому еквіваленті		
10.1.	реалізація металобрухту	тонн	120
10.2.	вивезено на знешкодження пестицидів та тари від них	тонн	937,5
10.3.	створено Національний природний парк «Північне Поділля»	од.	1
10.4.	винесено в натуру межі територій та об’єктів природно-заповідного фонду	тис га	19,3
10.5.	припинення скидання неочищених стічних вод у басейн річки Дністер	м ^{3}/добу	до 2000
10.6.	виготовлення паспортів на об’єкти культурної спадщини місцевого значення	од.	240
10.7.	виготовлення інвентарних карток на об’єкти культурної спадщини області	од.	458
10.8.	проведено суцільне археологічне обстеження територій у районах області	од. (районів)	20
10.9.	впорядковано історичних поховань	од. об’єктів	20
10.10.	проведено поточний ремонт та реставрацію пам’яток дерев'яної сакральної архітектури	од.	22
10.11.	проводились ремонтно-реставраційні роботи на об’єктах культурної спадщини області	од.	8
10.12.	проведення ремонтно-реставраційних робіт у замках і фортецях	од.	7
10.13.	збільшення туристичного потоку	%	40
10.14.	щорічний потік туристів у м. Львові	осіб	1 000 000
10.15.	проведено ремонт адміністративних будівель	об’єктів	2

Примітка. Складено автором за даними Департаменту економічного розвитку, торгівлі та промисловості ЛОДА.

Додаток И
ПОКАЗНИКИ
оцінки ефективності здійснення спільних заходів, передбачених Угодою щодо соціально-економічного розвитку Львівської області між Кабінетом Міністрів України та Львівською обласною радою

№ п/п	Найменування показника	Одиниця виміру	Значення показника
Пріоритетний напрям I. Реструктуризація та розвиток базових галузей промисловості			
Спільний захід 1. Реструктуризація і ліквідація підприємств гірничої хімії			
1.	Обсяг інвестицій, залучених до здійснення спільного заходу Угоди	тис гривень	104303,8
2.	Перераховано платежів і податків до бюджетів усіх рівнів і державних цільових фондів, усього:	тис гривень	13684,4
	у тому числі		
	податок на прибуток підприємств		3,0
	податок з доходів фізичних осіб		2917,7
	податок на додану вартість		1111,0
	плата за землю		374,0
	єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування		4715,2
	платежі до Пенсійного фонду України		4276,5
	інші податки і збори		287,0
3.	Збільшення фонду заробітної плати за рахунок реалізації спільного заходу Угоди	тис гривень	8089,3
5.	Чисельність працівників, залучених до реалізації спільного заходу Угоди	осіб	93
Спільний захід 2. Подолання соціальних та екологічних наслідків, пов'язаних із закриттям і виробничою діяльністю шахт			
1.	Обсяг інвестицій, залучених до здійснення спільного заходу Угоди	тис гривень	4576,4
5.	Чисельність працівників, залучених до реалізації спільного заходу Угоди	осіб	75
10.	Інші результати, що мали позитивний соціальний ефект, які не вимірюються в грошовому еквіваленті:		
10.1.	реалізація металобрухту	тонн	120
Спільний захід 3. Будівництво шахти № 3 "Червоноградська"			
1.	Обсяг інвестицій, залучених до здійснення спільного заходу Угоди	тис грн	0,0
Пріоритетний напрям II. Розвиток системи життєзабезпечення населених пунктів			
Спільний захід 1. Забезпечення стабільного водопостачання та розвиток транспорту у м. Львові			
1.	Обсяг інвестицій, залучених до здійснення спільного заходу Угоди	тис гривень	852000,7
2.	Перераховано платежів і податків до бюджетів усіх рівнів і державних цільових фондів, усього:	тис гривень	1353,1
	у тому числі		
	податок з доходів фізичних осіб	тис гривень	81,9
	податок на додану вартість	тис гривень	1067,3

Продовження Додатку И

	єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування	тис гривень	203,9
3.	Збільшення фонду заробітної плати за рахунок реалізації спільного заходу Угоди	тис гривень	750,2
9.	Поліпшення якості надання житлово-комунальних послуг, зокрема забезпечення якісною питною водою населення:		
9.1.	реконструйовано водо-насосні станції у м. Львові	шт.	3
9.2	побудовано каналізаційно-насосні станції (КНС) у м. Львові	шт.	1
9.3.	замінено водогонів та побудовано нових водогонів у м. Львові	км	49,26
9.4.	проведено реконструкцію центральних теплових пунктів (ЦТП) у м. Львові	шт.	98
9.5.	проведено реконструкцію каналізаційних колекторів та побудовано нові каналізаційні колектори у м. Львові	км	4,145
9.6.	проведено реконструкцію свердловин води у м. Львові	шт.	7
9.7.	зменшення втрат води в результаті забезпечення цілодобового водопостачання міста Львова (середнє)	%	5
9.8.	оновлено рухомий склад електротранспорту м. Львова (трамваї)	од.	1
9.9.	проведено реконструкцію тролейбусних ліній у м. Львові	км.	6,1
9.10.	будівництво і ремонт автомобільних доріг комунальної власності у м. Львові	тисм кв	1829,3
Спільний захід 2. Будівництво соціально-важливих об'єктів			
1.	Обсяг інвестицій, залучених до здійснення спільного заходу Угоди	тис гривень	75352,6
7.	Введення в експлуатацію об'єктів соціальної інфраструктури, у тому числі:	місць	
	закладів освіти	місць	270
	закладів охорони здоров'я	місць	40
Спільний захід 3. Розбудова та модернізація інформаційної мережі телебачення та радіомовлення, впровадження цифрового телерадіомовлення			
1.	Обсяг інвестицій, залучених до здійснення спільного заходу Угоди	тис гривень	24099,5
2.	Перераховано платежів і податків до бюджетів усіх рівнів і державних цільових фондів, усього:	тис гривень	5398,0
	у тому числі		
	податок з доходів фізичних осіб		1269,0
	плата за землю		696,0
	єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування		3424,0
	інші податки і збори		9,0
Спільний захід 4. Поліпшення експлуатаційного стану автомобільних доріг загального користування державного та місцевого значення і штучних споруд на них			
1.	Обсяг інвестицій, залучених до здійснення спільного заходу Угоди	тис гривень	835508,3
8.	Будівництво і ремонт автомобільних доріг	км	228,1
Пріоритетний напрям III. Створення ефективної системи охорони навколишнього природного середовища			
Спільний захід 1. Здійснення заходів щодо мінімізації впливу, утилізації та переробки токсичних відходів у Львівській області			
1.	Обсяг інвестицій, залучених до здійснення спільного заходу Угоди	тис гривень	24033,3

Продовження Додатку И

10.	Інші результати, що мали позитивний соціальний ефект, які не вимірюються в грошовому еквіваленті:		
10.1.	вивезено на знешкодження пестицидів та тари від них	тонн	937,5
Спільний захід 2. Формування екомережі та розвиток природно-заповідного фонду			
1.	Обсяг інвестицій, залучених до здійснення спільного заходу Угоди	тис гривень	9983,2
10.	Інші результати, що мали позитивний соціальний ефект, які не вимірюються в грошовому еквіваленті:		
10.1.	створено Національний природний парк «Північне Поділля»	од.	1
10.2.	винесено в натуру межі територій та об’єктів природно-заповідного фонду	тис га	19,3
Спільний захід 3. Будівництво об’єктів водовідведення у населених пунктах			
1.	Обсяг інвестицій, залучених до здійснення спільного заходу Угоди	тис гривень	4448,6
10.	Інші результати, що мали позитивний соціальний ефект, які не вимірюються в грошовому еквіваленті:		
10.1.	припинення скидання неочищених стічних вод у басейн річки Дністер	$м^3$/добу	до 2000
Пріоритетний напрям IV. Збереження історико-культурної спадщини			
Спільний захід 1. Проведення паспортизації та інвентаризації об’єктів культурної спадщини. Розроблення історико-містобудівної документації			
1.	Обсяг інвестицій, залучених до здійснення спільного заходу Угоди	тис гривень	3552,8
10.	Інші результати, що мали позитивний соціальний ефект, які не вимірюються в грошовому еквіваленті		
10.1.	виготовлення паспортів на об’єкти культурної спадщини місцевого значення	од.	240
10.2.	виготовлення інвентарних карток на об’єкти культурної спадщини області	од.	458
10.3.	проведено суцільне археологічне обстеження територій у районах області	од. (районів)	20
Спільний захід 2. Збереження та проведення протиаварійних, ремонтно-реставраційних робіт на пам’ятках архітектури і монументального мистецтва			
1.	Обсяг інвестицій, залучених до здійснення спільного заходу Угоди	тис гривень	11962,6
10.	Інші результати, що мали позитивний соціальний ефект, які не вимірюються в грошовому еквіваленті		
10.1.	впорядковано історичних поховань	од. об’єктів	20
10.2.	проведено поточний ремонт та реставрацію пам’яток дерев'яної сакральної архітектури	од.	22
10.3.	проводились ремонтно-реставраційні роботи на об’єктах культурної спадщини області	од.	8
10.4.	проведення ремонтно-реставраційних робіт у замках і фортецях	од.	7
Спільний захід 3. Проведення комплексу заходів з охорони та використання об’єктів культурної спадщини м. Львова			
1.	Обсяг інвестицій, залучених до здійснення спільного заходу Угоди	тис гривень	175856,0
10.	Інші результати, що мали позитивний соціальний ефект, які не вимірюються в грошовому еквіваленті		
10.1.	збільшення туристичного потоку	%	40
10.2.	щорічний потік туристів у м. Львові	осіб	1000000
10.3.	проведено ремонт адміністративних будівель	об’єктів	2
Спільний захід 4. Розвиток історико-культурних заповідників			
1.	Обсяг інвестицій, залучених до здійснення спільного заходу Угоди	тис гривень	7084,8

Примітка. Складено автором за даними Департаменту економічного розвитку, торгівлі та промисловості ЛОДА

Додаток К

Нормативно-правове забезпечення створення та функціонування державного фонду регіонального розвитку*

Назва законодавчо-нормативного акта	Дата прийняття та номер документа	Характеристика
Закон України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України та деяких інших законодавчих актів України»	12 січня 2012 р. № 4318-VI	Бюджетний кодекс України доповнено статтею 24-1 «Державний фонд регіонального розвитку», згідно з якою визначено обсяг ДФРР у розмірі не менше ніж 1% прогнозованого обсягу доходів загального фонду проєкту Державного бюджету України на відповідний бюджетний період, а також цільове спрямування коштів ДФРР
Постанова КМУ «Про затвердження Порядку використання у 2012 р. коштів державного фонду регіонального розвитку»	Від 21.03.2012 № 312	Вперше затверджено порядок використання коштів ДФРР та критерії розподілу. Порядок мав деякі неточності з критеріями розподілу, визначеними Бюджетним кодексом України, а саме: не вказано періоду за який використовуються показники чисельності населення, а також не було закріплено жодного показника щодо розподілу 30% коштів ДФРР
Постанова КМУ «Питання державного фонду регіонального розвитку»	Від 04.07.2012 № 656	Визначено перелік показників, що використовуються у методиці розподілу коштів. Постановою формалізовано процедуру конкурсного відбору інвестиційних програм, уточнено умови співфінансування. Однак і в ній не визначено періоду, за який показники будуть використовуватись. Водночас офіційна статистика про валовий регіональний продукт за звітний період публікується із значною пролонгацією в часі, що не забезпечує об’єктивності прийняття рішень для всіх учасників бюджетного процесу
Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України «Питання оцінки та відбору інвестиційних програм (проєктів), що можуть реалізовуватись за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку»	Від 01.08.2012 № 902	Згідно з наказом утворено конкурсну комісію з оцінки та забезпечення проведення відбору інвестиційних програм (проєктів), що можуть реалізовуватися за рахунок коштів ДФРР, затверджено Положення про конкурсну комісію, а також примірне положення про зазначену комісію
Закон України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України»	Від 16.10.2012 № 5428-VI	Внесено зміни і доповнення до статті 24-1 Бюджетного кодексу України щодо включення умов спрямування частини коштів місцевих бюджетів
Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України «Про затвердження Методичних рекомендацій з розроблення інвестиційного проєкту, для реалізації якого може надаватися державна підтримка»	Від 13.11.2012 № 1279	Затверджено Методичні рекомендації з розроблення інвестиційного проєкту, для реалізації якого може надаватися державна підтримка

Продовження Додатку К

Постанова КМУ «Про внесення змін до пункту 5 Порядку підготовки, оцінки та відбору інвестиційних програм (проєктів), що можуть реалізовуватися за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку»	Від 23.01.2013 № 30	Відповідно до Постанови було зменшено мінімальну кошторисну вартість для інвестиційних програм (проєктів) регіонального (міжрегіонального) значення з 5 млн грн до 1 млн грн, а для районного – з 1 млн грн до 200 тис грн, що призвело до значного розпорошення коштів ДФРР
Постанова КМУ «Про внесення зміни до пункту 4 Порядку використання коштів державного фонду регіонального розвитку»	Від 14.08.2013 № 576	З критеріїв конкурсного відбору інвестиційних програм (проєктів) була виключена позиція щодо створення, приросту чи оновлення основних засобів комунальної власності або спільної власності територіальних громад
Закон України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформ міжбюджетних відносин»	Від 28.12.2014 № 79-VIII	Законом передбачено зміни щодо спрямування коштів ДФРР; терміни та порядок надання пропозицій з переліком та описом інвестиційних програм і проєктів регіонального розвитку; змінено співвідношення щодо розподілу коштів фонду з 70:30 до 80:20. Доручено Кабінету Міністрів України визначати порядок підготовки, оцінки та відбору інвестиційних програм і проєктів регіонального розвитку та порядок використання коштів фонду. Статтю 24-1 доповнено частиною п’ятою, відповідно до якої розподіл коштів ДФРР за адмінтериторіальними та інвестиційними програмами і проєктами регіонального розвитку затверджує КМУ за погодженням з Комітетом ВРУ з питань бюджету
Закон України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо уточнення та приведення окремих положень у відповідність із нормами діючого законодавства»	Від 15.01.2015 № 118-VIII	Внесено зміни до частини другої статті 24-1 Бюджетного кодексу України щодо спрямування коштів ДФРР на виконання проєктів співробітництва та добровільного об’єднання територіальних громад
Закон України «Про засади державної регіональної політики»	Від 05.02.2015 № 156-VIII	Визначено, що фінансування регіонального розвитку за рахунок коштів ДФРР можна здійснювати на умовах інвестування, за умови надання гарантій, на безповоротній основі у формі грантів, та принципи, на яких ґрунтується фінансування
Постанова КМУ «Питання використання у 2015 році коштів державного фонду регіонального розвитку»	Від 18.03.2015 № 195	Затверджено порядок підготовки, оцінки та відбору інвестиційних програм і проєктів регіонального розвитку, які можна реалізовувати за кошти ДФРР у 2015 році, зокрема забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб та сімей військовослужбовців – учасників антитерористичної операції; переможців Всеукраїнського конкурсу проєктів та програм розвитку місцевого самоврядування у 2013–2014 роках та порядок використання у 2015 році коштів ДФРР

Закінчення Додатку К

Постанова КМУ «Деякі питання державного фонду регіонального розвитку»	Від 18.03.2015 № 196	Відповідно до частини четвертої статті 24-1 Бюджетного кодексу України, затверджено порядок підготовки, оцінки та відбору інвестиційних програм і проєктів регіонального розвитку, що можуть реалізовуватись за рахунок коштів ДФРР
Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України «Питання підготовки, оцінки та відбору інвестиційних програм і проєктів регіонального розвитку, що можуть реалізовуватися за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку»	Від 24.04.2015 № 80	Затверджено форму інвестиційної програми і проєкту регіонального розвитку, форму технічного завдання, перелік документів зокрема зведений кошторисний розрахунок, звіт за результатами експертизи проєктів будівництва, акт про затвердження проєктної документації, документи щодо форми власності та категорії складності об’єкта будівництва, які подаються для участі у конкурсному відборі, та перелік документів, які подаються Мінрегіону для оцінки відповідності вимогам законодавства інвестиційних програм і проєктів регіонального розвитку, що можуть реалізовуватися за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку
Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України «Про внесення змін до наказу Міністерства регіонального розвитку будівництва та житлово-комунального господарства України від 24.04.2015 № 80»	Від 01.04.2016 № 80	Зміни внесено з метою оптимізації роботи регіональних комісій з оцінки та проведення попереднього конкурсного відбору інвестиційних програм і проєктів регіонального розвитку
Окрім зазначених документів, до нормативно-правового забезпечення ДФРР належать: щорічні Закон України «Про Державний бюджет України» та розпорядження Кабінету Міністрів України про затвердження переліку інвестиційних програм і проєктів регіонального розвитку, які можна реалізовувати за кошти ДФРР.		

Примітка. Складено автором на основі нормативно-правових актів.

Додаток Л

Розрахунок різниці між «ідеальним» індексом і реальним індексом регіонального людського розвитку

Регіони	ІРЛР за 2015 р.	Різниця між «ідеальним» індексом (6,0) та реальним за 2015 р.	ІРЛР за 2016 р.	Різниця між «ідеальним» індексом (6,0) та реальним за 2016 р.	ІРЛР за 2017 р.	Різниця між «ідеальним» індексом (6,0) та реальним за 2017 р.
Україна	3,8092*	2,1908	3,8631	2,1369	3,8192	2,1872
Автономна Республіка Крим	…	…	…	…	…	…
Вінницький	3,7291	2,2709	3,8262	2,1738	3,8566	2,1434
Волинський	3,8250	2,1750	3,8700	2,1300	3,8109	2,1891
Дніпропетровський	3,7816	2,2184	3,8279	2,1721	3,7686	2,2314
Донецький **	…	…	3,6422	…	…	…
Житомирський	3,5712	2,4288	3,5656	2,4344	3,5472	2,4528
Закарпатський	4,0275	1,9725	4,2995	1,7005	4,0233	1,9767
Запорізький	3,9546	2,0454	3,8499	2,1501	3,8184	2,1816
Івано-Франківський	3,8923	2,1077	4,3968	1,6032	4,1554	1,8446
Київський	3,8992	2,1408	3,8229	2,1771	3,7541	2,2459
Кіровоградський	3,5650	2,4350	3,6333	2,3667	3,5257	2,4743
Луганський **	…	…	…	…	…	…
Львівський	4,0810	1,9190	4,1922	1,8078	4,1307	1,8693
Миколаївський	3,8199	2,1801	3,8647	2,1353	3,8647	2,1353
Одеський	3,7879	2,2121	3,8017	2,1983	3,7100	2,2900
Полтавський	3,8530	2,1470	3,8509	2,1491	3,9103	2,0897
Рівненський	3,7163	2,2837	3,6738	2,3262	3,6576	2,3424
Сумський	3,6951	2,3049	3,8151	2,1849	3,7425	2,2575
Тернопільський	3,8709	2,1291	3,9584	2,0416	3,9749	2,0251
Харківський	4,1996	1,8004	4,0752	1,9248	4,0564	1,9436
Херсонський	3,6090	2,3910	3,6267	2,3733	3,5438	2,4562
Хмельницький	3,6479	2,3521	3,6694	2,3306	3,6188	2,3812
Черкаський	3,7772	2,2228	3,7325	2,2675	3,7286	2,2714
Чернівецький	4,1321	1,8679	4,3624	1,6376	4,2294	1,7706
Чернігівський	3,6709	2,3291	3,6475	2,3525	3,7247	2,2753
м. Севастополь	…	…	…	…	…	…

Складено автором

*** По Україні розрахунково**

****Показники є лише за 2013 рік**

Додаток М

Кредити, надані депозитними корпораціями (крім Національного банку України) нефінансовим корпораціям, у розрізі регіонів і видів економічної діяльності (станом на кінець грудня 2018 року (залишки коштів на кінець періоду, млн грн)

Регіони	**Усього**	у тому числі за видами економічної діяльності							
		Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	Переробна промисловість	Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	Будівництво	Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Україна	859 740	67 675	10 870	209 393	57 674	1 099	39 262	42 603	42 603
Автономна Республіка Крим та м. Севастополь	0	0	0	0	0	0	0	0	0
області									
Вінницька	3 182	1 251	5	845	179	0	102	46	46
Волинська	3 938	781	1	777	8	2	319	56	56
Дніпропетровська	210 614	8 211	575	12 035	1 061	516	12 483	11 308	11 308
Донецька	7 984	238	149	5 431	3	3	444	112	112
Житомирська	2 800	501	34	1 671	1	2	47	36	36
Закарпатська	2 739	147	12	396	724	1	11	134	134
Запорізька	18 678	1 837	0	11 234	1 136	13	129	348	348
Івано-Франківська	3 478	506	2	1 710	365	2	118	30	30
Київська та м. Київ	485 158	27 941	9 359	137 609	49 257	119	23 516	21 561	21 561
Кіровоградська	4 441	1 751	13	903	488	8	14	53	53
Луганська	639	176	0	173	6	1	12	82	82
Львівська	16 760	2 291	21	4 150	1 274	66	256	2 525	2 525
Миколаївська	11 779	1 457	5	5 133	155	1	16	745	745
Одеська	22 569	3 598	2	3 742	414	231	715	3 354	3 354
Полтавська	5 996	2 079	169	1 214	230	1	116	181	181
Рівненська	2 390	676	63	927	2	7	39	161	161
Сумська	4 573	1 416	0	2 377	51	3	36	24	24
Тернопільська	3 249	1 469	0	682	185	2	17	119	119
Харківська	30 178	5 464	423	12 811	344	92	663	1 446	1 446
Херсонська	3 932	1 185	0	1 203	775	0	34	145	145
Хмельницька	4 115	1 559	9	1 135	533	14	19	37	37
Черкаська	7 058	1 610	26	2 676	273	10	92	52	52
Чернівецька	958	230	1	306	8	2	23	28	28
Чернігівська	2 533	1 301	0	252	201	3	39	22	22

Продовження Додатку М

Кредити, надані депозитними корпораціями (крім Національного банку України) нефінансовим корпораціям, у розрізі регіонів і видів економічної діяльності за станом на кінець грудня 2018 року(залишки коштів на кінець періоду, млн грн)

Регіони	у тому числі за видами економічної діяльності								
	Тимчасове розміщування й організація харчування	Інформація та телекомунікації	Операції з нерухомим майном	Професійна, наукова та технічна діяльність	Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	Освіта	Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	Надання інших видів послуг
	10	11	12	13	14	15	16	17	18
Україна	2 381	7 448	66 602	49 540	10 562	33	1 385	387	435
Автономна Республіка Крим та м. Севастополь	0	0	0	0	0	0	0	0	0
області									
Вінницька	0	1	19	3	4	0	0	3	0
Волинська	63	1	1 188	2	6	0	0	1	0
Дніпропетровська	17	119	11 797	1 411	5 578	5	11	15	2
Донецька	2	3	9	4	30	2	7	0	2
Житомирська	2	1	11	1	12	1	0	0	0
Закарпатська	18	5	29	0	1	0	46	0	0
Запорізька	15	3	200	3	45	0	2	0	1
Івано-Франківська	1	6	6	7	10	2	1	0	1
Київська та м. Київ	1 882	6 828	46 734	47 398	4 127	21	741	85	310
Кіровоградська	0	2	18	2	1	0	0	4	1
Луганська	1	4	2	22	3	0	5	0	5
Львівська	78	117	1 177	25	142	1	273	3	66
Миколаївська	1	3	85	4	10	0	0	0	2
Одеська	227	69	3 946	22	292	0	269	11	3
Полтавська	5	2	122	16	6	0	16	3	2
Рівненська	0	0	61	1	1	0	0	0	1
Сумська	0	2	24	15	5	0	2	0	1
Тернопільська	1	2	44	0	10	0	0	0	23
Харківська	35	272	900	327	140	0	5	261	4
Херсонська	2	0	4	4	0	0	4	1	2
Хмельницька	9	6	9	101	13	0	1	0	2
Черкаська	16	1	41	166	120	0	0	0	1
Чернівецька	1	1	76	3	1	0	1	0	7
Чернігівська	4	0	100	3	5	0	1	0	0

Примітка. Складено автором на основі даних Національного банку України.

Додаток Н

Перелік проєктів-переможців конкурсного відбору за результатами засідань конкурсної Комісії з відбору проєктів регіонального розвитку, які можуть реалізовуватися за рахунок коштів державного бюджету, отриманих від Європейського Союзу, від 27.12.2017, 01.03.2018, 22.03.2018

№ п/п	Назва проєкту	Ініціатор проєкту
За програмою регіонального розвитку "Інноваційна економіка та інвестиції"		
1.	Інноваційний кластер "Регіональний інноваційний HUB" (RInnoHUB)	Миколаївська обласна державна адміністрація
2	Розвиток інноваційної інфраструктури та вдосконалення інноваційної політики регіонів України на основі «розумної спеціалізації»	Міністерство освіти і науки України
3	Створення авіаційного кластера як «точки зростання» економіки Кіровоградського регіону	Міністерство освіти і науки України
4	Створення проєктно-освітнього центру розвитку інновацій та інвестицій в регіоні	Міністерство освіти і науки України
5	Сучасний ХАБ задля підтримки розвитку малого бізнесу	Сумська обласна державна адміністрація
6	Проєкт створення інноваційного бізнес-інкубатора на базі індустріального парку міста Дніпра	Дніпропетровська обласна державна адміністрація
7	Інструменти розвитку бізнесу Львівської області	Львівська обласна державна адміністрація
8	Інформаційно-аналітична підтримка підвищення енергоефективності та інвестиційно-інноваційного розвитку господарського комплексу Львівської області	Львівська обласна державна адміністрація
9	Розбудова регіональної інфраструктури з контролю якості і безпеки продукції АПК	Міністерство освіти і науки України
10	Інтеграція освіти, науки і виробництва – інноваційна модель регіонального розвитку	Міністерство освіти і науки України
11	Розвиток міжрегіональної мережі трансферу технологій	Міністерство освіти і науки України
12	Створення КУ «Агенція розвитку Мелітополя»	Запорізька обласна державна адміністрація
13	Створення мережі об'єктів інфраструктури підтримки підприємництва у Тернопільській області	Тернопільська обласна державна адміністрація
14	Розвиток інституційної спроможності Агенції регіонального розвитку Закарпатської області	Закарпатська обласна державна адміністрація
15	Формування системи підтримки розвитку підприємництва у місті Хмельницькому	Хмельницька обласна державна адміністрація

Продовження Додатку Н

16	START-UP УНІВЕРСИТЕТ	Одеська обласна державна адміністрація
17	Проєкт створення регіонального виставкового багатофункціонального центру (РБВЦ) в місті Дніпрі	Дніпропетровська обласна державна адміністрація
За програмою регіонального розвитку "Сільський розвиток"		
18	Створення Всеукраїнського мережевого бізнес-інкубатора для диверсифікації сільськогосподарського виробництва і розвитку кооперації у сільській місцевості	Міністерство аграрної політики та продовольства України
19	Розвиток сільського підприємництва та інфраструктури агротуристичного кластера "ГорбоГори"	Львівська обласна державна адміністрація
20	Забезпечення сучасними інформаційно-комунікативними системами сільських територіальних громад Кіровоградської області	Кіровоградська обласна державна адміністрація
21	Центр активних видів спорту	Тернопільська обласна державна адміністрація
22	Будівництво школи с.Оброшине Пустомитівського району Львівської області	Львівська обласна державна адміністрація
23	Продукція з сільського двору до міської оселі: система доставки сільськогосподарської продукції в межах Хмельницького регіону	Хмельницька обласна державна адміністрація
24	Підвищення конкурентоспроможності сільських периферійних громад півдня Одеської області шляхом диверсифікації їх економіки та впровадження новітніх підходів в господарській діяльності	Одеська обласна державна адміністрація
25	Придбання 27 санітарних автомобілів для комунального закладу Сумської обласної ради «Сумський обласний центр екстреної медичної допомоги та медицини катастроф»	Сумська обласна державна адміністрація
26	Створення сучасного центру культури, дозвілля і мистецтв Великолюбінської ОТГ Городоцького району Львівської області	Львівська обласна державна адміністрація
27	Розвиток дорожньої інфраструктури в с.Зимна Вода Пустомитівського району Львівської області	Львівська обласна державна адміністрація
28	Підвищення рівня облаштування сільської місцевості, сфери життя, діяльності та побуту селян на території Звенигородської сільської ради Пустомитівського району Львівської області	Львівська обласна державна адміністрація
За програмою регіонального розвитку "Розвиток людського потенціалу"		
29	Розвиток освітнього потенціалу в авіаційній галузі	Кіровоградська обласна державна адміністрація
30	Забезпечення потреб ринку продукції закритих ґрунтів кваліфікованими робітниками	Хмельницька обласна державна адміністрація

Продовження Додатку Н

31	Реконструкція будівлі комунального закладу Сумської обласної ради «Сумський обласний центр екстреної медичної допомоги та медицини катастроф», зі створенням та облаштуванням навчально-тренувального відділу за адресою: м. Суми, вул. Привокзальна, 31	Сумська обласна державна адміністрація
32	Придбання пересувного діагностично-лабораторного комплексу (амбулаторії) для комунального закладу Сумської обласної ради «Сумська обласна клінічна лікарня»	Сумська обласна державна адміністрація
33	Термомодернізація приміщення та придбання сучасного ІТ-обладнання комунальному позашкільному закладу Шосткинський міській малій академії наук учнівської молоді Шосткинської міської ради Сумської області	Сумська обласна державна адміністрація
34	Модернізація будівлі колишнього загальноосвітнього закладу для удосконалення рівня надання соціальних послуг та розширення їх спектра на базі комунальних установ (соціальне містечко)	Донецька обласна державна адміністрація
35	Модернізація системи професіно-технічної освіти для потреб регіонального ринку праці	Міністерство освіти і науки України
36	"Здорова людина - здорове суспільство" - науково-просвітницька лабораторія-студія для студентів, викладачів, лікарів в галузі лабораторної діагностики	Міністерство освіти і науки України
37	Моніторинг реалізації інтелектуального потенціалу випусників ВНЗ і ПТНЗ прикордонного регіону:соціальне партнерство, державне і регіональне замовлення	Львівська обласна державна адміністрація
38	Сучасний навчальний заклад для нового покоління. Реконструкція історичної будівлі навчального закладу та модернізація матеріально-технічної бази ДПТНЗ "Західно-Дніпровський центр професійно-технічної освіти"	Дніпропетровська обласна державна адміністрація
39	Покращення рівня життєвих стандартів учнів ПТНЗ шляхом створення сучасного молодіжного готелю	Дніпропетровська обласна державна адміністрація
40	Стимулювання розвитку новаторської і раціоналізаторської роботи в навчальному закладі як один з факторів підвищення якості підготовки робітничих кадрів для потреб регіону	Хмельницька обласна державна адміністрація
41	Дослідження шляхів вдосконалення структури та рівня зайнятості населення праценадлишкових територій Сумської області	Сумська обласна державна адміністрація
42	Підготовка робітничих кадрів з професії "Виноградар" на базі ДНЗ "Татарбунарське професійно- технічне аграрне училище" з метою відродження виноградарства регіону	Одеська обласна державна адміністрація
43	Модернізація матеріально-технічного забезпечення для підготовки кваліфікованих працівників за професією електрогазозварювальник у відповідності до сучасних вимог ринку праці на базі Хмельницького професійного ліцею	Хмельницька обласна державна адміністрація
44	Створення учнівського готельно-туристичного центру на базі Державного навчального закладу "Подільський центр професійно-технічної освіти" м. Кам’янця-Подільського Хмельницької області	Хмельницька обласна державна адміністрація

Продовження Додатку Н

45	Модернізація професій швейного виробництва. Розвиток людського капіталу Державного професійно-технічного навчального закладу "Березнівське вище професійне училище"	Рівненська обласна державна адміністрація
46	Створення багатопрофільного регіонального Центру професійної освіти	Хмельницька обласна державна адміністрація
За програмою регіонального розвитку "Розвиток туризму"		
47	Розвиток туристичної інфраструктури Закарпатської області через покращення навігаційних елементів та встановлення туристичних стоянок	Закарпатська обласна державна адміністрація
48	Розбудова та облаштування туристичного обєкту "Тясминський каньйон" в м. Камянка, Черкаської області	Черкаська обласна державна адміністрація
49	Забезпечення розвитку сталого туризму в українських Карпатах	Закарпатська обласна державна адміністрація
50	Розвиток інфраструктури у сфері туризму і рекреації Закарпаття шляхом реставрації пам'ятки архітектури національного значення - Невицького замку (перша черга невідкладних робіт)	Закарпатська обласна державна адміністрація
51	Реставрація комплексної пам’ятки архітектури національного значення «Садиба Л.Є. Кеніга»	Сумська обласна державна адміністрація
52	Історико-культурний парк "Древній Звенигород"	Львівська обласна державна адміністрація
53	Велокарпатія: розвиток інфраструктури для велотуризму на Львівщині	Львівська обласна державна адміністрація
54	Туристичний комплекс для сімейного відпочинку з форелевим господарством "Ізаліс"	Закарпатська обласна державна адміністрація
55	«Умань - туристична перлина України». Реконструкція площі Соборності в м. Умань Черкаської області	Черкаська обласна державна адміністрація
56	Капітальний ремонт благоустрою території набережної річки Тетерів в місті Житомирі з розміщенням об'єктів фізичної культури і спорту (І-ша черга)	Житомирська обласна державна адміністрація
57	Створення інноваційних об'єктів туристичної інфраструктури Хмельницького регіону із туристично-логістичним центром в місті Хмельницькому	Хмельницька обласна державна адміністрація
58	«Умань - туристична перлина України». Розбудова та облаштування туристичного об’єкту - Набережної Осташівського ставу в місті Умань. Капітальний ремонт прибережної території Осташівського ставу	Черкаська обласна державна адміністрація
59	Подільський зоопарк як центр сімейного дозвілля	Вінницька обласна державна адміністрація
60	Створення та просування на вітчизняний і світовий туристичний ринок комплексного туристичного продукту міста Білгород-Дністровський Одеської області"	Одеська обласна державна адміністрація

Закінчення Додатку Н

61	Створення туристично-інформаційного центру на території курортної зони селища Сатанів Городоцького району Хмельницької області	Хмельницька обласна державна адміністрація
62	Створення туристично-рекреаційної зони "Сквер Потоцьких" у смт Антоніни Красилівського району Хмельницької області	Хмельницька обласна державна адміністрація
За програмою регіонального розвитку "Загальноукраїнська солідарність"		
63	Карпатська мережа регіонального розвитку	Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України
64	Схід і Захід разом: будуємо довіру зі шкільної парти	Міністерство освіти і науки України
65	Будівництво радіотелевізійної передаючої станції в Попаснянському районі Луганської області	Луганська обласна державна адміністрація
66	Нові точки зростання для сталого розвитку гірських територій Львівської області	Львівська обласна державна адміністрація
67	Розробка інтегрованої стратегії просторового розвитку територій уздовж державного кордону України та Польщі	Львівська обласна державна адміністрація
68	Розвиток міжрегіональної співпраці шляхом створення інструментарію та інфраструктури міжрегіонального розвитку	Закарпатська обласна державна адміністрація
69	Створення Музею української книги.	Одеська обласна державна адміністрація
70	Університетська телерадіостудія як засіб формування українського молодіжного медіапростору регіону	Міністерство освіти і науки України

Примітка. Складено автором за даними Мінрегіонбуду.

Додаток П

Заявка на фінансування інвестиційного проєкту за рахунок бюджетних коштів

1. Назва об’єкта, місце його розташування.

2. Відомості про проєктно-кошторисну документацію, ким і коли затверджена. Важливо, щоб проєктно-кошторисна документація виготовлялася за кошти місцевих рад з урахуванням позиції громади і була готова до початку програмного періоду.

3. Відомості про характер будівництва: нове будівництво, розширення, реконструкція, технічне переоснащення, аварійно-відновлювальні чи ремонтно-реставраційні роботи.

4. Рік початку будівництва.

5. Повна кошторисна вартість.

6. Проєктна потужність.

7. Засвоєно коштів на час формування інвестиційної програми.

8. Ступінь готовності об’єкта.

9. Відомості про виконавця інвестиційного проєкту, зокрема щодо обрання виконавця шляхом проведення тендеру.

10. Кількість потенційних користувачів (територіальний), вплив проєкту: село, кілька сіл, селище, місто, район, місто обласного значення, об’єднання територіальних громад, кілька районів, область або кілька областей.

11. Джерела фінансування проєкту: кошти державного бюджету, бюджету розвитку обласного, районного, міського, селищного бюджету, кошти громади, кошти цільових фондів, кредити, гранти, спонсорські кошти.

12. Час, необхідний для повного завершення проєкту (1–5 років) при фінансуванні його на рівні року, на який подано заявку.

13. Проєктну ефективність заходів з термореновації (економія енергоресурсів: газ, електроенергія, тверде паливо).

14. Фінансова віддача від реалізації проєкту передбачає очікувані операційні витрати пов’язані з експлуатацією об’єкта; очікувані доходи; економію коштів, яка виникає у результаті впровадження в дію об’єкта; річне сальдо доходів і видатків, генерованих проєктом у грошовому та відсотковому (до загальної вартості проєкту) виразі.

15. Відповідність інвестиційного проєкту стратегічним цілям розвитку відповідної території та потенційного економічного, соціального, екологічного впливу на майбутній розвиток місцевості.

Примітка. Авторська розробка.

Додаток Р

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. Пухир С.Т. Фінансові механізми реалізації державної регіональної політики: сучасний стан та пріоритети вдосконалення: монографія. Київ: Державний вищий навчальний заклад «Університет банківської справи», 2017. 374с.

2. Механізми забезпечення ефективності та конкурентоспроможності банківської системи та економіки України : монографія / за заг. ред. Г. Т. Карчевої. Київ: ДВНЗ «Університет банківської справи», 2019. 410 с. *Особистий внесок здобувача – п. 4.1 «Характеристика економічного і соціального розвитку регіонів України в контексті концепції сталого розвитку».*

3. Макроекономічне районування України: історичні витоки, сучасність та перспективи: монографія НАН України Інститут регіональних досліджень / відп. ред. С.Л.Шульц. Львів, 2011. 268 с. *Особистий внесок здобувача – п. 4.3 «Завдання державної регіональної політики щодо забезпечення реалізації макроекономічного районування в Україні».*

4. Інтелектуально-інноваційний розвиток регіону в контексті євроінтеграції: монографія НАН України Інститут регіональних досліджень / відп. ред. Л.К.Семів. Львів, 2009. 486 с. *Особистий внесок здобувача – п. 8.1,* «С*истемний підхід до розробки Програми забезпечення економіки Львівської області професійними кадрами».*

5. Регіональні суспільні системи: монографія НАН України Інститут регіональних досліджень / відп. ред. Л.К.Семів. Львів, 2007. 496 с. *Особистий внесок здобувача – п.9.3 «Сучасні форми та інструменти управління розвитком регіональних суспільних систем в Україні».*

Статті у наукових фахових виданнях України

6. Пухир С.Т. Індекс інклюзивного розвитку регіону – новий підхід до оцінювання рівня соціально-економічного розвитку територій. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Збірник наукових праць. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України». 2019. № 5 (139). С. 14-21 (Index Copernicus).

7. Пухир С.Т., Данилевич Х.В. Аналіз функціонування трансфертів між державним бюджетом України та місцевими бюджетами у 2015-2018 роках. Вісник УБС. №3 (33). 2018. С. 25-32. Особистий внесок здобувача – досліджено значення міжбюджетних трансфертів, проаналізовано їх динаміку та окреслено проблеми функціонування трансфертів.

8. Пухир С.Т., Сторонянська І.З. Банківський сектор в системі соціально-

економічного розвитку регіонів. Світ фінансів № 4 (49). 2016. С. 120-128. Особистий внесок здобувача – розкрито кредитний потенціал банківської системи України та запропоновано напрями удосконалення кредитного механізму у фінансуванні розвитку регіонів.

9. Пухир С.Т. Державний фонд регіонального розвитку: проблеми та шляхи удосконалення функціонування. Облік і фінанси. 2016. № 3 (73). С.159-166. (Index Copernicus).

10. Пухир С.Т. Сучасні підходи у формуванні та реалізації державної політики регіонального розвитку. Регіональна економіка. 2016. № 3. С.26-34. (Index Copernicus).

11. Пухир С.Т. Аналіз чинного нормативно-правового забезпечення реформування державної регіональної політики. Стратегічні пріоритети. 2016. № 2 (39). С. 75-81.

12. Пухир С.Т. Концептуальні засади модернізації фінансового забезпечення реалізації державної регіональної політики. Проблеми та перспективи розвитку підприємництва. Збірник наукових праць Харківського національного автомобільно-дорожнього університету. № 2 (13), том 1. 2016. Харків: ХНАДУ, 2016. С.42-48. (Index Copernicus).

13. Пухир С.Т. Кредити міжнародних фінансових організацій як механізм фінансування державної регіональної політики. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Збірник наукових праць. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України». 2015. Випуск 2 (112). С. 46-49. (Index Copernicus).

14. Пухир С. Т. Фінансові механізми реалізації державної регіональної політики: сутність та складові. Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького , 2015. Вип. 11. С. 280 – 286.

15. Світлана Пухир. Стратегічні пріоритети вдосконалення фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики. Вісник Національного банку України. Червень 2015. С. 22-27.

16. Пухир С.Т. Напрямки удосконалення нормативно-правового забезпечення реалізації державної регіональної політики. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Збірник наукових праць. Інститут регіональних досліджень НАН України. 2014. Випуск 3 (107). С. 77-85.

17. Пухир С.Т. Новий механізм фінансування державної регіональної політики: угода щодо регіонального розвитку. Фінансовий простір. 2014. № 3. С. 177 – 182. (EBSCO Publishing (США), Open Academic Journal Index (OAJI), CiteFactor (США), Universal Impact Factor (Австралія), ResearchBig (Японія)).

18. Пухир С.Т. Інституційне забезпечення формування та реалізації

державної регіональної політики в Україні. Регіональна економіка. 2014. № 2. С. 17 – 26. (Index Copernicus).

19. Пухир С.Т. Світовий досвід фінансового забезпечення регіональної політики. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». Випуск 5/2014. С. 113 – 116.

20. Пухир С.Т. Проблеми фінансового забезпечення місцевого самоврядування. Вісник УБС НБУ. К., 2014. № 1 (19). С. 102 – 107.

21. Пухир С.Т. Роль небюджетних механізмів у системі реалізації державної регіональної політики. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Проблеми інтеграції України у світовий фінансовий простір: збірник наукових праць. НАН України. Ін-т регіональних досліджень; редкол.: відп.ред. В.С.Кравців. Львів, 2014. Вип. 1 (105). С. 36 – 43.

22. Пухир С.Т. Державна стратегія розвитку гірських територій Карпат як необхідна умова розв'язання регіональних проблем сталого розвитку. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Збірник наукових праць. Інститут регіональних досліджень НАН України, 2012. Випуск 6 (98). С. 107-114.

23. Пухир С.Т. Нові організаційні механізми формування бюджетних інвестиційних програм на регіональному рівні. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Модернізація економічного розвитку регіону: збірник наукових праць. НАН України. Ін-т регіональних досліджень; редкол. В.С. Кравців (відп. ред.). Львів, 2012. Вип. 4 (96) С.142-148.

24. Пухир С.Т. Особливості організації системи стратегічного прогнозування і програмування економічного та соціального розвитку в Україні. Вісник Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ). 2011. № 3 (№12). С. 35-40.

25. Пухир С.Т. Розвиток економіки та банківська діяльність на регіональному рівні. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Посткризовий розвиток фінансової системи України: проблеми та перспективи. Збірник наукових праць. НАН України. Ін-т регіональних досліджень; редкол.: відп.ред.Є.І.Бойко. Львів, 2011. Вип.2 (88). С. 552 – 559

26. Пухир С.Т. Дискурс адміністративно-територіальної реформи в Україні та її вплив на формування державної регіональної політики. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Економічний простір України: регіоналізація та інтеграція в умовах суспільних трансформацій: збірник наукових праць. НАН України. Ін-т регіональних досліджень; редкол.: відп. ред. Є.І.Бойко. Львів, 2011. Вип.1 (87). С. 67 – 74.

27. Пухир С.Т., П'ятак В.А. Регіональні особливості міграційних процесів у Львівській області. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Міграційні процеси в умовах політичного середовища регіону: Збірник наукових праць. НАН України. Інститут регіональних досліджень; Редкол.: відп. ред. Є. І.

Бойко - Львів, 2009. Вип. 6(80). С. 432-437. Особистий внесок здобувача – виділено основні проблеми міграційних процесів в Україні та запропоновано пріоритетні напрямі їх вирішення державною регіональною політикою.

28. Пухир С.Т., Луцків О.М. Роль міграції капіталу в процесах інтеграції України у глобальний економічний простір. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Міграційні процеси в умовах політичного середовища регіону: Збірник наукових праць. НАН України. Інститут регіональних досліджень; Редкол.: відп. ред. Є. І. Бойко - Львів, 2009. Вип. 6(80). С. 127-134. Особистий внесок здобувача – проаналізовано динаміку надходжень іноземних інвестицій в Україну та вивозу капіталу з країни.

29. Пухир С.Т. Угода щодо регіонального розвитку – один з механізмів реалізації державної політики (з досвіду Львівської області). Регіональна економіка. 2008. № 1. С.242-246

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав

30. Пухир С.Т. Сучасні механізми фінансового забезпечення реалізації державної регіональної політики в Україні. Wspolpraca Europejska, Warszawa. 2016. №4 (11). С.-19-30. (Index Copernicus).

31. Пухир С.Т. Бюджетные инвестиционные программы регионального уровня: алгоритмы формирования и финансирования. Экономическое возроджение России. № 3 (37). 2013. Периодическое научное издание. Санкт-Петербург. С. 108 – 114.

Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

32. Пухир С.Т. Особливості фінансової підтримки ЄС для реалізації державної регіональної політики в Україні. Вісник Кам’янець-Подільського національного університеті імені Івана Огієнка. Економічні науки. Випуск 14. Кам’янець-Подільський: Аксіома, 2019. С.103-113

33. Пухир С.Т., Курчаба С.В. Нова система оцінки розвитку регіонів – індекс інклюзивного розвитку регіону. Інтеграція України в європейський і світовий фінансовий простір: збірник тез XIII Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 18-19 травня 2018 року). Львівський навчально-науковий інститут ДВНЗ «Університет банківської справи». Львів, 2018. С.25-27. Особистий внесок здобувача – запропоновано нову систему оцінки розвитку регіонів та обґрунтовано доцільність запровадження індексу інклюзивного розвитку регіону.

34. Пухир С.Т. Капітальні видатки державного бюджету - механізм фінансування регіонального розвитку. Інтеграція України в європейський і світовий фінансовий простір: збірник тез XI Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 19-20 травня 2016 року). Львівський навчально-науковий інститут ДВНЗ «Університет банківської справи». Львів, 2016. С. 23-25.

35. Пухир С.Т. Бюджетна децентралізація на місцевому рівні: ефективність

реформи. Проблеми та перспективи розвитку фінансів у сучасному світі: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Полтава, 22-23 жовтня 2015 р.). Полтава: ПУЕТ, 2015. С. 60-61.

36. Pukhyr S.T. Normative base in the system of providing reforms of local self-goverment. Economics, Management, Law: Problems and Prospects: Collection of scientific articles. Volume 2. Agenda Publishing House, United Kingdom. 2015. P.160-163. (Science Index; Thomson Reuters).

37. Світлана Пухир. Співробітництво України з міжнародними фінансовими організаціями: регіональний аспект. Фінансово-кредитна система: вектор розвитку для України: збірник матеріалів І Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 23 – 25 квітня 2015 р.). Ужгород: ПРАТ «Видавництво «Закарпаття», 2015. С. 574 – 578.

38. Пухир С.Т. Дотація вирівнювання як бюджетний механізм фінансування місцевого розвитку. Фінансово-економічний збалансований розвиток України: проблеми та шляхи їх подолання: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Дніпропетровськ, 12 – 13 вересня 2014 р.). Національний гірничий університет. Дніпропетровськ: Видавничий дім «Гельветика», 2014. С. 157 – 161.

39. Пухир С.Т. Огляд основних бюджетних механізмів реалізації державної регіональної політики. Актуальні проблеми економіки та управління сучасної України: матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м.Ужгород, 16 – 17 травня 2014 р.). Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2014. С. 271 – 272.

40. Pukhyr S.T. Legal provision of transformational processes in managing lokal development. Economics and management : theory and practice: Collection of scientific articles. Vol. 2. Verlag SWG imex GmbH, Nürnberg, Deutschland, 2014. P. 46-51. (Science Index; Thomson Reuters).

41. Pukhyr S.T. External sources and mechanisms of financial support for local economic development. Modern problems of regional development: Collection of scientific articles. Vol 2. Academic Publishing House of the Agricultural University Plovdiv, Bulgaria, 2014. P. 55 – 58. (Science Index; Thomson Reuters).

42. S.Pukhyr . The system of intergovernmental relations in Ukraine: tendencies of reforming. Proceedings of the 1st International Academic Congress «Fundamental and Applied Studies in the Pacific and Atlantic Oceans Countries». (Japan, Tokyo, 25 October 2014). Volume I. «Tokyo University Press», 2014. P. 150–153.

43. Pukhyr S.T. Non-budgetary resources and mechanisms within the system of financial support of regional development in Ukraine. Institutionelle Grundlagen für die Funktionierung der Ökonomik unter den Bedingungen der Transformation: Sammelwerk der wissenschaftlichen Artikel.Vol. 2. Verlag SWG imex GmbH, Nürnberg, Deutschland, 2014. S. 108-111. (Science Index; Thomson Reuters).

44. Pukhyr S.T. Modernization of the financial mechanisms in Ukraine. Financial

Systems Stability in Ukraine and Poland. Edited by Grazyna Wozniewska.- Wroslaw: Publishing House of Wroclaw University of Economics, 2014. P. 27 – 31.

45. Пухир С.Т. Фінансове забезпечення регіонального розвитку: європейський досвід. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики: Матеріали І Міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 26-27 вересня 2013 р.). Харків: ХІБС УБС НБУ, 2013.

46. Пухир С.Т. Заявочний метод формування регіональної інвестиційної програми: науково-прикладний аспект. Модернізація та суспільний розвиток економіки країни: Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Сімферополь, 25 – 26 січня 2013 року). Наукове об'єднання «Economics». Сімферополь: НО «Economics», 2013. С. 78 – 81.

47. Пухир С.Т. Стратегія економічного і соціального розвитку регіону: нормативно-методичне забезпечення. Економіка і управління: виклики та перспективи: Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (Дніпропетровськ, 4-5 лютого 2013 року). Дніпропетровськ: «Герда», 2013. С. 250-252.

48. Pukhyr S.T. «Current funding mechanisms for regional development (from experience of Lviv region of Ukraine)». Management and Development of Financial Systems in Eastern European Countries Current State and Problems. Cracow University of Economics. 2013. P. 259 – 264.

49. Пухир С.Т. Опыт финансирования местного хозяйства во Львовской области. Материалы Конференции для служащих местного самоуправления «Роль местного самоуправления для местного развития». (Августов, 11-12 сентября 2006 г.). Польша. Белосток, 2006. С.140-148.

Публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації

50. Пухир С.Т. Генезис інституційного забезпечення становлення та впровадження регіональної політики в Україні. Сучасні економічні системи. Збірник наукових праць. Економічні науки. Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут. Хмельницький. 2014. № 8. С. 335 – 345.

51. Пухир С.Т. Нормативно-методичне забезпечення розробки національної та регіональної стратегій економічного і соціального розвитку України. Стан та шляхи вдосконалення. Збірник наукових праць. Економічні науки. Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут. Хмельницький. 2012. №3. С.93-103.

Продовження додатку Р

Відомості про апробацію результатів дисертації

№ пор	Конференції та інші наукові заходи	Місце проведення	Дата проведення	Форма участі
1.	Міжнародна науково-практична конференція «Економічний простір України: регіоналізація та інтеграція в умовах суспільних трансформацій»	м. Львів	28-29 жовтня 2010 р.	очна
2.	VI Міжнародна науково-практична конференція «Інтеграція України у європейський та світовий фінансовий простір»	м. Львів	22-24 червня 2011 р.	очна
3.	VI Міжнародна науково-практична конференція «Банківська система України в умовах глобалізації фінансових ринків»	м. Черкаси	19-21 жовтня 2011 р.	заочна
4.	III Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні економічні системи: стан та перспективи»	м. Хмельницький	5-6 червня 2012 р.	очна
5.	VII Міжнародна науково-практична конференція «Інтеграція України у європейський та світовий фінансовий простір»	м. Львів,	20-22 червня 2012 р.	очна
6.	III Міжнародна науково-практична конференція «Сталий розвиток Карпат: сучасний стан та стратегія дій»	м. Львів	4-5 жовтня 2012 р.	очна
7.	Міжнародна науково-практична конференція «Модернізація та суспільний розвиток країни	м. Сімферополь	25-26 січня 2013 р.	заочна
8.	Міжнародна науково-практична інтернет конференція «Економіка та управління: виклики та перспективи»	м. Дніпропетровськ	4-5 лютого 2013 р.	заочна
9.	Круглий стіл «Стабільність фінансової системи в Україні і в Польщі»	м. Вроцлав, Польща,	16 вересня 2013 р.,	очна
10.	I Міжнародна науково-практична конференція «Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики»	м. Харків	26-27 вересня 2013 р.	заочна
11.	V Міжнародна науково-практичні конференція «Сучасні економічні системи: стан та перспективи»	м. Хмельницький	14-15 травня 2014 р.	заочна

Продовження додатку Р

12.	Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми економіки та управління сучасної України	м. Ужгород	16-17 травня 2014 р.	заочна
13.	Міжнародна науково-практична конференція «Інституційні основи функціонування економіки в умовах трансформації»	м. Нюрн-берг, Німеччина	23 травня 2014 р.	заочна
14.	IX Міжнародна науково-практична конференція «Інтеграція України у європейський та світовий фінансовий простір»	м. Львів	11-13 червня 2014 р.	очна
15.	Міжнародна науково-практична конференція «Фінансово-економічний збалансований розвиток України: проблеми та шляхи їх подолання»	м. Дніпро-петровськ	12-13 вересня 2014 р.	заочна
16.	Міжнародна науково-практична конференція «Економіка і управління: теорія і практика»	м. Нюрн-берг, Німеччина	26 вересня 2014 р.	заочна
17.	VIII Міжнародна науково-практична конференція «Банківська система України в умовах глобалізації фінансових ринків»	м. Черкаси	8-10 жовтня 2014 р.	заочна
18.	Перший Міжнародний конгрес «Фундаментальні та прикладні наукові дослідження в країнах Тихоокеанського та Атлантичного океанів»	м. Токіо, Японія	25 жовтня 2014 р.	заочна
19.	Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні проблеми регіонального розвитку»	м. Пловдів, Болгарія	27-28 жовтня 2014 р.	заочна
20.	Міжнародна науково-практична конференція «Регіональна політика в Україні: сучасний стан та стратегія реформування»	м. Львів	27-28 листопада 2014 р.	очна
21.	I Міжнародна науково-практична конференція «Фінансово-кредитна система: вектор розвитку для України»	м. Ужгород	23-25 квітня 2015 р.	заочна
22.	X Міжнародна науково-практична конференція «Інтеграція України у європейський та світовий фінансовий простір»	м. Львів	20-22 травня 2015 р.	очна

Продовження додатку Р

23.	Науково-практична конференція «Криза банківської системи: причини та шляхи виходу»	м. Київ	10 червня 2015 р.	очна
24.	Міжнародна науково-практична конференція «Економіка, управління, право: проблеми і перспективи розвитку»	м. Ковентрі, Великобри-танія	25 вересня 2015 р.	заочна
25.	Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми та перспективи розвитку фінансів у сучасному світі»	м. Полтава	22-23 жовтня 2015 р.	заочна
26.	Науково-практична конференція «Політика Національного банку України щодо подолання фінансово-економічної кризи і формування монетарних передумов розвитку економіки»	м. Київ	5-6 листопа да 2015 р.	заочна
27.	III Міжнародна науково-практична конференція «Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики»	м. Харків	17-18 березня 2016 р.	заочна
28.	XI Міжнародна науково-практична конференція «Інтеграція України у європейський та світовий фінансовий простір»	м. Львів	19-20 травня 2016 р.	очна
29.	XIII Міжнародна науково-практична конференція «Інтеграція України у європейський та світовий фінансовий простір»	м. Львів	18-19 травня 2018 р.	очна
30.	XII Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми, пріоритети та перспективи соціально-економічного розвитку в XXI столітті»	м.Кам’янець -Подільсьий	16-17 травня 2019 р.	заочна

Додаток С

Відомості про апробацію

МІНІСТЕРСТВО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ І ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ
(Мінекономрозвитку України)

вул. М. Грушевського, 12/2, м. Київ, 01008, тел. 253-93-94, факс 226-31-81
Web: http://www.me.gov.ua , e-mail: meconomy@me.gov.ua , код ЄДРПОУ 37508596

_____ № _____
На № _____ від _____

Інститут банківської справи
Національного банку України

Довідка
про впровадження наукових результатів дисертаційної роботи
к.е.н., доцента Пухир Світлани Тимофіївни
на тему: «Фінансові механізми реалізації державної регіональної політики»

Департамент економіки регіонів Мінекономрозвитку розглянувши наукове дослідження Пухир С.Т., яке присвячене вирішенню проблеми формування нової державної регіональної політики та визначення стратегічних пріоритетів щодо фінансових механізмів її реалізації, визначає актуальність обраної теми в умовах здійснення реформування економіки.

Особливої уваги заслуговують такі авторські напрацювання:

пропозиції щодо стратегічних пріоритетів у формуванні нової державної регіональної політики, зокрема, деконцентрації та децентралізації;

розроблений алгоритм формування інвестиційної програми за бюджетні кошти на прикладі Львівського регіону;

запропоновані підходи щодо вдосконалення процесу формування, прийняття, фінансування та реалізації угод щодо регіонального розвитку.

Окремі пропозиції автора були враховані при підготовці Державної стратегії регіонального розвитку до 2020 року, проекту Закону України «Про засади державної регіональної політики», Постанови Кабінету Міністрів України.

140701

Директор департаменту
економіки регіонів **О. Нижник**

М2 Мінекономрозвитку
Вих. № 2802-07/19492-03 від 17.06.2015 14:55:40

ВЛАСНОРУЧНИЙ ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ

Продовження Додатку С

МІНІСТЕРСТВО РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ, БУДІВНИЦТВА ТА ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

Департамент впровадження пріоритетних проектів регіонального розвитку
вул. Велика Житомирська, 9, м. Київ, 01601; тел./факс (044) 284-06-73
e-mail: YaroshchukMV@minregion.gov.ua

від 17.05.18 № 8/19-108-18 на № _____ від _____

Довідка
про впровадження дисертаційного дослідження
к.е.н., доцента Пухир Світлани Тимофіївни
«Фінансові механізми реалізації державної регіональної політики»

Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, розглянувши пропозиції наукового дослідження к.е.н., доцента Пухир С.Т., які присвячені вирішенню важливої наукової проблеми вдосконалення фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики, відзначає актуальність обраної теми в умовах структурної перебудови національної економіки.

Особливої уваги заслуговують такі авторські науково-прикладні напрацювання:

- пропозиції щодо зміни механізму визначення щорічних обсягів державного фонду регіонального розвитку;
- методика розподілу коштів державного фонду регіонального розвитку між регіонами України з урахуванням територіальної диференціації за індексом регіонального людського розвитку.

Пропозиції автора були використані при підготовці проектів законів України « Про внесення змін до Закону України «Про засади державної регіональної політики»» в частині визначення пріоритетів фінансування інвестиційних програм і проектів регіонального розвитку та «Про внесення змін до бюджетного кодексу України щодо удосконалення механізму фінансування регіонального розвитку», які були подані до профільного Комітету Верховної Ради України.

Директор Департаменту впровадження пріоритетних проектів регіонального розвитку **Надія Бондарчук**

Продовження Додатку С

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
(Мінфін)

вул. Грушевського, 12/2, м. Київ, 01008, тел. (044) 206-59-47, 206-59-48, факс 425-90-26
E-mail: infomf@minfin.gov.ua Код ЄДРПОУ 00013480

15.08.2018 № 16 000-11/931
На № _____ від _____

Довідка
про впровадження науково-прикладних розробок з дослідження фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики, які виконані к.е.н., доцентом Пухир С.Т. у межах дисертаційної роботи.

Цим підтверджуємо, що висновки і пропозиції, зроблені к.е.н., доцентом ДВНЗ «Університет банківської справи» Пухир Світланою Тимофіївною в процесі наукового дослідження «Фінансові механізми реалізації державної регіональної політики», зокрема щодо диверсифікації джерел фінансування інвестиційних проектів, спрямованих на потреби розвитку регіонів України можуть бути враховані при опрацюванні проектів запропонованих центральним органом влади щодо прийняття фінансової допомоги міжнародних фінансових організацій як фінансового механізму та додаткового інвестиційного ресурсу реалізації державної регіональної політики і виконання державних програм.

Також можуть використовуватися при проведенні організаційно-консультаційної роботи щодо фінансового забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів та об'єднаних територіальних громад України.

Директор Департаменту з фінансово-економічних питань, бухгалтерського обліку та фінансової звітності – головний бухгалтер **Р.П. Циба**

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
СЛУЖБА УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

327681 ✻

Продовження Додатку С

УКРАЇНА

РАХУНКОВА ПАЛАТА

Територіальне управління Рахункової палати по Львівській, Волинській, Рівненській, Тернопільській, Івано-Франківській та Закарпатській областях

79068, Україна, м. Львів, вул. Лінкольна, 2, тел. (032) 293-30-31, факс (032) 293-30-34,
e-mail: rp@ac-rada.gov.ua, ltu@ac-rada.gov.ua

28.12.2015 № 22-19/289

Довідка

про впровадження результатів науково-аналітичних матеріалів з моніторингу місцевих бюджетів Львівської області за 2013-2014 рр.

Ознайомившись з представленими науково-аналітичними матеріалами з моніторингу місцевих бюджетів Львівської області за 2-13-2014 рр. підготовленими авторським колективом за редакцією д.е.н., проф. Сторонянською І.З., зокрема докторантом Пухир С.Т., відзначаємо їх актуальність і цінність для керівників органів влади різних рівнів управління, а також для працівників Рахункової палати України.

Повідомляємо, що отримані результати проведеного аналізу та оцінки формування та використання фінансових ресурсів місцевих бюджетів Львівської області та аналіз використання субвенцій з державного бюджету місцевими бюджетами Львівської області, мають практичну цінність та будуть використані в роботі територіального управління Рахункової палати по Львівській, Волинській, Рівненській, Тернопільській, Івано-Франківській та Закарпатській областях.

Начальник
територіального управління В.Ф.Піхоцький

Продовження Додатку С

ЛЬВІВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
вул. Винниченка,18, м. Львів, 79008, тел. (032) 299-91-00, факс (032) 261-23-99
www.loda.gov.ua, e-mail: kancel@loda.gov.ua, Код ЄДРПОУ 00022562

_____ № _____ На № _____ від _____

1 грудня 2017 р.
№ 5/18-9064/0/2-17/1-11

Довідка
про впровадження результатів
дисертаційного дослідження Пухир Світлани Тимофіївни
«Фінансові механізми реалізації державної регіональної політики»

Львівська обласна державна адміністрація підтверджує, що висновки та пропозиції, зроблені доцентом Львівського навчально-наукового інституту ДВНЗ «Університет банківської справи» Пухир С.Т. у процесі наукового дослідження «Фінансові механізми реалізації державної регіональної політики», використані при розробці Програми соціально-економічного та культурного розвитку Львівської області на 2018 рік, а також Стратегії розвитку гірських територій Львівської області на 2018 – 2022 роки.

Заслуговують на увагу, з огляду на практичну цінність, розроблені дисертантом пропозиції щодо фінансового забезпечення реалізації заходів програмних і стратегічних документів стосовно залучення інвестицій, зокрема капітальних, за рахунок власних коштів підприємств і організацій, коштів державного бюджету, місцевих бюджетів, іноземних інвесторів, кредитів банків та інших позик.

Результати наукового дослідження будуть слугувати підґрунтям для проведення круглих столів, нарад та семінарів з питань формування більш диверсифікованого підходу до використання фінансового потенціалу регіону з метою підвищення рівня конкурентоспроможності територій.

Перший заступник голови **Р.Т. Замлинський**

ЛЬВІВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
код в ЄДРПОУ 00022562
* УКРАЇНА *

Продовження Додатку С

ЛЬВІВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ ФІНАНСІВ
вул.Костюшка, 8, м.Львів, 79007, тел. 255-37-67, факс 297-17-34,
e-mail:poshta_all@fin.loda.gov.ua

28.11.2017 № 10 -16/ 1512

Довідка
про впровадження результатів
дисертаційного дослідження Пухир Світлани Тимофіївни
«Фінансові механізми реалізації
державної регіональної політики»

Департамент фінансів Львівської обласної державної адміністрації засвідчує, що результати дисертаційного дослідження Пухир С.Т. «Фінансові механізми реалізації державної регіональної політики» мають важливе значення для здійснення прогнозування та складання на короткострокову перспективу проектів бюджету області. Окремі методичні положення даного дисертаційного дослідження використані при складанні щорічного бюджету області, зокрема під час формування на 2018 рік, а також при проведенні регіональних нарад, семінарів, круглих столів, що організовувались департаментом фінансів для вирішення проблем місцевих бюджетів.

Зокрема, практичну цінність мають рекомендації щодо організаційно - економічних основ побудови ефективної фінансової системи на регіональному рівні, залучення для розвитку регіону усіх можливих фінансових ресурсів ,у тому числі інвестиційних та кредитних.

Для успішного розвитку економіки як країни в цілому, так і регіону зокрема, особливо в трансформаційний період, важливою умовою є здійснення продуманої фінансової політики, тому заходи, запропоновані автором в дисертаційному дослідженні є обґрунтованими та своєчасними і надалі будуть враховуватись при розробці програмних документів як завдання, спрямовані на забезпечення оптимальної структури фінансової системи.

Директор **О. І. Демків**

ДЕПАРТАМЕНТ ФІНАНСІВ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ УКРАЇНА
КОД в ЄДРПОУ 02314843

Додаток С

Асоціація банків Львівщини
Lviv Banks Association

Україна, 79000, м. Львів, вул. Січових Стрільців, 11, тел. 050-317-23-18. Тел/(032) 240-37-98
e-mail: asbanklv@gmail.com

Вих. № 21-1 від 21.02.2019р.

Довідка

про впровадження науково-прикладних розробок з дослідження фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики, які виконані к.е.н., доцентом **Пухир Світланою Тимофіївною**

Асоціація банків Львівщини, розглянувши науково-прикладні розробки Пухир С.Т., які присвячені вирішенню важливої як наукової, так і прикладної проблематики – диверсифікації фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики, відзначає актуальність обраної теми в умовах структурної перебудови національної економіки.

Особливої уваги заслуговують авторські напрацювання щодо банківського інвестиційного кредитування в системі фінансування регіонального розвитку, зокрема:

- аналіз динаміки освоєння капітальних інвестицій за рахунок кредитів банків за регіонами України за 2012-2017 роки та причин виникнення негативної тенденції зменшення залучення кредитного ресурсу;
- пропозиції щодо запровадження державою стимулюючих заходів для зацікавлення банків у інвестиційно-інноваційному кредитуванні, зокрема за стратегічно-пріоритетними напрямами (проектами) регіонального розвитку.

Рекомендації С.Т. Пухир будуть враховані при підготовці пропозицій до проекту Стратегії розвитку Львівщини до 2030 року щодо підвищення ефективності використання фінансових ресурсів банківського сектору в регіоні.

Виконавчий директор
Асоціації банків Львівщини О. Олинець

УКРАЇНА * ЛЬВІВ * АСОЦІАЦІЯ БАНКІВ ЛЬВІВЩИНИ Ідентифікаційний код 20815649